

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Vznik a vývoj Ženského světa (1896-1930)

The foundation and evolution of "Ženský svět" (1896-1930)

Diplomová práce

Dominika Marsová

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D.

Brno 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou práci vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedené v bibliografii.

V Brně, dne

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především vedoucímu práce, PdDr. Pavlu Večeřovi, Ph.D., za jeho ochotu, trpělivost, cenné rady a připomínky k mé diplomové práci.

Anotace

Diplomová práce historiografickými metodami a prostřednictvím metody analýzy mediální organizace zkoumá v dobovém kontextu (19./20. století) vývoj ženského čtrnáctideníku *Ženský svět*, založeného českou spisovatelkou Terézou Novákovou od jeho vzniku v roce 1896 až po jeho zánik v roce 1930. Tento časopis byl jedním z nejvýznamnějších českých ženských časopisů přelomu 19. a 20. století, který pomohl v emancipačních snahách českých žen v oblasti vyššího vzdělání a také volebního práva. Vývoj *Ženského světa* je v práci periodizován do pěti období, které od sebe vzájemně oddělují významné vývojové změny, které ovlivnily vydávání *Ženského světa* po další léta. Především se jedná o nástup nových hlavních redaktorek (Teréza Nováková, Pavla Maternová, Eliška Purkyňová, Marie Brožová a Miloslava Sísová), vydavatelů a majitelů (Jan Otto, Ústřední spolek českých žen a Vydavatelské družstvo *Ženského světa*), tiskáren (Jan Otto, Unie, Edvard Leschinger a Pražská akciová tiskárna), vliv Národní strany svobodomyslné, spojené s Pražskou akciovou tiskárnou, na tento list a konkurenci bulvárních časopisů. V jednotlivých obdobích jsou zkoumány tyto změny a jejich vliv na časopis, vydavatelství časopisu v daném období, redakce a administrace, distribuce, ekonomická základna listu, technologické podmínky, cenzura, struktura časopisu a jeho grafická podoba.

Klíčová slova

Ženský svět, časopis, ženský časopis, feminismus, ženská emancipace, redakce, tisk, Teréza Nováková, Miloslava Sísová, Jan Otto, Pražská akciová tiskárna, Ústřední spolek českých žen, mladočeši, Národní strana svobodomyslná, historiografický výzkum, výzkumná práce, případová studie, analýza mediální organizace, volební právo žen, vzdělání žen

Annotation

This diploma thesis studies in the context of the historical period (19th/20th century) the evolution of the Czech women's bi-weekly magazine called *Ženský svět* ("Women's world") by using historiographic methods and the methods of the analysis of a media organisation. This magazine, which had been founded by the Czech female writer Teréza Nováková in 1896 and was being released continuously until 1930, was one of the most notable Czech women's magazines on the turn of the 19th century and it helped in the emancipation efforts of Czech women in the field of higher education and their right to vote. The evolution of the *Ženský svět* magazine has been divided into five periods in this thesis, which are separated by evolutionary changes that had an impact on the production of *Ženský svět* in the following years. These changes mostly regard the arrival of new chief editors (Teréza Nováková, Pavla Maternová, Eliška Purkyňová, Marie Brožová and Miloslava Sísová), publishers and owners (Jan Otto, Ústřední spolek českých žen and Vydavatelské družstvo Ženského světa), printing companies (Jan Otto, Unie, Edvard Leschinger and Pražská akciová tiskárna), the gradual influence of the political party called Národní strana svobodomyslná, which had been connected to the Pražská akciová tiskárna printing company, and also the competition against the rival tabloid papers. All five periods of the evolution of this magazines are examined from the point of view of the changes that occurred and their influence on the magazine, publishers of said period, editorial board and administration, distribution, financial management, technological conditions, censorship, structure of the magazine and its graphics side.

Keywords

Ženský svět, magazine, women's magazine, feminism, women's emancipation, editorial board, print, Teréza Nováková, Miloslava Sísová, Jan Otto, Pražská akciová tiskárna, Ústřední spolek českých žen, mladočeši, Národní strana svobodomyslná, historiographic research, research work, case study, analysis of a media organisation, women's right to vote, women's education

Obsah

1. ÚVOD	9
<u>I. METODOLOGICKÁ ČÁST</u>	
2. METODOLOGIE	11
2.1. TÉMA A CÍL VÝZKUMU	11
2.2. VÝZKUMNÉ OTÁZKY	11
2.3. VÝZKUMNÉ METODY	15
2.3.1. Induktivní a deduktivní metoda.....	17
2.3.2. Přímá a nepřímá metoda	17
2.3.3. Další použité metody a přístupy.....	17
2.4. STAV ZPRACOVÁNÍ TÉMATU	18
2.5. PRAMENY	19
2.5.1. Písemnosti institucionální povahy	20
2.5.2. Písemnosti osobní povahy.....	20
2.5.2.1. Osobní korespondence.....	21
2.5.2.2. Deníky a zápisníky	24
2.5.3. Literární prameny.....	25
2.6. CITAČNÍ NORMA	25
2.7. STRUKTURA PRÁCE	25
<u>II. TEORETICKÁ ČÁST</u>	
3. TISK: PŘÍPRAVA, VÝROBA A DISTRIBUCE NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ	28
3.1. REDAKČNÍ PRÁCE	28
3.2. ZDROJE INFORMACÍ	30
3.3. SAZBA A TISK	30
3.4. GRAFICKÁ PODOBA	31
3.5. ADMINISTRACE	32
4. HISTORICKÉ SOUVISLOSTI	34
4.1. DOBOVÉ POMĚRY PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ.....	34
4.2. MEDIÁLNÍ SITUACE NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ.....	35
4.2.1. Mediální legislativa přelomu 19. a 20. století	36
4.2.2. Tisk v českých zemích na přelomu 19. a 20. století.....	38
4.2.3. Ženský tisk	40
4.3. POSTAVENÍ ŽEN A ŽENSKÁ PRÁVA 19. A 20. STOLETÍ.....	42
4.3.1. Genderové role	42
4.3.2. Vzdělání dívek a ženské spolky	43
4.3.3. Boj za volební právo žen.....	46
<u>III. VÝZKUMNÁ ČÁST</u>	
5. ŽENSKÝ SVĚT (1896-1930)	49
5.1. PRVNÍ OBDOBÍ (1896-1899)	50
5.1.1. Teréza Nováková	51
5.1.2. Vývojové změny.....	53
5.1.2.1. Vznik časopisu.....	53
5.1.2.2. Zánik Ženské bibliotéky	59
5.1.3. Vydavatelství.....	61
5.1.4. Redakce a administrace	62
5.1.5. Distribuce	68
5.1.6. Ekonomická základna	68
5.1.6.1. Periodicita listu	68
5.1.6.2. Cena listu	68
5.1.6.3. Honoráře	69
5.1.6.4. Inzerce	70
5.1.7. Technologické podmínky	70
5.1.8. Cenzura.....	72

5.1.9. <i>Struktura listu</i>	72
5.1.10. <i>Grafická podoba listu</i>	74
5.1.10.1. Formát listu a počet stran	74
5.1.10.2. Titulní strana	75
5.1.10.3. Vzhled vnitřní části listu	75
5.1.10.4. Použití barev při tisku	76
5.1.10.5. Obrazové reprodukce	76
5.2. DRUHÉ OBDOBÍ (1900-1907)	77
5.2.1. <i>Vývojové změny ve druhém období</i>	77
5.2.1.1. Příchod Ústředního spolku českých žen	77
5.2.1.2. Spory Terézy Novákové a Ústředního spolku českých žen	78
5.2.2. <i>Vydavatelství</i>	84
5.2.3. <i>Redakce a administrace</i>	85
5.2.4. <i>Distribuce</i>	89
5.2.5. <i>Ekonomická základna</i>	90
5.2.5.1. Periodicita listu	92
5.2.5.2. Cena listu	92
5.2.5.3. Honoráře	92
5.2.5.4. Inzerce	93
5.2.6. <i>Technologické podmínky</i>	96
5.2.6.1. Tiskárna Unie	96
5.2.6.2. Tiskárna Edvarda Leschingera	97
5.2.7. <i>Cenzura</i>	98
5.2.8. <i>Struktura listu</i>	99
5.2.9. <i>Grafická podoba listu</i>	100
5.2.9.1. Formát listu a počet stran	100
5.2.9.2. Titulní strana	100
5.2.9.3. Vzhled vnitřní části listu	101
5.2.9.4. Použití barev při tisku	101
5.2.9.5. Obrazové reprodukce	101
5.3. TŘETÍ OBDOBÍ (1908-1912)	102
5.3.1. <i>Vývojové změny ve třetím období</i>	102
5.3.2. <i>Vydavatelství</i>	104
5.3.3. <i>Redakce a administrace</i>	104
5.3.4. <i>Distribuce</i>	108
5.3.5. <i>Ekonomická základna</i>	108
5.3.5.1. Periodicita listu	108
5.3.5.2. Cena listu	108
5.3.5.3. Honoráře	109
5.3.5.4. Inzerce	109
5.3.6. <i>Technologické podmínky</i>	109
5.3.7. <i>Cenzura</i>	109
5.3.8. <i>Struktura listu</i>	110
5.3.9. <i>Grafická podoba listu</i>	111
5.3.9.1. Formát listu a počet stran	111
5.3.9.2. Titulní strana	111
5.3.9.3. Vzhled vnitřní části listu	112
5.3.9.4. Použití barev při tisku	112
5.3.9.5. Obrazové reprodukce	112
5.4. ČTVRTÉ OBDOBÍ (1913-1916)	113
5.4.1. <i>Vývojové změny ve čtvrtém období</i>	113
5.4.2. <i>Vydavatelství</i>	116
5.4.3. <i>Redakce a administrace</i>	118
5.4.3.1. Redakce Elišky Purkyňové (1913-1914)	118
5.4.3.2. Redakce Marie Brožové (1915-1916)	119
5.4.4. <i>Distribuce</i>	121
5.4.5. <i>Ekonomická základna</i>	122
5.4.5.1. Periodicita listu	122
5.4.5.2. Cena listu	123
5.4.5.3. Honoráře	123
5.4.5.4. Inzerce	124
5.4.6. <i>Technologické podmínky</i>	124
5.4.7. <i>Cenzura</i>	125
5.4.8. <i>Struktura listu</i>	125

5.4.9. Grafická podoba listu	126
5.4.9.1. Formát listu a počet stran	126
5.4.9.2. Titulní strana	127
5.4.9.3. Vzhled vnitřní části listu	128
5.4.9.4. Použití barev při tisku	128
5.4.9.5. Obrazové reprodukce	129
5.5. PÁTÉ OBDOBÍ (1917-1930)	129
5.5.1. Vývojové změny v pátém období	129
5.5.2. Vydavatelství	133
5.5.3. Redakce a administrace	133
5.5.4. Distribuce	136
5.5.5. Ekonomická základna	137
5.5.5.1. Periodicita listu	138
5.5.5.2. Cena listu	139
5.5.5.3. Honoráře	139
5.5.5.4. Inzerce	140
5.5.6. Technologické podmínky	140
5.5.7. Cenzura	141
5.5.8. Struktura listu	141
5.5.9. Grafická podoba listu	143
5.5.9.1. Formát listu a počet stran	143
5.5.9.2. Titulní strana	144
5.5.9.3. Vzhled vnitřní části listu	145
5.5.9.4. Použití barev při tisku	145
5.5.9.5. Obrazové reprodukce	145
DISKUZE	147
ZÁVĚR	150
PŘÍLOHY	155
SEZNAM PŘÍLOH	184
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	186
SEZNAM PRAMENŮ	192
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	198
JMENNÝ A VĚCNÝ REJSTŘÍK	199

Celkový počet slov: 56 399

„Žádná stránka kulturního našeho života není našim časopisectvem tak nevšímavě odbývána, tak systematicky zanedbávána, jako ženské hnutí; žurnalistika chce a má být zrcadlem našeho vývoje, ona píše dějiny nejen vnějšího, ale i vnitřního života, - jak uboze, směšně, nemohoucně vypadalo by naše hnutí, kdybychom hledaly jeho obraz v žurnalistice posledních desetiletí. Nebýtí několika opravdových feministických listů, které si ženy samy vydávají s velikým namáháním a značnými obětmi hmotnými a intelektuálními, pomyslíl by si historiograf našeho vnitřního života, shledávající si materiál k své práci, že české ženy na konci XIX. a počátkem XX. století, když muži neúnavně šli za všemi vysokými cíli občanskými a duchovními, uměly jen vařit, prát a žehlit, děti ošetřovat, dobře neb i špatně vychovávat, že uměly se bavit, tančit, vkusně i nákladně se šatit, a když to šlo do tuha, že sebraly několik set korun na ošacení chudých dítek neb k účelům národním, k nimž jim mužové poukázali. Nedověděl by se, jak ženy domáhaly a domohly se vzdělanostních cílů prostředkem škol všech kategorií; jak celé stavy žen, učitelky, úřednice, dělnice, umělkyně, samostatné živnostnice a obchodnice konaly spoustu práce ve velikém celku národním a při tom neustálý vedly boj o svoje právo, o stejnou odměnu za stejnou práci, o zřetel k individuálním potřebám svého pohlaví; jak ženy usilovně žádaly, aby uznány byly za rovnocenné občanky, a aby odčiněny byly modernějšími zákony, psanými i cítěnými, veliké ty křivdy, které ony po věky snášely jako matky, choti, myslící individua. Odlesku všeho toho by tam nenalezl; shledal by pracně několik roztroušených poznámek a zmínek, z nichž naprosto nedal by se sestaviti celistvý obraz.“

- Teréza Nováková¹

1. Úvod

Výše uvedená slova české spisovatelky Terézy Novákové z roku 1905 silně rezonují jak v kontextu období jejího života, tak i dnes. Na přelomu 19. a 20. století se tzv. "ženskou otázkou" v českém tisku zabývala jen hrstka periodik. Hlavní úlohou ženy bylo v této době být především dobrou hospodyní, matkou a manželkou. Na její vzdělání, práva či vlastní názor nebylo v tehdejší tisku prostoru, a především ani vůle takováto "podřadná" témata do novin zařadit. Této problematice se proto rozhodly začít věnovat samy ženy, a to ty, které byly této otázky znalé, často vzdělané v různých ženských klubech a ústavech, jež jim vnukly myšlenky Johna Stuarta Milla, Mary Wollstonecraftové nebo George Sandové.² Jejich cílem bylo dopomoci i dalším ženám k uvědomění si rovnoprávnosti obou pohlaví, k přiměření k boji za právo vyššího vzdělání a za právo volit a být volena.

Právě Nováková byla jednou z žen, která se o tento úkol pokusila prostřednictvím časopisu *Ženský svět*.³ Ten začal vycházet v Praze v roce 1896, tedy v době, kdy nejen v českých zemích začalo čím dál více sílit hnutí za práva žen. Zprvu pod redakcí Novákové a

¹ Nováková 1912: 69-70.

² Myšlenky všech zmíněných autorů a autorek se dotýkaly témat ženské a mužské rovnoprávnosti.

³ V rámci celé práce používám u názvů knih a časopisů zvláštní kurzívou. Pouze v případě, kdy se informace týkají Vydavatelského družstva Ženského světa název časopisu neoznačuji kurzívou, neboť se v daném případě jedná o součást označení vydavatelské organizace, nikoliv časopisu.

později dalších šéfredacterek (Pavly Maternové, Elišky Purkyňové, Marie Brožové a Miloslavy Sísové) tento časopis vycházel po celých 34 let, tedy až do roku 1930.

Mou hlavní snahou v této práci je vytvořit kompletní historiografický výzkum jednoho z dnes již neexistujících časopisů. Velká většina časopisů z přelomu 19. a 20. století totiž stále ještě nebyla z redakčního, technologického, strukturního a vzhledového hlediska detailně prozkoumána. Pokud takové výzkumy existují, týkají se často jen největších deníků a časopisů, jako např. *Lidových novin*; z ženských časopisů pak opět spíše jen těch největších, jako např. *Ženských listů*.

Podobně jako u mé bakalářské práce, kde jsem se zabývala původně brněnským ženským časopisem *Ženský list*,⁴ jsem se i ve své diplomové práci rozhodla zabývat časopisem se ženskou tematikou, a to z toho důvodu, že mi tato tematika umožnila propojit znalosti ze dvou studijních oborů mého bakalářského studia: mediálních a genderových studií. K výzkumu konkrétně *Ženského světa* pro dvou diplomovou práci jsem měla několik důvodů. Hlavním důvodem bylo vytvoření obrazu vývoje jednoho z nejdéle vycházejících ženských časopisů na přelomu 19. a 20. století,⁵ který navíc prvních jedenáct let spravovala významná česká spisovatelka Teréza Nováková. Zajímala mne nejen problematika časopisu v průběhu jejího vedení redakce, ale také tato problematika po jejím odchodu po roce 1907, o které existuje v dnešní literatuře jen minimum zmínek. *Ženský svět* byl zároveň jedním z mála českých časopisů, jehož vydávání nebylo zastaveno ani v průběhu celé první světové války, a pokračovalo i mnoho let po jejím skončení. Výzkum vycházení časopisu, který by obsahoval mimo jiné také období války, by tak mohl přinést zajímavé informace ohledně toho, jak první světová válka ovlivnila ženy-novinářky a jejich časopiseckou tvorbu - ať už finančně, technologicky nebo ze sociálního hlediska.

Druhý důvod byl spíše nostalgického charakteru: vystudovala jsem osmileté Gymnázium Brno-Řečkovice, které se nachází na brněnské ulici Terézy Novákové, jejíž jméno je s tímto gymnáziem také často asociováno.⁶ I přesto, že jsem ze svých gymnaziálních let znala spisovatelčino dílo, její časopisecká, resp. redakční tvorba mi zůstala neznáma. Z toho důvodu jsem se rozhodla pro prozkoumání jednak její činnosti v časopise, a jednak vývoje celého časopisu, který založila.

⁴ Marsová 2013.

⁵ *Ženský svět* byl druhým nejdéle vycházejícím časopisem tohoto období, jelikož vycházel celých 34 let. Prvním byly *Ženské listy* Elišky Krásnohorské, které vycházely 53 let.

⁶ Právě jméno této spisovatelky dalo gymnáziu dříve často používanou zkratku "GTN" a neoficiální název "Gymnázium Terézy Novákové." Dnes se spíše používá zkratka GYREC.

I. METODOLOGICKÁ ČÁST

2. Metodologie

2.1. Téma a cíl výzkumu

Tématem tohoto výzkumu je časopis *Ženský svět*, který vycházel v Praze v období od roku 1896 až do roku 1930. Cílem této diplomové práce je poté komplexně zmapovat historický vývoj *Ženského světa* se zaměřením na analýzu této mediální organizace. Kromě změn, ke kterým během historie tohoto časopisu došlo, a jejich odůvodněním, se zaměřím také na vlastnické vztahy v této organizaci, její ekonomickou situaci, technologie užití při výrobě časopisu, chod redakce, administrace a distribuce, cenzurní zásahy do časopisu a také na strukturu rubrik, formát a grafiku.

V jednotlivých částech výzkumu se také pokusím o propojení analýzy mediální organizace se znalostmi nabytými z mého druhého studijního oboru na bakalářském stupni - gender studies. Především se zaměřím na genderové rozdělení rolí v redakci a vlastnictví časopisu.

Práce by měla podat komplexní obraz mediální organizace *Ženský svět* a jejího fungování mezi lety 1896 a 1930, který dosud nebyl podrobně zpracován.

2.2. Výzkumné otázky

Abych mohla podat komplexní obraz o vývoji tohoto časopisu, je nutné si předem stanovit výzkumné otázky, k jejichž odpovědím se v průběhu analýzy časopisu pokusím dospět. Hlavní výzkumnou otázkou této práce je: **Jaký byl historický vývoj časopisu *Ženský svět* v průběhu let 1896 a 1930?** K tomu, abych tuto otázku mohla zodpovědět, je však třeba definování vedlejších otázek, které jsem se rozhodla rozdělit do následujících sedmi témat.⁷

První téma "Vývojové změny" obsahuje sérii vedlejších otázek vztahujících se k důležitým mezníkům týkajících se historie *Ženského světa* - tedy okolnostem vedoucím k jeho vzniku a zániku, průběžným změnám a také obecnému důvodu, respektive cíli jeho vydávání a cílové skupiny:

1. Vývojové změny

- Jaké okolnosti vedly ke vzniku *Ženského světa* v roce 1896?

⁷ Tato témata jsou pouze vodítkem k uspořádání jednotlivých vedlejších výzkumných otázek, a odpovědi na ně se v této práci budou prolínat. Proto tato témata nemusí přesně korespondovat s názvy, pořadím či obsahem jednotlivých kapitol práce. Snažila jsem se však o jejich logické uspořádání.

- Proč se do čela první redakce *Ženského světa* dostala právě spisovatelka Teréza Nováková?
- Co bylo cílem začátku vydávání tohoto časopisu? Kdo byl cílovou skupinou časopisu?
- K jakým změnám v rámci časopisu během jeho vývoje docházelo?
- Jaké příčiny vedly k zániku *Ženského světa* v roce 1930?

Druhé téma vedlejších otázek jsem nazvala "Hospodaření listu". Týká se otázek ohledně ekonomických podmínek, které měly na chod časopisu po dobu jeho vývoje vliv. Do této kategorie zahrnuji například údaje týkající se jeho periodicity, nákladu, finanční situace, ceny a předplatného, inzerce a distribuce.

2. Hospodaření listu

- Jaká byla ekonomická situace *Ženského světa*? Jak se vyvíjela v průběhu času? Jaký na ni měly vliv politické, sociální a ekonomické změny ve společnosti? Jaký měla situace listu po ekonomické stránce vliv na jeho vydávání (periodicitu, cenu čísel, formát, počet stran atd.)?
- Kdo měl na starosti hospodaření s finančními prostředky listu?
- Jakých marketingových postupů časopis k prodeji užíval?
- Jaká byla periodicitu *Ženského světa*? Jak se případně po dobu jeho vývoje měnila?
- Jak se měnila cena jednotlivých čísel časopisu a jeho předplatného?
- Jaká byla výše autorských honorářů za příspěvky do *Ženského světa*? Existovaly zde rozdíly mezi honoráři žen a mužů?
- Jak fungovala v listu inzerce? Kolik peněz stálo inzerenty zařadit svůj inzerát do *Ženského světa*? Kolik stran časopis inzerci věnoval?
- Jakým způsobem byl časopis distribuován?

Třetí téma, "Vliv externích organizací" se týká vlivu politických, konkurenčních či jiných organizací nebo skupin na vývoj *Ženského světa*. Hodlám zde sledovat především vnější vztahy časopisu (resp. jeho redakce) s politickými stranami, konkurenčními časopisy či novinami a jejich redaktory, či dalších skupin a jejich případný vliv na obsah časopisu či fungování redakce.

3. Vliv externích organizací

- Byl *Ženský svět* v průběhu svého vývoje spjat s politickými stranami?
- S jakými dalšími společenskými či kulturními organizacemi *Ženský svět* během svého vývoje spolupracoval?
- Kdo byl konkurencí *Ženského světa*? Jaký vztah měl *Ženský svět* ke své konkurenci? Existovala zde spolupráce mezi jednotlivými ženskými časopisy?
- Jaký vliv měla konkurence či externí organizace na redakci *Ženského světa*, resp. jeho obsah?

V rámci čtvrtého tématu "Výrobní zázemí" se zabývám otázkami ohledně technologické produkce časopisu. Hlavním zaměřením tohoto tématu je tisk časopisu - tedy informace týkající se tiskáren, spjatých s *Ženským světem*, osobností vrchních tiskařů a jejich vztahu k redakci časopisu. Kromě tiskáren mne budou zajímat také další soudobé vymoženosti technického charakteru, které k práci redakce časopisu bylo potřeba - například telefonů, psacích strojů atp.

4. Výrobní zázemí

- Jakými vymoženostmi technického charakteru disponovala redakce časopisu?
- Které tiskárny v průběhu let *Ženský svět* tiskly? Jaký byl vztah mezi redakcí časopisu a tiskárnami?
- Jak byly tiskárny technologicky vybaveny?
- Jaké bylo genderové rozdělení rolí v rámci výroby časopisu?

Téma "Vlastnické vztahy a personální zázemí" obsahuje vedlejší otázky zabývající se především jednotlivými osobnostmi, spjatými se vznikem a vývojem tohoto časopisu - majiteli, vydavateli a redaktory a také vztahy mezi nimi, především co se genderového rozdělení rolí v rámci redakce týče.

5. Vlastnické vztahy a personální zázemí

- Kdo byl majitelem *Ženského světa*? Byly jím organizace nebo soukromé osoby?

- Kdo byl vydavatelem *Ženského světa*? Co vedlo k případným změnám ve vydávání časopisu?
- Kdo stál v čele redakce *Ženského světa*? Jaké okolnosti vedly k případným změnám hlavních redaktorů časopisu?
- Jakým způsobem fungovala redakce časopisu? Existovala stálá redakce, či časopis fungoval na systému občasných přispěvatelů?
- Jakým problémům museli čelit členové redakce při vydávání časopisu?
- Jak vypadalo genderové rozdělení rolí v rámci redakce (případně přispěvatelů)?
- Jakým způsobem se na činnosti ženského časopisu podíleli muži?

Jak již název dalšího tématu napovídá, téma "Cenzurní praxe" obsahuje sadu otázek zkoumající vliv cenzury na *Ženský svět*. Vzhledem k tomu, že toto téma je velmi rozsáhlé a vyžadovalo by samostatnou práci s využitím např. diskurzivní analýzy, věnuji se mu v této práci spíše okrajově, se zaměřením na období kdy v časopise k cenzuře docházelo, a kdy ne.

6. Cenzurní praxe

- Dotkla se *Ženského světa* během jeho vývoje cenzura?
- V jakých obdobích docházelo ke zvýšení cenzury v listě? Z jakých důvodů?
- V jakých obdobích časopis nebyl cenzurován? Z jakých důvodů?
- Jakým způsobem byla cenzura v časopise praktikována?

Posledním tématem vedlejších otázek je téma týkající se "Struktury, formátu a grafické podoby listu." V tomto tématu jsem se rozhodla spojit otázky zaměřené na samotný výsledný produkt - jednotlivá čísla časopisu *Ženský svět*. Tyto otázky pátrají po informacích ohledně vývoje a změn rubrik, které časopis na svých stránkách zařazoval, případných změn formátu (resp. velikosti stran, písma atd.), a nakonec také ohledně změn co se grafické podoby listu týče a použití obrazových reprodukcí - fotografií, ilustrací atp.

7. Struktura, formát a grafická podoba listu

- Jaké informační zdroje byly redakcí využívány?

- Jakým způsobem se v průběhu vývoje časopisu měnily rubriky *Ženského světa*?
- Jak se redakce časopisu vypořádávala s případným přebytkem, či nedostatkem příspěvků?
- Jakých postupů redakce užívala ke gate-keepingu: určování příspěvků, které publikuje, a které ne?
- Jakými změnami formátu časopis prošel? Jak se měnil počet stran? Na čem počet stran časopisu závisel?
- Jak se během let měnila grafická podoba listu? Jakého písma časopis používal? Jaké velikosti?
- Jakým způsobem se v čase vyvíjelo použití obrazových sdělení na stránkách časopisu?

2.3. Výzkumné metody

Můj výzkum časopisu *Ženský svět* je koncipován jako kvalitativní výzkum, a jako takový používá **kvalitativních metod**. Tento druh výzkumných metod se na rozdíl od metod kvantitativních nesnaží hledat odpovědi na otázku "Kolik?", ale "Jak?". Je také charakteristický tím, že předmětem jeho zkoumání je často menší výzkumný soubor (často i pouze jeden případ), který je zkoumán do hlubších detailů. Podle Trampoty a Vojtěchovské kvalitativní metody „vycházejí z představy, že poznání se děje na základě interpretace a je vždy subjektivní povahy.“⁸ Informace, které se tímto výzkumným způsobem získávají, jsou obtížněji měřitelné, než informace kvantitativní povahy, které se získávají přesným měřením. Vycházejí z empirických dat, která mají podobu textů (tzv. měkkých dat).⁹ Výhodou kvalitativního výzkumu je jeho možnost hledání souvislostí s kontextem a v důsledku porozumění a možné vysvětlení zkoumaných jevů.¹⁰

Vzhledem k tomu, že v rámci této diplomové práce zkoumám jeden konkrétní případ, a to mediální organizaci, je tato práce koncipována jako **případová studie** časopisu *Ženský svět*. Případové studie jsou „zaměřené na hledání relevantních ovlivňujících faktorů a na interpretaci vztahů. Jde o to pro daný případ dojít k přesným a hloubkovým závěrům.“¹¹ Konkrétně se budu věnovat typu případové studie, kterou Hendl nazval „studiem organizací

⁸ Trampota - Vojtěchovská 2010: 19.

⁹ Hendl 1997: 12.

¹⁰ Hendl 1997: 13.

¹¹ Hendl 1997: 39.

a institucí,“¹² a budu zkoumat způsob řízení organizace *Ženský svět*, vztahy, které se v rámci tohoto řízení vytvářely a změny, ke kterým zde v průběhu let došlo.

V této práci se konkrétně zabývám kvalitativní **analýzou mediální organizace (AMO)**. AMO podle Trampoty „*představuje pole zkoumání pod úrovní mediálního systému, ale nad úrovní zkoumání profesního jednání novinářů a umožňuje analyzovat chování mediální organizace a principy, kterými se její chod řídí. Zajímá se o komplexnost vztahů, rozdělení rolí a vnitřní uspořádání organizace.*“¹³ Předmětem zkoumání jsou vzájemné vztahy v dané mediální organizaci, rozdělení rolí, kontrola výkonu součástí organizace, její vnitřní uspořádání, používané postupy, cíle organizace, vlastnické vztahy a další ekonomické, politické a technologické faktory, ovlivňující chod mediální organizace. Díky AMO tak lze využitím metody případové studie zkoumáním jednotlivých součástí struktury mediální organizace získat „*detailed popis chodu a fungování organizace, jejích částí a vztahů.*“¹⁴ Použití této metody, a tedy zkoumání vnitřního fungování jednotlivých mediálních organizací, je velmi důležité, neboť nám dokáže pomoci pochopit jaký vliv může mít vlastník média na jeho obsah: „*Politika stanovená vlastníkem ovlivňuje vnitřní uspořádání organizace a odráží se v mediální produkci a v mediálním obsahu.*“¹⁵

Jelikož se zabývám dnes již nevycházejícím časopisem, jehož vývoj pokrýval část 19. a 20. století, bylo příhodné k tomuto výzkumu zvolit metody **historiografického výzkumu**. Vědecká disciplína historiografie se zabývá zkoumáním „*minulosti lidské společnosti v určitém čase a prostoru, v celé její komplexnosti a konkrétnosti, od jejího vzniku až po současnost, a to v zájmu poznání zákonitostí jejího vývoje pro současnost a budoucnost.*“¹⁶ Tento druh výzkumu je charakteristický použitím velkého množství konkrétních výzkumných metod. V této diplomové práci pracuji především s induktivní a deduktivní metodou, přímou a nepřímou metodou a také řadou dalších historiografických metod a přístupů, které jsou používány pouze v některých částech tohoto výzkumu.

¹² Hendl 1997: 39.

¹³ Trampota - Vojtěchovská 2010: 59.

¹⁴ Trampota - Vojtěchovská 2010: 62.

¹⁵ Trampota - Vojtěchovská 2010: 60.

¹⁶ Bartoš 1985: 10.

2.3.1. Induktivní a deduktivní metoda

Základní dvojicí metod použitých v této diplomové práci je metoda induktivní a deduktivní. První zmiňována tzv. **induktivní metoda** zkoumá jevy tak, že „*postupně přechází od jednotlivých faktů k obecnějším údajům o společenské skutečnosti.*“¹⁷

Společně s ní se využívá také **deduktivní metoda**, která „*výsledné tvrzení odvozuje z jednoho nebo několika tvrzení - a to s použitím pravidla formální logiky.*“¹⁸ Obě tyto metody historikovi pomáhají k vytváření úsudků, resp. interpretací situací a jevů, ke kterým v minulosti došlo, a to na základě jejich vztahu k obecným společenským jevům nebo pravidlům.

2.3.2. Přímá a nepřímá metoda

Druhou důležitou dvojicí výzkumných historiografických metod je tzv. přímá a nepřímá metoda. Pomocí **přímé metody** může historik poznávat minulost prostřednictvím výzkumu dobových pramenů - například osobní korespondence, archivních spisů atd - a vytvořit tak prostý popis skutečnosti.¹⁹

Jelikož však k pochopení určitého jevu často jeho prostý popis nestačí, je často důležité využít také **nepřímé metody** - tedy využití takových pramenů, které podávají doklad o obdobné historické skutečnosti, přičemž analogické spojení mezi těmito dvěma skutečnostmi může pomoci osvětlit a interpretovat jevy skutečnosti, která je předmětem výzkumu.²⁰

2.3.3. Další použité metody a přístupy

Kromě výše zmíněných metod historik během své práce využívá také mnohých přístupů ke zkoumání historického vývoje určitého jevu. V této práci jsem konkrétně využila také **diachronního přístupu**, resp. jeho progresivní metody, které se používá při zachycení událostí tak, jak po sobě v čase následovaly;²¹ a dále také **přístupu synchronního**, resp. jeho strukturní metody, která zkoumá mechanismy a vztahy ve vnitřní skladbě daného jevu, přičemž sleduje více nezávislých situací tohoto jevu.²²

¹⁷ Hroch 1985: 201.

¹⁸ Hroch 1985: 202.

¹⁹ Hroch 1985: 204.

²⁰ Hroch 1985: 205.

²¹ Hroch 1985: 210.

²² Hroch 1985: 213.

Dalším použitou metodou byla **metoda periodizace**, díky které lze vývoj určitého zkoumaného jevu rozčlenit na určité časové úseky.²³ V této práci této metody bylo využito především při rozdělení vývoje *Ženského světa* na pět konkrétních časových období, na základě vývojových změn, v rámci kterých jsem jeho vývoj časopisu zkoumala.

2.4. Stav zpracování tématu

Tématu českých ženských časopisů se ve většině publikací zaměřených na novinářinu uděluje často podřadnější místo, na úkor „významnějších“ novin a časopisů, zaměřujících se více na politickou sféru, či denní zprávy. Detailnější informace k ženským časopisům z historického hlediska nalezneme ve více specializovaných publikacích, většinou týkajících se vývoje ženského hnutí na našem území (například publikace Mileny Lenderové).

Konkrétně časopis *Ženský svět* (1896-1930) patří mezi ty ženské časopisy, kterým byl v literatuře věnován pouze malý prostor, a to i přesto, že je spjat s tak známým jménem, jako je jméno jeho první redaktorky a zakladatelky, spisovatelky Terézy Novákové. A také naopak v obecnějších publikacích, například skriptech a učebnicích pro žáky středních škol, zůstává často redaktorská práce Terézy Novákové, které věnovala více jak jedenáct let svého života, ve stínu její spisovatelské činnosti a někdy nebývá ani zmiňována.

Nejvíce informací k *Ženskému světu* je zveřejněno v publikacích, které se zaměřují více detailně na dílo Terézy Novákové. Pravděpodobně nejvíce se *Ženskému světu* dosud věnovala Libuše Heczková v části své knihy *Píšící Minervy*,²⁴ kde se kromě tohoto ženského časopisu věnovala také dalším jako byly *Ženské listy*, *Ženská revue* nebo *Ženský obzor*. V této publikaci autorka na několika málo stránkách načrtává historii tohoto časopisu, ale spíše než analýze této mediální organizace se věnuje jeho literární kritice a esejistice a osobnosti Terézy Novákové. Velmi pozitivně hodnotím detailní odkazování na archivní fondy a práce, ze kterých autorka čerpala.

Celá jedna kapitola je *Ženskému světu* věnována také v knize *Teréza Nováková* od Ireny Štěpánové.²⁵ Štěpánová zde sledovala vývoj tohoto časopisu pouze během jeho redakce s Terézou Novákovou v čele.

Ženským světem se na dvou stránkách ve sborníku *Žena a muž v médiích* zabývala také Eva Kalivodová,²⁶ která však zkoumala spíše obsahovou stránkou časopisu a jeho vliv na

²³ Hroch 1985: 243.

²⁴ Heczková 2009.

²⁵ Štěpánová 2008.

²⁶ Kalivodová 1998.

osvětu tehdejších žen. K závěrečné fázi vývoje *Ženského světa* se vyjádřila také Aneta Sklenářová ve své bakalářské práci *Život a dílo novinářky Miloslavy Sísové (1883-1947)*,²⁷ která se specializovala spíše na práci poslední hlavní redaktorky tohoto časopisu - Miloslavy Sísové.

Informace týkající se života a díla Terézy Novákové jsou již lépe zpracované v mnoha publikacích, avšak její redaktorské činnosti se jich většina věnuje pouze okrajově. Mezi tyto publikace patří například kniha *Teréza Nováková* od Zdeňka Nejedlého.²⁸ Kromě biografií Novákové bylo vydáno také několik publikací obsahujících její korespondenci.²⁹

Pokud se zaměříme na publikace týkající se ženského hnutí, časopis *Ženský svět* byl zmíněn hned v několika publikacích Mileny Lenderové, a to *K hříchu i k motlidbě: žena v minulém století*³⁰ a *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*.³¹

Obecně lze říci, že časopis *Ženský svět* byl v minulosti blíže zpracován pouze ve dvou publikacích (Heczková a Štěpánová), v obou z nich byl však pouze jednou částí těchto publikací, a proto se autorky nemohly této mediální organizaci věnovat do větších detailů. Většinou byl časopis zkoumán spíše z jeho obsahové stránky, než ze stránky samotné redakce, a více prostoru bylo v literatuře věnováno spíše jeho zakladatelce Teréze Novákové, než dalším hlavním redaktorkám tohoto časopisu.

2.5. Prameny

Jak analýza mediální organizace, tak i historiografický výzkum, kladou velký důraz na studium písemných pramenů. Tyto prameny můžeme rozdělit podle jejich společenské působnosti na prameny institucionální povahy, osobní povahy a na závěr literární prameny.³² V následujících podkapitolách se budu zabývat jednotlivými typy pramenů, které jsem v této práci použila, a institucím, kde se nacházejí.³³

²⁷ Sklenářová 2013.

²⁸ Nejedlý 1958

²⁹ Viz kapitola 2.5.2.1. Osobní korespondence

³⁰ Lenderová 1999.

³¹ Lenderová 2009.

³² Kvaček 1985: 142.

³³ Pro lepší přehlednost jsem v této kapitole názvy institucí (knihoven a archivů) zvýraznila **tučně**, jednotlivé fondy **podtržením** a písemnosti psané jinými osobami v rámci osobních fondů (např. dopisy Pavly Maternové ve fondu Terézy Novákové) jsem označila **podtrženou kurzívou**. Použila jsem také zvýraznění **podtržení tučného písma**, a to pro lepší možnost označení dvou částí kapitoly "Písemnosti osobní povahy," a to osobní korespondence nalezené v archivech a korespondence publikované. Archiválie, které jsem prohlédla, avšak pro účely této práce nebyly důležité, jsem v kapitole zmínila, ale nezvýraznila.

2.5.1. Písemnosti institucionální povahy

Mezi tento druh pramenů patří takové písemnosti, které vznikly z činnosti veřejných institucí, přičemž účelem uchování těchto písemností bylo zaznamenání událostí a k zabezpečení vnitřní a vnější působnosti dané instituce.³⁴ Jedná se o různé oficiální zápisy, podání, vyřízení a další písemnosti.

Pro tento druh archiválií mi byl nejvíce nápomocen **Národní archiv** (NA) v Praze. S pomocí pracovníků místní badatelny se mi podařilo nalézt informace týkající se *Ženského světa* ve třech fondech policejního ředitelství.

Ve fondu Policejního ředitelství II - Oddělení tiskové, spolkové, bezpečnostní a dopravní³⁵ jsem našla především dopisy redakce či vydavatelství *Ženského světa* ohledně změn v pozici hlavní nebo odpovědné redaktorky. Tyto dopisy mi pomohly poprvé odhalit například křestní jméno hlavní redaktorky časopisu mezi lety 1916 a 1917, Marie Brožové.³⁶ Dále jsem zde také našla několik oficiálních záznamů ke konfiskacím časopisu a také zprávu o ukončení jeho vydávání.

Další fond, ze kterého jsem měla možnost čerpat informace, byl fond Policejního ředitelství Praha I - prezidium, který obsahoval celkem dvě složky o *Ženském světě* - jednu dokumentující léta 1893-1899³⁷ a jednu léta 1900-1907.³⁸ Tyto složky obsahovaly především informace o důvodech opožděného vydání některých čísel časopisu a oznámení o změnách v administraci či tiskárně.

Prohlédla jsem také část fondu Vrchního státního zastupitelství Praha (část 1918-1948 - sig. III f 16), která obsahovala informace k časopisům zaniklým mezi lety 1918 a 1948. Bohužel i přesto, že složka pod písmenem "Ž" obsahovala zprávy o mnoha zaniklých ženských časopisech (např. *Ženský list*, *Ženské listy*, *Ženské snahy*, *Ženská rada* nebo *Ženské noviny*), *Ženský svět* jsem mezi nimi nenašla, a to i přesto, že v tomto období zanikl. V seznamu použitých pramenů proto tento fond neuvádím.

2.5.2. Písemnosti osobní povahy

Do této kategorie písemných pramenů spadají dokumenty často náležící do samostatných archivů jejich původců. Nejčastěji se jedná o osobní doklady (rodné a úmrtní listy), korespondenci (rodinnou, osobní s jednotlivci či s institucemi, případně cizí korespondenci),

³⁴ Kvaček 1985: 142.

³⁵ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*.

³⁶ Její jméno bylo do té doby ve všech jiných materiálech uváděno pouze jako "M. Brožová."

³⁷ NA, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 *Ženský svět*.

³⁸ NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 *Ženský svět*.

rukopisy původce pozůstalosti (např. deníky nebo rukopisy), fotografie či další cizí materiály.³⁹

V mé práci mi byly nejvíce nápomocné právě dopisy, deníky a zápisníky různých autorů. Oba druhy pramenů jsem čerpala jak přímo z archivů, tak také z tištěných publikací.

2.5.2.1. Osobní korespondence

Podle Kvačka je „*badatelsky nejvzácnější část písemných pozůstalostí*“⁴⁰ právě osobní korespondence. Může totiž díky své autentičnosti odhalit zákulisí různých jevů, skutečností nebo činností, které z jiných pramenů nevyčteme.⁴¹ Historik k nim však vždy musí přistupovat kriticky a zvažovat komu byly dopisy určeny, a jestli informace v nich může považovat za věrohodné.

Právě osobní korespondence různých osobností spjatých s *Ženským světem* byla jedním z nejdůležitějších pramenů této diplomové práce. Osobní korespondenci jsem čerpala ze dvou zdrojů: z fondů **Literárního archivu Památníku národního písemnictví v Praze** (LA PNP) a dále také částečně z jejich publikované formy, které byly k nalezení v **Moravské zemské knihovně v Brně** (MZK).

Nejdůležitějšími **fondy** z LA PNP pro mne byly pozůstalosti Terézy Novákové,⁴² první hlavní redaktorky a zakladatelky *Ženského světa*, a dále fond jejího syna Arne Nováka.⁴³ Právě jejich vzájemná korespondence, která dohromady čítá na více jak 1000 dopisů (523 dopisů od Terézy Novákové, 513 dopisů od Arne Nováka), obsahovala množství důležitých informací, týkajících se vzájemné spolupráce matky a syna při redakci *Ženského světa*, Arneho korektorskou práci, pohled na strasti Terézy Novákové kvůli této práci a její problémy s Ústředním spolkem českých žen (ÚSČŽ). Z této korespondence jsem se věnovala především období, kdy Nováková redigovala *Ženský svět* (ŽS), tedy do roku 1907.

Kromě korespondence s Arne Novákem mi byly z fondu Terézy Novákové (TN) nápomocné také dopisy od Pavly Maternové (básnířka, hlavní referentka ŽS za redakce TN, od r. 1908 hlavní redaktorka ŽS po odstoupení TN), které se často týkaly redakční činnosti.⁴⁴ Za další důležitou přijatou korespondenci považuji tu od Ústředního spolku českých žen (ŽS byl jeho orgánem mezi lety 1900 a 1915), ze které jsou patrné přesvědčovací snahy ze strany

³⁹ Kvaček 1985: 155.

⁴⁰ Kvaček 1985: 155.

⁴¹ Kvaček 1985: 156.

⁴² LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne.

⁴³ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4245, č. přír. 6/91. Nováková Teréza.

⁴⁴ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 882-923, č. přír. 82/90. Maternová Pavla.

ÚSČŽ, aby TN zůstala v redakci ŽS, které byly po mnoho let zdařilé.⁴⁵ V korespondenci mezi Novákovou a Janem Ottou (vydavatel a tiskař ŽS v letech 1896 a 1900) poté nalézáme přímo návrh podmínek týkajících se vydávání Ženského světa a Ženské bibliotéky, ze které jsou důležité především detaily honorářů autorů článků do jednotlivých časopisů.⁴⁶ Význačná je také korespondence Novákové s Eliškou Krásnohorskou (spisovatelka, hlavní redaktorka Ženských listů), která nám představuje vztah mezi těmito redaktorkami konkurentních ženských časopisů na počátku vydávání ŽS.⁴⁷ Dalším zajímavým nálezem byly také dopisy od Viléma Mrštíka⁴⁸ (českého spisovatele a dramatika) a Františka Drtiny⁴⁹ (českého filosofa a politika), kteří oba Novákové přislíbili příspěvky do ŽS.

Dalším fondem, který skrýval několik pro mou práci důležitých dopisů byl fond Anny Řehákové, přispěvatelky do ŽS. V její pozůstalosti jsem našla například dopis odeslaný Arne Novákem,⁵⁰ ve kterém jí děkoval za pěkné vykreslení vlastností jeho matky v publikovaných memoirech Řehákové.⁵¹ Dále byly v tomto fondu k nalezení dopisy přímo od Terézy Novákové,⁵² často redakčního charakteru - prosba o nové články do ŽS či oznámení o chystaném zániku Ženské bibliotéky. Velice významné pro mne byly také dopisy odeslané Eliškou Purkyňovou⁵³ (hlavní redaktorkou ŽS v l. 1913-1914) a také Vydavatelským družstvem Ženského světa,⁵⁴ které byly poprvé psány na psacím stroji.

Fond druhé hlavní redaktorky ŽS, Pavly Maternové byl neméně důležitý. Především její korespondence s její předchůdkyní Terézou Novákovou vnesla do práce více propojenosti mezi odchodem Novákové a nástupem Maternové na pozici hlavní redaktorky časopisu. Důležitá byla také demise Maternové v dopise adresovaném Ústřednímu spolku českých žen.⁵⁵ Korespondence s Eliškou Krásnohorskou⁵⁶ poté poukázala na obdiv této spisovatelky vůči práci Pavle Maternové na jejím časopise a dopisy od básníka Jaroslava Kvapila⁵⁷ odhalily jeho nevoli ke zveřejnění básní adresovaných jeho blízké zemřelé přítelkyni v Ženském světě.

⁴⁵ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 2133-2135, č. přír. 82/90. Ústřední spolek českých žen.

⁴⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan.

⁴⁷ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 554-583, č. přír. 82/90. Krásnohorská Eliška.

⁴⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 927-931, č. přír. 82/90. Mrštík Vilém.

⁴⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František.

⁵⁰ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 30, č. přír. 14/65. Novák Arne.

⁵¹ Jednalo se o knihu *Zašlé časy - vzpomínky* Anny Řehákové, vydané v roce 1932.

⁵² LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 34-37, č. přír. 84/64. Nováková Teréza.

⁵³ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Z Purkyňů Eliška.

⁵⁴ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Vydavatelské družstvo Ženského Světa.

⁵⁵ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Ústřední spolek českých žen.

⁵⁶ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Krásnohorská Eliška.

⁵⁷ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Kvapil Jaroslav.

Ve fondu Pavly Moudré (příspěvatelky do ŽS) jsem našla zajímavé dopisy od Pavly Maternové⁵⁸ a také Terézy Novákové,⁵⁹ ve kterých obě redaktorky psaly o svých chystaných rezignacích.

LA PNP mi také vyhověl v přístupnosti nezinventarizovaného fondu Miloslavy Sísové (poslední hlavní redaktorky ŽS), ve kterém jsem našla především dopisy týkající se přispívání různých autorů do tohoto časopisu - a to především Josefa Holečka (spisovatele a novináře),⁶⁰ Růženy Jesenské (učitelky a spisovatelky),⁶¹ Heleny Malířové (příspěvatelky do ŽS),⁶² Růženy Svobodové (české spisovatelky),⁶³ Františka Xavera Šaldy (novináře a spisovatele),⁶⁴ Anny Marie Tilschové (české spisovatelky)⁶⁵ a Terézy Turnerové (spisovatelky a redaktorky).⁶⁶

Nakonec ve fondu Vilmy Sokolové-Seidlové (příspěvatelky do ŽS) pro mne byla důležitá její korespondence Pavlou Maternovou,⁶⁷ se kterou se dlouhá léta přátelily a Maternová jí psala o své redakční činnosti.

Kromě výše zmíněných dopisů, které mi byly k práci nápomocné, jsem také prohledala množství spisů, které se redakce *Ženského světa* nikterak netýkaly, nebo byly informace z nich příliš vágní nebo nedůležité. Jejich seznam pro úplnost uvádím zde:

Ve fondu Terézy Novákové se jednalo o korespondenci s Helenou Malířovou, Josefou Náprstkovou (významnou českou feministkou), Kristou Nevšimalovou (příspěvatelkou do ŽS, členkou ÚSČŽ), Theodorem Novákem (synem Novákové, příspěvatelem do ŽS), Julií Emingerovou (příspěvatelkou do ŽS), Aloisem Jiráskem (českým spisovatelem) a Annou Řehákovou (příspěvatelkou do ŽS). Ve fondu Zorky Hovorkové (administrátorky ŽS) nebyly nápomocné dopisy od manželů Novákových. V rámci fondu Pavly Maternové jsem prohledla také korespondenci s Aloisem Jiráskem (spisovatelem), Pavlou Moudrou, Renátou Tyršovou (příspěvatelkou do ŽS), Boženou Vikovou-Kunětickou (příspěvatelkou do ŽS a první českou zvolenou političkou) a Edvardem Leschingerem (tiskařem ŽS). A ani fond samotného Edvarda Leschingera mi nebyl příliš nápomocný, neboť obsahoval především informace o jeho rodině.

⁵⁸ LA PNP, fond č. 1132 (Moudrá Pavla), č. přír. 7/33. Maternová Pavla.

⁵⁹ LA PNP, fond č. 1132 (Moudrá Pavla), č. přír. 7/33. Nováková Teréza.

⁶⁰ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Holeček Josef.

⁶¹ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 28-42, č. přír. 13/62. Jesenská Růžena.

⁶² LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Malířová Helena.

⁶³ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Svobodová Růžena.

⁶⁴ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 1, č. přír. 27/69. Šalda František Xaver.

⁶⁵ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 35-39, č. přír. 14/66. Tilschová Anna Maria.

⁶⁶ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. 431/42. Turnerová Teréza.

⁶⁷ LA PNP, fond č. 1553 (Sokolová-Seidlová Vilma), č. přír. 33/40. Maternová Pavla.

Kromě autentické korespondence z LA PNP jsem v této práci také pracovala s dopisy, které byly přepsány a **publikovány**. Mezi nejdůležitější zdroje tohoto typu patřilo dílo *Korespondence Terézy Novákové z r. 1896-1912* od Ladislava Navrátila,⁶⁸ ze kterého jsem čerpala především citace z korespondence TN s Marií Kalašovou (příspěvatelkou do ŽS) o žádostech o její články a s Kristou Nevšimalovou (příspěvatelkou do ŽS, členkou ÚSČŽ) o názorech Novákové na ÚSČŽ a jejím vztahu k tomuto spolku. Druhým dílem, obsahující soupis korespondence, který jsem při své práci využila, byla kniha Blanky Svadbové *Z lidské sonáty - Teréza Nováková: Korespondence*,⁶⁹ ve které se zmínky o *Ženském světě* objevovaly především v korespondenci s českou spisovatelkou Karolinou Světlou. Velmi dobře jsou některé části korespondence Novákové zpracovány také v knize *Píšíci Minervy* od Libuše Heczkové.⁷⁰ Nápomocnou mi byla také *Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků* od Josefa Špičáka,⁷¹ ze které byla pro mne byla zajímavá korespondence mezi Anežkou Slukovou (neteří Karoliny Světlé) a Terézou Novákovou.

2.5.2.2. Deníky a zápisníky

Ve fondu Terézy Novákové v LA PNP jsou k nahlédnutí také zápisníky a notesy Terézy Novákové.⁷² Do těchto notesů si Nováková zapisovala různé informace týkající se jejího profesního i osobního života. Pro tuto diplomovou práci mi byly přínosné především její poznámky týkající se například nových prospektů pro *Ženský svět*, kam si zapisovala témata, resp. názvy článků, kterým by se v dalších číslech svého časopisu chtěla věnovat. Dále se v těchto zápisnicích objevuje seznam spolupracovníků *Ženského světa*, a to s datací celého období redakce Terézy Novákové (1896-1907).

Do kategorie deníků a zápisníků řadím také publikované deníky, které mi byly nápomocné. Prvním z nich je kniha *Zašlé časy - vzpomínky* Anny Řehákové, jedné z nejvěrnějších příspěvatelek do *Ženského světa*, ve které zaznamenala také vzpomínky na Terézu Novákovou a její odchod z redakce časopisu. Dalším použitým deníkem byla publikace *Co přinesla léta* Elišky Krásnohorské, ve které vzpomínala na své zvláštní přátelství a rivalitu s Terézou Novákovou.

⁶⁸ Navrátil 1953.

⁶⁹ Svadbová 1988.

⁷⁰ Heczková 2009.

⁷¹ Špičák 1969.

⁷² LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisníky, kalendáře a notesy z let 1893-1912.

2.5.3. Literární prameny

Hlavním literárním zdrojem této práce byla jednotlivá vydání časopisu *Ženský svět*. Většinu ročníků - konkrétně mezi lety 1896-1917, 1919-1923 a 1925-1930 jsem našla v **Moravské zemské knihovně v Brně** (MZK). Chybějící ročníky - 1918 a 1924 - jsem poté studovala v **Národní knihovně v Praze** (NK). Z jednotlivých čísel *Ženského světa* bylo možno vyčíst informace týkající se změn tiskárny, vydavatelství, ceny čísel a předplatného, ekonomické situace listu, cenzurovaných článků, konfiskovaných čísel a také formátu, grafické, textové a obrazové stránky časopisu. V letech, kdy byl časopis orgánem Ústředního spolku českých žen byla důležitým zdrojem informací právě stejnojmenná rubrika. Kromě ní byly často důležité také úvodníky a různá redakční sdělení.

Dalšími literárními prameny, kterých jsem v této práci použila byly především knihy "Píšící Minervy" od Libuše Heczkové⁷³ a knihy Mileny Lenderové týkající se ženské otázky u nás. Kompletní seznam použité literatury uvádím na konci této práce.

2.6. Citační norma

Hlavní citační normou, kterou jsem v této práci použila je citační norma oborového časopisu Mediální studia. Vzhledem k tomu, že však v práci používám velké množství článků z jednoho konkrétního periodika, u kterého bylo nutné zařadit i bližší informace o použitých člancích (např. datum vydání jednotlivých čísel), u článků z periodik využívám v práci historiografickou citační normu, která mi umožnila tyto bližší informace uvést.

2.7. Struktura práce

Zatímco předchozí kapitoly popisovaly metodologii mé práce, hlavní úsek této práce se skládá z teoretické a výzkumné části. Pro lepší orientaci v práci proto v následujících odstavcích představím strukturu teoretických a výzkumných kapitol.

Teoretické zakotvení je důležité pro vytvoření kontextu pro následující, výzkumnou část. Teoretická část této práce se proto skládá ze dvou kapitol - kapitoly č. 3 (Tisk: příprava, výroba a distribuce na přelomu 19. a 20. století) a kapitoly č. 4 (Historické souvislosti). Ve třetí kapitole představím jakým způsobem fungovala produkce novin a časopisů v českých zemích na přelomu 19. a 20. století. Jak obecně vypadala redakční práce v novinách, jaké zdroje měli novináři k dispozici, jak fungovala následná sazba a tisk novin, jakých technik a písma se při tisku používalo a na závěr co měla na starosti administrace a jak probíhala

⁷³ Heczková 2009.

distribuce novin. Tato kapitola mi v důsledku pomůže stanovit v čem se produkce *Ženského světa* shodovala s obecně zaváděnými praktikami v produkci tisku, v čem se naopak lišila, případně k jakým vývojovým změnám v rámci těchto praktik v průběhu času u *Ženského světa* docházelo. Ve čtvrté kapitole, zaměřující se na historické souvislosti, se pokusím zakotvit tuto teorii v dané historické éře. Především se zaměřím na dobové poměry 19. a 20. století, které silně ovlivnila například druhá průmyslová revoluce, dále na mediální situaci v tomto období - na legislativu, český tisk a také konkrétně ženský tisk a nakonec představím také dobové poměry z genderového hlediska, resp. postavení žen a ženská práva v 19. a 20. století, se zaměřením na tehdejší očekávání od jednotlivých pohlaví a emancipační boj žen za vzdělání a volební právo. Tato kapitola mi pomůže předložit obraz historického období, ve kterém *Ženský svět* vznikl a vyvíjel se, a pochopit jakým způsobem ovlivnily tehdejší politické, sociální a ekonomické změny produkci a obecně vývoj tohoto časopisu.

Výzkumná část mé diplomové práce bude zahájena v kapitole č. 5 (*Ženský svět*). V této kapitole se pokusím v jednotlivých časových obdobích popsat a vysvětlit vývoj časopisu *Ženský svět* (1896-1930). Na základě výzkumu vývoje tohoto ženského časopisu jsem se rozhodla periodizovat tento vývoj do celkem pěti období: 1. období (1896-1899), 2. období (1900-1907), 3. období (1908-1912), 4. období (1913-1916) a 5. období (1917-1930). Období jsou od sebe vzájemně oddělena změnami, které vždy silně ovlivnily produkci tohoto časopisu a měly tak velký vliv na jeho další vývoj - např. změna vydavatele, změna hlavní redaktorky apod.⁷⁴ V rámci jednotlivých období budu zkoumat nejprve jeho vývoj v daném období (hlavní změny, ke kterým v období došlo a jejich vliv na časopis),⁷⁵ vydavatelství (jeho činnost a vliv na časopis), redakci a administraci časopisu (a její chod v daném období; např. dělba redakční práce), distribuci, ekonomickou základnu (finanční situaci listu v daném období a její vývoj, periodicitu, cenu předplatného, honoráře a inzerci), technologické podmínky (představení tiskárny *Ženského světa* v daném období a jí dostupných technologií, případně dalších technologií, které produkci časopisu ovlivnily), cenzuru, strukturu (vývoj

⁷⁴ Vývoj *Ženského světa* jsem se rozhodla neperiodizovat podle stejně dlouhých časových úseků (např. dekád), ale na základě změn, během kterých v daném období došlo. Například první období (1896-1899) zahrnuje úsek pouze 4 let z toho důvodu, že se jedná o prvotní období vývoje, kde bylo důležité osvětlit podmínky samotného vzniku časopisu. Naopak poslední, páté období (1917-1930) zahrnuje úsek celkem 14 let, jelikož v jeho průběhu nedošlo k velkým změnám, co se redakce nebo vydavatelství týče a jeho vývoj byl v tomto období mnohem pomalejší, než v dřívějších letech. Dle mého názoru byl tento způsob periodizace podle vývojových změn mnohem smysluplnější, než kdybych jej periodizovala po stejně dlouhých časových úsecích.

⁷⁵ U prvního období (1896-1899) je navíc zařazena samostatná kapitola o Teréze Novákové, jako zakladatelce *Ženského světa*. Z toho důvodu má první období deset podkapitol, narozdíl od ostatních období, které mají podkapitol devět. Zařazení samostatné kapitoly o této české spisovatelce bylo nutné z důvodu vysvětlení důvodů založení *Ženského světa*, které souviselo s jejím přestěhováním do Prahy a dřívějším zkušenostem s emancipačními aktivitami v rámci studia a různých ženských spolků.

rubrik) a grafickou podobu listu (formát, počet stran, titulní strana, grafické prvky, použití barev při tisku a obrazové reprodukce).

Přínosem práce, jejími limity a návrhy dalších výzkumných možností v této tematické oblasti se budu věnovat v **diskuzi** a v **závěru** shrnu veškeré výsledky a závěry výzkumné části práce.

Na konci práce jsou zařazeny také přílohy, seznam použité literatury a pramenů, seznam použitých zkratk, seznam příloh a jmenný a věcný rejstřík.⁷⁶

⁷⁶ V rejstříku záměrně neuvádím termín "Ženský svět", neboť se tento termín nachází téměř bez výjimky na všech stranách této diplomové práce.

II. TEORETICKÁ ČÁST

3. Tisk: příprava, výroba a distribuce na přelomu 19. a 20. století

Tisk můžeme rozdělit na základě několika kritérií. Jedním z nejpoužívanějších kritérií je rozdělení dle periodicity, tedy podle toho jak často daný list vycházel, na tisk periodický a neperiodický. Periodický tisk dále můžeme rozdělit na deníky, týdeníky, dvoutýdeníky, měsíčníky atd. Kromě periodicity poté tisk obvykle dělíme také na základě jeho obsahu na listy politické, nepolitické, odborné, kulturní, ženské, dětské, sportovní atd.

Chod redakce jednotlivých těchto novin a časopisů na přelomu 19. a 20. století a na začátku 20. století, což je období, kterému se budu v této diplomové práci věnovat, měl určitá pravidla a zvyklosti. V závislosti na tom, o jaký typ listu se jednalo, se tyto zvyklosti mohly v jednotlivých redakcích mírně lišit, a proto se v následujících podkapitolách budu věnovat obecné charakteristice přípravy, výroby a distribuce tisku v tomto historickém období, kterou následně v hlavní části své práce využiji k porovnání s chodem redakce *Ženského světa*.

3.1. Redakční práce

Hlavou celé redakce byl **šéfredaktor**, někdy také pouze šéf, případně **hlavní redaktor**. Často se jednalo o osoby, kteří měli kromě redakce novin nebo časopisu na starosti úplně jinou činnost, někdy přímo jejich samostatné povolání.⁷⁷ Jeho hlavním úkolem byla organizace práce v celém podniku, konání porad a přijímání návštěv. Psaní se věnovali šéfredaktoři také, ale spíše zřídka.⁷⁸ Vedle osoby šéfredaktora se také někdy objevuje jeho **zástupce**.⁷⁹

Kromě šéfredaktora byl jednou z nejdůležitějších osob v redakci také tzv. **odpovědný redaktor**. Jakožto na osobu, která byla zodpovědná za celý obsah listu, právě na jeho bedra padaly všechny případné tiskové žaloby, kterým noviny mohly čelit.⁸⁰ V některých případech, především v menších redakcích, byla role šéfredaktora a odpovědného redaktora sloučena v jednu osobu.⁸¹

Velmi významnou osobou každého dne, kdy se noviny vydávaly, byl tzv. **noční neboli lámající redaktor**,⁸² u kterého se ke konci dne sbíhají všechny rukopisy, a který dává finální podobu nového čísla dohromady. Po uzávěrci odevzdával rukopisy do sazárny, kde

⁷⁷ Cháb 1932: 28.

⁷⁸ Čapek 1937: 12.

⁷⁹ Koudelka 1932: 50.

⁸⁰ Čapek 1937: 13.

⁸¹ Koudelka 1932: 50.

⁸² Čapek 1937: 16; Koudelka 1932: 59.

spolupracoval s metérem neboli sazečem při lámání stránek.⁸³ Opět, i tato role byla u menších redakcích sloučena s rolí šéfredaktora nebo odpovědného redaktora listu, jindy se v této pozici střídali jednotliví redaktoři.

Výše zmíněné osobnosti měli také největší vliv na to, jaký obsah, resp. jaká témata se do novin dostala. Stanovením programu a hodnot média, přidělováním témat redaktorům, výběrem článků od došlých přispěvatelů, či výběrem umístění na stránky novin, ovlivňovali tzv. *gate-keeping* daného média. Tento pojem označuje proces výběru informací, které budou vpuštěny do médií - v tomto případě tedy na stránky časopisu - tedy doslova co projde "branou" média.⁸⁴ Toto kladení důrazu pouze na určité typy mediálních textů v důsledku ovlivňuje to, jaké informace se dostanou k cílovému publiku, jak o těchto informacích bude toto publikum následně přemýšlet, jakou vlastní agendu tím médium nastolí.⁸⁵

Postupem času docházelo k profesionalizaci povolání novináře, a od začátku 20. století se začaly také objevovat první novinářské školy. Podle Karla Čapka však ani v období první republiky nebylo jediného novináře v Praze, který by z ní vyšel: „*Ve většině případů se člověk stává novinářem následkem svedení.*“⁸⁶ Obsah novin tedy měli často na starosti osoby, které se k této činnosti dostali spíše shodou okolností.

Redaktoři neboli **rubrikanti** měli na starosti obsah jednotlivých rubrik. Nejčastěji se jednalo o rubrikanty politické, hospodářské, kulturní, sportovní, lokální a zaměřené na soudničky.⁸⁷ Jejich práce byla postupem dne čím dál obtížnější. Nejdůležitější zprávy dne se k nim často dostávaly až během pozdního odpoledne, a rozhodnutí, které z došlých zpráv jsou dostatečně významné, aby byly zpracovány do jejich listu, bylo na nich. Z velké části do novin a časopisů první republiky přispívali spisovatelé. Spisovatelské povolání totiž v této době k obživě nestačilo, a proto si tito lidé byli nuceni "přivydělávat" psaním článků pro různá periodika.

Kromě redaktorů ovlivňovaly obsah listu také další osoby, které nebyly přímo členy redakce, ale s redakcí více či méně častěji spolupracovali. Prvním typem těchto osob byly tzv. **externisté** neboli **přispěvatelé**, tedy osoby přispívající jen někdy, často odborníci na určité téma.⁸⁸ Externisté měli tu výhodu, že nemuseli každý den docházet do redakce a mohli tak dokonce žít i mimo město, kde se dané noviny vydávaly, a zasílat své rukopisy pouze poštou. Další skupinou spolupracovníků byli **dopisovatelé**. Úkolem dopisovatelů bylo sledovat, co se

⁸³ Koudelka 1932: 59.

⁸⁴ Reifová 2004: 70.

⁸⁵ Jiráček - Köpplová 2007: 181.

⁸⁶ Čapek 1937: 12.

⁸⁷ Čapek 1937: 18-23.

⁸⁸ Cháb 1932: 89.

kde děje, a podávat o tom zprávy redakci.⁸⁹ Větší redakce si mohly dovolit platit zahraničního dopisovatele, který jim podával informace o událostech mimo české země, častěji se však jednalo o dopisovatele např. z jiných měst či vesnic, kteří sledovali místní dění.

Vyřizování korespondence, jejího rozdělování jednotlivým redaktorům a mnoho dalších činností měl poté na starosti **redakční tajemník** neboli **sekretář**.⁹⁰

3.2. Zdroje informací

Pokud časopis neměl zahraniční dopisovatele z místa, kde se stala nějaká významná událost, stávaly se jeho nejdůležitějším zdrojem zprávy z tiskových agentur. Do vzniku první české tiskové agentury - **Československé tiskové kanceláře** (ČTK) - v roce 1918, měly noviny možnost přejímat zprávy ze zahraničních kanceláří. Tisk vycházející v Předlitavsku nejvíce využíval zpráv z rakouské tzv. **c.k. korespondenční kanceláře** (K. K. Telegraphen-Korrespondenz-Bureau, označovaná také jako "Korbyro"),⁹¹ která od roku 1906 dokonce vydávala zprávy i v češtině.⁹² Mezi další zahraniční tiskové agentury patřila například německá Wolff's Telegraphisches Bureau (WTB), francouzská agentury Havas, anglická Reuter's nebo americká Associated Press.⁹³ Díky svým vlastním sítím zpravodajů tyto agentury sbíraly jednotlivé zprávy, které následně prodávaly novinám. To bylo pro obě strany finančně výhodnější, než kdyby si noviny platily vlastní zpravodaje.

Kromě zpráv z tiskových agentur využívaly redakce také došlých rukopisů od přispěvatelů, veřejnosti, jiných časopisů a samozřejmě také vlastních článků.

3.3. Sazba a tisk

Poté, co byly všechny články do nového čísla novin nebo časopisu hotovy, odnesl je noční redaktor do tiskárny, kde společně se sazečem začali pracovat na lámání stran. **Lámání stran** je označení postupu při vytváření předlohy pro tisk, při které se upravuje velikost písma, jednotlivých článků, odstavců, obrázků a dalších grafických prvků.⁹⁴ Během sazby vybíral **sazeč** požadovaná písmena a skládal je do jednotlivých řádků na sázecím stroji.⁹⁵ Nejlevnějším sázecím strojem byl Typograf, nejdražším Molina a za nejvýkonnější byl

⁸⁹ Cháb 1932: 95-96.

⁹⁰ Cháb 1932: 29.

⁹¹ Hoch 1913: 93.

⁹² Trunečková 2008.

⁹³ Cháb 1932: 15.

⁹⁴ Osvaldová - Halada (eds.) 2007: 110.

⁹⁵ Barták 2004: 59.

považován Linotype.⁹⁶ Do 30. let ještě nebylo v českých zemích příliš obvyklé použití psacího stroje, a tak byla většina článků psaná ručně. Nutnou kvalifikací sazečů byla tedy znalost čtení rukopisů,⁹⁷ což nebylo vždy jednoduché.

Poté, co byl rukopis vysázen, byl předán s tzv. kartáčovým otiskem ke **korektuře**. Korektoři měli za úkol opravit chyby, které vznikly ať už v samotných rukopisech, či při lámání stran během sazby. Po první korektuře se opravený tisk vrací zpátky k sazeči, který u chybných míst vysadil nové řádky.⁹⁸ Poté se do práce opět pustili korektoři, kteří zkontrolovali výsledný tisk a opravené tiskové chyby.⁹⁹

Takto schválená strana novin následně putovala **stereotypie**, kde byla zhotovena kopie sazby na zvláštní vlhký papír, který následně ztvrdnul a utvořil tak prvotní matici.¹⁰⁰ Tato matrice se poté ohla do půloblouku a odlila do kovu, čímž byla zhotovena kovová matrice, stereotyp, která se vložila do **rotačky**, která už tiskla přímo na papír. Před nástupem rotačky byl v českých zemích velmi populárním tzv. **rychlolis**.¹⁰¹

3.4. Grafická podoba

Ze začátku vydávání tištěných periodik se jejich obsah sestával pouze z textové části - článků, zpráv a různých druhů esejí. S postupem času se však díky nástupu nových technologií popularizovalo také využívání ilustrací, obrázků a později také fotografií. Kolem přelomu 19. a 20. století se obrázků v novinách využívalo jen zřídka, většinou při slavnostních příležitostech.¹⁰²

K významnému zvýšení počtu obrazových příloh v časopisech došlo po první světové válce, kdy dochází ke vzniku dokonce i samostatných ilustrovaných magazínů.¹⁰³ K tisku obrázků se využívalo **autotypických, offsetových nebo hlubotiskových** technik.¹⁰⁴

Jedním z nejpoblárnějších typů obrázků v novinách byly tzv. perovky, které dostaly svůj název od způsobu kresby - tedy perem. Po nakreslení obrázků autorem byl vytvořen jejich negativ, který byl následně zretušován a jeho kopie naleptána na kov kyselinou. Ten se následně ořízl a tak se vytvořil perový štoček, kterým se poté ilustrace tiskla.¹⁰⁵

⁹⁶ Barták 2004: 76.

⁹⁷ Dolejší 1963: 23.

⁹⁸ Koudelka 1932: 60.

⁹⁹ Koudelka 1932: 60.

¹⁰⁰ Koudelka 1932: 61.

¹⁰¹ Barták 2004: 29.

¹⁰² Koudelka 1932: 77.

¹⁰³ Koudelka 1932: 77.

¹⁰⁴ Koudelka 1932: 77.

¹⁰⁵ Koudelka 1932: 78.

Co se týče **písma**, již v 18. století francouz Pierre Simon Fournier poprvé standardizoval velikosti písma, používaného v tisku. Z jeho standardizace, která byla od té doby zdokonalena, se zachovalo pojmenování jednotlivých velikostí. Nejvíce využívanými velikostmi písma pro časopisy a knihy byly velikosti mezi typografickými body 7 a 10. **Kolonel** (velikost 7; resp. 2,632 mm) a **petit** (velikost 8; resp. 3,009 mm) se využíval především pro menší písmo v novinách a časopisech, a také v některých knihách, **borgis** (velikost 9; resp. 3,385 mm) byl nejběžněji využívanou velikostí v periodickém tisku a nakonec **garmond** (velikost 10; resp. 3,760 mm) využívali tiskaři pro hlavní knižní produkci.¹⁰⁶

3.5. *Administrace*

Veškeré záležitosti týkající se finančních záležitostí listu měli na svědomí pracovníci administrace. Jednou ze základních funkcí administrace byla starost o **předplatitele** (tzv. abonenty) časopisu. Bylo v jejím zájmu, aby si vedla důsledný adresář všech osob, kteří se k předplácení zavázali a zároveň vedení tzv. konta předplatitelů, který obsahoval údaje o stavu - zaplacení nebo nezaplacení - předplatného jednotlivých osob.¹⁰⁷

Další funkcí administrace, případně jejího speciálního oddělení, byly záležitosti týkající se **inzerce**. Jelikož příjem z inzerce často významně přesahoval příjmy z prodeje tisku, jednalo se o velmi důležitou funkci, díky které mohly noviny prosperovat.¹⁰⁸ Cena inzerce byla odstupňována buď podle řádků, nebo podle velikosti prostoru, který na stránce zabírala, a zároveň také závisela na nákladech časopisu a povaze inzerce.¹⁰⁹ Během první republiky začaly nabývat na popularitě inzeráty umístěné přímo v textu novin, což byl způsob umístění inzerátů, který se k nám dostal z Velké Británie a z Ameriky.¹¹⁰

Díky penězům, které administrace získávala z předplatného a inzerce, byla **pokladna** následně schopná vyplácet honoráře a platy jednotlivým členům redakce, administrace, tiskárny a případně na další výdaje, související s provozem daného periodika.¹¹¹ Kromě výše zmíněných způsobů financování vydávání časopisu využívaly některá periodika také finanční podpory ze strany různých organizací, spolků nebo politických stran.

¹⁰⁶ Anderle 1998.

¹⁰⁷ Koudelka 1932: 68.

¹⁰⁸ Koudelka 1932: 69.

¹⁰⁹ Koudelka 1932: 70.

¹¹⁰ Koudelka 1932: 71.

¹¹¹ Čapek 1937: 34.

Administraci byla podřízena také **expedice** novin, která se zabývala jejich transportem až k cílovému zákazníkovi. Distribuce novin probíhala dvojitým způsobem: abonentům byly výtisky dováženy prostřednictvím kolportérů, osob, které roznášely noviny do domu; a k volným odběratelům se noviny dostávaly prostřednictvím jejich koupě v novinových stáncích či u kamelotů, pouličních prodavačů novin.¹¹² Bylo starostí expedičního oddělení, aby zajistilo vydání určitého počtu výtisků kolportérům, kamelotům a novinovým prodejnám.¹¹³

¹¹² Velmi často se jednalo o děti.

¹¹³ Koudelka 1932: 64.

4. Historické souvislosti

4.1. Dobové poměry přelomu 19. a 20. století

19. století je charakteristické především druhou průmyslovou revolucí a velkým technologickým rozvojem, během kterého prošel celý svět velkými proměnami. Industrializace, která s sebou přinesla změny na poli průmyslu (např. masivní využití parního stroje) a dopravy (např. rozvoj železničních sítí) šla ruku v ruce se změnami demografickými (populační explozí a migrací), urbanizačními změnami, souvisejícími s velkým přesunem obyvatel z vesnic do měst a také koloniální expanzí. Do masového užívání v domácnostech se v této době začaly dostávat vynálezy tohoto století, jako například žárovky.¹¹⁴ Na ideologickém poli poté došlo v 19. století ke vzniku mnohých nových proudů jako nacionalismu, liberalismu, socialismu, dělnického hnutí a také hnutí za práva žen.

České země se v roce 1867 po rakousko-uherském vyrovnání staly součástí nově vzniklé monarchie Rakouska-Uherska, která se sestávala ze dvou částí - Předlitavska (jehož součástí byly mimo jiné i Čechy, Morava a část Slezska) a Zalitavska. Hlavním zákonodárným orgánem v tomto státě byla Říšská rada.¹¹⁵ Kromě Říšské rady se v českých zemích volilo také například do Českého zemského sněmu, již od roku 1861 a do dalších sněmů.¹¹⁶

V našich zemích bylo období konce 19. století ve znamení názorové diferenciaci politických stran. Rozvětvení stran na české politické scéně započalo již rozkoem v Národní straně, ze které se utvořily dvě frakce: konzervativní staročesi a radikální mladočesi, které proti sobě počaly vést velký mediální a politický boj. Od 90. let 19. století došlo ke zrodu nových politických stran, jako například hnutí realistického, agrárního, sociálně-demokratického, pokrokařského, katolického nebo národně-sociálního.¹¹⁷

Co se volebního práva týče, byla v roce 1896 vydána tzv. Badeniho volební reforma, která do volebního čtyřkuriového systému zavedla pátou kurii bez majetkového cenzu, čímž zajistila všeobecné volební právo pro muže od 24 let, čímž se také zvýšil počet poslanců.¹¹⁸ V roce 1907 byl systém kurií zrušen a nový volební zákon zavedl všeobecné, rovné, tajné a přímé hlasovací právo pro muže od 24 let, aktivní od 30 let.¹¹⁹

¹¹⁴ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 123.

¹¹⁵ Štěpánková - Šašinka 2006: 67.

¹¹⁶ "Historie parlamentarismu a české ústavnosti." (Nedatováno.) In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*.

¹¹⁷ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 140-147.

¹¹⁸ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 132.

¹¹⁹ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 133.

Rozvoj společnosti, který s sebou průmyslová revoluce přinesla, však v roce 1914 narušil konflikt, který započal v červnu toho roku atentát na následníka habsburského trůnu, Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu.¹²⁰ V důsledku toho Rakousko-Uhersko vyhlásilo Sarajevu válku, ke které se postupně přidaly další mocnosti světa. První světová válka, původně nazývaná Velká válka, trvala celé čtyři roky (1914-1918), a na svém konci znamenala pro Rakousko-Uhersko jeho rozpad na nástupnické státy, včetně Československé republiky (1918).

4.2. Mediální situace na přelomu 19. a 20. století

Průmyslová revoluce se dotkla také průmyslu tištěných médií. Rozvoj výrobních postupů pro noviny znamenal zvýšení počtu jejich vydání, a tedy zmasovění tisku, a to díky novým vynálezům, jakými byly například rychlolis, rotačka, elektřina nebo pára.¹²¹ Rozvoj železnic také napomohl distribuci tisku i mimo velká města.

Díky zmasovění se společně se seriózním, tedy převážně politickým, tiskem, začal na konci 19. století, ale především na začátku 20. století objevovat také bulvární tisk; ten zakládal své články převážně na senzacích, skandálech, ilustracích a fotografiích. Na bulvarizaci tisku měl velký vliv vznik tzv. žluté žurnalistiky (tzv. yellow press) v USA v 80. letech 19. století.¹²²

Dalším typem tisku, který v tomto období zaznamenal velký úspěch a rozvoj byl tisk zájmový a oborový, a to především v oblasti časopisecké tvorby, vznikající pro specializovanou publika, která se zajímala o témata jako móda, sport, příroda, věda nebo různá ženská témata.¹²³

Jednou z nejvýznamnějších změn v rozvoji masového tisku na přelomu 19. a 20. století byla tzv. northcliffovská revoluce. Britský vydavatel lord Northcliffe dokázal slevnit své noviny *Daily Mail* na minimum, a to díky zvýšení ceny inzerce, která byla odstupňována podle výše prodaného nákladu. Díky příjmům z inzerce mohl pokrýt veškeré výdaje z tisku a

¹²⁰ Štěpánková - Šašinka 2006: 98.

¹²¹ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 129.

¹²² Název "žlutá žurnalistika" (yellow press) měl spojitost s komiksem Yellow Kid, vydávaným v novinách New York World. Zveřejňováním komiksů, obrázků a skandálních nadpisů se noviny snažily přitáhnout čtenáře, zvýšit tak svůj náklad, a v důsledku i příjem z něj. Postupně noviny nabíraly na senzativnosti, což dalo vzniknout novému typu novin - bulvárnímu tisku (Jirák - Köpplová 2007: 30).

¹²³ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 136-137.

navíc také vydělat.¹²⁴ Jeho způsob spoléhání na inzerci jako hlavního příjmu z vydávání novin, mělo obrovský vliv na komercionalizaci tisku.¹²⁵

Změny v polygrafickém průmyslu se dotkly také redakcí a obsahu novin a časopisů. Povolání žurnalisty se v 19. století začalo poprvé profesionalizovat. Baumert v tomto ohledu řadí toto období do pomezí fáze spisovatelské a redakční žurnalistiky.¹²⁶ Kromě profesionalizace žurnalistů bylo velkou změnou v redakcích také příchod žen-redaktorek, který souvisel se zvýšeným zájmem o ženská témata a počátky boje za ženskou emancipaci.¹²⁷ Obsah tisku zaznamenal změny ve formě ustanovení pravidelných rubrik a většího kladení důrazu na vizuální stránku novin a časopisů zvýšením počtu ilustrací a fotografií na jejich stránkách.¹²⁸

4.2.1. Mediální legislativa přelomu 19. a 20. století

Rozvoji tisku v druhé polovině 19. století napomohlo především postupné odstraňování represe v mnoha zemích a zrušení preventivní cenzury.¹²⁹ Během neoabsolutistické represe tisku za Alexandra Bacha, poslance Říšského sněmu, docházelo k velkým omezením v produkci tisku, která byla zaměřena především proti politickému tisku, který kvůli těmto represím nemohl vycházet.¹³⁰ Prakticky jedinými vycházejícími periodiky tak byly vládní listy.¹³¹ Uvolnění tiskových poměrů od konce Bachových represí bylo proto vítanou změnou. Od 60. let 19. století se tiskové poměry v českých zemích začaly postupně uvolňovat a došlo k významnému dynamickému rozvoji novin a především také k názorové diferenciaci,¹³² která souvisela s postupným vznikem nových politických stran.

Hlavním zdrojem tohoto postupně sílicího rozvoje tisku byl tiskový zákon ze 17. prosince roku 1862,¹³³ který rušil mnoho Bachových tiskových nařízení, odstranil koncesi, zrušil systém výstrah a upravil také cenzurní opatření, přesunutím cenzury z pravomoci policie na státní zastupitelství. Tento tiskový zákon však také zavedl nové suspenze po třetí

¹²⁴ Jirák - Köpplová 2007: 33.

¹²⁵ Jirák - Köpplová 2007: 35.

¹²⁶ Dietr Paul Baumert rozdělil etapy vývoje novinářství na fázi prežurnalistickou (do r. 1500), dopisovatelskou žurnalistiku (16. - 18. století), spisovatelskou žurnalistiku (do poloviny 19. století) a redakční žurnalistiku (od poloviny 19. století) (viz Jirák - Köpplová 2007: 34).

¹²⁷ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 137.

¹²⁸ To souviselo také se zvýšením obliby již zmíněného bulvárního tisku (Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 137).

¹²⁹ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 99.

¹³⁰ Beránková 1970: 95.

¹³¹ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 107.

¹³² Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 109.

¹³³ V rámci říšského zákoníku však vyšel až v lednu roku 1863 (plné znění dostupné online: viz Končelík 2008).

konfiskaci listu a také ponechal inzertní daň, novinářskou kauci a kolek.¹³⁴ Cenzura byla dodatečná a nejčastějšími zločiny, kterými se mohli redaktori svými články provinit byla velezrada, urážka císaře nebo císařského domu, případně rušení veřejného pokoje.¹³⁵

I přes další represe českého tisku mezi lety 1868 a 1870 se postupně tiskové poměry i nadále uvolňovaly - například v roce 1868 byla zrušena suspenze listů, v roce 1869 byly zavedeny tiskové porotní soudy složené z občanů, kteří vyhodnocovali, zda se noviny dopustily publikací článků zločinu, 1874 byla odstraněna inzertní daň, v roce 1894 byla zrušena novinářská kauce a v roce 1899 také novinový kolek.¹³⁶ Tato uvolnění napomohla zvýšení počtu vycházejících periodik v českých zemích: zatímco v roce 1863 u nás vycházelo pouze 10 politických a 17 odborných listů, v roce 1895 se počet politických zvýšil na 120 a odborných na 210.¹³⁷

S první světovou válkou byla přijetím zákona o dočasném zrušení tiskové svobody v roce 1914 opětovně zavedena striktní cenzura a mnoho periodik bylo nuceno ukončit svou činnost.¹³⁸ Byla také zakázána distribuce kolportáží a periodika, která byla i přes nová omezení nadále vydávána směla informovat o událostech z ciziny jedině prostřednictvím zpráv z Wolffovy tiskové kanceláře.¹³⁹ Vydávání novin a časopisů se také významně dotkl odchod mužů-redaktorů na válečnou frontu.¹⁴⁰

S koncem první světové války a po ustanovení Československé republiky v roce 1918 dochází k určitému uvolnění tiskových poměrů, modernizaci výroby a opětovnému zvýšení počtu novin a časopisů. K šíření tisku v republice přispěla také vysoká gramotnost jejích občanů,¹⁴¹ a důležitým krokem bylo také založení Československé tiskové kanceláře (ČTK) v říjnu 1918. Ta však zpočátku nevynikala kvalitou, měla nízký počet redaktorů a žádného zahraničního zpravodaje,¹⁴² což alespoň částečně vynahrazovala publikování zpráv zahraničních tiskových agentur, se kterými měla smlouvu.¹⁴³ Většina periodik v ČSR, narozdíl od praxe v jiných evropských státech, kde tisk vydávali povětšinou jednotlivci a různé organizace, měla spojitost s politickými stranami.¹⁴⁴ Jelikož však zákon neumožňoval, aby politické strany (tedy ne-právní subjekty) vydávaly noviny, byly koncese na jejich

¹³⁴ Bednařík, Petr - Jirák, Jan - Köpplová 2011: 109.

¹³⁵ Končelík - Večeřa - Orság 2010: 19.

¹³⁶ Kolářová 2005.

¹³⁷ Beránková 1970: 97.

¹³⁸ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 149.

¹³⁹ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 149-150.

¹⁴⁰ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 150.

¹⁴¹ Dolejší 1963: 9.

¹⁴² Dolejší 1963: 24.

¹⁴³ Beránková - Malec 1980: 45.

¹⁴⁴ Beránková - Malec 1980: 31.

periodika vystavovány na jméno fyzické osoby nebo akciové společnosti.¹⁴⁵ Těmito společnostmi byly například tiskové koncerny.

Hlavním československým zákonem byla Ústavní listina československé republiky, vydaná v únoru roku 1920. Co se týče tisku, tato ústava teoreticky zaručovala jeho svobodu a zakazovala preventivní cenzuru,¹⁴⁶ nicméně tuto svobodu v praxi omezovalo mnoho opatření,¹⁴⁷ jako například pozdější zákon č. 300/1920 z dubna 1920, který upravoval povinnost periodických časopisů předkládat povinné výtisky do dvou hodin před vydáním. Tiskopisy do šesti archů mohla být tato lhůta stanovena až na tři dny, pro obsáhlejší časopisy až na osm dní.¹⁴⁸ Pokud státní zastupitelství našlo v článcích časopisu něco závadného, byl podán návrh na konfiskaci časopisu, po které byly zabaveny všechny existující výtisky.¹⁴⁹ Následně mohl časopis vydat druhé (po konfiskaci opravené) vydání, přičemž zabavené články, případně části článků, byly nahrazeny bílými - tudíž prázdnými - místy. Dalším zákonem, který přinášel jistá omezení byl například zákon na ochranu republiky (50/1923), kterým byly uzákoněny např. tresty za šíření nepravdivých zpráv, za tzv. nedovolené zpravodajství,¹⁵⁰ nebo podmínky, kdy může dojít k pozastavení tiskopisu.¹⁵¹ Mnoho zákonů a jejich novel bylo v tomto období namířeno hlavně proti vzrůstajícímu komunistickému tisku.¹⁵²

4.2.2. Tisk v českých zemích na přelomu 19. a 20. století

Éra popularizace tisku v českých zemích v 19. století je spjata především s tiskem politických stran. První politické listy, které získaly koncesi k vydávání v 19. století, byly v roce 1860 *Čas Aloise Krásy* a *Národní listy*, orgán Národní strany.¹⁵³ Rozvoj tisku v českých zemích v 19. století poté usnadnilo především uvolnění poměrů zapříčiněné novým tiskovým zákonem z roku 1862. Rozkol v Národní straně v roce 1863 znamenal, že *Národní listy* si přivlastila nově osamostatněná Národní strana svobodomyšlná (mladočeši), která z tohoto deníku učinila

¹⁴⁵ Beránková - Malec 1980: 31.

¹⁴⁶ §113 zákona 121/1920 „Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře.“

¹⁴⁷ Beránková - Malec 1980: 43.

¹⁴⁸ §10 zákona 300/1920 (viz Končelík 2008).

¹⁴⁹ Dolejší 1963: 230.

¹⁵⁰ §23 zákona 50/1923: „Kdo tiskem uveřejní zprávu o síle, válečné zdatnosti nebo pobytu vojska neb o jiném zařízení republiky nebo jejího spojence, zavedeném k obraně, ač to bylo úředně zakázáno neb ač mohl ze zprávy nebo jiných okolností vědět, že uveřejněním ohrožuje zájem státu, kdo tiskem uveřejní zprávu o mimořádných zařízeních k udržení neb obnovení pokoje, ač to bylo úředně zakázáno, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do šesti měsíců,“ (viz Končelík 2008).

¹⁵¹ Zákon 50/1923 (viz Končelík 2008).

¹⁵² Beránková - Malec 1980: 43.

¹⁵³ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 114.

jeden z nejvýznamnějších buržoazních deníků druhé poloviny 19. století. Zbývající část členů Národní strany, tzv. staročeši, si byla nucena založit nový hlavní tiskový orgán - *Politik*.¹⁵⁴

Jednou z hlavních charakteristik českého tisku na přelomu 19. a 20. století byl vznik názorové diference jednotlivých periodik. S nárůstem počtu politických stran v 90. letech 19. století se začaly ustavovat také tiskové orgány jednotlivých těchto politických sdružení. Československá sociálně demokratická strana vydávala *Právo lidu* či *Rovnost*, Národně sociální strana *České slovo*, Státoprávně pokroková strana *Samostatnost*, Živnostenská strana *Zpravodaj*, Česká strana lidová *Čas* a Česká strana agrární vydávala například časopis *Venkov*. Mimo stranické noviny vznikaly také noviny nadstranické, jako např. *Lidové noviny*, *Národní politika* či *Tribuna*.

Kromě rozšíření politického spektra a jejich tiskových orgánů se na našem území od 90. let 19. století také rozšířila nabídka vydávaných zájmových časopisů, došlo k posílení redakční dělby práce a také k profesionalizaci žurnalistického povolání. Počátkem 20. století v českých zemích se proto začaly poprvé objevovat první profesně zaměřené novinářské svazy, spolky a organizace, jako například Syndikát českých novinářů (1909).¹⁵⁵

Další důležitou změnou na přelomu 19. a 20. století, která se v médiích projevila, byla bulvarizace obsahu tisku. Ta byla zapříčiněna především proměnami životního stylu a novými očekávanými čtenářů, ovlivněné „*postupným rozpadem autoritativních kulturních norem a zvyklostí mravních a morálních*.“¹⁵⁶ Nejen že se bulvarizoval obsah stávajících novin a časopisů, ale začaly vznikat také samostatné bulvární listy, které své čtenáře lákaly na velké titulky, barevné fotografie či skandální obsah. Příkladem byl velmi populární ilustrovaný časopis *Pražský ilustrovaný kurýr*.

Vydávat noviny bylo v této době velmi finančně nákladné, a proto ač byli na konci 19. století často vlastníky novin a časopisů jednotlivci, postupně se se začátkem 20. století začal tisk dostávat do rukou vydavatelských družstev a akciových společností, které mohly vydávání novin a časopisů lépe financovat.¹⁵⁷

V průběhu první světové války (1914-1918) byla řada českých periodik pozastavena či úplně zrušena a pro nezrušená periodika byla zavedena předběžná cenzura. Vydávání novin v

¹⁵⁴ Mezi další staročeské listy patřil také *Národ*. Tento deník však byl v roce 1866 pro nedostatek čtenářů zastaven a staročeši postupně zakládali další orgány, jako např. *Národní pokrok*, *Pokrok* nebo *Hlas národa*. Poslední zmiňovaný však dosahoval velice nízké popularity mezi čtenáři (Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 140).

¹⁵⁵ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 139.

¹⁵⁶ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 137.

¹⁵⁷ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 136.

této době ovlivňovala nákladnost tisku, pokles inzerce a také odchod mužů na válečnou frontu.¹⁵⁸

Od nástupu první republiky (1918) jakoby nabrala česká žurnalistika nový dech. Počet periodik po válce opět vzrostl a došlo také k jeho zkvalitnění, které umožnila modernizace technologií jako rotaček nebo rychlolisů. Došlo také ke vzniku první české zpravodajské agentury - Československé tiskové kanceláře (ČTK). Charakteristickým znakem meziválečného období je zvýznamnění role tiskových koncernů, které byly často napojeny na politické strany.¹⁵⁹ Mezi hlavní tiskové koncerny tohoto období náležel Melantrich (*České slovo*, *Večerní české slovo*, *Pražský ilustrovaný zpravodaj*), Novina (*Venkov*, *Večer*), Pražská akciová tiskárna (*Národní listy*, *Národ*), Česká akciová tiskárna (*Lidové listy*) nebo Čechie (*Národní střed*). Ještě více, než v předválečném období se zvýšila popularita bulvárního tisku,¹⁶⁰ které napomohl především koncern Jiřího Stříbrného, zvaný Tempo. Tento koncern vydával množství bulvárních listů jako *Polední list*, *Expres*, *Šejdrem* či *Večerní list*.

4.2.3. Ženský tisk

S rostoucí gramotností se s postupným zakládáním novin a také různých zábavných, vědeckých a dalších zájmových časopisů, začala se vytvářet také nová cílová skupina čtenářů, a to žen. K jejich zájmům se v té době především řadila starost o domácnost a u dam z vyšších vrstev společnosti také móda, a proto se nejprve ženské rubriky v časopisech a později také samostatné ženské časopisy vztahovaly především k této tematice.

Za jeden z prvních periodických ženských časopisů na světě je považován anglický *The Ladies' Mercury* (1693).¹⁶¹ Tento časopis fungoval tak jako určité veřejné fórum a zodpovídal různé otázky týkající se manželství a lásky, které byly kladené ženami. Navazoval tak na časopis *The Athenian Mercury*, který vznikl již v roce 1691, a který se v odpovědích na otázky zaměřoval jak na muže, tak i na ženy, což bylo do té doby neobvyklé.¹⁶² Prvním ženským časopisem ve Spojených státech byl *The Lady's Magazine* (1792).¹⁶³ V Paříži, která byla již v té době symbolem módy, elegance a designu, se od roku 1843 objevoval významný *Le Moniteur de la Mode*, později také časopis *Les Modes Parisiennes*.¹⁶⁴ Konkurentem

¹⁵⁸ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 150.

¹⁵⁹ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 165.

¹⁶⁰ Také označovaný jako revolverový či šestákový (Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 157).

¹⁶¹ Brown - Considine 2010: 12.

¹⁶² Brown - Considine 2010: 11.

¹⁶³ Gerhard (Nedatováno.).

¹⁶⁴ Tucker 2014.

pařížských módních periodik se v USA stal v roce 1867 *Harper's Bazaar* a od roku 1892 časopis *Vogue*.¹⁶⁵ Oba tyto časopisy vycházejí až do současnosti.

Prvním časopisem redigovaným ženou se stal bostonský *Ladies' Magazine* (1827), který se po čase stal velice úspěšným. Jeho autorka Sarah Josepha Hale byla velkou zastánkyní práva ženy na vzdělání, což také reflektovala ve svém časopisu.¹⁶⁶ Od poloviny 19. století se úsilí za ženské vzdělání a později také za další ženská práva, včetně práva volebního, staly programem mnohých světových časopisů. Jedním z nejvýznamnějších se stal *Women's Journal* (1870-1931).¹⁶⁷

Ke konci 19. století se žurnalistika stala velmi vyhledávanou příležitostí pro ženy, které chtěly samy do časopisů přispívat - nevyžadovala totiž příliš vysoké vzdělání a umožňovala jim práci z domova; navíc mohly ženy přispívat také anonymně (resp. např. jen publikováním iniciálů autorky), což umožnilo přispívat i těm ženám, které se obávaly reakcí okolí.¹⁶⁸ Anonymizace článků žen také přispěla k tomu, že jejich příspěvky mohly být brány mnohem vážněji - pod domněním, že je nenapsala žena, ale muž. Toho využívaly často později například zahraniční korespondentky.¹⁶⁹

Prvním českým ženským časopisem se staly *Ženské listy* (1873-1926), konzervativní časopis založený Eliškou Krásnohorskou. Po něm se s postupným zvyšováním apelu na ženské vzdělání a později také snahou o právo nejen vyššího vzdělání, ale i o právo volební, začaly objevovat další časopisy určené ženám. Mezi ně patřily například *Ženský obzor* (redigovaný Vitem Kellnerem), *Ženský svět* (redigovaný Terézou Novákovou), dále poté *Ženská revue*, sociálně-demokratický brněnský *Ženský list*, *Česká hospodyně* nebo *Česká dívka*. Koncem 19. století také Josefa Humpal-Zemanová začala vydávat český ženský časopis *Ženské listy* v Chicagu, v Americe,¹⁷⁰ pro místní komunitu českých žen. Oproti česky psanému ženskému tisku, kterého bylo na přelomu století skutečně velké množství, si ženy na Slovensku musely na svůj výlučně slovensky psaný ženský časopis - *Slovenská žena* - počkat až do 20. letech 20. století.¹⁷¹

Od přelomu století se i v některých větších novinách začaly postupně objevovat rubriky určené ženskému pohlaví, které se objevovaly v mnoha novinách a časopisech, podobně jako jiné "zájmové" rubriky. Častým označením těchto rubrik, sledujících módu,

¹⁶⁵ Tucker 2014.

¹⁶⁶ Gerhard (Nedatováno.).

¹⁶⁷ Ward 2014.

¹⁶⁸ Fuchs - Thompson 2005.

¹⁶⁹ Fuchs - Thompson 2005.

¹⁷⁰ Nezaměňovat s časopisem stejného jména, který v Čechách vydávala Eliška Krásnohorská.

¹⁷¹ Wolchik - Meyer 1985: 75.

zabývajícími se tématy domácnosti, rodinou nebo dětmi bylo označení "Ženská hlídka." Ty však svým krátkým rozsahem nebyly příliš velkým konkurentem českých ženských časopisů.

Zatímco původně sloužily české ženské magazíny spíše ke vzdělání jejich čtenářek ve věcech sociálních, hospodářských či politických, s postupem času se v jejich obsahu začala odrážet bulvarizace periodik. V ženských časopisech se tato bulvarizace zprvu projevovala například zařazením módních rubrik či doprovodných fotografií či ilustrací. Například ve 20. letech 20. století byl velmi populárním českým ženským týdeníkem ilustrovaný *List paní a dívek*, který přinášel domácí i zahraniční zpravodajství ve formě bulvárních informací, velké množství ilustrací a dalších barevných grafických prvků.¹⁷²

4.3. Postavení žen a ženská práva 19. a 20. století

4.3.1. Genderové role

Biologické předurčení ženy a muže, které jednotlivým pohlavím připisovalo určité vlastnosti a schopnosti bylo dominantní ideologií velké většiny 19. století. Na základě této determinace byla žena ve společnosti považována za slabou, prostoduchou bytost, jejíž postavení vůči jejímu manželovi - "hlavě rodiny" - podřadné. Oba měli své společností stanovené role: zatímco muž byl ekonomicky aktivnější osobou (často i jedinou ekonomicky aktivní osobou) v manželství, manželka měla na starosti především domácnost a výchovu dětí. Toto rozdělení sfér na veřejnou a soukromou, kdy každé z pohlaví dominovalo jedné z nich - muži veřejné a ženy soukromé, znamenalo ještě silnější prohloubení ideologie společnosti, která věřila v zásadní odlišnosti mezi mužem a ženou.¹⁷³ Této ideologii se také přezdívá "ideologie rodinného krbu."¹⁷⁴ Podle Sandry Bem se toto osvojování genderových stereotypů následně přenáší i na další generace v průběhu procesu socializace či enkulturace.¹⁷⁵

Díky modernizaci výroby, ke které došlo v druhé polovině 19. století, začalo postupně v rámci rodiny docházet ke změnám. V mnoha (především oděvních) továrnách nahradily těžkou mužskou práci stroje, a k obsluze strojů, která nebyla tolik fyzicky ani mentálně náročná, začaly být přijímány právě ženy. K přijímání žen na tyto pozice bylo pro zaměstnavatele výhodou také to, že ženy byly kvůli své nízké kvalifikaci a minimálnímu vzdělání považovány za levnou pracovní sílu, a proto na jejich platu mohli velmi ušetřit.¹⁷⁶

¹⁷² Kárník 2008: 197.

¹⁷³ Veselá 2008.

¹⁷⁴ Abrams 2005: 7.

¹⁷⁵ Renzetti - Curran 2005: 104.

¹⁷⁶ Lenderová 1999: 254.

Kromě továrních dělnic patřila mezi populární ženská povolání především povolání tradičně spjatá s ženským pohlavím, jako služebné a vychovatelky, později také učitelky.¹⁷⁷

S nástupem žen do zaměstnání souvisely také demografické změny ve společnosti - podle Mileny Lenderové v 19. století přibývalo žen a ubývalo mužů, a byl zde navíc problém mužů, kteří se do ženění neměli.¹⁷⁸ To v důsledku znamenalo, že se některé ženy v mladém věku neměly za koho provdat, a zároveň nemohly zůstat ekonomicky závislé na svých otcích, což je nutilo sehnat si vlastní práci.

Mnohem větší změnou související se vstupem žen na trh práce však byla první světová válka. Odchod mužů na válečnou frontu znamenal pro mnohé ženy také odchod zdroje rodinných financí. Jejich odchodem se tak otevřela nová pracovní místa pro ženy, kterým se již v této době dostalo patřičného vzdělání, aby mohly vykonávat i práce původně určené pouze mužům. Konec války v tomto ohledu mnoho nezměnil a toto nové uspořádání zůstalo i po návratu mužů do trhu práce zachováno.¹⁷⁹ Velkou poválečnou změnou pro ženy v mnoha státech však bylo získání volebního práva.

4.3.2. Vzdělání dívek a ženské spolky

Po mnoho století bylo jediným vzděláním, kterého se českým dívkám dostalo, vzdělání od jejich matek a příbuzných, které mladé dívky učily především jak se stát dobrou manželkou a matkou. Dívky se tedy učily hlavně vaření a starosti o domácnost. První myšlenky o zrovnoprávnění muže se ženou a nutnosti vzdělání žen se objevily již v 18. století, v knize "Obrana práv žen" (1792) anglické spisovatelky a feministky Mary Wollstonecraftové.¹⁸⁰

Důležitou změnou v oblasti vzdělávání v českých zemích se staly reformy Marie Terezie z roku 1774. Tzv. "Všeobecný školní řád" zavedl povinnou školní docházku pro všechny děti 6 do 12 let. I přesto, že se tento řád týkal jak chlapců, tak dívek, dívky do škol začaly docházet až kolem roku 1780, kdy byly poprvé v některých městech zavedeny samostatné třídy pro dívky.¹⁸¹ V těchto třídách bylo však hlavní náplní výuky učení „*ručním pracem (12-17 hodin týdně), následovalo tzv. trivium (čtení 2-5 hodin týdně, psaní 3-4 hodiny a počty 2-3 hodiny týdně) a výuka náboženství.*“¹⁸² Vyšší než základní vzdělání však pro dívky dosud neexistovalo.

¹⁷⁷ Lenderová 1999: 253-254.

¹⁷⁸ Lenderová 1999: 253.

¹⁷⁹ Peremská 2009: 3.

¹⁸⁰ Wollstonecraft 1904.

¹⁸¹ Morkeš 2006.

¹⁸² Bahenská 2005: 9.

Aby se ženy mohly postupně kvalifikovat i do lepších pracovních pozic, než pouze jako tovární dělnice, bylo nutné zajištění jejich vzdělání. Velmi důležitou roli v umožnění vzdělání českých žen měli muži - především pak Karel Slavoj Amerling a Vojtěch Náprstek.

První pokus o vyšší vzdělání českých žen a dívek uskutečnil český pedagog a filosof Karel Amerling, který v roce 1842 založil školu Budeč, které od roku 1843 přibýlo dívčího oddělení.¹⁸³ Budeč měla být ústavem, který směřoval ke vzdělání „*pravonárodních učitelů, vzorných průmyslníkův, i důkladně vzdělaných vychovatelek, matek, manželek a hospodyní.*“¹⁸⁴ Jak je z výše uvedené citace jasné, Amerlingova představa vzdělané ženy byla i nadále spjata se vzděláním v "ženských oblastech," které by jí v budoucnosti pomohlo ve vykonávání funkce manželky a matky. „*Zdaleka mu nešlo o vyrovnání rozdílů mezi ženou a mužem.*“¹⁸⁵ Amerlingův projekt se však díky jeho přílišnému idealismu a finančním nedostatkům nesetkal s úspěchem a již v roce 1848 byla budova prodána.¹⁸⁶

Dalšími významnými osobnostmi první poloviny 19. století, jejichž jméno je dodnes spojováno s počátky ženské emancipace v českých zemích, byly Bohuslava Rajska, Božena Němcová nebo Magdalena Dobromila Rettigová.

Téma ženské emancipace se ještě na začátku druhé poloviny 19. století obávaly i samotné ženy.¹⁸⁷ Jejich smýšlení bylo, že vzdělání je věc pro ženu zbytečná, protože jejím pravým úkolem a smyslem života je starost o rodinu. To však nezabránilo vývoji ve školství: například roku 1869 bylo povoleno ženám vyučovat na dívčích a nižších chlapeckých školách, s čímž souviselo jejich nutné vzdělání pro výkon tohoto povolání.¹⁸⁸

Postupně docházelo také k rozvoji ženských spolků, které pomáhaly vzdělávat ženy v mnoha oblastech. Jedním z prvních významných spolků byl Spolek sv. Ludmily (1851), který se zaměřoval na dobročinnou pomoc vdovám a chudším ženám.¹⁸⁹ Dívkám ze středních vrstev sloužil Ženský výrobní spolek český (1871), založený Karolinou Světlou.¹⁹⁰ Na Moravě byl populárním také brněnský vzdělávací ženský spolek Vesna (1886). Za nejvýznamnější ženský spolek je však považován Americký klub dam (1865), spoluzaložený Vojtěchem Náprstkem a Karolinou Světlou. Náprstek, často přezdíváný "advokát žen", byl jedním z mála mužů své doby, kteří zastávali myšlenku rovnocennosti muže a ženy, a díky

¹⁸³ Bahenská 2005: 10.

¹⁸⁴ Otto 1891: 840.

¹⁸⁵ Lenderová 1999: 237.

¹⁸⁶ Bahenská 2005: 11.

¹⁸⁷ Bahenská 2005: 31.

¹⁸⁸ Bahenská 2005: 32.

¹⁸⁹ Secká 2010.

¹⁹⁰ Bahenská 2005: 104.

tomu brzy získal velké množství příznivkyň, které se s velkým zájmem účastnily jeho přednášek v domě U Halánků.¹⁹¹

Rok 1890 byl z hlediska dívčího vzdělání v českých zemích přelomovým. Bylo to právě v tomto roce, kdy se česká spisovatelka Eliška Krásnohorská přičinila k založení prvního dívčího gymnázia ve střední Evropě s názvem Minerva. Tato škola se sestávala z celkem šesti let studia: dva roky přípravy pro doplnění obecného vzdělání a čtyři roky gymnaziálního vzdělání.¹⁹²

Vyšší, pomaturitní, vzdělání nebylo českým ženám povoleno až do přelomu 19. a 20. století. Některé české ženy však i přesto získaly vysokoškolský titul studiem v zahraničí - mezi těmito ženami byly Bohuslava Kecková (promována roku 1880) a Anna Bayerová (promována roku 1881), které získaly lékařský titul MUDr. ve Švýcarsku a následně praktikovaly medicínu v zahraničí, protože v Rakousko-Uhersku jim diplomy nebyly uznány.¹⁹³ V Rakousko-Uhersku získaly české ženy přístup do univerzit až v roce 1895, odkdy směly navštěvovat přednášky se souhlasem vyučujícího jako hospitantky.¹⁹⁴ První českou ženou, která získala titul na české univerzitě, byla Anna Honzáková. Ta se stala doktorkou medicíny na Karlo-Ferdinandově univerzitě¹⁹⁵ v roce 1902.¹⁹⁶

Ke vzdělání českých žen se snažily pomáhat různé české časopisy pomocí záznamů z přednášek, vlastních článků, portréty významných žen a ukázkami z beletrie. Jednalo se především o časopisy *Ženské listy*, *Ženská revue*, *Ženský list*, *Ženské snahy* a *Ženský svět*.

Poválečná doba s sebou přinesla mnoho změn, které dívkám a ženám usnadnily přístup k vzdělání. Ministerstvo školství a národní osvěty vydalo roku 1918 výnos o přijímání dívek za řádké žákyně středních škol, které tak byly zrovnoprávněny s chlapci.¹⁹⁷ „*Do té doby mohly dívky na chlapeckých středních školách studovat jen jako privatistky, mohly pouze hospitovat ve výuce bez možnosti aktivního zapojení se do vyučovacího procesu.*“¹⁹⁸ Až do roku 1921 však musely být přednostně naplňovány žákyněmi dívčí střední školy, teprve poté chlapecké.¹⁹⁹ Od roku 1921 začala být postupně dívčí lycea rušena.

¹⁹¹ Lenderová 1999: 240-41.

¹⁹² Bahenská 2005: 132.

¹⁹³ Štrbářová 2008.

¹⁹⁴ Štrbářová 2008.

¹⁹⁵ Dnes Univerzita Karlova.

¹⁹⁶ Wolchik - Meyer 1985: 61.

¹⁹⁷ Veselá 1988: 87.

¹⁹⁸ Veselá 1988: 87-88.

¹⁹⁹ Veselá 1988: 88.

Co se vysokého školství týče, od roku 1918 bylo již ženám umožněno vysokoškolské studium na všech fakultách českých univerzit. I přesto však následně tzv. "skleněný strop"²⁰⁰ bránil v jejich zaměstnání na vyšších zaměstnaneckých pozicích,²⁰¹ a to i přesto, že nyní měly možnost dosahovat stejně vysokého vzdělání jako muži.

4.3.3. Boj za volební právo žen

S postupným prostupováním žen na trh práce a jejich snaze se vzdělávat i jinak, než jen k rolím matek a manželek, se postupně začala na celém světě na přelomu 19. a 20. století šířit myšlenka emancipace ženy i v politické sféře. Dnes rozlišujeme celkem dvě vlny feminismu, které byly patrné v boji za ženská práva v mnoha světových zemích. Vzhledem k povaze mé práce se budu blíže zabývat pouze vlnou první.²⁰²

První vlna feminismu se označuje období od 2. třetiny 18. století do 30. let 20. století, ve kterém ženy usilovaly o práva politická a právo na vzdělání.²⁰³ Negativní konotace, které si mnozí v současné době spojují s termínem "feministka," pocházejí právě z tohoto období, kdy snahy o získání především volebního práva žen postupně nabývaly na síle. Mezi nejsilnější ženské hnutí za volební právo patří dodnes hnutí v Anglii, kde ženy, tzv. "sufražetky"²⁰⁴ velmi militantně bojovaly za své volební právo.²⁰⁵ Jejich činy silně ovlivnil John Stuart Mill, tehdy člen britského parlamentu svou esejí "O poddanství žen," ve které se postavil na stranu žen bojující za rovnoprávnost.²⁰⁶ Toto dílo ovlivnilo nejen anglické ženy, ale také například Tomáše Garrigue Masaryka a jeho manželku Charlottu Masarykovou v jejich podpoře volebního práva žen u nás.²⁰⁷ Je nutné zmínit, že ne všechny zastánkyně hnutí za ženská práva byly tak radikální, jako byly sufražetky. Naopak mnohé ženy se od těchto forem hnutí razantně distancovaly.

²⁰⁰ "Skleněný strop" je termín, který označuje „*neviditelné bariéry, které omezují pracovní mobilitu pracovníků směrem nahoru,*“ (Renzetti - Curran 2005: 282) tedy o určitou formu diskriminace na základě pohlaví.

²⁰¹ Štrbáňová 2008.

²⁰² Termín druhá vlna feminismu označuje období od 60. do 80. let 20. století, kdy se feminismus zaměřoval především na nerovnosti mezi muži a ženami. Podnětem k této vlně se stala v roce 1963 kniha autorky Betty Friedanové "Feminine Mystique" (Ženská mystika). V této knize autorka hovořila o tzv. "problému beze jména," tedy určitému pocitu prázdnoty, které mnohé ženy uzavřené ve svých předměstských domovech, pouze starající se o své děti a manžela, v této době cítily (Renzetti - Curran 2005: 44.) O podobném pocitu zbytečnosti, nezanechání trvalého odkazu a druhořadosti hovořila již dříve ve svém díle "Druhé pohlaví" (1949) také spisovatelka Simone de Beauvoir (Havelková 2004: 176). To následně vedlo ke společenským úvahám o problematice genderové nerovnosti také v rámci soukromé sféry (Renzetti - Curran 2005: 44.).

²⁰³ Havelková 2004: 169.

²⁰⁴ Název pochází z anglického *suffrage*, tedy hlasovací právo.

²⁰⁵ Sokačová 2004.

²⁰⁶ Sokačová 2004.

²⁰⁷ Sokačová 2004.

Prvním státem, který uzákonil úplné aktivní volební právo žen byl Nový Zéland v roce 1893.²⁰⁸ V Evropě se prvním územím s aktivním i pasivním rovným volebním právem stalo roku 1906 Finské velkoknížectví (v té době autonomní součástí Ruského impéria) s prvními volbami v roce 1907.²⁰⁹ Většina států uzákonila volební právo i pro ženy až po skončení první světové války.

České ženské hnutí za volební právo je specifické dvěma hlavními body: svou umírněností a spoluprací s muži. České feministky k boji za svá volební práva užívaly především pera a papíru pomocí petic a stránek novin a časopisů, a narozdíl od radikálních britských sufražetek se snažily svého dosáhnout hlavně pomocí diskuze. K tomu jim pomáhaly hlavně přednášky v různých ženských spolcích a klubech, a také diskuze s muži, kteří jako jediní měli možnost do politiky skutečně zasáhnout. Ženám totiž zákon neumožňoval pouze volit, ale ani být součástí politických stran a spolků.²¹⁰ Kromě Amerlinga a Náprstka, kteří se zasloužili především o edukaci českých žen, se v boji za rovnoprávnost českých žen i na poli politickém zasloužil také Tomáš Garrigue Masaryk.²¹¹ Přispíval do různých časopisů, pořádal přednášky v Americkém klubu dam, a ženskou otázku později vložil i do programu své politické strany České strany lidové (ČSL): „*Žena budiž na roveň postavena muži kulturně, právně a politicky.*“²¹² ČSL však nebyla první stranou, která požadovala volební právo žen - tou byla Československá sociálně demokratická strana dělnická.²¹³

Mezi hlavní představitelky hnutí za volební právo žen patřily Františka Plamínková, Tereza Nováková, Karolina Světlá, Karla Machová a Eliška Krásnohorská. Mnohé z nich se soustředily okolo hlavních dvou organizací reprezentujících české ženské hnutí: Ženského klubu českého a Ústředního spolku českých žen. V roce 1905 Plamínková založila "Výbor za volební právo žen."²¹⁴

Čeští občané mohli v Rakousku-Uhersku volit do Říšské rady, Českého zemského sněmu a do obecních zastupitelstev. Až do roku 1907 fungoval v monarchii při volbách do Říšské rady kuriový systém založený na rozdělení občanů do skupin podle majetku. V roce 1896 byla přidána pátá kurie bez majetkového cenzu, která umožnila volit všem mužům od 24

²⁰⁸ Dubois 1998: 28.

²⁰⁹ Ministry of Social Affairs and Health 2006: 5.

²¹⁰ Podle §30 spolkového zákona: „*Cizozemci, osoby ženské a nezletilé nemohou přijímání býti za členy spolků politických,*“ (Zákon č.134/1867 o právě spolčovacím).

²¹¹ Společně s TGM byla velkou zastánkyní ženského hnutí i jeho žena Charlotta, a také jejich dcera Alice (Lenderová 2009: 337, 454).

²¹² Lenderová 2009: 454.

²¹³ Lenderová 2009: 459.

²¹⁴ Horská 1999: 110

let, aktivní volební právo bylo od 30 let.²¹⁵ Jediné ženy, které směly volit, byly ženy z velkostatkářské kurie.²¹⁶ V roce 1907 byl kuriový systém zrušen a bylo ustanoveno všeobecné, rovné a tajné hlasovací právo.²¹⁷

Následující rok 1908 byl klíčovým rokem, co se týče vstupu českých žen do politiky. Snahy žen získat aktivní a pasivní volební právo neznaly mezí, a tak se mnohé z nich snažily najít různé mezery v zákonech. Přesně to jim nakonec pomohlo k zjištění, že staré volební zákony z roku 1861, týkající se Českého zemského sněmu, ženám vysloveně nezakazovaly kandidovat.²¹⁸ Díky tomu se v roce 1908 pokusily o kandidaturu hned tři ženy, přičemž Karla Máchová, mimo jiné hlavní redaktorka *Ženského listu*, z nich byla nejúspěšnější a počet hlasů, ač nestačil k úplnému jejímu zvolení, se téměř rovnal počtu hlasů jejího mužského spolukandidáta.²¹⁹

I přes zdánlivý neúspěch ženských kandidátek ve volbách z roku 1908 ženy ve svém úsilí nepolevily a při další příležitosti, při doplňovacích volbách do Českého zemského sněmu v roce 1912 ve volebním obvodu Mladá Boleslav-Nymburk kandidovala spisovatelka a feministka Božena Viková-Kunětická, která ve volbách zvítězila a stala se tak první českou zvolenou političkou.²²⁰ Pro ženy to bylo obrovské vítězství - nyní totiž věděly, že mohou počítat i s podporou voličů k získání politických křesel pro své kandidátky. Nicméně, i přesto, že byla Viková-Kunětická právoplatně zvolena, na půdu sněmu nikdy nevstoupila. Výsledek volby totiž odmítl respektovat tehdejší místodržitel kníže František Thun-Hohenstein, a Vikovou-Kunětickou tak do sněmu nepustil.²²¹

Netrvalo však již dlouho, a po skončení první světové války, kdy po rozpadu Rakousko-Uherska na nástupnické státy vznikla Československá republika, bylo v její ústavě, z roku 1920, poprvé ustanoveno, že právo volit i být volen mají občané bez rozdílu pohlaví.²²²

Emancipační aktivity žen však ani po získání volebního práva v období první republiky neustaly. České ženy i nadále bojovaly například za rovnost muže a ženy v manželství, reformu mateřských škol či větší účast žen ve školní administrativě.²²³

²¹⁵ "Vývoj českého parlamentarismu." 2011. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*.

²¹⁶ Lenderová 2009: 458.

²¹⁷ "Vývoj českého parlamentarismu." 2011. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*.

²¹⁸ Vošahlíková 1996: 297.

²¹⁹ Lenderová 1999: 270.

²²⁰ Lenderová 2009: 461.

²²¹ Lenderová 2009: 461.

²²² Do poslanecké sněmovny bylo aktivní volební právo od 21 let, pasivní od 30 let. Do senátu bylo aktivní volební právo od 26 let, pasivní od 45 let (Ústavní listina Československé republiky, zákon č.121/1920 Sb.).

²²³ Burešová 2001: 44-45.

III. VÝZKUMNÁ ČÁST

5. Ženský svět (1896-1930)

Ženský svět (1896-1930) byl jedním z nejdéle vydávaných českých ženských časopisů přelomu 19. a 20. století. Vznikl v roce 1896 v Praze jako společná snaha spisovatelky a zastánkyně ženského hnutí Terézy Novákové a nakladatele a tiskaře Jana Otty o založení nového ženského časopisu s dvoutýdenní periodicitou, který by sloužil jako příloha nově obnoveného literárního časopisu *Ženská bibliotéka*.²²⁴ Teréza Nováková, která byla první šéfredaktorkou *Ženského světa*,²²⁵ jej svědomitě vedla po dobu jedenácti let (1896-1907), během kterých však *Ženská bibliotéka* zanikla a *Ženský svět* se osamostatnil. Po odchodu Terézy Novákové z šéfredaktorského křesla ji nahradily postupně překladatelka Pavla Maternová (1908-1912), ženská aktivistka Eliška Purkyňová (1913-1914), učitelka Marie Brožová (1915-1916) a redaktorka Miloslava Sísová (1917-1930).

Hlavním cílem *Ženského světa*, který měl být „věrným obrazem proudění ve světě ženském“,²²⁶ bylo podle slov programu redakce „povznesení a ušlechtilé zabavení českých žen“,²²⁷ a to formou jejich vzdělávání v různých společenských otázkách a tématech. Politickým tématům se časopis, alespoň zezáčátku, příliš nevěnoval. Takto se o programu (resp. cíli) listu vyjádřila Teréza Nováková: „(...) *Jak zřejmo, obsahuje program náš, jehož každý oddíl rozvrhuje se opět v několik důležitých bodů,*²²⁸ *vše, co ženy se týká, jí zajímá a pro duševní život její jest důležité; opomenuli jsme pouze módu, o níž četnými listy dostatečně jest postaráno. (...) List náš uznává s vděčnou úctou vše, co dosud bylo vykonáno pro pokrok a vzdělání žen chce na zdravém základě společně s uvědomělými českami stavěti dále a výše. Bude zcela nestranným, přihlížeje vždy k věci, né k osobnostem.*“²²⁹

Cílovou skupinou časopisu byly především ženy, avšak i přesto se mezi čtenáři našlo několik málo mužů - hlavně manželů, nebo rodinných příslušníků čtenářek a příspěvatelek. List však svými články cílil především na ženy ze střední vrstvy společnosti.²³⁰ Věkové omezení zde patrně příliš velkou roli nehrálo - jelikož se *Ženský svět* specializoval na výchovu dívek, mezi cílovou skupinu patřily jak právě dospívající dívky, tak především jejich matky, které své dcery k určité výchově vedly, a časopis se zabýval i obecnějšími ženskými a rodinnými problémy, které se dotýkaly také starší generace žen.

²²⁴ *Ženská bibliotéka* vycházela již v letech 1872-1875 pod redakcí Sofie Podlipské.

²²⁵ A zároveň také šéfredaktorkou *Ženské bibliotéky*.

²²⁶ "Z našich časopisů." *Literární zpravodaj nakladatelství J. Otty v Praze*. R.1, 1898, č.1, s.7.

²²⁷ "Čtenářkám a odběratelkám *Ženského Světa*." *Ženský svět*. R.2, 1898, č.22, 5/12, s.318.

²²⁸ Zde jsou míněny jednotlivé rubriky.

²²⁹ Navrátil 1953: 29.

²³⁰ "Místo úvodního článku." *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

Jelikož byl *Ženský svět* zájmovým časopisem, více než zpravodajství se v něm nacházely spíše publicistické žánry, jako recenze, eseje, fejetony atd. Zpravodajství bylo zařazeno jen okrajově, a to ve specifických rubrikách, kde časopis referoval například o zprávách týkajících se ženských práv, vzdělání či různých problémů - a to místních i světových. Zdrojem těchto zpráv byly informace z c.k. korespondenční kanceláře ("Korbyro"), od roku 1918 pak také z ČTK.

Co se týče **nákladu** tohoto listu, žádné úřední záznamy tohoto charakteru se nám nedochovaly. Jedinou zmínku nalezneme v textu "Žurnalistika a ženské hnutí" od Terézy Novákové, který sepsala v roce 1905. Zde mimo jiné porovnávala náklady a dosah populárních českých deníků (sta tisíce výtisků) a menších odborných feministických časopisů („několik set předplatitelek a čtyři až pět tisíc čtenářek“).²³¹ Z období, kdy tento text vznikl²³² a ze znalosti počtu předplatitelů a čtenářů můžeme usoudit, že narážela konkrétně na počet předplatitelek, resp. čtenářek právě *Ženského světa*. Můžeme tedy usoudit, že časopis dosahoval velmi nízkých nákladů, a to především z důvodů jeho úzké specializace a snahy neobírat se alespoň zpočátku politickými nebo bulvárními tématy.

Časopis *Ženský svět* se v průběhu let měnil, a to jak po obsahové, grafické, výrobní, tak i redakční stránce. Vývoj *Ženského světa* jsem se proto rozhodla rozdělit do celkem pěti období, která od sebe vzájemně oddělují různé vývojové změny časopisu: **první období** (1896-1899), **druhé období** (1900-1907), **třetí období** (1908-1912), **čtvrté období** (1913-1916) a **páté období** (1917-1930).

5.1. První období (1896-1899)

První období vývoje *Ženského světa* bylo zahájeno rokem založení tohoto časopisu (1896) a uzavírá jej rok 1899, kdy došlo k osamostatnění časopisu a zároveň ukončení jeho vydávání knihtiskárnou Jana Otty. Hlavní osobností tohoto období byla Teréza Nováková, která se stala první hlavní redaktorkou *Ženského světa*.

V této kapitole nejprve představím osobnost Terézy Novákové, která ovlivnila první dvě období vývoje časopisu a následně se budu věnovat vývojovým změnám v rámci časopisu v tomto období, jeho vydavatelství, redakci, distribuci, ekonomické základně, technologickým předpokladům, cenzuře, struktuře a grafické formě listu.

²³¹ Nováková 1912: 74.

²³² Teréza Nováková byla hlavní redaktorkou *Ženského světa* v období 1896 až 1907. V roce 1905, kdy text vznikl, proto tyto informace měla z první ruky.

5.1.1. Teréza Nováková

Teréza Nováková [viz příloha č. 1], rozená Lanhausová, se narodila v Praze, 31. července 1853, českému otci Františkovi Lanhausovi a německé matce Arnoštce Deutschové jako nejstarší z jejich čtyř dětí.²³³ Prvních několik let se doma hovořilo pouze německy, později však kvůli svému okolí, bylo nutné děti začít učit také češtině, k čemuž otec Terézy, který se pyšnil velmi dobrým hudebním sluchem, napomohl zpěvem tradičních českých písní.²³⁴ Otcův důraz na češtví obecně ovlivňoval Terézu po zbytek jejího života.

Od svých šesti let začala Teréza Lanhausová navštěvovat dívčí vzdělávací institut Františky Svatavy Amerlingové, který studovala celých devět let.²³⁵ Teréza se zde učila triviu,²³⁶ náboženství, ručním pracem, zeměpisu, dějepisu, slohu a české a německé literatuře.²³⁷ Právě v Amerlingově ústavu, jehož zakladatelé Františka Svatava a Karel Slavoj byli význačnými postavami historie boje za práva žen u nás, se poprvé setkala s hodnotami emancipace, které později aplikovala jak ve své literatuře a článkách, tak i v boji za rovná práva žen, především co se týče ženského vzdělání, a později i volebního práva.

Nováková, tehdy stále ještě Lanhausová, byla v roce 1870 uvedena do Amerického klubu dam, kde se setkala s mnoha českými ženskými osobnostmi, se kterými později navázala i důvěrnější přátelské vztahy. Mezi ně patřila například Sofie Podlipská, nebo její sestra Karolina Světlá.

Již v době docházení do Amerického klubu dam (počátek 70. let 19. století) se Teréza ponala s mladým kandidátem filosofie, Josefem Novákem, který do její rodiny chodil doučovat jejího mladšího bratra. Postupně se mezi nimi vytvořil i více než jen intelektuální vztah a v roce 1874 Josef s Terézou oznámili své zasnoubení.²³⁸ K jejich svatbě došlo o dva roky později, 5. srpna 1876, po níž se manželé přestěhovali do Litomyšle, kde získal Josef místo profesora na místním gymnáziu.²³⁹

Kdyby nebylo trápení, které přišlo po narození mnohých jejich dětí, jejich manželství by bývalo bylo velmi šťastné, oba partneři si v něm byli rovni. První dítě, holčička, se v roce 1877 narodilo mrtvé. Dalším dítětem byl syn Theodor (narozen 1879), který se později velmi zajímal o přírodovědu a krátce také přispíval do matčina *Ženského světa*. Theodorův život však bohužel nebyl dlouhý, nešťastnou náhodou totiž utonul v roce 1901 v Labi. Rok po

²³³ Nejedlý 1958: 28, 30.

²³⁴ Novák 1930: 22.

²³⁵ Nejedlý 1958: 35.

²³⁶ Trivium znamenalo trojici předmětů, ve kterých se žáci učili číst, psát a počítat.

²³⁷ Štěpánová 2008: 11.

²³⁸ Nejedlý 1958: 75.

²³⁹ Štěpánová 2008: 18, 34.

narození Theodora, tedy v roce 1880, se narodil Arnošt, kterému však rodina nikdy neřekla jinak než Arne. Toto jméno si zachoval i ve své literární činnosti. Arne se v dospělosti stal literárním kritikem, spisovatelem a mezi lety 1938 a 1939 také rektorem Masarykovy Univerzity v Brně. Jako jediný z Novákových dětí zemřel až v postarším věku (v roce 1939). Po Arnem měli Novákové Marii (narozena 1881) a Vladimíra Františka (narozen 1883). Ani tyto děti se však nedožily dospělého věku: Marie zemřela na selhání ledvin již v roce 1895 jako čtrnáctiletá, Vladimír František spáchal kvůli neúspěšné zkoušce v roce 1905 sebevraždu jako osmnáctiletý. Další z jejich dětí, Ludmila (zvaná „Lila“, narozená 1886) po dlouhé nemoci skonala ve stejném roce jako její bratr Vladimír František. Nejmladší z dětí, Jaroslav (narozen 1896), zemřel v pouhých 19 letech na bojišti první světové války (1915). Jeho smrti se jeho matka už nedožila. Posledním velkým zármutkem pro ni byla smrt jejího milovaného manžela Josefa, který zemřel v lednu roku 1907.

V 80. letech 19. století začala Nováková poprvé přispívat do ženských časopisů – a to především do *Ženských listů*, *Kalendáře paní a dívek českých*, a do *Domácí hospodyně*. Nedlouho po smrti dcery Marie („Maryčky“) se v roce 1895 rodina přestěhovala zpátky do Prahy, kvůli pracovní příležitosti jejího manžela Josefa. Záliba Terézy Novákové v ženské otázce jí poté dovedla k založení časopisu *Ženský svět*, který s velkou námahou vedla mezi lety 1896 a 1907.

Prostřednictvím *Ženského světa* Nováková šířila své postoje k otázkám ženského hnutí. Nováková byla silně ovlivněna myšlenkami Johna Stuarta Milla, především s nesouhlasem s dříve populárním názorem o inferioritě žen; stejně jako Mill byla zastávkyní mužské a ženské rovnocennosti a rovnoprávnosti. Ve svých článcích bojovala za ženské právo na vzdělání, svobodnou volbu povolání a rovné volební právo a obhajovala také sexuální svobodu žen.²⁴⁰ Zároveň však považovala mateřství za jednu z „*povinností a úkolů nejženštějších*“²⁴¹ a za „*vrchol ženství*.“²⁴² Tyto její myšlenky a ztráta vlastních dětí ovlivnily také její názor na otázku potratu, který rezolutně zavrhovala jako vraždu nenarozených dětí.²⁴³ Mnoho svých článků z období jejího redigování tohoto časopisu a také několik pozdních spisů Nováková později pohromadě vydala v knize pod názvem *Ze ženského hnutí*.

²⁴⁰ Nováková byla zastávkyní toho, že stejně jako bývala mužům promíjena "mladická vybouřenost" za praktikování pohlavního styku před svatbou, ani žena by neměla být společností nucena zůstat panna až do svatby. Spisovatelka tuto nerovnost nazývala dvojí morálkou (Nováková 2012: 25, 107). Dnes se spíše setkáváme s pojmem dvojí standard či dvojí metr (Renzetti - Curran 2005: 219).

²⁴¹ Nováková 1912: 142.

²⁴² Nováková 1912: 262.

²⁴³ Nováková 1912: 142.

Nováková ve svých publikovaných článcích často používala různých pseudonymů. Často užívala jmen ženských hrdinek z divadelních her norského dramatika Henrika Ibsena - například Lona (tohoto pseudonymu užívala např. pro Šaldův časopis *Novina*) nebo Thea (právě tohoto pseudonymu Nováková často užívala v prvních číslech *Ženského světa*).²⁴⁴ Z dopisů Karolině Světlé však také víme, že například do *Literárních listů* používala Nováková pseudonymu N. T.²⁴⁵

K povaze Novákové se ve svých pamětech vyjádřila její spolupracovnice Anna Řeháková. Že se jednalo o správné zobrazení jeho matky v roce 1932 usoudil i Arne Novák v dopise adresovaném Anně Řehákové: „*Děkuji Vám zvláště také za krásné stránky, které jste ve Svých vzpomínkách připsala mé drahé zvěčnělé matce; nemýlíte se dokladem, že k Vám i ke zesnulé Vaší sestře Elišce lnula opravdovým přátelstvím. Vystihla jste zvláště šťastně dva hlavní rysy v povaze mé maminky, pokud se projevovala veřejně: stálou a neutuchající podnětnost s níž každého pobídala k práci, podporovala v ní a dodávala mu nové myslí, a zvláště laskavost, s kterou přímo sestersky sledovala a přijímala ženské pracovnice. Nevím, zda v kterém jiném memoirovém díle byly byto její charakterní znaky tak zachyceny.*“²⁴⁶

Co se týče literární činnosti Novákové mimo její články do mnohých časopisů (a především pak *Ženského světa*), se tato spisovatelka vepsala do české literární historie především svými romány *Drašar*, *Jan Jilek* nebo *Jiří Šmatlán*.

Teréza Nováková, utrápená životními osudy svých dětí, se po manželově smrti usídlila se na rodinné chatě v Proseči. Zemřela po dlouhé nemoci 13. listopadu 1912 v Praze.

5.1.2. Vývojové změny

5.1.2.1. Vznik časopisu

Kromě toho, že byla jednou z vůdčích osobností ženského hnutí v českých zemích, byla Teréza Nováková také aktivní novinářkou. Již během svého života v Litomyšli,²⁴⁷ kde po sňatku se svým mužem Josefem bydlela, přispívala do časopisů *Domáci hospodyně* (1886-1893) a *Kalendář paní a dívek*. Na podzim 1895 se však kvůli manželově práci celá rodina musela přestěhovat do Prahy.²⁴⁸ Její syn, Arne Novák, o mnoho let později napsal: „*Slibovala*

²⁴⁴ Lona Hesselová byla hrdinkou Ibsenovy hry *Opory společnosti*, zatímco postava They se nalézá v díle Hedda Gablerová (Heczková 2009: 165).

²⁴⁵ Svadbová 1988: 117.

²⁴⁶ *LA PNP*, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 30, č. přír. 14/65. Novák Arne. 10/12/1932.

²⁴⁷ V Litomyšli Nováková pobývala se svým manželem (a později i se svými dětmi) od jejich svatby (1875) až do roku 1895 (Rosypalová 2014: 58).

²⁴⁸ Štěpánová 2008: 93.

si od Prahy naurčito, že tam najde konečně plnou příležitost, účastnit se publicisticky ženského hnutí českého.²⁴⁹

V Praze se Novákovou do svého časopisu *Ženské listy* pokusila získat Eliška Krásnohorská, což se jí na čas podařilo, a Nováková do něj přispívala, nicméně podle Arneho Nováka byla jeho matka díky svým výborným organizačním schopnostem „předurčena, aby sama vedla samostatný podnik a jím sloužila mladému hnutí feministickému v Čechách.“²⁵⁰

Již během své publicistické činnosti pro časopis *Kalendář paní a dívek* v 90. letech 19. století se Nováková seznámila s knihtiskařem Edvardem Leschingerem, který se postupem času stal blízkým přítelem celé rodiny Novákových. Podle Arne Nováka to byl právě Leschinger, kdo v Novákové odhalil její organizační schopnosti, a již v Litomyšli s ní začal jednat o založení časopisu pro ženy, které by vydávalo Ottovo nakladatelství, v němž od roku 1891 Leschinger pracoval jako ředitel.²⁵¹ Podle jeho vize tento časopis neměl být „naprosto míněn jako list feministický, nýbrž jako obdoba k ilustrovaným zahraničním týdeníkům,²⁵² přinášejícím módu i aktuality, zprávy o ženě ve společnosti i v rodině, informace umělecké i praktické.“²⁵³ Tento nápad "módního" časopisu, se však Novákové příliš nelíbil, a proto byl nakonec realizován jako *Pařížské módy* Josefem Richardem Vilímkem. Její představy se konečně naplnily, když jí Leschinger v roce 1894 nabídl k redakci nově obnovenou *Ženskou bibliotéku* a ženský časopis, který by k ní vycházel jako příloha. Tento časopis chtěla Nováková pojmout jako zlatou střední cestu mezi konzervativními *Ženskými listy* a kritickým *Ženským obzorem*. Do své redakce hodlala přijmout jak starší pracovnice, tak i ženy mladšího věku, které by dohromady vytvářely propojení mezi tradicí a duchem moderní společnosti.²⁵⁴

První dochované zmínky o plánech Novákové založit nový český ženský časopis pocházejí ze spisovatelčiny korespondence. Již v roce 1894 se Teréza Nováková obrátila na spisovatelku Annu Řehákovou, se kterou se sice setkala jen jednou, ale její cestopisné a jiné spisy na ní udělaly velký dojem. V tu dobu Nováková totiž už plánovala první vydání svých dvou časopisů, a sháněla pro něj materiály. Ve svých memoárech Anna Řeháková citovala z prvního dopisu od Terézy Novákové: „(...) útočím-li dnes na Vás, velevážená slečno, která jste jakživa o mně neslyšela s velikou, velikou prosbou! (...) Nezkušeným rukám mým svěřen má býti podnik literární, dvojitý, který ve krutém a často bezvýsledném boji námi o každou píď

²⁴⁹ Novák, Arne. "U kolébky Ženského světa" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.2.

²⁵⁰ Novák, Arne. "U kolébky Ženského světa" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.3.

²⁵¹ Zach 2011.

²⁵² Ilustrované časopisy byly jedním typem bulvárních deníků počátku 20. století a staly se velmi populárními. Jedním z nejznámějších byl *Pražský ilustrovaný kurýr* (Bednařík – Jirák – Köpplová 2011: 137).

²⁵³ Novák, Arne. "U kolébky Ženského světa" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.3.

²⁵⁴ Novák, Arne. "U kolébky Ženského světa" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.3.

půdy a práva vedeném, bude ženám zajisté velkou oporou a zadostiučením. Neustále ozývají se stesky spisovatelek (...), že pro jejich práce zvláště ve formě knihové není nikdy ani místa ani času. Přední firma nakladatelská, chtějíc tomu odpomoci, hodlá vydávati ve čtrnáctidenních sešitech ‚Bibliothéku žen a dívek českých‘, v níž vycházely by jen práce českých a někdy i cizích spisovatelek. Aby však knihovna ta jistěji našla cestu k srdcím a myslím českých žen všech oborů, bude ji provázeti příloha, jakýsi nestranný, zcela neodvislý a co nejrozměnitější list pro ženské pohlaví, v němž by pojednáno bylo o všem, co by jen ženu, dívku, choť, učitelku, matku, obchodnici i studentku zajímalo. Velevážená slečno, vznáším k Vám jménem nakladatelství i svým vroucí prosbu, abyste oba podniky poctila Svým spolupůsobením. Vyprošujeme si pro Bibliothéku sbírku Vašich cestopisných novel, (...) pro list pak prosím co nejsnažněji za brzkou zásilku črty z vychovatelství, causerie, vzpomínky, pokyny - vůbec něčeho z bohaté Vaší zásoby myšlenkové, co zajisté i ostatní ženy bude zajímati. (...) Malý článek do nového listu byl by mi milý do týdne, 14 dnů, jelikož máme trochu nakvap. Nakladatelstvo, jež dosud v tajemství se halí, jest z nejpřednějších, bude tedy podnik, neodepřou-li se mu samy dámy své přízně, naprosto solidní a honoráře velice slušné. Za arch v Bibliothéce 16 stran honorář bude nejméně 12 zl. za prvotisky, za druhotisky a překlady o něco méně asi 8 zl., formát velká osmerka. Za příspěvky drobné do listu platiti se bude od řádku.“²⁵⁵

Podobným způsobem zmínila chystané dva časopisy Nováková také své přítelkyni spisovatelce Karolině Světlé, a to v dopise z 28. ledna 1894: „*Nabídnu mi důvěrně od veliké firmy nakladatelské redakce podniku dvojitého, který píšícím i čtoucím ženám českým byl by rozhodně na prospěch. Jest to bibliotéka, v níž mají vycházeti práce pouze českých spisovatelek (jimž muži tak žárlivě místa upírají) a čas po čase i vynikající práce spisovatelek cizích. Bibliotéka bude většího formátu než Laciná knihovna a Libuše, honorář (větší za práce naprosto původní, menší za druhotisky a překlady) bude slušný. Jako příloha k čtrnáctidenním těm sešitům přidá se jakýsi ženský časopis, který bude jednati o všem ideálním a praktickém, našem i cizím, co jenom jest českou ženu zajímati, poučiti a pobaviti. Stanovisko této přílohy bude zcela nestranné, zač mohu se upřímně jako redaktorka zaručiti. (...) Vím, bohužel milostivá paní, že nyní ničeho nepíšete, a proto nemohu se těšiti, že bych ze vzácného Vašeho péra dobyla několika řádků pro nový list, či vlastně lístek - ač kupříkladu nějaká memoární črta byla by neocenitelná! - ale lichotím si, že neodepřete mi příspěvní hned*

²⁵⁵ Řeháková 1932: 242-244.

*pro první sešit Bibliotéky! Máte-li nějaké práce dosud neotištěné, byli bychom nejraději - ale i kdyby toho nebylo, vděčně přijmeme, co byste nám jednou již otištěného propůjčila.*²⁵⁶

Z obou dopisů je patrné, že nakladatelství Jana Otty chtělo do poslední chvíle zůstat anonymní. Důvodem mohl být například strach z konkurence a snaha utajení chystaného nového ženského časopisu, případně jako pojistka pro případ, že by z jeho vydávání na poslední chvíli sešlo. K tomu nakonec nedošlo, nicméně počátek vydávání *Ženské bibliotéky* s přílohou *Ženský svět* byl postupně odkládán. Světlé se Nováková s dalším vývojem tehdy ještě nepojmenovaného dvojitého podniku svěřila i v dopise z února 1894, ve kterém vyjadřuje své pochyby nad tím, jestli k jeho vydání vůbec dojde: „*Povědomý podnik se asi sotva zrealizuje, dostalo se mu zvláště z počátku příliš skrovné podpory; čekám nyní ještě konečné zdání pana Leschingra, abych mohla všem, souhlasem neb prací mne poctivším dámám, odpovědít. Nedovedou si zajisté již moje mlčení vysvětliti a pokládají mne za osobu bezohlednou.*“²⁵⁷ Podle Arne Nováka bylo kromě evidentně nedostatečné finanční podpory²⁵⁸ jedním z dalších důvodů odkladu dvojice listů Terézy Novákové narození syna Jaroslava (1896).²⁵⁹ Svou roli však také jistě sehrálo úmrtí její třináctileté dcery Marie († 1895).

V druhé polovině roku 1896 se záležitosti okolo dvou nových ženských časopisů daly opět do pohybu. Na začátku prosince 1896, tedy jen několik týdnů před prvním vydáním *Ženského světa*, došlo k podpisu vydavatelské smlouvy mezi Terézou Novákovou a nakladatelem Janem Ottou. Jejím podepsáním se Nováková stala redaktorkou dvou časopisů – *Ženského světa* a *Ženské bibliotéky*. *Ženská bibliotéka* vznikla původně v roce 1872 jako Ottova snaha nabídnout ženám list, který by publikoval vzdělávací články. Vzhledem k příliš nízkému zájmu v té době byl však Otto nucen časopis po šesti letech zrušit.²⁶⁰ Jelikož však vzdělání žen zaznamenalo velký pokrok, Otto se po dvaceti letech rozhodl *Ženskou bibliotéku* obnovit. Cílem této nové bibliotéky by nebylo primárně vzdělání žen, ale spíše seznámení se zajímavou starší i novou beletrií.²⁶¹ K problémům žen v českých zemích i ve světě se měla poté vyjadřovat teprve příloha *Ženské bibliotéky*, *Ženský svět*.

V dopise datovaném 8. prosince 1896 zaslal Jan Otto Teréze Novákové na základě její předchozí ústní domluvy s technickým ředitelem Ottovy tiskárny, Edvardem Leschingerem, návrh podmínek k jejímu převzetí redakce obou časopisů [viz příloha č. 2]. Tyto podmínky zahrnovaly celkem čtyři body:

²⁵⁶ Svadbová 1988: 233.

²⁵⁷ Svadbová 1988: 235.

²⁵⁸ Pravděpodobně ze strany Ottova nakladatelství, pro které Edvard Leschinger v té době pracoval.

²⁵⁹ Novák, Arne. "U kolébky *Ženského světa*" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.3.

²⁶⁰ Navrátil 1953: 3.

²⁶¹ Navrátil 1953: 3.

1. "Oba podniky vycházeti budou vždy 5. a 20. každého měsíce vyjímaje měsíc srpen, a sice prvý²⁶² v sešitech o 2 arších a 16 stránek formátu dřívější Ženské bibliotéky, příloha ‚Ženský Svět‘ pak v objemu jednoho tiskového archu o 16 stranách formátu dvojitého.

2. Materiál rukopisný ráčíte obstarati sama a odevzdáte jej k sazbě úplně upravený včas a v dostatečném množství tiskárně, tak aby tato nebyla v práci zdržována

3. Za redakci obou podniků společně budu vypláceti Vám v čsl. 12,- slovy dvanáct zlatých rč, honoráře za každé číslo.

4. Honoráře spisovatelského budu vypláceti:

A. v Ženské Bibliotéce za 1 arch o 16 stránkách

1. za práce původní v čsl. 12,- až zl 14,-

2. za překlady v čsl. 6,- až zl. 8,-

B. v Ženském Světě

a) za 1 stranu celistvou:

1. za práce původní v čsl. 2,-

2. za překlady v čsl. 1,-

b) za 1 stranu v sloupcích drobného písma

1. za práce původní 2 zl. 50 kr.

2. za překlady 1 zl. 25 kr."²⁶³

Tento Ottův návrh Teréza Nováková přijala, až na malou změnu v honorářích, kterou učinila svými slovy „*ve prospěch přispívajícího spisovatelstva*.“²⁶⁴ Její požadavek upravoval honoráře za 1 stranu původních prací (2,-) a překladů (1,-).²⁶⁵

V tu dobu již od začátku roku 1896 vycházel konkurenční časopis *Ženský obzor*, který však vydával muž – Vít Kellner,²⁶⁶ což nahrávalo nadcházejícímu listu Novákové, která jej jako žena mohla vést z pohledu ženské perspektivy, který by byl potenciálním čtenářkám mnohem bližším, než pohled muže. Tento časopis však v listopadu svého prvního ročníku

²⁶² Zde Otto míní *Ženskou bibliotéku*.

²⁶³ *LA PNP*, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan. 8/12/1896.

²⁶⁴ Navrátil 1953: 8.

²⁶⁵ Navrátil 1953: 7.

²⁶⁶ Štěpánová 2008: 99.

ukončil svou činnost, a to z ekonomických důvodů.²⁶⁷ Tato situace přispěla ke snížení konkurence nově vznikajícího *Ženského světa* a k možnosti získání čtenářů, kteří původně odebírali *Ženský obzor*, na svou stranu.

Novákovou v jejím chystaném časopise velice podpořila také česká spisovatelka Eliška Krásnohorská. V dopise Teréze Novákové z 13. prosince 1896 napsala: „*A proč ráčíte myslet, že list Váš vstupuje v život za příznaků nepřiliš nadějných? Zdá se mi, že žádný ženský list u nás tak nadějně kolébky neměl. Jeden soupeř - Ženský obzor - právě padl; do Ženských listů, jejich redaktorky a tak dále se buší tak, že může p. Otto se smáti, Lady jako přílohy k módnímu listu takto nikdo si nevšímá, vede se jí výtečně, ale nikomu nepřekáží; toť jsou vesměs okolnosti pro nový list příznivé - ale tou nejpriznivější je Vaše jméno, Váš čelný vliv v celém tom kruhu ženském, jenž se jednotí k sjezdu (...). Tyto okolnosti přec dovede využítkovati firma jako Ottova, která má toho trochu tisku takřka zdarma, vládne reklamou téměř neomezeně a má největší kolportáže (...); a literární obratnost Vašich pánů synů - to vše jsou výhody a podpory, které nelze podceňovati. Ne, ne, Vám nelze mluvit o nepříznivých příznacích! K tomu Ottův krásný tisk - úprava - může býti ještě více výhod pohromadě? A četné odběratelky 'Kalendáře' k tomu! Srdečně ujišťuji, že to piši bez závidi, vědouc, že Ž. Listy žádným jiným listem nepozbudou svého účel, že vše to, co jim obětuji já i spolek, nebylo a není marno, že pořídily již leccos (...), že přečkaly dosud každou konkurenci a že mohu s klidným srdcem i svědomím přáti Ženskému Světu zdaru nejúplnějšího, o němž, tuším, neráčíte pochybovati, neboť kdybyste nebyla přesvědčena o skutečné potřebě listu takového, zajisté byste se mu nevěnovala, a je-li Ženského Světa ženskému světu potřeba, jest to jistě podmínkou zdaru.*“²⁶⁸ Jak je z dopisu patrné, Krásnohorská si byla vědoma konkurence, kterou by nový list Novákové byl *Ženským listům*, redigovaným právě Krásnohorskou, ale domnívala se, že i s nástupem dalšího ženského časopisu se účel *Ženských listů* neztratí.²⁶⁹

První číslo *Ženského světa*, jako přílohy *Ženské bibliotéky*, vyšlo 20. prosince 1896²⁷⁰ a byl tak zahájen jeho první ročník [viz příloha č. 3]. Za předplatné na rok za oba časopisy

²⁶⁷ Košutová 2007: 24.

²⁶⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 554-583, č. přír. 82/90. Krásnohorská Eliška. 13/12/1896.

²⁶⁹ I přesto, že Krásnohorská Novákovou v jejím časopise plně podporovala a konkurence mezi nimi se příliš neobávala, Nováková se jejich přátelství rozhodla s počátkem vydávání *Ženského světa* ukončit. Krásnohorská ve svých pamětech napsala: „*Když v r. 1896 založen časopis Ženský svět a paní Nováková postavena v čelo jako redaktorka, dala mi písemně heslo rozluky, které jsem ovšem týmže způsobem přijala. To byl poslední styk mezi námi; od té doby jsme se nespátřily,*“ (Krásnohorská 1928: 140). Krásnohorská si jednání Novákové vysvětlovala rozdílnými literárními názory. Konec přátelství mezi těmito dvěma spisovatelkami znamenal zároveň jasný signál k neochotě jakékoliv další redakční spolupráce mezi *Ženským světem* a *Ženskými listy*.

²⁷⁰ Ještě před podpisem smlouvy s Janem Ottou měla Teréza Nováková v plánu *Ženskou bibliotéku* a *Ženský svět* začít vydávat již 10. prosince. Zmiňuje se o tom v dopise spisovatelce Marii Kalašové, 19. listopadu 1896, kterou požádala o zaslání překladů do *Ženské bibliotéky* (Navrátil 1953: 30, 35).

dali jeho odběratelé 5.50 zlatých; pokud chtěli odebírat pouze *Ženský svět*, roční předplatné je vyšlo na 3.50 zlatých. Příspěvatelka Anna Řeháková první rok vydávání *Ženského světa* shrnula takto: „*A tak na konec se representoval prvý ročník ‚Ženského Světa‘ co nejčestněji, vydobyl si za ten krátký čas své místo svou obsažností a seriousnessí mezi našimi tehdejšími ženskými listy. Když listuji dnes po pětatřiceti letech v prvém tom ročníku, obdivuji se poznovu neúporné píli, bystrému rozhledu, pečlivému výběru vzácné jeho redaktorky, ovládající bezvadně ne vždy bezvadný chaos došlých příspěvků a trpělivě doplňující, uhlazující, pozměňující, kde bylo třeba. (...) I bylo ze všeho patrné, že jak redakce, tak nakladatelství podniku tak krásného a pro české ženy významného jsou si plně vědomy své zodpovědnosti a že plní vyšší požadavky na ně kladené, naplňují své nikoliv lehké poslání vzácným nadšením a i sebezapřením.*“²⁷¹

5.1.2.2. Zánik Ženské bibliotéky

První období vývoje *Ženského světa* (1896-1899) je kromě svého vzniku charakteristické také tím, že se postupně z původní přílohy *Ženské bibliotéky* stal samostatným časopisem.²⁷² Toto osamostatnění *Ženského světa* bylo zapříčiněno zánikem *Ženské bibliotéky* na konci roku 1898, které se neprodávalo dostatečné množství, a vydavatel Jan Otto na ní prodělával.

První známky toho, že se *Ženské bibliotéce* ani po jejím obnovení příliš nedařilo, můžeme vidět v 19. čísle 1. ročníku *Ženského světa* (1897), které poprvé vyšlo s podtitulkem "*S přílohou Ženská bibliotéka*".²⁷³ Karty se tedy obrátily a z přílohy se stal hlavní časopis a naopak. *Ženská bibliotéka* však byla i nadále vydávána.

Na konci roku 1897 pak Jan Otto zaslal Teréze Novákové dopis, v němž vyjádřil své obavy z toho, že bude nutno z důvodu nedostatečného množství prodaných výtisků zastavit vydávání *Ženské bibliotéky*. 16. prosince 1897 mu Nováková odpověděla: „*List, který mne dnes dopoledne došel, naplnil mne nejvyšším úžasem, ba toť mírně řečeno, byla jsem téměř jako u vyjevení. Nemělat' jsem totiž ani tušení, že uvažujete o zrušení Ž. Bibliotéky, když se ještě stále dotiskuje Světla a bylo původně ustanoveno že č.1 obou publikací vyjde již 15/12, tedy včera. Úmysl Vás nemohu Vám ovšem vyvracet, dospěl-li jste k němu pro nepatrný počet odběratelů, ovšem jest mi ale Ž. Bibliotéky líto, připravila jsem pro druhý ročník tak pěkný a*

²⁷¹ Řeháková 1932: 245.

²⁷² *Ženský svět* byl sice z počátku přílohou *Ženské bibliotéky*, ale jeho výhodou bylo, že byl dostupný ke koupi i samostatně. Čtenáři si tak nutně nemuseli kupovat *Ženskou bibliotéku*, aby si mohli přečíst *Ženský svět*. Tento fakt následně dopomohl *Ženskému světu* k tomu, že neskončil jako *Ženská bibliotéka* pouze po dvou letech svého vydávání.

²⁷³ *Ženský svět*. R.1, 1897, č.19, 20/10, s.1.

*pestrý výběr věcí většinou kratších, o čemž 've vstupu' II. r. Ž. Světa čtenářstvu se zmiňuji.*²⁷⁴ Z dopisu je patrné, že Nováková o Ottových plánech zrušit vydávání *Ženské bibliotéky* neměla ani ponětí. Můžeme tedy usoudit, že mezi šéfredaktorkou a nakladatelem nebyla příliš efektivní komunikace. To bylo pravděpodobně způsobeno velkou zaměstnaností Jana Otty, který v té době řídil celý podnik a vydával a tisknul nespočet knih a časopisů (*Zlatá Praha, Lumír*).²⁷⁵

Jan Otto na dopis Novákové odpověděl obratem: „*Myslel jsem, že jest Vám známo mále účastenství dam našich k Ž. Bibl. a divím se, že Vás zpráva o zastavení dalšího vydávání naplnila úžasem. Učinil jsem pro rozšíření Ž. B. vše možné.*“²⁷⁶ V dopise Otto také požádal Novákovou, aby ukončení činnosti *Ženské bibliotéky* prozatím chovala v tajnosti: „*(...) Jest lépa k nezdaru se nepřiznati, aby to nepoškodilo zase Ž. Svět.*“²⁷⁷

I přes obavy Novákové, že by *Ženská bibliotéka* přestala být vydávána ihned poté, co jí Otto sdělil své rozhodnutí - a to kvůli přebytku prací, které již měla pro list připravené - časopis vycházel ještě po celý rok 1898, čímž byly dokončeny dva ročníky vydávání *Ženské bibliotéky* po jejím obnovení. Teréza Nováková se o Ottově konečném rozhodnutí nechat *Ženskou bibliotéku* zaniknout, zmiňuje v dopise spolupracovnici Anně Řehákové, 29. listopadu 1898: „*Konečně mohu učiniti dlouho zamýšlené sdělení v příčině Ž. Bibliotéky a Ž. Světa, které nejráději bych byla přinesla osobně. (...) Místo návštěvy, na kterou jsem se tak těšila, zatím posílám tyto řádky, oznamující zprávu zajisté málo příjemnou, že p. nakladatel Otto, jsa nejvýše nespokojen s hmotným výsledkem obou našich podniků, dá Ž. Bibliotéce (právě nyní tak nadějně!) zaniknouti, čímž všecky pěkné plány pro její budoucnost padají v hlubokou tůň zapomenutí.*“²⁷⁸

Paradoxně, *Ženskému světu* zánik *Ženské bibliotéky* spíš pomohl. Z pouhé přílohy se mohl od roku 1899 konečně stát plnohodnotným časopisem. To vše proto, že v *Ženském světě* nakladatel Jan Otto viděl naději na větší rozšíření: „*Měl jsem za to, že jest důležitější udržeti časopis a pustiti sbírku beletrie,*“ napsal Otto Teréze Novákové již v prosinci roku 1897. „*Budeme-li vydávati pouze Ž. Svět jest po mém náhledu spíše naděje na větší rozšíření, protože jest list sám o sobě značně levnější a tedy přístupnější.*“²⁷⁹ Nováková se k zachování *Ženského světa* vyjádřila také v dopise Anně Řehákové (29. listopadu 1898): „*Málem byl by stejný osud potkal Ženský svět a jen s výhradou, že bude hleděti, aby si získal půdy tzv.*

²⁷⁴ Navrátil 1953: 13.

²⁷⁵ Viz kapitola 5.1.7. Technologické podmínky

²⁷⁶ Navrátil 1953: 16.

²⁷⁷ Navrátil 1953: 16.

²⁷⁸ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 34-37, č. přír. 84/64. Nováková Teréza. 29/11/1898.

²⁷⁹ Navrátil 1953: 16.

*měšťanských vrstev, oznámilo nakladatelství, že list dále vydávati bude.*²⁸⁰ Z dopisu vyplývá, že podmínkou dalšího vycházení *Ženského světa* byla jeho agitace ve vyšších vrstvách společnosti.

Nováková se však postarala, aby i přes zánik *Ženské bibliotéky*, její obsah žil dál: „*Na můj návrh přenesena beletrie (domácí a většinou cizojazyčná) v sám list, a sice budou to přirozenou měrou práce kratší a zcela krátké, vždy na jedno nejvýše tři pokračování, práce co nejnovější, jimiž by se čtenářkám prokázala skutečná služba. Jinak bude předešlý program zachován, až na jisté zjednodušení formy a vynechání divadelních a hudebních referátů, jež již loni nakladatelstvu jako efemérní překážely, ač jsem neustále k jejich vychovatelské stránce poukazovala.*“²⁸¹ Zmiňovaný návrh Novákové přeložit některé texty, které měly být původně vydané v rámci *Ženské bibliotéky*, do *Ženského světa*, je patrný už z výše zmiňovaného dopisu Ottovi z prosince 1897, kde kromě údivu nad jeho rozhodnutím zrušit *Ženskou bibliotéku* ihned nakladatele prosila o překlad děl a překladů již došlých, do literární rubriky *Ženského světa*, na základě propozice Anny Řehákové.²⁸²

5.1.3. Vydavatelství

V průběhu celého 1. období vývoje časopisu, tedy od počátku jeho vydávání (1896) do konce roku 1899, byl jeho vydavatelem **Jan Otto** (1841-1916) [viz příloha č. 4], pražský nakladatel a knihtiskař, jehož podnik byl jedním z nejvýznamnějších nakladatelských domů přelomu 19. a 20. století.²⁸³ Kromě vydávání Jan Otto *Ženský svět* v tomto období také tisknul.

Vydávat *Ženský svět* jako přílohu znovuobnoveného literárního časopisu *Ženská bibliotéka*, byl nápad právě Ottův. Byl to také Jan Otto, kdo redakci těchto dvou časopisů pověřil Terézu Novákovou.

První období vývoje *Ženského světa* je jediným obdobím, kdy byl v čele vydavatelství tohoto časopisu muž. Je patrné, že Otto byl zastáncem ženských práv a emancipace, neboť právě on přišel s nápadem znovuzaložení *Ženské bibliotéky* a vydávání přílohy *Ženský svět*. Jakožto vydavatel jej měl Otto značný vliv na tyto časopisy, ale i přesto ponechával úpravu obsahu na jeho hlavní redaktorce. Pouze když vyšlo najevo, že *Ženská bibliotéka* nedosahuje takového nákladu, jaký by očekával, rozhodl se z finančních důvodů pokračovat pouze v jednom z časopisů - v *Ženském světě*.

²⁸⁰ Řeháková 1932: 246.

²⁸¹ Řeháková 1932: 246-247.

²⁸² Navrátil 1953: 13-14.

²⁸³ Adam 2008: 514.

Nakladatelství Jana Otty přestalo *Ženský svět* vydávat koncem roku 1899, kdy jeho vydávání převzal Ústřední spolek českých žen (ÚSČŽ). Jan Otto však i nadále *Ženský svět* tisknul. Tehdy se poprvé časopis dostal výhradně do rukou žen.

5.1.4. Redakce a administrace

Redakce, administrace a expedice *Ženského světa* v průběhu let sídlila na několika adresách. Zpočátku byla redakce oddělená od administrace a expedice a jejich sídla byla místem trvalého bydliště redaktorky či administrátorky. Vždy ovšem sídlily v Praze [viz příloha č.5].

Za hlavní redaktorky Terézy Novákové sídlila redakce mezi lety 1896 - 1897 v Jirchářích 8.²⁸⁴ V prosinci 1897 se redakce přestěhovala na Křemencovu 16, kde setrvala až do července následujícího roku.²⁸⁵ Od roku 1898 až do konce redigování časopisu Terézou Novákovou (1907) sídlila na Thunovské 16 na Praze 3.²⁸⁶

Důvody toho, proč alespoň z počátku vydávání *Ženského světa* neexistovala žádná redakce ve smyslu externí místnosti či budovy, ve které by se sdružovali a pracovali na článcích jednotliví redaktori, existují hned dva. Prvním důvodem byla periodicitu listu: jelikož *Ženský svět* vycházel pouze dvakrát do měsíce a více než zpravodajství se věnoval spíše publicistice, nebylo nutné zaměstnávat redaktory na plný úvazek, a proto se časopis spokojil s dopisujícími přispěvateli. Druhým důvodem byla finanční situace listu - vydavatel si nemohl finančně dovolit zařizovat pro tento typ časopisu, navíc nově vzniklého s nejistou budoucností, samostatnou redakci. Struktura redakce proto byla v tomto období velmi jednoduchá.

Hlavní redaktorkou, resp. šéfredaktorkou listu byla Teréza Nováková, kterou redakcí *Ženského světa* a zároveň i *Ženské bibliotéky* zaukolovat Jan Otto. Zároveň byla také **odpovědnou redaktorkou** časopisu, a tedy zastávala hned dvě hlavní funkce v redakci, což bylo v tomto období obzvláště u menších časopisů pro nedostatek členů redakce obvyklé. Také funkci **nočního resp. lámajícího redaktora** plnila v *Ženském světě* právě Teréza Nováková, která rukopisy nosila do tiskárny a se sazeči mnohdy i několik hodin spolupracovala při lámání čísla. Pokud nebyla Nováková zrovna k dispozici, o tuto práci se postaral její syn Arne.

S prací na *Ženském světě* pomáhaly Teréze Novákové také její dva synové: Arne a Theodor Novákovi. Oba napsali do časopisu hned několik článků - např. Theodor používal

²⁸⁴ *Ženský svět*. R.1, 1896, č.1, 20/12, s.1.

²⁸⁵ *Ženský svět*. R.2, 1897, č.1, 20/12, s.1.; *Ženský svět*. R.2, 1897, č.15, 20/7, s.1.

²⁸⁶ *Ženský svět*. R.2, 1897, č.15, 20/7, s.1.

šifru "Θ".²⁸⁷ Arne matce již od svých 17 let také pomáhal s **korekturou** jejího časopisu, za což dostával také honorář,²⁸⁸ Theodor někdy s korekturou pomáhal také. Pokud ani jeden z jejích synů nemohl pro určité číslo korekturu vykonat, starala se o ni sama Teréza Nováková.

Arneho práce však nebyla vždy precizní. 23. července 1897 napsala Teréza Nováková svému synovi: „*S politováním jsem seznala, že's nejspíše ze spěchu, prováděl revisi ledabylo, jest tam velmi mnoho pravopisných i smysl rušících chyb, slova a podpisy vynechány atd.*“²⁸⁹ Arneho odpověď se nenechala dlouho čekat; prosil v ní matku o odpuštění za ty chyby v člancích, jichž si při korektuře nevšiml: „*A pak [prosím] za prominutí chyb u Ženského světa. Dne 19. července celé odpůledne jsem věnoval revizi, archy po ní vypadaly jako úloha pramizerného žáčka, jako by to byla prvá korektura, a byla mnohdy změněna, (...) některé zvláště vadné věci četl jsem dvakrát, a přece mně něco ušlo. (...) Velmi by mne rmoutilo, kdybys pro vzdáleného a Tebe tak milujícího syna měla ve vzpomínkách příchut' hněvu.*“²⁹⁰

Administraci měl v průběhu prvního období *Ženského světa* (1896-1899) na starosti jeho vydavatel Jan Otto, který sídlil na Karlově náměstí 34.²⁹¹

Hlavní pomocnou rukou při každodenních redakčních záležitostech byla Pavla Maternová, která byla tzv. **hlavní a literární referentkou** časopisu. Zpočátku měla na starosti pouze psaní literární kritiky, ale časem pomáhala Novákové časopis řídit. I přesto, že byla Pavla Maternová největším pomocníkem Terézy Novákové, s prací v redakci nebyla příliš spokojená. V jednom z mnoha dopisů své přítelkyni a přispěvatelce do *Ženského světa*, Vilmě Sokolové-Seidlové, v prosinci roku 1897 napsala: „*Pro Ženský Svět pracuji hodně, to je pravda, ale to není práce pozitivní, to je činnost ztracená. Dělán to jenom kvůli paní redaktorce, která mne nechce z práce propustiti, ač jsem ji žádala, by si pro II. ročník našla jinou referentku literární. Je to tuze nevděčné, bere strašně času, má-li se vésti důkladně, a na konec to jen vynáší zlé zraky. A já tak nerada někomu ubližím, někoho pohněvám! [...] Mám-li psát kritiku, musím mluvit pravdu, a mluvím-li pravdu ve věci choulostivé, bude zle.*“²⁹² Maternová dokonce po dokončení téměř každého vydání podávala výpověď, a poté ji zase stáhla,²⁹³ což Novákové přidělávalo další starosti. V roce 1900 se Nováková synovi svěřila, že zvažovala zaměstnat na její místo někoho jiného, tentokrát však spíše muže: „*(...) Nevím, kde bych referentku sehnala - o muže-referenta nebylo by tak zle, vím o jednom haut-goût v*

²⁸⁷ Šalda, F. X. "Theodor Novák." *Ženský svět*. R.5, 1901, č.15, 5/9, s.174.

²⁸⁸ Štěpánová 2008: 103.

²⁸⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 23/7/1897.

²⁹⁰ Štěpánová 2008: 103.

²⁹¹ *Ženský svět*. R.1, 1896, č.1, 20/12, s.1.

²⁹² LA PNP, fond č. 1553 (Sokolová-Seidlová Vilma), č. přír. 33/40. Maternová Pavla. 17/12/1897.

²⁹³ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 16/11/1900.

Berlíně.²⁹⁴ K tomu však nikdy nedošlo a Maternová po boku Novákové zůstala po celou dobu její redakce, což jí nakonec pomohlo k získání postu hlavní redaktorky po odchodu Novákové.

Jak už bylo uvedeno výše, časopis v tomto období neměl stálé redaktory pro jednotlivé rubriky, ale závisel na příspěvcích od svých **příspěvatelů**.²⁹⁵ Většinu z nich se redakci na svou stranu podařilo získat díky dopisům psaných Terézou Novákovou, ve kterých tyto osoby, nejčastěji spisovatelky a redaktorky, žádala o články, které by se tematikou do tohoto časopisu hodily. Mezi první spolupracovnice, resp. příspěvatelky, které Arne Novák nazval starší generací feministek,²⁹⁶ patřily například dramatička a spisovatelka Gabriela Preissová, hudebnice a překladatelky Katinka, Helena a Julie Emingerovy, učitelky Anna a Eliška Řehákové a spisovatelky Miloslava Procházková, Vilma Sokolová-Seidlová, Pavla Maternová, Olga Stránská-Absolonová, Renáta Tyršová, Madlena Wanklová, Vlasta Havelková, Barbora Hoblová, Marie Štorchová, Elena Gregorová a sestry Dora a Kleměna Hanušovy [viz příloha č. 6].²⁹⁷

Po čase do časopisu začala v tomto období přispívat i další jména, která představovala nově vznikající směry: například univerzitní profesorové a zastánci realistického hnutí František Drtina a Josef Grubr, sociálně-demokratická novinářka a později hlavní redaktorka *Ženského listu* Karla Máchová, feministka Libuše Dedková, spisovatelka Olga Příbylová, hlasatelka etického a náboženského hnutí Pavla Moudrá a jedna z prvních českých studentek na lékařské univerzitě, Bohumila Peigerová.

Není dnes ovšem jednoduché spojit jednotlivé příspěvky v *Ženském světě* s jejich autory, neboť články zůstávaly často nepodepsané, či byla jejich jména šifrována. Tyto důvody také Nováková užila v přesvědčování populární herečky Hany Kvapilové k psaní posudků na divadelní hry. Kvapilová se bála, že by její kolegové mohli přijít na to, že je posuzuje právě ona.²⁹⁸ Kvapilová však nakonec redaktorčině žádosti nevyhověla.

Dalším příkladem autorů, kteří nevyhověli prosbě Novákové o příspěvky do *Ženského světa*, byli malíř Jan Prousek²⁹⁹ nebo spisovatelka a překladatelka Marie Kalašová. Kalašová

²⁹⁴ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 16/11/1900.

²⁹⁵ Jedinou výjimkou byla Pavla Moudrá, která byla divadelní referentkou *Ženského světa* mezi lety 1897 a 1899. Podle jejích slov nejraději předávala rukopisy Teréze Novákové osobně. (Moudrá, Pavla. "Fly the temptation!" *Ženský svět*. R.20, 1916, č.8-10, 28/4, s.199.)

²⁹⁶ Výběr starších pracovnic pro první čísla *Ženského světa* byl podle Arneho Nováka způsoben se „zdůrazňováním prvku vlasteneckého a jednoty československé,“ jak se Teréza Nováková vyjadřuje v úvodníku prvního čísla (Novák, Arne. "U kolébky *Ženského světa*" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.4.)

²⁹⁷ Novák, Arne. "U kolébky *Ženského světa*." *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.4.

²⁹⁸ Nováková 1961: 338.

²⁹⁹ "Korespondence Terézy Novákové a Jana Prouska." *Ženský svět*. R. 22, 1918, (b.d.), s.341.

měla obavy z toho, že ji chce Nováková zatáhnout do boje za rovnoprávnost po boku českým feministek,³⁰⁰ nicméně během času se i ona nakonec stala občasnou přispěvatelkou - sice ne s původními články o ženském hnutí, ale alespoň překlady nebo životopisy. V září roku 1897 ji Nováková požádala o sepsání životopisu italské spisovatelky Neery, vlastním jménem Anna Zuccari,³⁰¹ který měl v *Ženském světě* čtenářkám přiblížit četbu Neeřina díla "Osamělé duše", který vydával Jan Otto v překladu Marie Kalašové. V dopise Kalašové Nováková se překladatelky také dotazovala, zda-li bude chtít, aby korekturu vykonala redakce časopisu, nebo jestli jí má být pro korekturu text vrácen zpátky právě Kalašové.³⁰² Z toho můžeme usoudit, že korekturu nemusela vždy činit pouze redakce, ale i samotní autoři textu.

Rozhodnout, které došlé příspěvky, případně co z jejich obsahu, se v časopise objeví, a co ne, padalo na bedra hlavní redaktorky. Ta byla tedy tzv. gate-keeperem. Pokud zrovna časopis netrpěl nedostatkem došlých rukopisů od přispěvatelů, musela hlavní redaktorka z těchto článků vybírat, které se do *Ženského světa* svou tematikou hodily, a které ne. Nebylo totiž neobvyklé, že redakci docházely příspěvky, které se svým tématem vymykaly obsahovému stylu (agendě) tohoto listu.³⁰³ Někdy však byla Nováková nucena upravovat texty těch přispěvatelů, u kterých se bála, že by byli vrácením textu pohoršeni: „(...) *leccos sama přepracuji pro ty, které by odmítnutím byly uraženy a Ž. Světu pak škodily.*“³⁰⁴

Ženskému světu se nejednou dostalo také pochvaly za články v něm uveřejněné. Anežka Sluková, neteř Karolíny Světlé v roce 1899 zaslala Teréze Novákové dopis, ve kterém děkovala za recenzi Pavly Maternové na knihu Světlé "Kříž u potoka". Recenze byla podle dopisu, datovaného 29. března 1899, nejvíce pozitivní ze všech recenzí, které na knihu vyšly: „*Měla jsem Vám, milostivá paní, už dávno psáti; tetička mi nařídila, abych se Vám poděkovala co nejsrdečněji za kritiku "Kříže u potoka" z péra paní Maternové. Těšila tetičku velice, o sobě ani nemluvím. Byla ze všech posudků nynějších nejkrásnější. Jaký rozdíl mezi jejím oceněním a posudkem Radikálních listů, které napsaly, že spisy Světlé jsou psány pro vnímavou mysl všedního čtenáře, a daly najevo, že nesnesou kritického nožíku. Velmi mě to*

³⁰⁰ Navrátil 1953: 30, 35.

³⁰¹ Italská spisovatelka Neera, která byla také známa pod jménem Anna Zuccari, jednou dokonce Teréze Novákové odpověděla (v italštině) na její dopis týkající se "Osamělých duší" [viz příloha č. 7].

³⁰² Navrátil 1953: 37.

³⁰³ Příkladem takto "nevhodného" příspěvku byl neznámý článek od slečny s iniciály Z. Ch. z Veselí nad Moravou, jehož odmítnutí v roce 1898 redakce odůvodnila tím, že by se spíše hodil krajinskému listu ("Listárna redakce." *Ženský svět*. R.2, 1898, č.19, 20/10, s.276.). Pravděpodobně se více než ženské tematice věnoval záležitostem okolo tohoto jihomoravského města.

³⁰⁴ Navrátil 1953: 14.

*bolelo; tetičce jsem to ovšem čísti nedala. Tím vděčnější jsem byla paní Maternové a Ženskému světu.*³⁰⁵

Co se týká genderového složení redakce a jejich spolupracovníků, jelikož se jednalo o ženský časopis, většina z nich byly ženy. I přesto však časopis neodmítal, ba právě vítal příspěvky i od mužů, neboť právě muži měli jako jediní schopnost změnit stávající zákony, které by umožnily ženám získat více práv - ať už ve sféře vzdělání, nebo politiky. Samotné české ženské hnutí je v porovnání se zahraničními hnutími charakteristické vysokým zapojením mužů. *Ženskému světu* v jeho snahách pomáhali například synové Terézy Novákové - Arne a Theodor, dále lékař a odborný spisovatel Vladimír Preininger, profesor a politik František Drtina, spisovatel František Xaver Šalda³⁰⁶ nebo lékař František Scherer. Příspěvek v jednom dopise z roku 1898 Teréze Novákové přislíbil také český spisovatel Vilém Mrštík [viz příloha č. 8].³⁰⁷

Bližší vhled do spolupráce mezi mužskými přispěvateli a hlavní redaktorkou můžeme získat nahlédnutím korespondence mezi výše zmíněným Františkem Drtinou a Terézou Novákovou. Drtina se s Novákovou seznámil prostřednictvím jejího manžela Josefa, v té době třídního učitele na akademickém gymnáziu v Praze, kde Drtina vyučoval latinu. Teréza Nováková jej již pro první ročník *Ženského světa* požádala o příspěvek článkem.³⁰⁸ Mezi Drtinou a Novákovou poté probíhala častá korespondence - takto například Drtina oslovil Novákovou 24. srpna 1897, neboť se domníval, že jeho článek nebyl otištěn celý, a pro napsání jeho pokračování potřeboval zpět svůj rukopis: „*V posledním čísle Ženského světa, které mi Váš Theodor přinesl, končí se stat' má paní Remusatovou, zdá se mi však, že rukopis obsahoval více, rozbor totiž paedagogických názorů pí. Guizotové a Necker de Saussureové. Rukopis sám jsem při korektuře vrátil tiskárně k žádosti její - nyní pak bych ho velice potřeboval, abych věc tuto mohl zjistiti a dle toho pokračování zařídit.*“³⁰⁹ Na tento dopis však Nováková ihned nezareagovala, což Drtinu vedlo k zaslání korespondenčního lístku se stejnou zprávou, ke které přiložil svůj další rukopis a požádal, aby mu korektura byla zaslána bez odkladu, neboť „*poštou se vše velmi zdrží.*“³¹⁰ Na lístek již Nováková odpověděla a

³⁰⁵ Špičák 1969: 184.

³⁰⁶ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.17, 5/10, s.213.

³⁰⁷ Vilém Mrštík Teréze Novákové napsal: „*Přijměte ujištění, že jakmile něco vhodné pro "Ženský Svět" budu mít, neopomenu rukopis Vám odevzdat k dispozici - kdy to bude, ovšem nevím sám - poněvadž nevím zatím, kde mi hlava stojí - Nerad se tříštím - a toho hříchu jsem se dopustil již nečíslněkrát,*“ (LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 927-931, č. přír. 82/90. Mrštík Vilém. 17/5/1898).

³⁰⁸ Napsal například nekrolog Theodora Nováka (Drtina, František. "Z mých vzpomínek." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.11, 24/5, s.235-236).

³⁰⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František. 24/8/1897.

³¹⁰ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František. 30/8/1897.

rukopis byl Drtinovi zpětně zaslán. V dalším dopise Drtina zmínil, že mu Ottovo nakladatelství články o výchově dívek ve Francii vydá jako knihu, a proto by je časopis - kvůli jejich délce - nemusel všechny publikovat: „*Děkuji za laskavé obstarání. Dostal jsem z tiskárny obě poněkud pozdě, poslední korekturu teprve včera. Zaslal jsem ji ihned, ale dojde přece již pozdě, ježto pošta z Knína jede jen jednou denně, vždy dopoledne. Ve článku mém bude nyní následovati část o dívčích lyceích Francouz., která zabere dosti místa. Bylo by třeba uveřejňovati po větších kusech. Ježto p. cis. r. Otto vydá práci mou jako samostatnou knihu, snad by vše ani nemusilo v Ženském světě býti uveřejněno.*“³¹¹ Délka Drtinových článků byla tématem jeho dopisu Novákové i v prosinci 1897, a to konkrétně jeho návrh publikovat části jeho článků v co nejdlejší podobě: „*Jen prosím, byste uveřejňovala co možno větší partie v jednotlivých číslech, aby se článek neprotáhl na celý ročník. Mám odůvodněnou obavu, že by to pak čtenářstvo již unavovalo.*“³¹² V roce 1899 Drtinovi vyšla kniha, jejímž základem se staly články o výchově dívek ve Francii, které napsal přímo pro *Ženský svět*. V listopadu toho roku napsal Novákové dopis, ve které jí děkoval za to, že mu poskytla takový prostor pro vydávání těchto článků: „*Vyšší výchova dívčí ve Francii' konečně vyšla. Jest celek podstatně doplněný a rozšířený. Doufám, že Vám výtisk pošle nakladatelství, nestalo-li by se tak anebo kdybyste si ještě jeden přála, milerád pošlu z několika svých exemplářů. Děkuji Vám, milostivá paní, srdečně, že jste mi v Ženském světě umožnila vydání této práce, jinak bych se asi k tomu nebyl tak brzo dostal.*“³¹³ Z uvedeného příkladu je evidentní, že pomoc meziu Terézou Novákovou a Františkem Drtinou byla vzájemná - Drtina napomohl k osvětě českých žen publikací svých spisů na téma vzdělávání žen, a naopak díky tomu, že měl Drtina možnost články neustále psát, urychlil tím vytvoření celé kolekce spisů na toto téma, které poté mohl sám vydat v knižním vydání.

Jak sama o mnoho let později napsala, pro Terézu Novákovou byly první tři roky její práce pro *Ženský svět*, tedy první období jeho vývoje, zlatými časy.³¹⁴ Témata článků, která měla připravené pro nadcházející čísla časopisu - ať už svoje vlastní nebo od externích přispěvatelů a přispěvatelek - si pečlivě zaznamenávala do svých zápisníků [viz příloha č.

³¹¹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František. 4/9/1897.

³¹² LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František. 13/12/1897.

³¹³ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František. 28/11/1899.

³¹⁴ Navrátil 1953: 27.

9].³¹⁵ Spolu s tím si také pečlivě vedla seznam spolupracovníků *Ženského světa* [viz příloha č. 10].³¹⁶

5.1.5. Distribuce

Distribuce časopisu *Ženský svět* se konala abonentním způsobem: prostřednictvím zasílání časopisu jeho odběratelům a odběratelkám. V průběhu prvního období (1896-1899) distribuci, stejně jako administraci *Ženského světa* zajišťoval knihtiskař Jan Otto.

Administrace *Ženského světa* také někdy zasílala svůj časopis těm osobám, o nichž se domnívala (např. na základě doporučení jiných odběratelek), že by je takový časopis mohl zajímat. Takto se redakce postupně snažila rozšiřovat své odběratelstvo. V prvním čísle druhého ročníku *Ženského světa* (1897) například administrace žádala čtenářky, aby jim zaslaly adresy takových osob: „*Za laskavé sdělení adres ct. dam, kteréž by mohly Ženský Svět odebírat, byli bychom velmi povděčni.*“³¹⁷

5.1.6. Ekonomická základna

5.1.6.1. Periodicita listu

Ženský svět byl za celou dobu svého vycházení pojímán jako časopis s dvoutýdenní periodicitou vycházení. Časopis vycházel vždy **dvakrát do měsíce**, vždy 5. a 20. dne v měsíci kromě srpna. Vycházení bylo povětšinou pravidelné, avšak někdy se technické či redakční problémy přičinily k odkladu vydání listu o den nebo dva.³¹⁸

První období vydávání časopisu je také charakteristické tím, že bylo během všech let tohoto období (1896, 1897 a 1898) první číslo ročníku vždy vydáváno 20. prosince, takže se jeden ročník rozkládal do dvou kalendářních roků (např. 1896/1897, 1897/1898, 1898/1899). Teprve od roku 1900 zahájil časopis vydávání ročníku až 5. ledna.

5.1.6.2. Cena listu

Během prvních pěti měsíců svého vycházení byl *Ženský Svět* samostatně neprodejný, jelikož byl vydáván jako příloha *Ženské bibliotéky*. Cena předpatného *Ženské bibliotéky* a *Ženského světa* dohromady byla 5 zlatých a 50 krejcarů za rok [viz příloha č. 11].

³¹⁵ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisník z roku 1905-1907: Nové projekty pro *Ženský Svět*.

³¹⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisník z roku 1905-1907: Spolupracovníctvo *Ženského Světa* za 11 let 1892-1907.

³¹⁷ *Ženský svět*. R.2, 1897, č.1, 20/12, s.16.

³¹⁸ NA, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 *Ženský svět*, f. 5-17.

Ke změně došlo v květnu roku 1897, kdy se začal *Ženský svět* prodávat také samostatně - za předplatné na celý rok odběratelé tehdy zaplatili 3 zlatých a 50 krejcarů.³¹⁹ Zákazníci si mohli také zakoupit celý ročník *Ženského světa* ve svázané podobě za 4 zlaté a 20 krejcarů.³²⁰

5.1.6.3. Honoráře

První zmínky o tom, jaké honoráře získávali tehdejší redaktoři, resp. přispěvatelé *Ženského světa*, pocházejí ze smlouvy mezi Terézou Novákovou a Janem Otto z prosince roku 1896, kde bylo v pátém bodě smlouvy stanoveno následující:

2. *Honoráře spisovatelského budu vypláceti:*

A. *v Ženské Bibliotéce za 1 arch o 16 stránkách*

1. *za práce původní v čsl. 12,- až zl 14,-*

2. *za překlady v čsl. 6,- až zl. 8,-*

B. *v Ženském Světě*

a) *za 1 stranu celistvou:*

1. *za práce původní v čsl. 2,-*

2. *za překlady v čsl. 1,-*

b) *za 1 stranu v sloupcích drobného písma*

1. *za práce původní 2 zl. 50 kr.*

2. *za překlady 1 zl. 25 kr.*³²¹

Z této smlouvy je patrné, že se honoráře udělovaly na základě délky zveřejněného článku, a také na základě toho, jestli se jednalo o původní článek, nebo o překlad. Pokud se jednalo o článek na jednu stranu (např. úvodní články na prvních stránkách časopisu), jeho autor či autorka získal menší honorář (2,-/1,-), než autor/ka článku, který byl psán drobnějším písmem ve sloupcích, a tudíž byl také delší (2.50,-/1.25,-). Co se týče původnosti, originální práce byly hodnoceny vyšší (téměř dvojnásobnou) částkou (2,-/2.50,-), než překlady (1,- / 1.25,-).

³¹⁹ *Ženský svět*. R.1, 1897, č.10, 5/5, s.16.

³²⁰ "Z našich časopisů." *Literární zpravodaj nakladatelství J. Otty v Praze*. R.1, 1898, č. 4, s.53.

³²¹ *LA PNP*, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan. 8/12/1896.

Tyto honoráře sama Nováková považovala za „*slušné*.“, jak se zmínila například v dopise Karolině Světlé.³²² Na konci 19. století si za jeden získaný honorář původního článku na 1 stranu *Ženského světa* (2 zl.) mohl autor či autorka pořídit například přibližně 2kg másla.

Zatímco není známo, jak se výše honorářů přispěvatelů *Ženského Světa* postupně měnila od prvních návrhů honorářů v první smlouvě časopisu, kterou Teréza Nováková podepsala s vydavatelem Janem Ottem, můžeme se domnívat, že od osamostatnění *Ženského světa* od *Ženské bibliotéky*, v níž byly články honorované daleko vyššími (šesti až sedminásobnými) částkami, resp. od zrušení *Ženského bibliotéky*, mohlo dojít ke zvýšení honorářů příspěvků do samostatného *Ženského světa*.

Sama Teréza Nováková získávala od Jana Otty za redakci časopisu 12 zlatých za každé vydané číslo.

5.1.6.4. Inzerce

I přesto, že byl ve svých prvních ročnících *Ženský svět* pouhou přílohou *Ženské bibliotéky*, i v něm se již od druhého čísla objevovaly různé inzeráty. Většinou se jednalo o inzeráty na různé doplňky do domácnosti (např. nábytek), kávu, knihy z nakladatelství knihtiskaře *Ženského světa* Jana Otty a na různé tradičně se ženami spojované záležitosti, jako tkalcovství, vyšívání, barvení, či vybavy pro nevěsty. V prvních ročnících zabírala inzerce v *Ženském světě* přibližně jednu až dvě strany. Kolik inzerenty inzerce v *Ženském světě* v průběhu prvního období (1896-1899) stála, však není známo.

5.1.7. Technologické podmínky

Během prvního období (1896-1899) byl *Ženský svět* tisknut **tiskárnou Jana Otty** [viz příloha č. 12]. Jan Otto se poprvé s tiskem setkal během práce u firmy „Comission-Speditions-Waaren-Zeitungs-Geschäfte S. Lochner in Prag,“ kde pracoval mezi lety 1861 a 1862.³²³ Později pracoval také v tiskárně bratří Julia a Eduarda Grégrů³²⁴ a Františka Šimáčka, kde se po čase stal účetním pokladníkem.³²⁵

Svatbou s Miladou Pospíšilovou získal Otto konexe s jejím otcem, Jaroslavem Pospíšilem, který vlastnil knihkupectví a tiskárnu.³²⁶ Právě tato tiskárna byla Ottovi předána

³²² Svadbová 1988: 233.

³²³ Švehla 2002: 10.

³²⁴ Bratři Julius a Eduard Grégrové byli představiteli tehdejšího radikálně liberálního proudu české politiky.

³²⁵ Švehla 2002: 10.

³²⁶ Švehla 2002: 14-15.

27. února 1871, který ji z vlastních finančních prostředků zakoupil od svého tchána; nakladatelství však založil vlastní.³²⁷ Mezi jeho spolupracovníky patřili Bodrý Nocar, Jan Stolař a Edvard Leschinger.³²⁸ Kromě vydávání knih, se Otto zaměřoval také na tisk časopisů – např. *Zlatá Praha*, *Athenaeum*, *Paleček*, *Světlozor*, *Živa* nebo *Ženský svět*. Mezi lety 1888-1909 vydával největší české všeobecné encyklopedie, známé jako *Ottův slovník naučný*.³²⁹

Co se týče technického vybavení, Ottova tiskárna se na Karlově náměstí 34 rozkládala na ploše 800 m² a navíc měla k dispozici nádvoří, skladiště a strojovnu pro parní stroje.³³⁰ Od roku 1889 byla vybavena sázecím strojem Typograf.³³¹

Aby se mohl více zaměřit na nakladatelskou činnost, stál v roce 1899 za založením podniku Česká grafická Unie, pod který od té doby spadala jeho tiskárna.³³²

V rámci své nakladatelské činnosti spolupracoval Otto s mnohými významnými českými autory, jako byl Tomáš Garrigue Masaryk (Otto vydával jeho časopis *Athenaeum* a zároveň se Masaryk podílel i na redigování *Ottova Slovníku naučného*), Alois Jirásek, Karolina Světlá, Teréza Nováková, František Drtina, Jaroslav Kvapil nebo Vilém Mrštík.

V období, když *Ženský svět* tiskla tiskárna Jana Otty, se mnohokrát stalo, že číslo časopisu nebylo vydáno včas a opozdilo se třeba i o několik dní. Každé takové zpoždění se muselo nahlásit na policejní ředitelství, jehož záznamy dnes nalezneme v Národním archivu. Mezi důvody odložení vydání časopisu patřilo například opožděné dodání rukopisu, nával prací, nepřítomnost redaktorky nebo státní svátky [viz příloha č. 13]. Tato hlášení policejnímu ředitelství zasílal odpovědný faktor Ottovy knihtiskárny Jindřich Šercl.³³³

Jan Otto tisknul *Ženský svět* až do konce března roku 1900, kdy veškeré tisky a knihy jeho zákazníků začal tisknout podnik Unie.

Oproti genderovému složení redakce *Ženského světa*, která byla z velké většiny obsazena ženami, bylo složení jeho tiskárny naopak výhradně mužské. Pravděpodobně zde velkou roli sehrály genderové stereotypy, tedy diskriminační faktory odkazující na kulturně a sociálně zakotvené představy biologické predispozice jednotlivých pohlaví k určitým činnostem: zatímco muži jsou chápáni zruční a technicky zdatní, se ženami se častěji ve společnosti pojí charakteristiky zdůrazňující její citlivost, mateřský cit a orientaci spíše na sociální sféry v pracovní oblasti. Z toho důvodu bylo jak v minulosti, tak i v dnešní době znát

³²⁷ Švehla 2002: 39.

³²⁸ Švehla 2002: 40-41.

³²⁹ Adam 2008: 514.

³³⁰ Láník 2005: 87.

³³¹ Barták 2004: 85.

³³² Švehla 2002: 51.

³³³ NA, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 *Ženský svět*, f. 5.

velmi nízké zastoupení žen v technických oborech. Druhým důvodem nezastoupení žen v tiskárně mohlo být také jejich nedostatečné vzdělání v polygrafii - to znamenalo, že i v případech, kdyby se ženy chtěly genderovým stereotypům společnosti na pracovním trhu 19. století vzepřít, nedostupnost vyššího vzdělání jim tyto snahy znemožnila.

5.1.8. Cenzura

Obecně lze říci, že v období zahájení vydávání *Ženského světa*, tedy v 90. letech 19. století, docházelo k postupnému uvolňování tiskových poměrů a cenzura nebyla tak přísná, jako dříve, kdy byla v praxi cenzura předběžná. V 90. letech spadala cenzura pod státní zastupitelství, kam musely být po svém vydání zasílány veškeré výtisky, které byly následně podrobeny kontrole.³³⁴ I přesto však nebylo vždy jisté, jestli určitý článek cenzor zakáže, nebo jestli jej povolí.

V roce 1890 se česká spisovatelka Karolina Světlá rozhodla nevydat některé své spisy. Nováková se jí rozhodla ve svém dopise pobídnout k jejich vydání, přičemž také zmínila, jak nejnepříznivější cenzura byla, a tedy by spisy Světlé jistě nezabavila: „*Na konfiskaci ani nepomýšlejte, milostivá paní, vždyť vyšly některé práce za nejhlubší perzekuce - a pak je naše cenzura tak nejnepříznivější - kam ji nenastrčí jiný, tam nic nevidí!*“³³⁵

Podobně se o nevyzpytatelné práci cenzorů vyjádřil v jednom ze svých dopisů Teréze Novákové i nakladatel Jan Otto v roce 1899, kde píše: „*(...) Cesty naší sv. Hermandady, resp. cenzury, jsou někdy vskutku nevyzpytatelné.*“³³⁶ V prvním období vývoje *Ženského světa* však žádné články ani celá čísla časopisu nebyly konfiskovány.

5.1.9. Struktura listu

V prvním období *Ženského světa* (1896-1899) byla struktura časopisu následující: prvních pět až šest stran zaujímaly úvodní články a teprve po nich poté následovaly samostatné rubriky: Rozhledy sociální, Rozhledy obchodní a průmyslové, Vyšší ženské studium a vědecká činnost žen, Výchova a školství, Zdravovědné epištole našim dámám, Mravnostní rozhledy a lidumilství, Domácnost, Literatura, Výtvarné umění, Divadlo a hudba, Rozhledy po současném životě doma i v cizině, Dopisy a Zprávy spolkové. V případě nedostatku materiálu pro určitou rubriku, byla daná rubrika z čísla vynechána; z toho důvodu také nemůžeme určit

³³⁴ §17 tisk. zákona č.3/1863.

³³⁵ Svadbová 1988: 164.

³³⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan. 8/4/1899.

přesnou strukturu čísel *Ženského světa*, neboť se často kvůli nedostatku či přebytku příspěvků obměňovala. Obměňovalo se také jejich pořadí.

Úvodní články se v každém *Ženském světě* nalézaly v průměru tři. Jednalo se o rozsáhlejší eseje, na jednu až tři strany textu v jednosloupcovém formátování, které se věnovaly různým tématům týkajících se žen, jako např. vzdělání žen, celibát učitelek, alkoholismus nebo prostituce. *Ženský svět* se také stal prvním českým časopisem, který se na svých stránkách zabýval tématem umělého přerušení těhotenství.³³⁷ Tyto úvodní články psala jak sama Teréza Nováková, tak i její externí přispěvatelé. Pokud byl doručený článek delší než tři strany textu, byl publikován po částech jako článek na pokračování.

V rámci úvodních článků se také objevovaly například překlady literárních děl a článků ze zahraničí. To souviselo s velkým zájmem Terézy Novákové sledovat, co se děje za hranicemi. Sama Nováková ovládala velmi dobře angličtinu (svému vlastnímu synovi mnohokrát v tomto jazyce psala dopisy), němčinu a francouzštinu, a dokázala si poradit také s italštinou.³³⁸ Díky svým jazykovým schopnostem dokázala číst zahraniční literaturu a tisk, ze kterých do *Ženského světa* vybírala to, co by českým ženám „*mohlo být příkladem neb alespoň povzbuzením.*“³³⁹

Dalším častým typem úvodních článků *Ženského světa* byly medailonky, respektive profily, významných žen z české i zahraniční minulosti a současnosti. Jednalo se o spisovatelky, výzkumnice, učitelky a další ženy, které svou prací přispěly společnosti. Tyto profily významných žen připravovalo mnoho přispěvatelů a přispěvatelek, často těch, kteří byli znalí dalších jazyků, jako například polštiny (Pavla Maternová) nebo srbštiny (Zorka Hovorková).

Po úvodních článcích následovaly jednotlivé rubriky časopisu, které již byly publikovány ve dvousloupcovém formátování. První období vývoje *Ženského světa* (1896-1899) je charakteristické velkým množstvím rubrik. Většina názvů rubrik přímo identifikovala, co bylo jejich obsahem; tematicky se však některé mírně překrývaly.

Rubrika Rozhledy sociální přinášela zprávy o současných poměrech žen, stavu ženské práce v zahraničí, novinkám v ženském hnutí atd. Rubrika Rozhledy obchodní a průmyslové obsahovala krátké články o vztahu ženy a hospodářství. V rubrice Vyšší ženské studium a vědecká činnost žen se čtenáři a čtenářky dozvěděli o novinkách v českém i zahraničním boji za ženské právo na vyšší vzdělání a také o vědecké činnosti žen po celém světě. Podobně také

³³⁷ Lenderová 2009: 459.

³³⁸ Viz příloha č. 7 - dopis od italské spisovatelky Neery.

³³⁹ Novák, Arne. "U kolébky ženského světa." *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.4.

rubrika Výchova a školství referovala o školním systému a především střednímu a základnímu školství a vzdělání mladých dívek. Zdravovědné epištoly našim damám byla rubrika pojednávající o zdraví, lásce, nemocích, atd. Mravnostní rozhledy a lidumilství se specializovaly na charitativní činnost žen. Rubrika Domácnost přinášela informace týkající se domova a rodiny – např. články o svatebních výbavách žen, V rubrice Literatura se objevovaly zprávy o chystaných vydáních zajímavých knih (často týkajících se témat ženského hnutí), a také recenze na ně; zároveň tato rubrika obsahovala část „Hlídku časopisecká“, která přinášela novinky z oblasti novinářské a časopisecké tvorby. Rubrika Výtvarné umění se zaměřovala především na umělecká díla žen-malířek, jejich popis a interpretaci, a také pozvánky na různé výstavy. Rubrika Divadlo a hudba obsahovala především recenze na divadelní hry a koncerty, které se odehrály v Praze. V rubrice Rozhledy po současném životě doma i v cizině se čtenáři dozvěděli více např. o ustavení nových místních jednot, zajímavých přednáškách apod. Dopisy přinášely otištěnou korespondenci čtenářů adresovanou redakci časopisu, která často přinášela jejich názory a mínění na dříve publikované články nebo ženské hnutí obecně.³⁴⁰ Nakonec Zprávy spolkové informovaly o sjezdech žen, zniku nových ženských klubů, jednot a spolků a o jejich aktivitách.

5.1.10. Grafická podoba listu

5.1.10.1. Formát listu a počet stran

Během svého vydávání *Ženský svět* několikrát změnil velikost svého formátu. První dva ročníky tohoto časopisu byly vydávány ve velikosti 18 cm x 26 cm. První čísla *Ženského světa*, která vycházela jako příloha, vycházela ve formátu dvojnásobném oproti formátu *Ženské bibliotéky*.

Od třetího ročníku, který byl zahájen v prosinci roku 1898, se formát zvětšil na velikost 22.5 cm x 31.5 cm a tedy na původní velikost *Ženské bibliotéky*, která v tomto období již zanikla. Větší formát listu umožnil časopisu zahrnout více článků, a zároveň stát se přehlednějším. Tuto změnu oznámil policejnímu ředitelství faktor Ottovy knihtiskárny Jindřich Šercl 21. prosince 1898.³⁴¹

Počet stran časopisu nebyl nikdy během celého jeho vývoje stálý a téměř každé číslo mělo jiný počet stran. Na počátku svého vydávání - jako přílohy *Ženské bibliotéky* - byl počet stran časopisu o polovinu menší (16), než počet stran právě *Ženské bibliotéky* (32). Tomuto

³⁴⁰ Například Josefa Humpal-Zemanová prostřednictvím této rubriky zaslala informace o činnosti českých žen v Americe.

³⁴¹ NA, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 *Ženský svět*, f. 9.

formátu se říkalo "osmerka". Celkový počet se však v průběhu let pohyboval v rozmezí mezi 14 a 32 listy. Záleželo především na počtu došlých příspěvků a na množství inzerce.

5.1.10.2. Titulní strana

Podobně jako formát se během času proměňoval také vzhled titulní strany *Ženského světa*. Během prvního období vývoje byl časopis vydáván pouze s titulním záhlavím [viz příloha č. 14], nikoliv tedy s úplnou titulní stranou.³⁴²

Když časopis začal být v roce 1896 vydáván, figuroval v hlavičce název listu, pro něž bylo zvoleno jednoduché patkové písmo a kapitálky, dále podtitul "List věnovaný zájmům českých paní a dívek" a pruh informací o vydaném čísle: číslo ročníku a datum a číslo vydání. Tento pruh byl shora i zdole ohraničen dvojitou linkou.

I přesto, že časopis byl stále přílohou *Ženské bibliotéky*, jeho podtitul od konce prvního ročníku (1896-1897) počal signifikovat pravý opak - tedy, že byla *Ženská bibliotéka* přílohou *Ženského světa*. Tak alespoň pravil podtitul "S přílohou Ženská Bibliotéka", který se v posledních číslech prvního ročníku na titulních stránkách *Ženského světa* objevoval. Od druhého ročníku se již tento podtitul neobjevoval. Můžeme zde usuzovat, že tento podtitul v druhém ročníku již nebyl nutný, neboť byl v této době vydavatel Jan Otto již přesvědčen, že postupně nechá *Ženskou bibliotéku* zaniknout a odkaz na ni v *Ženském světě* by proto byl zbytečný.

K menší změně došlo ve 3. ročníku časopisu (1898-1899), kdy byly dvojitě linky ohraničující pruh informací o vydaném čísle nahrazeny linkami jednoduchými. Původní podtitul "List věnovaný zájmům českých paní a dívek" navíc nahradil podtitul "List paní a dívek českých."

5.1.10.3. Vzhled vnitřní části listu

Úvodní strana časopisu v prvním období (1896-1899) obsahovala pouze hlavičku a zbývající část stránky zabral dlouhý úvodník prvního čísla. Prvních několik stránek *Ženského světa* poté obsahovalo úvodní hlavní příspěvky roztažené po celé šířce strany - v jednom sloupci. Teprve na stránkách kde začínaly samostatné rubriky, se čtenáři setkali se dvěma sloupci textu. Pro nadpisy rubrik se užívaly kapitálky, přičemž bylo zpočátku první písmeno o velikosti dvou řádků textu, po němž následovala zbývající písmena nadpisu, o velikosti jednoho řádku. Informace o redakci byly umístěny na poslední, dvacáté, straně listu a obsahovaly jméno

³⁴² Zbývající část titulní strany obsahovala úvodní články - podobně, jak to známe z dnešní struktury novin.

zodpovědné redaktorky, majitele a nakladatele, sídlo redakce, sídlo administrace a expedice a název tiskárny. V dalších číslech se poté na konci čísla začaly vydávat informace v zápatí, kde byla stanovena doba vycházení časopisu, cena předplatného a tiskárna.

Od třetího ročníku (1898-1899), kdy se *Ženský svět* osamostatnil od *Ženské bibliotéky*, došlo také ke změně vzhledu oddělovačů mezi jednotlivými příspěvky, které nabyly formu kvítků, srdcí apod., což bychom mohli označit jako vyobrazení tradičně spojována se ženským pohlavím.

5.1.10.4. Použití barev při tisku

Časopis byl od počátku svého vydávání tisknut pouze černou barvou na bílém papíře. V rámci 1. období vývoje *Ženského světa* nedošlo k tisku žádných speciálních čísel, a proto nebyla v tomto období tradiční červená barva pro zvláštní příležitosti nikdy použita.

5.1.10.5. Obrazové reprodukce

Fotografie nebo ilustrace se na stránkách *Ženského světa* v jeho počátcích objevovaly spíše výjimečně. Redakce fotografie nejčastěji získávala jejich půjčováním od známých, či převzetím z jiných časopisů. Fotografie byly použity pro tisk a následně v neporušené podobě vráceny jejich majitelům.

Například v dubnu 1898 přiměla Nováková Ottovo nakladatelství, aby číslo, ve kterém se měla objevit jubilejní stat' o české divadelní herečce Ottilii Sklenářové-Malé, bylo vydáno dvojité k oslavě 35 let hereččiny divadelní činnosti. Do čísla Nováková nechala přidat dvě fotografie Sklenářové-Malé, které si vypůjčila od příspěvatelky Anny Řehákové: „*Podobizny jsou v čísle reprodukovány obě, a jak se mi zdá, velmi dobře; originály již zase neporušeny mám a dovolím si je co nejdříve zaslati, aneb, bude-li mi možno, doručiti. Činí obrazy ty v překrásným, hluboce procítěným článkem důstojný celek.*“³⁴³

Také z další části dopisu Terézy Novákové Anně Řehákové nalézáme prosbu o fotografie, které by měly být použity k chystanému článku v *Ženském světě*: „*Jest mi nutně třeba podrobných dát o Olive Schreinerové i její podobizny, psala jsem si o to do Londýna svému bratrovi, ale založivši si adresu, napsala jsem ji z paměti poněkud jinak. Nedošlo asi psaní moje, budu psát znova; ale připadlo mi, zda ona dáta i obraz nebyly by v čísle Revue encyclopédique Larousse, z níž velectěná slečna Eliška³⁴⁴ čerpala 'Portréty feministek.'* Máte-

³⁴³ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 34-37, č. přír. 84/64. Nováková Teréza. 21/4/1898.

³⁴⁴ Nováková zde míní sestru Anny Řehákové, Elišku Řehákovou.

*li, velectěné dámy, cosi, co Schreinerové a jejich knih se týče, prosím, zapůjčte mi to laskavě!*³⁴⁵

5.2. Druhé období (1900-1907)

Druhé období vývoje *Ženského světa* ohraničuje rok nástupu Ústředního spolku českých žen (ÚSČŽ) jako vydavatele tohoto časopisu (1900) a poslední rok Terézy Novákové jako jeho šéfredaktorky (1907).

V této kapitole se budu nejprve věnovat vývojovým změnám v tomto období: příchodu Ústředního spolku českých žen a jeho vlivu na časopis a také sporům mezi Terézou Novákovou a tímto spolkem, které nakonec vedly k jejímu odchodu z redakce. V dalších podkapitolách představím redakci v tomto období, distribuci, ekonomickou základnu, technologické předpoklady, cenzuru, strukturu a grafickou formu listu.

5.2.1. Vývojové změny ve druhém období

5.2.1.1. Příchod Ústředního spolku českých žen

Na prvním sjezdu československých žen v květnu 1897 se ustanovil Ústřední spolek českých žen (ÚSČŽ) [viz příloha č. 12], který měl za úkol zastřešovat ženské organizace. U jeho založení stála mimo jiné také Teréza Nováková. Tento spolek „*charakterizoval pojetí emancipace jako humanistické hnutí s ohledem na sociální spravedlnost, stejná práva pro ženy a muže v oblasti vzdělání, politiky a společenských povinností.*“³⁴⁶ Od roku 1900, kdy ÚSČŽ od Jana Otty převzal³⁴⁷ vydávání *Ženského světa* se tento časopis oficiálně také stal orgánem tohoto spolku - a stejně tak i orgánem jednot sdružených v ÚSČŽ a Dámského odboru Národní jednoty pošumavské.³⁴⁸ Stále však byl *Ženský svět* časopisem nepolitickým,³⁴⁹ nestranným, který měl „*přihlížet k věci, ne k osobnostem.*“³⁵⁰ O převzetí *Ženského světa* jako spolkového orgánu bylo rozhodnuto na plenární schůzi ÚSČŽ 23.

³⁴⁵ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 34-37, č. přír. 84/64. Nováková Teréza. 21/4/1898.

³⁴⁶ Knotková-Čapková 2006.

³⁴⁷ Tato změna mohla souviset se zvyšující se konkurencí na vydavatelském trhu na konci 19. století, která donutila mnoho vydavatelů buď se spojit se zájmovou skupinou okolo nebo nechat vydávání periodika kompletně převzít vydavatelským družstvem nebo akciovou společností (Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 136). V tomto případě se jednalo o kombinaci obou kroků. K převzetí vydavatelským družstvem u *Ženského světa* došlo také v roce 1914 [viz kapitola 5.4.2. Vydavatelství].

³⁴⁸ Kurzová, Eleonora - Klenková, Pavlína - Nováková, Teréza. "Ženy české!" *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1 s.1.

³⁴⁹ Štěpánová 2008: 106.

³⁵⁰ Navrátil 1953: 29.

prosince 1899, přičemž „všichni členové výboru slíbili, že se hojně přičiňovati budou o rozšíření listu.“³⁵¹

Tato změna se projevila nejen v hlavičce listu ("Orgán Ústředního spolku českých žen"), ale také v obsahu, kde se začaly objevovat zprávy ze schůzí spolku a dalších jeho akcích.

Tiskárnou Jana Otty přestal být *Ženský svět* tištěn až v dubnu roku 1900, kdy byly všechny předchozí Ottovi zákazníci přesunuti k tisku společnosti Unie v Praze.³⁵² Tato změna souvisela se snahou sloučit několik tiskárenských podniků dohromady. Otto však v této společnosti i nadále působil jako předseda.³⁵³

U tiskárny Unie však časopis setrval pouhé dva roky. V roce 1902 začala *Ženský svět* tisknout tiskárna Edvarda Leschingera v Praze. *Ženský svět* tehdy otiskl "Vřelé díky" administrace a redakce listu „zakladateli p. cís. radovi J. Ottovi za všecku obětavost listu projevenou, jakož i sl. grafické společnosti "Unii", která ve své tiskárně po dva roky list ochotně vypravovala. *Ženský Svět* bude přičinění p. rady J. Otty vždy vděčně pamětliv.“³⁵⁴

5.2.1.2. Spory Terézy Novákové a Ústředního spolku českých žen

I přesto, že Nováková 1. období vývoje *Ženského světa* (1896-1899) považovala za zlatá léta, následující roky se jí redakční činnost zprotivila. Rodinné problémy, stejně jako těžký zdravotní stav její dcery Ludmily, ustavičná práce a stres, související s redigováním *Ženského Světa* na Terézu Novákovou začaly doléhat již na konci čtvrtého ročníku časopisu (1900) a spisovatelka začala poprvé zvažovat odstoupení z funkce. Svému synovi Arnemu v listopadu 1900 napsala: „(...) Nestojím nikterak na tom, aby se *Ženský Svět* dále vydával, ale žádala jsem si, aby mi byl dán intimát do počátku prosince, poněvadž již se mi nabízejí rukopisy, v nichž musím se vysloviti a vůbec učiniti přípravy. Nazlobím se a nadřu v *Ženském Světě* dosti, nebude se mi po té zlosti stýskati.“³⁵⁵

Problémy pokračovaly i v roce 1901. Nováková situaci nastínila Arnemu takto: „(...) V *Ústředním spolku* samé jen úskoky a ústrky; tu mne trýzní pro Slavii, tu pro příliš vysoké honoráře (hanba věru!). Hlavní strůjkyní je Hrušková, která pojala ve svůj vlek starostku, kromě toho i Čihařová a Veselá, odpůrkyně listů přibývají, jest to přímo kompaktní majorita tmářství, úzkoprsosti, předpojatosti - kdo ví čeho ještě, a proti tomu mám stále bojovati,

³⁵¹ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.9.

³⁵² *Ženský svět*. R.4, 1900, č.7, 5/4, s.84.

³⁵³ "Otto, Jan, 1814-1916." (Nedatováno.) *PROVENIO: Knihovna národního muzea*.

³⁵⁴ "Vřelé díky." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.1, 5/1, s.10.

³⁵⁵ *LA PNP*, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 16/11/1900.

*utráceti síly.*³⁵⁶ Tento dopis byl prvním náznakem sporů mezi Novákovou a členkami ÚSČŽ. Novákové se nelíbila nečestnost jeho členek a zároveň odpor některých z nich k jejímu časopisu. Konkrétněji se k těmto záležitostem však nikdy nevyjádřila. V dopise se Teréza Nováková zároveň zmiňuje, že jí byly vyčítány vysoké honoráře - o tom komu tyto honoráře byly vypláceny se však v dopise nezmiňuje. Je pravděpodobné, že administrace časopisu vyplácela autorkům článků v *Ženském světě* takové honoráře, které se spolku zdály příliš přehnané, což odpovědné redaktorce následně vyčítali. Na tento dopis Arne matce odpověděl: „*Starosti s Ženským Světem nabývají hnusné podoby, nevím, nebudeš-li musiti vprostřed ročníku redakci nechati.*“³⁵⁷ Takto matce radil, že by bylo možná nejlepší v redakci *Ženského světa* nadobro skončit. Nováková s ním souhlasila: „*Pomyslím na to ukončiti konec všem těm spolkovým a redakčním závazkům, věru nesnesitelným.*“³⁵⁸ O den později se Arne matky opět vyptával na situaci s jejím časopisem: „*Jak s Ženským Světem; jest stále periculosae plenum opus aleae?*“³⁵⁹ Latinský termín "periculosae plenum opus aleae", který Arne Novák použil, odkazuje k první ódě druhé knihy Ód řeckého básníka Horatia,³⁶⁰ kde tato věta označuje "práci plnou nebezpečného hazardu."³⁶¹ Novák tak naznačoval, že redaktorská činnost jeho matky s sebou nesla jistá nebezpečí.

Z korespondence mezi Arne a Terezou Novákovými lze vyčíst, že Arne by matku v jejím případném odstoupení z postu hlavní redaktorky naprosto podpořil: „*Že, matinko, míníš se vši resolutností strážiti ze sebe "bedro" redakce a spolkové činnosti, jest úplně správné, škoda, že s rozhodnutím tím tak těsně pojiš tak pessimistické úvahy o literární Svě činnosti. Nejnebezpečnější jest si samé namlouvati, že nemáš síly, naopak člověk musí sílu v sobě kultivovati, třeba prací zdánlivě marnou.*“³⁶² Z tohoto úryvku z Arneho dopisu z února 1901 je patrné, že Teréza Nováková si své trable s vedením listu spojovala se svými vlastními literárními schopnostmi - tedy se svou činností spisovatelky.

V únoru 1901 tak Teréza Nováková poprvé podala rezignaci na post redaktorky *Ženského světa*, a to prostřednictvím čtyř-stránkového dopisu Pavle Klenkové, jedné ze zakladatelek a tehdejší starostky ÚSČŽ. Ten se však k projednání Ústředního spolku nedostal: „*Paní Klenková dopis ani nepředložila a hned přišla mne prositi, bych hlavně vzhledem k (...) úrovni Ženského Světa odvolala rezignaci. Nebyla jsem v pondělí doma, (...) přišla zase v*

³⁵⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 10/1/1901.

³⁵⁷ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 13/1/1901.

³⁵⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 17/1/1901.

³⁵⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 18/1/1901.

³⁶⁰ Horace: Ode II. (Nedatováno). In *The Latin Library*.

³⁶¹ Český překlad na základě doslovného anglického překladu (viz Smart 1830: 30).

³⁶² LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 4/2/1901.

úterý. Po tři hodiny mne přemlouvala, stále poukazovala k bídě úrovně našich žen, zahyne-li reformní list a odstoupí-li pokrokové ženy od Ústředního Spolku pravila, že považovala by takové votum nedůvěry (...) za smrt spolku, který by ihned také opustila. (...) však se domýšlíš, že Tvá slabá, příliš altruistní matka zase povolila.“³⁶³ Nováková tedy byla Klenkovou přesvědčena a u redigování svého časopisu zůstala. V tu chvíli ještě netušila, že v pozici vydrží ještě téměř sedm dalších let.

Situace mezi redakcí časopisu a Ústředním spolkem českých žen se časem začala vyostřovat. I přesto, že Nováková v roce 1897 spolek zakládala, po čase její vliv na spolek téměř vymizel a naopak vliv spolku na časopis se začal negativně projevat na jejím vztahu k němu. Takto se "redakce" (pravděpodobně přímo Teréza Nováková) vyjádřila ve svém prohlášení v září roku 1903 na stránkách *Ženského světa*: „Po sedm téměř let od založení *Ženského Světa* útočeno na nás z nejrůznějších stran, jednak pro obsah listu, který jedněm zdá se příliš, druhým málo svobodomyšlným, jedněm krajně pokrokovým, druhým nemístně konservativním. Pravda leží asi uprostřed. V poslední době přibyl k tomu boj proti *Ústřednímu spolku českých žen*, který nazval *Ženský svět* svým orgánem. Chtějíce ženské věci osvětové skutečně přispěti a jsouce si vědomi skrovných dosud rozměrů listu, vyhýbali jsme se všem polemikám, jež zajisté rozpředly by se do nekonečna, a chceme tak i na dále činiti, dokud redakce bude v týchž rukách. Snad by dle nechvalného u nás zvyku právě polemiky získaly listu onen zájem, který seriósní práce nedovedla mu přivábiti v širokých kruzích; leč úspěch ten byl by zaplacen draze - snížením úrovně *Ženského světa*.“³⁶⁴ Z prohlášení je zřejmé, že Ústřední spolek českých žen měl patrně jinou představu o obsahu časopisu, než měla Nováková. Šéfredaktorka se několikrát zmínila o "polemikách", které by pravděpodobně ÚSČŽ vidělo v *Ženském světě* raději, než jeho původní obsah. Nováková se však domnívala, že by zařazení takovýchto polemik v důsledku snížilo úroveň časopisu, jelikož by se jeho obecnost rozšířilo do širokých a neseriózních kruhů. Rezolutně tak na takové změny během svého vedení nehodlala přistoupit.

Olga Stránská-Absolonová, jedna z nejvýznamnějších přispěvatelk listu, o vztahu Novákové a ÚSČŽ napsala: „(...) [Nováková se] *podrobovala kázni spolkové v jeho zájmu, ač nebyla volna ve svém rozletu a častěji zasteskla si, kterak ji omezuje těsná kazajka spolkového listu*.“³⁶⁵ Jedno takové zastesknutí můžeme vidět například v dopise Pavle Moudré ze srpna

³⁶³ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 15/2/1901.

³⁶⁴ "Prohlášení." *Ženský svět*. R.7, 1903, č.15, 5/9, s.190.

³⁶⁵ Stránská-Absolonová, Olga. "Teréza Nováková v Ústředním spolku českých žen." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.8-10, 28/4, s.207.

roku 1905: „(...) *Já žiju jako pod těžkými mraky a vím, že je třeba jednoho: resignace.*“³⁶⁶ Další poté z dopisu synovi Arnemu ze září stejného roku, kde si Nováková stěžovala na mnoho problémů s časopisem, se kterými jí nikdo - ani Spolek - nepomáhal: „*Ústřednímu Spolku se pěkně vydává orgán, ale nikdo se o obsah nestará, i když je redaktorce nejkřutější.*“³⁶⁷ Zde Nováková pravděpodobně mínila nejen pracovní vytížení, ale také rodinné důvody - jen dva týdny před odesláním tohoto dopisu jí zemřela dcera Ludmila.³⁶⁸ K uctění její památky zveřejnil *Ženský svět* den po Ludmilině smrti báseň složenou Pavlou Maternovou [viz příloha č. 15].³⁶⁹

I přesto, že Nováková nikdy neuvedla přesné příčiny sporu mezi ní a Ústředním spolkem českých žen, které ji znesnadňovaly práci, z uvedených dopisů Novákové můžeme naznat, že Spolek Novákovou v její práci jako vydavatel časopisu svazoval a omezoval, nezlehčoval ji práci a nevypomohl ji ani v nejtěžších chvílích. Tyto problémy byly jedním z hlavních důvodů, proč Nováková chtěla redakční činnosti zanechat.

V květnu roku 1906 Teréza Nováková opět ÚSČŽ oznámila, že má v plánu zanechat redaktorské činnosti a odejít jak z *Ženského světa*, tak i ze samotného spolku. Pavle Maternové v dopisech opětovně připomínala svou demisi, nabádala ji, aby se na další schůzi Spolek usnesl o rozhodnutí týkající se redakce a byla připravená zařídit všechny náležitosti v tiskárně.³⁷⁰ V reakci na tuto demisi jí Ústřední spolek českých žen zaslal prosebný dopis, ve kterém se jeho členky Novákovou na třech stranách upěnlivě snažily přesvědčit, aby neodcházela: „(...) *Dovoluje si spolek znova touto písemnou cestou snažně Vás prositi, velevážená paní redaktorko, (...) vy, která Jste vždycky vysoko třímala vlajku pokroku a postupu, která jste v osvětlné práci naší jednoty vždy stoupala první ku předu za nejvyšším příkazem mravním, za povznesením české ženy ke cti a slávě milovaného českého národa našeho, neopouštěla nás v mnohé a stále množící se práci společné. (...) Neodcházejte nám, pokud nemusíte naprosto, a vzdaluje-li Vás dočasně letní doba, učiňte, aby vzdálenost ta byla jenom vnější.*“³⁷¹ Dopis evidentně Novákovou přesvědčil, a ještě rok a půl v úřadě hlavní redaktorky *Ženského světa* setrvala. Podle její korespondence se synem Arne Novákem ze

³⁶⁶ LA PNP, fond č. 1132 (Moudrá Pavla), č. přír. 7/33. Nováková Teréza. 26/8/1905.

³⁶⁷ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 30/9/1905.

³⁶⁸ Ludmila "Lila" Nováková zemřela 19. září 1905, den před svými nedožitými patnáctými narozeninami.

³⁶⁹ Maternová, Pavla. "In memoriam: Lile Novákové." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.16, 20/9, s.223.

³⁷⁰ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Nováková Teréza. 1/5/1906.

³⁷¹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 2133-2135, č. přír. 82/90. Ústřední spolek českých žen. 10/5/1906.

stejného období, kde praví, že „redakci a referenství nesměla složit,“³⁷² ale vyplývá, že k tomu byla spíše donucena, než, že by se tak stalo z jejího vlastního přesvědčení.

Odpočinout si částečně od stresu, který se na ni valil v Praze, si Teréza Nováková zajížděla na chalupu v Proseči u Vysokého Mýta, kam se také nedlouho po smrti svého manžela³⁷³ úplně přestěhovala. Proseč však pro Novákovou neznamenal jen odpočinek, neboť byla stále redaktorkou *Ženského světa*, který potřeboval jejího vedení. V časopise tak byla vždy během období, kdy zde Nováková pobývala, oznámována její adresa v Proseči, kam měly být až do odvolání zasílány rukopisy a tiskopisy.³⁷⁴ Z dopisu synovi Arnemu víme, že si do Proseče nechávala Nováková zasílat také korekturu.³⁷⁵

Spory Terézy Novákové s ÚSČŽ trvaly i přes její útky do Proseče i nadále a nakonec vedly k tomu, že se Nováková s jejími členy přestala stýkat a přestala docházet na spolkové schůze. 8. května 1907 napsala Nováková spisovatelce a jedné z prvních členek ÚSČŽ Kristě Nevšimalové: „*Ráda vzpomínám lepších časů, kdy jsme na počátku Ústředního spolku českých žen společně pracovaly [...] a já také neblahými událostmi jsem Ústřednímu spolku vzdálená, udržujíc s ním styk takměř jen písemný. Hluboko jsem zabořena do svého melancholického ústraní.*“³⁷⁶ Pro účely svého časopisu se však Nováková musela zabývat protokoly ze schůzí spolku, které jí zasílala Olga Stránská-Absolonová. 28. května 1907 jí Nováková napsala: „*(...) Protokoly [ze schůzí spolku], jsem, díky Vaší intervenci, obdržela (...), žel, že mne ty zápisky obyčejně rozčilují, mohu pak jen s největším sebezapřením vyhotoviti z nich zprávy pro Ženský Svět. To je projektů projednávaných několikrát, které pak se rozplynou jako dým - a to ty největší a nejdůležitější, kdežto na malichernostech se ulpívá houževnatě. Ne, již Ústřední Spolek nepoznávám. (...) A proto velice pochybuji, že bych mohla vyhověti Vašemu přání, abych zase zúčastnila se schůzí. Fakt, (...) že jsem po 9 roků pracovala zcela marně, že jsem nevtiskla Ústřednímu Spolku ráz svého ducha, že jsem pokrokovost z jedné a ušlechtilou snášenlivost z druhé strany nedovedla vychovati v jeho výboru, podává mi záruku, že bych do oněch schůzí chodila zase zcela marně. Utratila jsem nesčíslné hodiny po 10 let. (...) Přikládám list pro schůzi zítřejší a prosím Vás snažně, abyste neobtěžovala si, vzítí jej s Sebou a odevzdati pí. starostce neb předsedající místostarostce. (...) Přečtěte si list také sama, než jej odevzdáte.*“³⁷⁷ Podle Stránské-Absolonové bylo obsahem

³⁷² LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 14/5/1906.

³⁷³ Josef Novák zemřel 20. ledna 1907.

³⁷⁴ *Ženský svět*. R.9, 1905, č.10, 20/5, s.143.

³⁷⁵ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. Arne Novák. 15/7/1907.

³⁷⁶ Navrátil 1953: 75.

³⁷⁷ Stránská-Absolonová, Olga. "Teréza Nováková v Ústředním spolku českých žen." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.8-10, 28/4, s.210.

tohoto dopisu, který Nováková nevěděla kam přesně adresovat, a z toho důvodu jej poslala po své spolupracovníci, buď ohlášení, že se vzdává redakce, anebo odmítnutí čestného členství spolku. S největší pravděpodobností se však jednalo o definitivní složení redakce, neboť v dalších měsících již ÚSČŽ začal plánovat jak bude časopis redigován po jejím odchodu, a to ustanovením redakčního komitétu.

První zmínku o budoucnosti *Ženského světa* po odchodu Terézy Novákové nalezneme v jejím dopisu Arnemu ze září roku 1907: „*A tento list chce vydávati jakési 'redakční komité' ze známých žen Ústředního spolku - das kostet mich einen Lacher!*“³⁷⁸ Zde se německým výrazem pro "to je mi k smíchu" Nováková vysmívala "redakčnímu komitétu", který měl mít do budoucna na starosti správu listu. Podle jejího přesvědčení tito lidé neměli žádných zkušeností ani hodnověrnosti k tomu, aby časopis vedli, když ani ona sama, s více jak desetiletou zkušeností, sama ztěžila časopis zvládala.

V prosinci 1907 se na stránkách *Ženského světa* oficiálně objevila zpráva o odstupu Terézy Novákové z pozice hlavní redaktorky časopisu: „*Tímto číslem vzdávám se po jedenácti letech redakce Ženského Světa, který jsem v prosinci 1896 založila v nakladatelství J. Otty a který se pak stal orgánem ÚSČŽ. Teprve pozdější budoucnost ukáže, nekonala-li jsem práci zcela marnou. Nemám o tom žádných ilusí. Přes to děkuji těm nemnohým, kteří mne v ní podporovali a mně ji usnadňovali.*“³⁷⁹

S důvody svého odchodu se Nováková svěřila kritikovi Artuši Drtilovi, který ji až ke konci jejího redaktorování, tedy v prosinci 1907, nabídl spolupráci: „*(...) Činím tak z velmi mnohých příčin, jednak při těžkých povinnostech, které se úmrtím mého drahého muže zdvojnásobily, nestačí mi na redakci čas, po celý rok právě dokonávající nemohla jsem kromě malé práce ve Zlaté Praze nic ze svých literárních plánů provést (...); vždy, když jsem chtěla k ní usednouti, nastala redakce některého čísla - a to v létě, kdy jsem stále mimo Prahu, znamená námahu zdvojenou. Nastalo dilema - buď samostatně psát, nebo čísti a korigovati rukopisy z většiny velmi nedokonalé, hotoviti nekonečné spolkové zprávy, sháněti je i příspěvky atd. Pravda, konala jsem oboje po jedenáct let, snad by nadlidské namáhání ještě teď svedlo oboje - ale mé rozčarované mysli zdá se již déle, že konám práci marnou, že jsem vojevůdce bez vojska, který nadto stojí ve službách pána, s nímž není zajedno. Myslím, že budu - nezemřu a neklesnu-li brzy - moci ženám našim vydatněji přispěti než svrchu zmíněnou skoro nádenickou a často nedůstojou prací.*“³⁸⁰ Dopis potvrzuje, že mezi důvody odchodu

³⁷⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. 16/9/1907.

³⁷⁹ Nováková Tereza. "Z redakce." *Ženský svět*. R.11, 1907, č.22, 20/12, s.266.

³⁸⁰ Skutil 1968: 46.

Novákové z *Ženského světa* patřily jak dlouhodobé neshody s Ústředním spolkem, který časopis vydával, tak i osobní problémy - především související se úmrtím nejbližších osob, které vyvrcholily smrtí jejího manžela v lednu 1907, a také fakt, že ji redaktorská činnost zamezovala v rozvíjení její vlastní spisovatelské činnosti.

Poznámku o oficiálním konci redaktorské činnosti Terézy Novákové pro *Ženský svět* nalézáme také v jejím zápisníku z let 1905-1907, ve kterém po seznamu projektů pro nadcházející čísla tužkou poznamenala: „*Skončena nadobro redakce Ženského Světa číslem 22. r. XI., jež vyšlo 20. (28.) prosince 1907,*“ [viz příloha č. 16].³⁸¹

Na odchod Terézy Novákové ze *Ženského světa* vzpomínala zpětně ve svých memoárech její bývala spolupracovnice Anna Řeháková. Konkrétně zachytila konverzaci mezi ní (AŘ) a Novákovou (TN): TN: „*Jest mi líto, ale posudek této vaší práce nebudu již psát pro Ženský svět. Nejsem již jeho redaktorkou.*“ - AŘ: „*To není možná. To není pravda. Vždyť Ženský svět nemůže bez vás býti a žíti.*“ - TN: „*To se zdá snad vám, ale jiní jinak soudí.*“ - AŘ: „*A kdo bude, může míti odvahu, aby vaše místo zaujal? Komu má býti svěřeno řízení listu?*“ - TN: „*Myslím, že ujme se vedení redakční rada.*“ - AŘ: „*A proč se tak děje, vzdala jste se snad?*“ - „*Nemluvme již o tom. Rozrušilo by mne to. (...) Myslila jsem opravdu, že již nenapiši nic pro Ženský svět; ale kritiku vaší nové knihy přece mu ještě zašlu. Již pro věrnost, s jakou jste lnula k mému listu a jeho redaktorce po celá dlouhá léta.*“³⁸²

Anna Řeháková odchod Terézy Novákové z redakce *Ženského světa* nesla těžce: „*Bolelo mne, že se dostalo Teréze Novákové nezaslouženého ústrku a jak již je člověk egoistický, dotákalo se mne citlivě, že odchází z redakce Ženského světa duše mi přátelsky nakloněná, jež měla vždy pro mé práce vlídné přijetí, povzbudivé slovo, poctivě míněný posudek a bylo-li třeba, šetrné vytknutí.*“³⁸³

5.2.2. Vydavatelství

Na začátku tohoto období, tedy v roce 1900 převzal vydávání *Ženského světa* od Jana Otty Ústřední spolek českých žen (ÚSČŽ). O změně vydavatele listu uvědomila policejní ředitelství za ÚSČŽ jeho tehdejší starostka Pavlína Klenková již 30. prosince 1899.³⁸⁴

Poprvé v historii *Ženského světa* byl tak časopis kompletně v rukou žen - a to jak v redakci, tak ve vydavatelství. ÚSČŽ vydával *Ženský svět* po dalších třináct let, kdy na začátku

³⁸¹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisník z roku 1905-1907.

³⁸² Řeháková 1932: 248-249.

³⁸³ Řeháková 1932: 249.

³⁸⁴ NA, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 *Ženský svět*, f. 20.

roku 1914 převzalo vydávání Vydavatelské družstvo Ženského světa. Po celou dobu druhého období (1900-1907) tak byl vydavatelem ÚSČŽ.

5.2.3. Redakce a administrace

Struktura redakce *Ženského světa* se v druhém období jeho vývoje (1900-1907) od jeho prvního období (1896-1899) příliš nezměnila. Teréza Nováková i nadále zastávala funkci **hlavní, odpovědné a noční redaktorky časopisu** a její hlavní pomocnicí byla **referentka** Pavla Maternová.

I nadále časopis neměl stálých redaktorů a využíval spíše rukopisů **externích přispěvatelů**. Ti byli s přispěvateli z prvního období téměř totožní. V druhém období přispívala například spisovatelka Katinka Emingerová, učitelka Anna Řeháková, spisovatelka Pavla Moudrá nebo překladatelka a referentka časopisu Pavla Maternová. Nově se zde objevovala další významná jména jako jméno překladatelky Terézy Turnerové, nebo překladatelky Zorky Hovorkové.

Od roku 1900, kdy vydávání časopisu převzal ÚSČŽ, převzal tento spolek od Jana Otty také **administraci**. Tím bylo míněno, že se administrací zabývaly zvolené členky spolku. Na první dva týdny roku 1900 byla administrátorkou Eleonora Kurzová, manželka poslance Říšské rady Viléma Kurze. Tato administrace sídlila na Tyršově 8.³⁸⁵ Po měsíci ji ovšem vystřídala Helena Suchomelová, manželka lékárníka a člena ÚSČŽ, a administrace se přesunula na Ferdinandovu 4 (dnes: ulice Národní).³⁸⁶ Ta po čase ke své ruce získala také placenou sílu, dívku, která měla již v oboru expedice listu zkušenosti.³⁸⁷ Suchomelová tuto funkci vykonávala až do konce roku 1900. V lednu 1901 se administrátorkou stala Zorka Hovorková,³⁸⁸ překladatelka a manželka pražského lékaře, a administrace se tak přesunula Jenštejnskou ulici č. 2. V roce 1904 Hovorková přesídlila spolu se svou administrací na roh Zderaze a Myslíkovy ulice č. 4.³⁸⁹

Od března roku 1906 začala podle zprávy v samotném časopise administrace *Ženského světa* poprvé úřadovat ve společných prostorách, a to ve spolkové kanceláři ÚSČŽ Na Příkopě 13, na rohu Havířské ulice, kde spolek úřadoval mezi 9. a 12. hodinou a dále mezi 15. a 16. hodinou.³⁹⁰ Oficiálně však přemístění administrace na ulici Na Příkopě oznámil ÚSČŽ

³⁸⁵ *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.1.

³⁸⁶ *Ženský svět*. R.4, 1900, č.2, 20/1, s.24.

³⁸⁷ *Ženský svět*. R.4, 1900, č.3, 5/2, s.32.

³⁸⁸ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.2, 20/1, s.23.

³⁸⁹ *Ženský svět*. R.8, 1904, č.10, 20/5, s.130.

³⁹⁰ *Ženský svět*. R.10, 1906, č.5, 5/3, s.66.

policejnímu ředitelství až 31. ledna 1907.³⁹¹ Zorka Hovorková skončila ve své funkci administrátorky ve stejném roce jako skončila s redakcí Teréza Nováková, tedy až na konci druhého období (1907).

Práce na časopisu zabraly Novákové dlouhé hodiny, a někdy jí nezbýval čas na nic jiného. Jednou na korektuře pracovala do půl dvanácté v noci,³⁹² jindy zase Arnemu psala: „Promiň, že dosud nedošlo číslo, je připraveno, ale žijeme v takovém chvatu a dření, že dosud na poštu nebylo doneseno.“³⁹³ Arne Novák svou matku v její práci velmi obdivoval. V květnu 1904 jí napsal: „Dnes dostal jsem *Ženský Svět*, jehož sloupce prozradily, kolik únavné práce Tebe toto číslo stálo; lituji, zavinil-li jsem část toho pozdním zasláním Eliotové.“³⁹⁴ Na redaktorství Terézy Novákové v *Ženském světě* vzpomínala také překladatelka Pavla Moudrá. Cítovala Novákovou: „Jsem blahodárný, oživující bič - říkávala si sama sobě - a chtěla bych jím být nejen vám, ale všem, kdo mají to zapotřebí.“³⁹⁵

Pokud Nováková **korekturu** nestíhala vykonávat sama, i nadále ji v nejhorsích časech pomáhal její syn Arne. Ani s přibývajícimi lety však v Arneho korekturách neubývalo chyb, což mu matka stále často vytýkala. V září roku 1903 mu při předávání spisů ke korektuře napsala: „Ale pozor na anglická jména i na francouzská, jest jich v čísle tom dosti. Kontroluj vše dle rukopisů.“³⁹⁶ Podobně také v červnu roku 1905 kritizovala Nováková Arneho za několik jeho neopravených chyb: „Prosím, velmi prosím, abys byl velmi pozorný i při první i při druhé korektuře. V minulém čísle článek můj hemžil se chybami, některé musím dáti opravit - např. *podstavec místo podstatou* - to bylo trochu křiklavé, *lázně Bauffské ne Baüffého*, v *Vratislavi místo z atd.*“³⁹⁷

Nováková si byla vědoma synových neadekvátních korekturních výkonů („*Děkuji ti za korekturu Ženského Světa, došel dnes, ale nebyl tak dokonalý, jak měl býti.*“),³⁹⁸ ale i přesto jej nadále zaměstnávala. Arne byl její velkou pomocí, protože ona sama, korekturu chápala jako „*tu nevalně příjemnou práci.*“³⁹⁹ V září roku 1903 převzal sám korekturu, když jeho matka odpočívala na venkově, protože rukopisy od přispěvatelů dorazily příliš pozdě a nezbyl čas navíc na posílání korektury Novákové do Proseče. V dopise matce Arne popisoval také těžkosti se čtením rukopisů, které nebyly psány dostatečně čitelně: „*S Ženským Světem*

³⁹¹ NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 *Ženský svět*, f. 97.

³⁹² LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 21/6/1904.

³⁹³ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 12/5/1904.

³⁹⁴ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 8/5/1904.

³⁹⁵ Heczková 2009: 177.

³⁹⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 16/9/1903.

³⁹⁷ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 27/6/1905.

³⁹⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 21/5/1905.

³⁹⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 16/9/1903.

stojí záležitost takto: ježto do středy poledne nebyly rukopisy pohromadě, nebylo možno na zaslání na venkov pomyslet a já musel korekturu přejmouti; nedělá obtíží, až na to, že v Krausově mazopise nelze jedno dánské jméno číst a že Libovský stůně.⁴⁰⁰ A ač s Arneho nástupem do docentské profese neměl již na korekturu tolik času, stále čas od času matce s touto prací pomáhal. „Můj drahý hochu, ty's se opět obětoval a převzal za mne korekturu Ženského Světa. Děkuji Ti vroucně, ale není to v pořádku. [...] Nevím, proč bys svůj drahocenný čas utrácel prací, za kterou jsem placena já, a pak některé ty feministické stati musí Ti býti hodně protivny!“⁴⁰¹ - tak synovi Nováková psala v květnu roku 1905, děkujíc mu za souhlas s další korekturou. V roce 1906 mu zaslala také například opis programu Ženského světa pro 11. čísla X. ročníku [viz příloha č.17].

V tomto období se redakce časopisu dostávala do sporů s konkurenčními časopisy. Hlavním důvodem častých nedorozumění bylo jejich otiskování příspěvků původně publikovaných v Ženském světě, bez udání autora či zdroje. V dnešní době bychom tuto praxi mohli označit za plagiátorství.⁴⁰² Redakce Ženského světa na tento problém poprvé upozornila v roce 1902: „Stává se zvykem, že jiné listy z nás otiskují noticky i celé dlouhé stati, aniž udají, odkud jsou čerpány. Žádáme důtklivě, aby se tak již nedělo bez udání pramene. Naše stati pořizovány jsou pečlivou prací a zprávy z ciziny zpracovány z publikací velice nákladných.“⁴⁰³ Pokud vezmeme v potaz, jak tvrdě redakce Ženského světa - jmenovitě především Teréza Nováková - na článcích do svého časopisu pracovala, jejich žádost byla velmi opodstatněná. Na toto upozornění však cizí listy nebrali mnoho ohledů a i nadále se dopouštěli plagiátorství.⁴⁰⁴ Situace se však neměla tak, že by Ženský svět nedovoloval cizím listům publikovat jeho materiál. Žádal jedině pečlivé označení autora nebo autorky článku a název časopisu.⁴⁰⁵

Práci na časopisu však Novákové časem začaly ztěžovat také různé intervence Ústředního spolku českých žen, se kterým nevycházela dobře a postupem času i nedostatek či přebytek příspěvků do Ženského světa. Tento problém byl v obou případech příčinou

⁴⁰⁰ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 18/9/1903.

⁴⁰¹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 22/6/1905.

⁴⁰² V období přelomu století a začátku 20. století se však spíše užíval termín "přetiskování článků bez udání pramene."

⁴⁰³ "Listárna redakce." Ženský svět. R.6, 1902, č.4, 20/2, s.47.

⁴⁰⁴ Opětovně na to Ženský svět musel upozornit v květnu roku 1904: „Žádáme slušné listy, které nás otiskují, aby udávaly pramen, odkud čerpaly; v poslední době jistý časopis ženský přinesl velký počet našich článků bez označení nejen našeho listu, ale i autorek a autorů,“ (Ženský svět. R.8, 1904, č.10, 20/5, s.130).

⁴⁰⁵ V červenci roku 1904 byl profesor J. Krejčí, autor článku o Berthě von Suttnerové (první ženské držitelce Nobelovy ceny míru), požádán o propůjčení tohoto článku do listu Ozbrojte. K tomu ÚSČŽ jako nakladatel listu udělil svolení, „za podmínky, aby označen byl orgán náš jako místo, kde stat' poprvé vyšla,“ ("Ústřední spolek českých žen." Ženský svět. R.8, 1904, č.14, 20/7, s.182).

nestálého počtu stran časopisu. Pokud se příspěvků pro jedno číslo nahromadilo více, časopis vyšel na více stranách. Horší problém nastal, když bylo materiálu málo. Obzvláště v období redakce Terézy Novákové (1896-1907) časopis co do počtu došlých příspěvků strádal. Situaci se hlavní redaktorka snažila řešit dopisy s prosbami mnohých spisovatelů a spisovatelek, novinářů a novinářek nebo dalších osobností o články na témata, která by se do časopisu hodila. Pokud u nich neuspěla, byl její hlavní pomocí v takových případech její syn Arne, který vždy dokázal i prázdné rubriky naplnit novými články. V dopise z října 1905 Arne matce napsal: „*Aby rubrika "Literatura a umění" nebyla přece tak prázdná, napiš mi asi na sloupec z hlediska ženského listu referát o Voldánovi,*⁴⁰⁶ *jež Ottovi zase znovu poslali; bude to přece v rámci "Ženského Světa" novinkou. Na nic jiného nedovedu připadnouti.*“⁴⁰⁷

Pokud ani s Arneho pomocí nebylo do časopisu připraveno dostatek materiálu, bylo na sazeči Leschingerovy tiskárny, panu Červenkovi, aby příspěvky upravil tak, aby bylo číslo co nejvíce zaplněno. Takto mu poradil Arne Novák v roce 1904: „*Donesl jsem rukopis do tiskárny a vzkázal p. Červenkovi, aby vše hned vysadil a zlomil, kdyby se mu zdálo, že jest málo látky, ať jen dá větší kusy článků.*“⁴⁰⁸ S nedostatkem materiálu časopis zápasil i v červnu roku 1906, kdy na to Arne matku v dopise upozornil: časopis trpěl nouzí o úvodní články a celkově bylo pro tehdy 12-stránkové číslo materiálu málo.⁴⁰⁹ Ani ne o týden později však bylo pro další číslo látky příliš mnoho,⁴¹⁰ to však byla v této době spíše výjimečná situace. Starosti s nedostatkem článků pro ženský časopis Novákové pokračovaly i v roce 1907, kdy se Arnemu svěřila: „*Mně by se tu mohlo dařiti lépe, kdyby toho [proklatého] Ženského Světa nebylo! Pomysli, že jest dnes 2. října, a že jsem od nikoho nedostala ještě řádky! [...] Jsem z toho již zoufalá! Ten list mi pije krev!*“⁴¹¹

Stávalo se také, že někteří autoři psali články pro jiné časopisy nebo edice, doufaje, že pokud se obsahem nebudou hodit do nich, zašlou je do *Ženského světa*, chápajíc tak tento časopis jako "lepší něco, než nic" - tedy jako alespoň nějakou platformu, kde jejich články mohou být zveřejněny. Příkladem tohoto chování byla například neznámá přispěvatelka Havelková, která nejprve zaslala svou (podle Maternové „*hodně zběžnou a povrchní*“⁴¹²) esej Pavle Maternové. Maternová v této věci napsala Novákové: „*Nehodí-li se mi [esej], mám prý*

⁴⁰⁶ Zde měl Arne Novák pravděpodobně na mysli dvojdílný román Evžen Voldán od spisovatele Václava Hladíka.

⁴⁰⁷ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 2/10/1905.

⁴⁰⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 31/5/1904.

⁴⁰⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Arne Novák. 13/6/1906.

⁴¹⁰ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Arne Novák. 18/6/1906.

⁴¹¹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 2/10/1907.

⁴¹² LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 882-923, č. přír. 82/90. Maternová Pavla. 16/7/1906.

ji zaslat *Ženskému Světu*, 'aby práce paní Havelkové nebyla marná.' Máte radost, co?⁴¹³ Nejčastěji však Nováková svou nouzi o články řešila publikováním svých vlastních článků, nebo častými žádostmi svého syna Arneho, aby jí alespoň on do časopisu něco poslal.⁴¹⁴

Nedostatek příspěvků pro Novákovou znamenal daleko více času stráveného nad psaním vlastních článků, které by obsah listu zaplnily. Takto o svých strastech psala Arnemu v září ze svého pobytu na chalupě v Proseči roku 1907: „*Po tomto listě musím se pilně pustit do robení Ženského světa, k čemuž jsem již dopoledne vykonala přípravy. Vidím již, že bude mi celé číslo sepsati vlastnoručně, ani od Haškovce, ani od Madleny, ani od Stránské nic nedošlo, jen krátký protokol spolkový. [...] Mrzí mne to nesmírně, že budu nucena asi 3 dny pilně psáti, abych vyplnila Ženský Svět, jak víš, mám zcela jiné plány pro zbývající pobyt zdejší.*“⁴¹⁵ Těžká práce, na kterou byla téměř sama, se podepsala negativně také na její zdravotní stránce. Dokončování posledních příspěvků až téměř o půlnoci, po mnoha hodinách práce pro Novákovou představovalo jak psychickou, tak i tělesnou bolest: „*Cítila jsem již, že mi to ustavičné sezení a škrábání dělá zle, žaludek zlobil více než jindy, spaní bylo porušeno, často se mne zmocňovala závrať.*“⁴¹⁶

Její neshody se spolkem který ji v mnoha ohledech svazoval, příliš velké redakční starosti a také rodinné těžkosti měly po několika letech za důsledek její definitivní odchod z pozice hlavní redaktorky *Ženského světa* na konci roku 1907.

5.2.4. Distribuce

Od roku 1900 se získávání odběratelek stalo jednodušším, neboť se vydavatelem časopisu stal Ústřední spolek českých žen, jehož členky byly často vybízeny k odebrání tohoto orgánu ÚSČŽ. Pro členky spolku byl navíc časopis vždy levnější, než pro zbývající část odběratelek (6 K pro členy ÚSČŽ za rok / 7 K pro ostatní za rok). V úvodníku čtvrtého ročníku (1900) časopisu stálo: „*Milé členy Ústředního Spolku českých žen pak prosíme, nejen aby podnik svůj odebíraly, ale aby každá hleděla mu získati řadu odběratelek nových; vždyť zanedbávání této povinnosti zdržovalo by spolek, jim vše zajisté milý, na jeho dráze v čestných jeho úkolech.*“⁴¹⁷ Z této citace je patrné, že členky byly nejen vybízeny k vlastnímu odběru časopisu, ale zároveň také k přesvědčování dalších žen k jeho odběru.

⁴¹³ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 882-923, č. přír. 82/90. Maternová Pavla. 16/7/1906.

⁴¹⁴ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 27/9/1907.

⁴¹⁵ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 16/9/1907.

⁴¹⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. 19/9/1907.

⁴¹⁷ Kurzová, Eleonora - Klenková, Pavlína - Nováková, Teréza. "Ženy české!" *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.1.

Pokud časopis získal - ať už aktivitou čtenářek, nebo členek ÚSČŽ - adresu žen, které by o časopis stály, bylo jim zasláno jedno číslo tohoto časopisu. Pokud si toto první číslo daná osoba podržela, a nevrátila jej, byla nadále považována za odběratelku. Pokud si však odebírat časopis nepřála, byla nucena zaslání číslo vrátit a oznámit zrušení zasílání administraci.⁴¹⁸ Časopis však mnoho let zápasil s problémem nezaslaného předplatného - často se stávalo, že odběratelky dlužily i za několik čísel.⁴¹⁹

V roce 1902 se ÚSČŽ usnesl, aby byly ze spolkových nákladů každé knihovně věnovány ročníky *Ženského světa*.⁴²⁰ Tímto způsobem se starší ročníky mohly dostat i k takovým osobám, které by je běžně neodebíraly.

5.2.5. Ekonomická základna

Zatímco v prvním období (1896-1899) se o finanční situaci v časopise ani v osobní korespondenci příliš nehovořilo, v druhém období (1900-1907) se mnozí začali k finančnímu strádání časopisu vyjadřovat. Co se týče počtu odběratelů, časopis patřil mezi menší časopisy, pouze s „několik sty předplatitelek a pár tisíci sympatizanty.“⁴²¹ Sama Nováková v úvodníku 9. ročníku (1905) napsala: „*Osmiletá práce naše potkala se s poměrně malým zájmem široké veřejnosti, ba ani od těch, pro něž byla konána, od žen našich, nebyla celkem přijata tak, jak dalo se očekávat i jak zasluhovala.*“⁴²²

Nízký počet odběratelů však nebyl tím největším problémem - tím byly zaprvé neustále se zvyšující náklady na tisk a zadruhé fakt, že předplatitelé a předplatitelky často dluhovali za jim doručená čísla *Ženského světa*. Nepomáhaly ani ustavičné prosby redakce čtenářkám a čtenářům, které nacházíme na stránkách tohoto časopisu po celou dobu jeho vydávání. V roce 1901 například uveřejnil zprávu: „*Loňské odběratelky žádáme znovu důtklivě, aby pro uvarování nepřijemností zapravily své nedoplatky, jež jsou dosud velmi značné. I ÚSČŽ jako nakladatel listu jest povinen dostáti svým platebním závazkům a nemůže tak učiniti, dokud odběratelky nedostojí povinností svým.*“⁴²³ Odběratelem se stával každý, kdo si podržel došlé první číslo - v roce 1908 déle než 8 dní,⁴²⁴ v roce 1914 se tato doba zkrátila na 6 dní vydávání [viz příloha č. 18].⁴²⁵ Pokud se osoba rozhodla odběratelem se

⁴¹⁸ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.2, 20/1, s.23.

⁴¹⁹ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.13, 5/7, s.155.

⁴²⁰ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.12, 20/6, s.148.

⁴²¹ Kalivodová 1998: 11.

⁴²² "Na počátku IX. ročníku." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.1, 5/1, s.1.

⁴²³ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.2, 20/1, s.23.

⁴²⁴ *Ženský svět*. R.12, 1908, č.2, 20/1.

⁴²⁵ *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4.

nestát, musela číslo vrátit a oznámit to administraci.⁴²⁶ Po prvním pololetí roku 1901 časopisu například 350 odběratelek nezaslalo žádné předplatné, a k tomu mnoho dalších odběratelek mělo předplatné zapláceno pouze částečně.⁴²⁷ Do dalšího půl roku však většina z odběratelek své pohledávky urovnala a číslo neplatiček se snížilo na 90.⁴²⁸ I přesto, že byl podle zpráv ÚSČŽ finanční stav jeho orgánu v červnu 1902 příznivý,⁴²⁹ o čtyři měsíce později, v říjnu 1902, byla administrace nucena zastavit zasílání čísel dlužným předplatitelům.⁴³⁰

Sama Nováková musela ze svého platu platit produkci časopisu. V roce 1905 například od Zorky Hovorkové, administrátorky *Ženského světa*, obdržela 69 korun a 13 haléřů, „*čímž je jaksi taksi zapláceno č. 14 (!!!)*.“⁴³¹ Právě rok 1905 byl pro *Ženský svět* velmi finančně náročný. Hlavním důvodem pro to bylo zavedení nové rubriky o poštovních úřednicích, což bylo učiněno na přání čtenářů. Jejím vydáváním, které sice časopis představilo nové čtenářské skupině, se však zvýšila režie *Ženského světa* o 1100 korun, což však zpětně nemohla administrace listu uhradit z došlého předplatného, protože i nadále mnoho odběratelek - především pak právě poštovních úřednic - předplatné dlužilo.⁴³² Podle ÚSČŽ na pokrytí ztráty, kterou zavedení této rubriky spolku způsobilo, nestačila zdaleka ani jistá „*záloha před 6 roky poskytnutá a dosud nedotknutá*.“⁴³³ Jelikož i po mnoha upozorněních předplatitelky své dluhy neurovnaly, rubrika byla na konci roku 1905 zrušena⁴³⁴ a v následujících dvou letech se objevovala jen zřídka.⁴³⁵

Co se týče reklamací čísel, ty administrace vyřizovala zdarma pouze tehdy, pokud byly učiněny během jednoho měsíce. K pozdějším reklamacím nebyl brán zřetel, pokud k nim nebyla přiložena částka 40 haléřů za každé reklamované číslo.⁴³⁶

⁴²⁶ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.2, 20/1, s.23.

⁴²⁷ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.13, 5/7, s.155.

⁴²⁸ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.3, 5/2, s.32.

⁴²⁹ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.11, 5/6, s.136-137.

⁴³⁰ *Ženský svět*. R.6, 1902, č.17, 5/10, s.216.

⁴³¹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 30/9/1905.

⁴³² V prosinci 1905 dala redakce časopisu čtenářkám vědět, že velká část odběratelek z kruhů poštovních úřednic dluží předplatné ("Provolání." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.22, 20/12, s.308).

⁴³³ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.10, 1906, č.2, 20/1, s.26.

⁴³⁴ Ve druhém čísle časopisu z roku 1906 ÚSČŽ zveřejnil zprávu o ukončení této rubriky: „*Přes ideální snahu vůdkyně poštovních úřednic, slečny Hermy Hemerové v Doubravce, utrpěl Ústřední spolek českých žen velikou hmotnou ztrátu přidáním této rubriky, na jejíž úhradu daleko nestačí záloha před 6 roky poskytnutá a dosud nedotknutá. Na naléhavé provolání ve 22. čísle Ženského Světa úřednice reagovaly v počtu tak nepatrném, že bylo třeba samostatnou rubriku zrušiti. Jelikož však její vydávání bylo částí poslání v ženském hnutí, které Ženský Svět koná, bude přes to vše věnována stálá pozornost záležitostem poštovních úřednic,*“ ("Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.10, 1906, č.2, 20/1, s.26).

⁴³⁵ Teprve po zrušení rubriky poštovních úřednic zaznamenala redakce zvýšený zájem o její opětovné zavedení. Redakce se vyjádřila, že pokud si úřednice rubriku přejí, musí do ni samy přispět svými články a notickami ("Českým poštovním úřednicím!" *Ženský svět*. R.10, 1906, č.6, 20/3, s.73).

⁴³⁶ *Ženský svět*. R.10, 1906, č.1, 5/1, s.14.

5.2.5.1. Periodicita listu

Na rozdíl od předchozího vydávání časopisu od 20. prosince, od roku 1900 byl *Ženský svět* vydáván až od 5. ledna daného roku. Na periodicitě časopisu se však v průběhu celého druhého období (1900-1907) nic nezměnilo - i nadále vycházel **dvakrát do měsíce**, 5. a 20. v měsíci kromě srpna.

5.2.5.2. Cena listu

V průběhu celého druhého období (1900-1907) zůstala cena listu od roku 1897 nezměněna - za celoroční předplatné odběratel zaplatil 3 zlaté a 50 krejcarů (7 K).⁴³⁷ Výjimkou však byli členové a členky Ústředního spolku českých žen, kteří měli od roku 1900, kdy se časopis stal orgánem ÚSČŽ, zvýhodněné předplatné na 3 zlaté (6 K) [viz příloha č. 11].

5.2.5.3. Honoráře

Konkrétní údaje ohledně finančního ohodnocení přispěvatelů do *Ženského světa* ve druhém období nejsou známé. Je však důležité zmínit, že autoři článků neměli stálý plat, ale finanční obnosy získávali nárazově, na základě toho kolika a jak dlouhými příspěvky do určitého čísla přispěli.

Z korespondence mezi Novákovou a jejím synem Arne Novákem můžeme sledovat alespoň jaké honoráře postupně za svou korekturu a příspěvky do časopisu získával právě Arne Novák. V červnu roku 1901 obdržel od své matky za 12. číslo *Ženského Světa* 11 korun,⁴³⁸ za 13. číslo poté 4.25 korun (za 2 a 5/6 sloupce),⁴³⁹ v roce 1904 poté za jedno květnové číslo 7 korun⁴⁴⁰ a v červenci 4.80 korun.⁴⁴¹ Na živobytí to nestačilo, ale pro Arneho, kterému bylo v té době přes 20 let, to byl dobrý vedlejší příjem k jeho studiu, a později k jeho docentské činnosti. Průměrné platové ohodnocení Arne Nováka za jedno číslo *Ženského světa* - ± 5 korun – mu v prvním desetiletí 20. století umožnilo nakoupit například kopu (60 kusů) vajec (3,50 - 4 K), kilogram cukru (82 h) a bochník chleba (32 h).⁴⁴²

⁴³⁷ V závěru 19. století došlo v Rakousku-Uhersku k měnové reformě a místo zlatých a krejcarů se začalo platit korunami a haléři. Převod mezi jednotlivými měnami byl následující: 1 zlatý se rovnal 2 korunám. Přechodné období, kdy se používaly obě měny, trvalo osm let a skončilo k 1. 1. 1900 (Vondra 2012: 47), tedy začátku 2. období *Ženského světa*. I přesto se však ještě v roce 1900 na stránkách *Ženského světa* setkáváme s cenou předplatného v obou měnách.

⁴³⁸ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 30/6/1901.

⁴³⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 7/7/1901.

⁴⁴⁰ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 24/5/1904.

⁴⁴¹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 5/7/1904.

⁴⁴² Vondra 2012: 50.

Je třeba si ovšem uvědomit, že Arneho honoráře obsahovaly odměnu jak za jeho příspěvky, tak za jeho korektorskou (a další) práci pro *Ženský svět*. Jeho honoráře se tak mohly zásadně lišit od honorářů jiných přispěvatelů, kteří časopisu pouze přispívali svými články, a žádnou další činnost pro *Ženský svět* nevykonávali.

Konstantně nepříznivá finanční situace listu, způsobená z jedné strany vysokými náklady tisku a na druhou také dlužícími předplatiteli, znamenala, že ne vždy mohla administrace vyplácet honoráře včas. Pokud však finance získala - často však dříve od společností a fyzických osob, které v časopise inzerovali - jako první bylo vždy nutné zaplatit tiskárně, teprve v druhém pořadí byly honoráře autorům článků. V roce 1905 zmínil podobnou situaci Arne Novák v dopise své matce: „*Odpoludne jsem byl u paní Hovorkové.*⁴⁴³ *Upomínáním za inserty, jehož jsem se částečně účastnil, nikoliv předplatným, získala zas dosti peněz, že bude moci kromě tiskárny vyplatiti celou řadu honorářů.*“⁴⁴⁴

5.2.5.4. Inzerce

Teprve v druhém období vývoje *Ženského světa* (1900-1907) se setkáváme s cenou jednotlivých inzerátů v tomto časopise. Cena inzerátů byla v roce 1900 uváděna za 12 haléřů za jeden jednosloupcový petitový řádek.⁴⁴⁵ V této době inzeráty v *Ženském světě* dominovaly na dvou až třech stranách časopisu. V roce 1906, i přesto, že cena za jednosloupcový petitový řádek zůstávala stejná, časopis uváděl také ceny inzerátů podle jejich velikosti na stránce. Celostránkový inzerát stál 40 korun, půlstránkový 20,-, čtvrtstránkový 10,- a inzerát na jednu osminu stránky vyšel inzerenta na 5,-.⁴⁴⁶ Při celoroční stálé inzerci získali inzerenti 10% slevu.⁴⁴⁷ Počet stran, který časopis inzerci věnoval závisel na tom, kolik inzerentů si prostor pro reklamu na své produkty a služby vyhradilo - někdy inzerce tvořila jen dvě strany čísla, někdy dokonce i pět. Podniky, které v *Ženském světě* inzerovaly, následně také dostávaly vydání časopisu jako doklad zdarma.⁴⁴⁸

Rozsah inzerátů v jednotlivých číslech byla záležitost, která mnohdy vyžadovala velkou práci, co se týká uspořádání článků do stanoveného počtu stran časopisu. Když se Teréza Nováková zrovna nacházela na chalupě v Proseči a její povinnosti musel obstarat její syn Arne, psala mu: „*Tiskárna má rovněž opis programu, dle něho bude Ti jasno, co máš*

⁴⁴³ Zde je míněna Zorka Hovorková, tehdejší administrátorka *Ženského světa*.

⁴⁴⁴ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 17/6/1905.

⁴⁴⁵ *Ženský svět*. R.4, 1900, č.7, 20/6.

⁴⁴⁶ *Ženský svět*. R.10, 1906, č.21, 5/12, s.276.

⁴⁴⁷ *Ženský svět*. R.11, 1907, č.19, 5/11, s.231.

⁴⁴⁸ *Ženský svět*. R.11, 1907, č.19, 5/11, s.231.

odevzdati ještě a jak se zachová bude-li mnoho i bude-li málo inzerátů.“⁴⁴⁹ Administrace a redakce časopisu musela ustavičně dávat pozor na to, aby inzerce v časopise nebylo příliš mnoho, a aby tím tak nestrádal obsah listu, a na druhou stranu, aby inzeráty v listu vycházely, neboť právě na penězích z jejich zadávání byl časopis velmi závislý. „Upomínáním za inserty, jehož jsem se částečně účastnil, nikoliv předplatným, získala zas dosti peněz, že bude moci kromě tiskárny vyplatiti celou řadu honorářů.“⁴⁵⁰ Z této citace z Arneho dopisu matce můžeme usoudit, že jak on, tak Zorka Hovorková, administrátorka *Ženského světa*, se účastnili upomínání firem a jednotlivců, za nedošlé platby za jimi zadané inzeráty, publikované v tomto časopise. Když tyto platby konečně do administrace dorazily, byly velkou pomocí v urovnávání dluhů *Ženského světa* u jeho tiskárny, a poté také ve vyplácení honorářů autorům článků. Ne vždy však byl u inzerentů o inzerci v *Ženském světě* velký zájem. Například v roce 1906 Arne Teréze Novákové napsal: „Z Tvého náčrtku programu vysvítá, že sešit bude patrně o 12 stranách; teď když insertní část jest tak chabá, bude to asi pravidelné.“⁴⁵¹ Z citace je patrné, jak velký vliv měla inzerce na rozsah časopisu.

Již víme, že z velké většiny inzerovaly v *Ženském světě* především firmy zaměřující se na hospodyňské a domácí potřeby a služby. Jaké inzeráty ale redakce odmítala přijímat? Odpověď nalézáme v samotném časopise, kde se v prosinci roku 1905 v příspěvku o schůzích a manifestacích psalo: „*Ženský Svět, který s Radikálními Listy, pokud vím, jediný nepřijímá židovských a německých inserátů, a který v každém čísle nabádá své čtenářky, aby kupovaly jen u českých firem.*“⁴⁵² Na první pohled by se mohlo zdát, že by za tímto stanoviskem nepřijímat inzeráty firem z cizích zemí a cizích vyznání, mohla stát určitá forma rasismu, případně antisemitismu. Teréza Nováková, která v období napsání tohoto článku (1905) stále redigovala *Ženský svět*, však pocházela z česko-německo-židovské rodiny - zatímco její otec byl Čech, matka byla Němka s židovskými kořeny. Daleko pravděpodobnější než nenávisť vůči Němcům, či Židům, se proto zdá být spíše její vlastenectví a obecně silný vztah k češtví. Arne Novák jejímu češtví věnoval dokonce jednu celou kapitolu ve svých vzpomínkách na ni ve spisu "O Teréze Novákové" (1930). Její vlastenectví bylo postupně od malička upevňováno nejprve díky jejímu otci Františku Lanhausovi, později vzděláváním v ústavu Františky Svatavy Amerlingové a nakonec i díky jejímu manželovi Josefu Novákovi, který pocházel z tradiční jihočeské rodiny.⁴⁵³ Arne Novák se k češtví své matky vyjádřil takto:

⁴⁴⁹ LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 14/5/1906.

⁴⁵⁰ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 17/6/1905.

⁴⁵¹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1101-1200, č. přír. 82/90. Novák Arne. 1/10/1906.

⁴⁵² "Schůze a manifestace." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.21, 5/12, s.289.

⁴⁵³ Novák 1930: 12.

„Tato mravní jistota, že k dokonalému lidství můžeme dospět pouze skrze opravdové a dovršené češství byla z vůdčích zásad jejich posledních let.“⁴⁵⁴ V literárních dílech Terézy Novákové proto můžeme tento autorčin vztah k vlastenectví vidět silně zdůrazněn.

Ženský svět dostával inzerentní nabídky nejen od firem, ale také od jiných časopisů. Například v roce 1905 získala Nováková nabídku od *Ženské revue*, aby si časopisy vzájemně vyměnily inzeráty, což by sloužilo jako vzájemná reklama pro oba listy.⁴⁵⁵ I přesto, že se jednalo o konkurenční časopis, Nováková se této konkurenci neobávala a s výměnou nakonec souhlasila.

Kromě jednoduchých menších inzerátů, které jednotlivě zabíraly jen zlomek stránky, *Ženský svět* někdy ke svým číslům přikládal různé prospekty, které byly pravděpodobně reklamním tahem firem, na něž se v těchto prospektech odkazovalo. V roce 1901 byl například k listu přiložen prospekt "Letního pensionátu a vyššího pokračování školy dívčí v Brumově" společně s žádostí, „aby abonentky podniku věnovaly pozornost a doporučily je svým známým.“⁴⁵⁶ Vložením prospektu na dívčí vzdělávací institut se časopis snažil posílit své snahy o vzdělání českých žen, což bylo příhodně spojeno také se ziskem z tohoto inzerátu. V tomto případě se tedy jednalo o velmi dobrý tah inzerenta za zvolení tohoto časopisu, jehož cílová skupina byla s cílovou skupinou inzerenta prakticky totožná.

Dalším podobným prospektem byl například obrázkový vánoční seznam firmy Singer & co., uvedený v časopise v prosinci 1902,⁴⁵⁷ zaměřující se na šicí stroje, který měl pravděpodobně přimět ženy nakoupit jejich stroje jako dárky k Vánocům svým příbuzným (ženám), případně přimět jejich manžele ke koupi takového dárku jim samotným. V lednu 1908 časopis začal vydávat samostatnou rubriku "Ukazatel českých obchodů a závodů v

⁴⁵⁴ Novák 1930: 22.

⁴⁵⁵ Synovi Arnemu Nováková 27. června 1905 toho roku napsala: „Wiedermannová poslala mi žádost tištěnou za výměnu inzerátu; nemám do toho příliš mnoho chuti, ale bylo by snad příliš strannické, kdybychom to nedali. A pak nebojím se té *Ženské Revue* s tím "hochtrabend" programem, zajde zajisté brzy; Barvič jak zřejmě náklad nepřevzal, [Wiedermannová] to vydává sama, nepodepsal-li ji finančně v té věci Stránský aneb strana M., nevydrží to se svou pensí. A oboje ty strany jsou velmi opatrný co do peněz. Ale neudělám to na svůj vrub; dojde prosím pěkně k paní Zorce, zeptej se jí, co o tom soudí, a je-li pro uveřejnění, nechť ať napíše (aneb napiš Ty sám) inzerát o *Ženském Světe* asi podobného rozsahu, jako onen *Ženské Revue*. A nezapomeňte, že jest to letos ročník IX. Popřípadě bych inzerát napsala já, ale je třeba hned poslati, aby to byla opravdu výměna,“ (LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza. 27/6/1905).⁴⁵⁵ Wiedermannovou je v dopise míněna Zdenka Wiedermannová-Motyčková, brněnská učitelka a jedna z významných českých zastánkyň ženského hnutí; Barvičem je míněn Josef Barvič, zakladatel brněnského knihkupectví a Zorkou je míněna Zorka Hovorková, překladatelka a administrátorka *Ženského světa*.

⁴⁵⁶ *Ženský svět*. R.5, 1901, č.7, 5/4, s.82.

⁴⁵⁷ *Ženský svět*. R.6, 1902, č.21, 5/12, s.266.

Praze," která inzerovala české firmy v Praze.⁴⁵⁸ Od jejího vydávání však *Ženský svět* upustil již v březnu toho roku, kdy se rozhodl jej nadále vydávat samostatně jako příručku.⁴⁵⁹

5.2.6. Technologické podmínky

V rámci druhého období (1900-1907) prošly výtisky *Ženského světa* celkem třemi tiskárnami. Po dobu prvních třech měsíců roku 1900 byl *Ženský svět* ještě stále tiskut tiskárnou Jana Otty, který v tu dobu (resp. od konce roku 1899) však již svůj tiskárenský podnik spojil s dalšími tiskárnami, čímž vznikl projekt tiskárny Unie. Na stránkách *Ženského světa* se však tato změna projevila až 5. dubna 1900. U tiskárny Unie *Ženský svět* setrval pouze do konce roku 1901 a od začátku roku 1902 tisk převzal Edvard Leschinger.

V následujících podkapitolách se budu blíže věnovat tiskárně Unie a tiskárně Edvarda Leschingerova a technologiím, které v době vydávání *Ženského světa* používaly.

5.2.6.1. Tiskárna Unie

Nakladatelství a tiskárna Česká grafická Unie (resp. Unie) [viz příloha č. 12] vznikla na konci roku 1899 spojením několika významných pražských nakladatelů a zároveň tří tiskáren - Jana Otty, Františka Šimáčka a Josefa Richarda Vilímka.⁴⁶⁰ Na začátku své činnosti tak měla Unie k dispozici na 400 pracovníků, 35 tiskařských strojů a 65 pomocných strojů.⁴⁶¹

Každý z tiskárenských podniků, který byl po tomto spojení součástí Unie, se zavázal, že všechny dosud vydávané tisky budou od roku 1900 vydávány prostřednictvím Unie. Jedním z časopisů, kterého se tato změna týkala byl i *Ženský svět*, kterého Unie tiskla v průběhu let 1900 a 1901.

Právě v roce 1901 došlo k částečnému modernizování tiskárny tohoto podniku. Unie pořídila nové sázecí stroje typu Linotyp, nová písma a další nové typografické přístroje.⁴⁶² Unie byla také příznačná tím, že jako vůbec první zavedla hlubotisková oddělení. Touto metodou se tiskly měkké reprodukce uměleckých děl, hlavně v časopise *Zlatá Praha*.⁴⁶³

Vzhledem k tomu, jak krátkou dobu Unie časopis vydávala, nedochovalo se příliš mnoho zmínek o jejím vztahu s redakcí *Ženského světa*. Jednou z mála, ve které sice Unie není přímo jmenována, ale časově její tiskárenská a sazební práce souhlasí, je část dopisu

⁴⁵⁸ *Ženský svět*. R.12, 1908, č.1, 5/1.

⁴⁵⁹ *Ženský svět*. R.12, 1908, č.5, 5/3, s.87.

⁴⁶⁰ Dvacet let činnosti České grafické Unie A. S. v Praze 1920: 4.

⁴⁶¹ Dvacet let činnosti České grafické Unie A. S. v Praze 1920: 4.

⁴⁶² Dvacet let činnosti České grafické Unie A. S. v Praze 1920: 12.

⁴⁶³ Barták 2004: 195.

Terézy Novákové synovi Arnemu z července 1900, kde si redaktorka posteskla nad problémy, které nastaly v sazárně [viz příloha č. 19]: „[...] *Pak jsme měli konzultaci s p. Weissmannem, doufáme, že bude Ženský Svět včas hotov, ač ne tak brzy, jak jsme vypočetli. Včera totiž metteur-en-pages zlomil již list a že bylo více inzerátů, přebýval mu (v listě již na 11 str. zlomeném) začátek helmy - měla se tedy vyhoditi zadní strana! Veliká zoufalost - zase konzultace u p. Weissmanna, vyhazovali jsme řádky, počítali - konečně přece to šlo, ale list bude znovu zlomen.*“⁴⁶⁴ Jakou měl neznámý Weissmann pracovní pozici v tiskárně Unie není známo; podle popisu Novákové pravděpodobně dohlížel na práci metěrů.

5.2.6.2. Tiskárna Edvarda Leschingera

Edvard Leschinger (1858-1945) [viz příloha č. 4] se v mládí vyučil sazečem a později pracoval jako sazeč, metér a korektor. Od roku 1891 byl technickým ředitelem knihtiskárny Jana Otty,⁴⁶⁵ a právě přes tuto funkci se prvně seznámil s Terézou Novákovou a v roce 1894 jí společně s Ottem nabídli redigování obnovené *Ženské bibliotéky* a nového časopisu (resp. přílohy) *Ženský svět*. Leschingerovo jméno figurovalo i v návrhu podmínek mezi Novákovou a Ottem, jelikož právě s ním se původně Nováková na vedení časopisu ústně domluvila.⁴⁶⁶

Na přelomu století se však Leschinger rozhodl osamostatnit se a od roku 1901 zřídil vlastní tiskárnu, zaměřenou na barvotisk - chromotypii.⁴⁶⁷ Ze spisů na policejním ředitelství se dochovalo razítko této tiskárny [viz příloha č. 12]. Od roku 1902 se opět navrátil ke spolupráci s Terézou Novákovou a jejím *Ženským světem*, jelikož se vydavatelství rozhodlo, pravděpodobně z finančních důvodů, změnit tiskárnu a od České grafické unie přešlo k tiskárně Edvarda Leschingera. O tomto kroku obeznámila Teréza Nováková policejní ředitelství 4. ledna 1902.⁴⁶⁸ U Leschingera byl *Ženský svět* tisknut až do konce roku 1913, kdy tisk tohoto časopisu převzala Pražská akciová tiskárna. Jak byla Leschingerova tiskárna vybavena není známo.

Podobně jako tomu bylo u knihtiskárny Jana Otty, také během tisku *Ženského světa* u Edvarda Leschingera někdy docházelo k opožděnému vydávání tohoto časopisu. Důvodem byly například technické problémy, redakční potíže, administrační překážky nebo tiskárenské nesnáze.⁴⁶⁹ V září roku 1905 uvedl Leschinger v dopise policejnímu ředitelství jako

⁴⁶⁴ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Novák Arne. 19/7/1900.

⁴⁶⁵ Zach 2011.

⁴⁶⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan. 8/12/1896.

⁴⁶⁷ Zach 2011.

⁴⁶⁸ NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 *Ženský svět*, f. 4.

⁴⁶⁹ NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 *Ženský svět*, f. 7-16.

odůvodnění opožděného vydání čísla „*úmrtí v rodině redaktorky*“,⁴⁷⁰ kterým byla smrt dcery Terézy Novákové, Ludmily.

Co se týče zaměstnanců Leschingerovy tiskárny, pracoval pro něj jako typograf například Karel Dyrynk.⁴⁷¹ Další osobou, o které lze najít nějaký doklad, je neznámý sazeč Červenka. Ten se podílel přímo na tisku *Ženského světa* a v jednom ze svých dopisů matce se o něm zmínil Arne Novák.⁴⁷²

Postupně Leschinger rozvinul svou tiskárnu i v nakladatelství, nicméně obojí ve 20. letech začalo upadat a v 2. polovině 30. let 20. století po konkurzním řízení jeho firma zanikla.⁴⁷³

5.2.7. Cenzura

Podobně jako tomu bylo v prvním období (1896-1899), ani v druhém období (1900-1907) se *Ženský svět* stále nedostal do problémů s cenzory a žádná čísla nebyla konfiskována, ani upravována. V době vedení časopisu Terézou Novákovou se totiž časopis profiloval jako nepolitický, kulturní a osvětový časopis⁴⁷⁴ což znamenalo menší šanci znelíbit se tištěnými články cenzurním úřadům.

Snaha redakce nezneprátelit si cenzurní a policejní úřady je patrná například z dopisu referentky Pavle Maternové, ve kterém s Novákovou řešila publikaci části korespondence profesora Ladislava Josefa Čelakovského.⁴⁷⁵ Maternová napsala: „*Vidí-li se Vám záhodno, použití oné věty ze soukromého listu prof. Čelakovského, račte příslušného znění laskavě sama do textu vpraviti. [...] Přípis dr. Čelakovského byl ovšem adresován spolku, ale nejsem si dosti jista smí-li se v takovém případě části obsahu užiti v tisku veřejném. Rozhodnutí ponechám Vám.*“⁴⁷⁶ Časopis musel mít na mysli nejen případná cenzurní opatření, která by v časopise zanechala prázdná "vybílená" místa, ale bylo také samozřejmě nutno dodržovat zákony. Jestli se Nováková po zvážení nakonec rozhodla zmíněnou citaci Čelakovského určenou spolku v článku použít, není známo.

⁴⁷⁰ NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 *Ženský svět*, f. 46.

⁴⁷¹ Pospíšilová 2014: 17.

⁴⁷² LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. 31/5/1904.

⁴⁷³ Zach 2011.

⁴⁷⁴ Narozdíl od např. *Ženského listu* Karly Máchové, na který si cenzura došlápla již v prvním roce jeho vydávání (1892). Tento časopis se však sám deklaroval jako sociálně-demokratický list a mnohem více než jiné ženské časopisy se snažil svými články zapojovat do tehdejšího politického života (viz Marsová 2013: 30-31 a 45-46).

⁴⁷⁵ Jeho otcem byl český básník František Ladislav Čelakovský a nevlastní matkou česká feministka Bohuslava Rajská.

⁴⁷⁶ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 82-923, č. přír. 6/91. Maternová Pavla. 9/5/1906.

5.2.8. Struktura listu

I v druhém období *Ženského světa* (1900-1907) byla jednotlivá čísla složena z úvodních článků na prvních šesti stranách a následně samostatných rubrik. K velkým změnám však došlo právě u jednotlivých rubrik, jejichž počet se drasticky snížil a jejichž zaměření bylo mnohem jasnější, než u prvního období (1896-1899), kde se rubriky tematicky často překrývaly.

V úvodních člancích přispěvatelé i nadále publikovali své názory na témata ženského hnutí a objevovala se mezi nimi i beletrie na pokračování. Jedno z populárních témat již prvního období *Ženského světa* – otázka prostituce – bylo populárním diskusním tématem. Také v druhém období.⁴⁷⁷ Přispěvatelé do úvodních článků zasílali opět také medailonky o významných ženských osobnostech.⁴⁷⁸

Struktura rubrik byla pro první dva roky druhého období (1900-1901) následující: Ze ženských snah a ženské práce (informovala o novinkách v ženském hnutí, vzdělání apod.; v roce 1905 byla přejmenována na „Ženské snahy a práce“), Literatura a umění (recenze nových knih, úmrtí významných spisovatelů apod.), Zprávy spolkové (o činnosti ženských spolků; střídavě se měnila mezi samostatnou rubrikou a součástí rubriky „Ústřední spolek českých žen“; od roku 1903 označována jako „Zprávy spolkové a školní“) a Ústřední spolek českých žen. Poslední zmíněná rubrika vznikla na začátku roku 1900, kdy se *Ženský svět* stal orgánem ÚSČŽ. Časopis v ní informoval o různých aktivitách tohoto spolku. Od roku 1902 se v některých číslech znovu objevila také rubrika Domácnost, ve které se objevovaly rady, jak levně a prakticky nakupovat, prát a starat se o domácnost. V roce 1903 se vrátila také rubrika Zdravotnictví, pojednávající o zdraví, nemocech a zdravotnické situaci u nás i ve světě. V tomto roce se také poprvé objevila rubrika Listárna redakce, ve které redakce odpovídala na dotazy čtenářů, vyjadřovala se k jimi zasláným článkům, popřípadě omlouvala tiskové chyby

⁴⁷⁷ Nikdo však nedokázal dojít k praktickému řešení tohoto problému. Takto se k tomuto tématu vyjádřila v roce 1907 Teréza Nováková: „Nelze tomuto oddílu ženské otázky v každém čísle *Ženského Světa* vyhrázovati větší místo, máme tolik úkolů! - a pak, žel, jsou to stále jen slova, slova, slova. Ach, kdyby tak někdo přišel s pozitivními návrhy - to by bylo něco jiného - ale ani nejhroucnější odpůrci prostituce nevědí (kromě zrušení reglementace) nic dále. Také již všechny ženské časopisy ukládají si jistou rezervu místa, aby sice neztrácely nit' z ruky, ale nerozprádaly ji do dlouha - dokud nedostaví se něco opravdu nového a silného.“ (Stránská-Absolonová, Olga. "Teréza Nováková v Ústředním spolku českých žen." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.8-10, 28/4, s.208).

⁴⁷⁸ Jedním z přispěvatelů těchto článků byl i Arne Novák. Ten v roce 1904 zaslal matce stať o francouzské autorce George Sandové: „Posílám Ti dle svého slibu stručnou jubilejní stať o George Sand, která snad dostačí pro informaci čtenářek a snad zachycuje nejvýznačnější linie profilu této podivuhodné ženy. Přečetl jsem několik nových francouzských i německých studií o jejím díle a jejich názorech, takže moje úvaha snad není nazíráním svým zastaralá. Chtěl jsem původně pro *Ženský Svět* nasbíratí několik drobných noticek a prohlédl jsem k tomu konci celou řadu odborných i všeobecných revuí; ale byly tu vesměs parafráze úvah, jež *Ženský Svět* ve svých ročnících přinesl malicherné některé zprávy o nových úspěších žen, nemají dle mého názoru vůbec ceny.“ (LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne. Červen (?) 1904).

v předešlých číslech. Během roku 1905 redakce do časopisu na přání čtenářů zařadila také rubriku Česká poštovní úřednice, která se měla zajímat o poměry poštovních, telegrafních a telefonních úřednic.⁴⁷⁹

5.2.9. Grafická podoba listu

5.2.9.1. Formát listu a počet stran

Mezi lety 1900 a 1907 *Ženský svět* zachovával stejnou velikost formátu jako v letech 1898-1899, tedy 22.5 cm x 31.5 cm, což byl značně větší formát, než na kterém časopis vznikal.

Počet stran se opět lišil číslo od čísla - mezi 12 až 28 stranami. Záviselo především na množství došlého příspěvkového materiálu - nedostatek znamenal nízký počet stran, naopak přebytek materiálu měl vliv na zvýšení počtu stran. Ke zvýšení z 12 stran na 16 došlo v roce 1902, čímž se vyřešila situace s přebytkem příspěvků, a do dalších čísel byly kratší příspěvky, jako například spolkové zprávy nebo krátké noticky, psány petitem,⁴⁸⁰ tedy drobným písmem o velikosti osmi bodů.⁴⁸¹ V následujících letech se počet stran pohyboval většinou okolo 24. K dalšímu oficiálnímu zvýšení počtu stran - z 24 na 28 - došlo v lednu roku 1905 z důvodu zavedení nové rubriky "Česká poštovní úřednice," která si vyžádala čtyři strany. I v následujících letech nebyl počet stran stálý. V roce 1906 například redakce upozornila, že objem listu časopisu se i nadále zvyšuje, a to z toho důvodu, aby „*rubrikami spolkovými a inseráty nestrádal vlastní obsah Ženského světa.*“⁴⁸² Zmíněné číslo však mělo pouze 16 stran (z toho 5 stran inzerce), narozdíl od dříve uvedeného zvýšení na 28 stran v roce 1905.

5.2.9.2. Titulní strana

V roce 1900, kdy se časopis stal orgánem Ústředního spolku českých žen, bylo toto propojení se spolkem deklarováno také v hlavičce listu, kde pod podtitulem "List paní a dívek českých"

⁴⁷⁹ Redakce tuto rubriku pojímala jako „*značné obohacení ze stanoviska feministického a sociálního.* [ÚSČŽ k nové rubrice svolil, aby] *se českým úřednicím dostalo důstojného zastoupení jejich zájmů v mateřském jazyce, a také aby se čtenářstvo Ženského Světa seznámilo s těmito pracovnicemi.*“ ("Na počátku IX. ročníku." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.1, 5/1, s.1). Kvůli této nové rubrice, která zabírala dvě až čtyři strany listu, byl časopis nucen zvýšit počet stran časopisu; cenu předplatného však administrace zachovala. Tiskárna Edvarda Leschingerova policejnímu ředitelství oznámila zavedení nové rubriky dne 5. ledna 1905 (NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 *Ženský svět*, f. 27). Rubrika však listu přinesla mnoho ekonomických problémů [viz kapitola 5.2.5 Ekonomická základna], které nakonec vedly k jejímu zrušení na konci roku 1905; v letech 1906 a 1907 se objevovala pouze sporadicky, pokud některé úřednice do listu přispěly článkem.

⁴⁸⁰ "Listárna administrace." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.6, 20/3, s.74.

⁴⁸¹ Ott 2010.

⁴⁸² "Listárna redakce." *Ženský svět*. R.10, 1906, č.7, 5/4, s.91.

nyní také stálo "Orgán Ústředního spolku českých žen". Pod těmito podtitulky se také poprvé objevilo jméno zodpovědné redaktorky Terézy Novákové, vydavatel a cena předplatného.

V dalších letech druhého období (1900-1907) k žádným dalším výraznějším změnám první strany nedošlo. Pouze od 11. ročníku, tedy od roku 1907, byl do hlavičky úvodní strany časopisu přidán další řádek, který obsahoval adresu redakce a místností Ústředního spolku českých žen [viz příloha č. 20]. I nadále časopis v tomto období obsahoval pouze titulní hlavičku, nikoliv celou titulní stranu.

5.2.9.3. Vzhled vnitřní části listu

S nástupem čtvrtého ročníku (1900), kdy se časopis stal orgánem Ústředního spolku českých žen, začal časopis poprvé užívat dvousloupcového formátování jak jednotlivých úvodních příspěvků, tak i rubrik. V nadcházejících letech druhého období (1900-1907) nedocházelo ve vzhledu vnitřní struktury listu dalším k výraznějším změnám, kromě občasné změny písma zvoleného pro nadpisy jednotlivých rubrik, případně jejich ohraničení.

5.2.9.4. Použití barev při tisku

Ani ve druhém období vývoje *Ženského světa* (1900-1907) nedošlo k použití jiné barvy pro tisk, než černé. A to ani poté, co začal být časopis tisknut Edvardem Leschingerem, který se specializoval na chromotypii (barvotisk). Důvodem mohla být snaha ušetřit za barevný tisk, jelikož v tomto období *Ženský svět* finančně strádal. Na první barvy v tisku *Ženského světa* si odběratelé museli počkat až do roku 1908.⁴⁸³

5.2.9.5. Obrazové reprodukce

Fotografie byly v *Ženském světě* i ve druhém období (1900-1907) používány spíše výjimečně. Objevovaly se například při významných příležitostech, jako například k ukončení herecké kariéry herečky Národního divadla Otilie Sklenářové-Malé, kdy celou titulní stránku listu tvořila pouze její podobizna.⁴⁸⁴ Takové pocty se v tomto časopise jiné osobnosti do té doby nedostalo. Dalším případem užití fotografie při významné, resp. smuteční události byl nekrolog Theodora Nováka, zemřelého syna Terézy Novákové, který pro *Ženský svět* připravil F. X. Šalda [viz příloha č. 21].⁴⁸⁵

⁴⁸³ Viz kapitola 5.3.9.4. Použití barev při tisku.

⁴⁸⁴ *Ženský svět*. R.7, 1903, č.9, 5/5, s. 105.

⁴⁸⁵ Šalda, F. X. "Theodor Novák." *Ženský svět*. R.5, 1901, č.15, 5/9, s.174.

5.3. Třetí období (1908-1912)

Třetí období vývoje *Ženského světa* je charakteristické především změnami způsobenými odstupem Terézy Novákové z pozice hlavní redaktorky časopisu, přičemž hlavní z nich byl nástup Pavly Maternové do této pozice od začátku roku 1908. Konec třetího období (konec roku 1912) ohraničuje období redigování časopisu Pavlou Maternovou a počátek dalších signifikantních změn, které s sebou přinesl rok následující rok 1913.

V následujících podkapitolách se zaměřím na změny, které s sebou přinesl odchod Terézy Novákové z čela redakce, období Pavly Maternové a chod její redakce, distribuce, ekonomické podmínky časopisu v tomto období, cenzuru, technologické podmínky, strukturu listu a grafickou podobu.

5.3.1. Vývojové změny ve třetím období

Odchodem Terézy Novákové po jedenácti letech redigování časopisu se do čela *Ženského světa* v lednu 1908 dostala dlouhodobá přispěvatelka a referentka Pavla Maternová. Ta Novákovou vyzvala k další spolupráci a přispívání do *Ženského světa*, to však Nováková rezolutně odmítla, především kvůli svým špatným vztahům s ÚSCŽ. I přesto ale doufala, že pro ženské hnutí bude nějakým způsobem pracovat i nadále: „*Nechci se zcela vzdáti práce pro naše ženy, zapřáhla jsem se do ní před tolika, více než dvaceti lety, ale budu-li ji konati ve volnějších chvílkách, bude to způsobem jiným, než přispíváním do Ž. Světa. Věřte, že nebudete mne postrádati ani chvílku!*“⁴⁸⁶

Stejně jako její předchůdkyně, i Maternová po několika letech redigování *Ženského světa* získala k této práci, plné starostí s redakcí, tahačnicemi s tiskárnou a opožděnou korekturou, odpor. Na svém postu však Maternová setrvala - v březnu roku 1911 ji na ustavující schůzi výboru Ústřední spolek českých žen opětovně zvolil redaktorkou *Ženského světa*.⁴⁸⁷

Podobně jako Novákové, i Maternové trvalo několik let váhání, než se rozhodla s redakcí nadobro skončit. Kromě redakčních problémů se mezi důvody její rezignace objevily také spory s ÚSCŽ. V roce 1911 oznámila ÚSCŽ, že podává demisi. V listopadu toho roku, v dopise nazvaném "Resignace č.2" (pravděpodobně se tedy jednalo už o druhý pokus vzdát se postu redaktorky *Ženského světa*), napsala: „*Jest mi skutečnou potěchou slyšeti od Vás, že z*

⁴⁸⁶ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Nováková Teréza. 18/12/1907.

⁴⁸⁷ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.15, 1911, č.5, 5/3, s.78.

*Vás nikoho nebylo a není nevěle a odporu ani proti mně samé, ani proti listu, pokud měla jsem čest za ním státi, a že jsem si tedy mylně vykládala fakta, jež svědčila mi o jiném. Učini mi to vědomí značně klidnějším můj odstup, k němuž jsem se již pevně odhodlala a na němž zůstávám. Jsem přesvědčena, že k nutné obrodě listu mohou mnohem platněji působiti síly nové, svěží, nepodlomené námahou minulých let, a že budou mnohem lépe s to vtisknouti mu nový ráz a dáti mu nový směr, než by to při nejlepší vůli učiniti byla s to redakce nová.*⁴⁸⁸

Pavle Moudré se ohledně této demise svěřila: *„Vystupuji u nás z výboru a vzdávám se redakce. Ovšem, že něco musilo předcházet, abych to mohla učinit. Ovšem, že mě musili vyhoupnout z klidu nějakou velikou neomaleností, kterou jsem si učinila příčinou svého rozhodnutí. [...] Užila jsem také této příležitosti, kdy se s výborem loučím a naznačila jsem jim zcela upřímně a otevřeně některé zlořády, které ve středu jejich poslední dobou se zahnízdily, a nabádala k jejich vymýtní pro zdar spolku v budoucnosti. Ovšem, že z toho byla tam veliká vřava. Neboť: pro pravdu se lidé nejvíc hněvají. Nikdo nechce na sobě nechat vinu, byť ji stokrát měl, každý ji svaluje na toho vedle. A na konec obrátí se všecko proti tomu, kdo na chyby ukázal. Tak to asi dopadne také u nás. Místo dvou, tři nepřiznávkyň, na něž jsem ukázala, budu míti asi nepřitelem celý výbor. Ne-li zjevně, tedy tajně jistě, a to je ještě horší. [...] A tak jsem si pevně umínila, nedat se již zpátky zlákat a setrvat při vyslovené resignaci. Ale jako náš Pán a Mistr měl svá pokušení, jdou na mě také. Již přišla jedna, ta hlavní původkyně roztržky a jednání svoje tak omluvila a vysvětlila, že jsem se musila s ní smířit, jak jinak mi nedovoluje ani zákon lásky. A už pořád slyším: vy musíte, vy musíte zůstat! Jak se tu brániti? Dnes mají schůzi výboru, a přihrnou-li se zítra na mě, omluví a vysvětlí všecko - jak potom obstojí mé předsevzetí, s nímž jsem si pojila tolik slibů theosoficky i lidsky vábných? A tak jsem Ti zmítána jako lodička v bouři, a nevím, kam se dostanu.*⁴⁸⁹ Nakonec tomu bylo tak, jak se Maternová v dopise Moudré obávala - byla opětovně spolkem přesvědčena a v redakci setrvala celý další rok.

Teprve na konci roku 1912 se Maternová definitivně vzdala pozice hlavní redaktorky časopisu. Ve svém rozloučení se čtenářkami *Ženského světa* napsala: *„Přejavši r. 1908 redakci Ženského světa z rukou nejpřednější tehdy feministky české, slovutné spisovatelky Terézy Novákové, vedla podepsaná list po pět roků za láskyplné pomoci vynikajících, vzácných spolupracovníků, žen i mužů, snažíc se ze všech sil přes nepřízeň doby, tíhnoucí k lehčí a lacinější duševní stravě, udržeti list i v těžkých dobách na oné výši duševní, jaká mu slavnou jeho minulostí byla vytčena a velikými úkoly v budoucnosti zdůvodněna. (...) Za tu*

⁴⁸⁸ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Ústřední spolek českých žen. 20/11/1911.

⁴⁸⁹ LA PNP, fond č. 1132 (Moudrá Pavla), č. přír. 7/33. Maternová Pavla. 16/11/1911.

čistou a uvědomělou snahu k výši vzdáváme vroucí díky především vzácným svým spolupracovníkům; vzdáváme díky i svým čtenářům, redakcím českých i slovanských listů, jež byly s námi ve styku a celé české literární veřejnosti, odstupující koncem tohoto roku od vedení *Ženského světa*.⁴⁹⁰ Z rozloučení Maternové je jasné, že redakce a vydavatelství časopisu muselo na přelomu 19. a 20. století všemi silami bojovat proti rostoucímu zájmu společnosti o bulvární tisk, který se snažil zaujmout svou tematikou (vulgaritou, neseriózností, klepy atd.) a křiklavými grafickými prvky střední a nižší společenské vrstvy.⁴⁹¹ Právě tyto vrstvy byly cílovou skupinou listu, což znamenalo, že bulvární tisk byl jedním z největších konkurentů *Ženského světa*. Bulvární tituly totiž stály především na inzerci a levné ceně za jednotlivé výtisky, čemuž bylo velmi těžké konkurovat.

Ústřední spolek českých žen v druhém čísle po odchodu Maternové z časopisu, v roce 1913, zveřejnil na titulní straně vroucí dík této redaktorce „za dlouholeté vedení *Ženského Světa* duchem pokrokovým, bohatým a povzneseným, vzácným porozuměním pro kulturní a sociální potřeby žen českých.“⁴⁹² I po svém odchodu z redaktorského křesla však Maternová i nadále do časopisu přispívala.

5.3.2. Vydavatelství

Stejně jako v druhém období (1900-1907), také ve třetím období (1908-1912) vývoje *Ženského světa* spadalo jeho vydávání pod Ústřední spolek českých žen. Tento spolek list vydával až do konce roku 1913.

5.3.3. Redakce a administrace

Od roku 1908 se do pozice **hlavní a odpovědné redaktorky** *Ženského světa* dostala původní hlavní referentka časopisu a pravá ruka Terézy Novákové - Pavla Maternová,⁴⁹³ rozená Škampová, která byla sestrou českého básníka a spisovatele Aloise Škampy.⁴⁹⁴ Kromě spolkových činností pro Ústřední spolek českých žen a přispívání do *Ženského světa* se Maternová věnovala také překladům do tohoto časopisu. Ovládala totiž hned dva cizí jazyky - angličtinu a polštinu.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ "Doslov redakce." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.22, 20/12, s.314.

⁴⁹¹ Bednařík – Jiráček – Köpplová 2011: 82.

⁴⁹² "Slovutné paní Pavle Maternové." *Ženský svět*. R.17, 1913, č.2, 20/1, s.17.

⁴⁹³ Fotografie viz příloha č. 1, podpis viz příloha č. 22.

⁴⁹⁴ "Úmrtí." *Národní listy*. R.47, 1907, č.134, 16/5, s.3.

⁴⁹⁵ "Čtenářům." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.12, 25/6, s.160.

O změně odpovědné redaktorky daly policejnímu ředitelství vědět členky ÚSČŽ Zorka Hovorková společně s Eliškou Purkyňovou v dopise v červnu 1908 [viz příloha č. 23].⁴⁹⁶ Následně policejní ředitelství vydalo tzv. výměr, kterým oficiálně tuto změnu bralo na vědomí [viz příloha č. 24].⁴⁹⁷

Po konečném rozhodnutí Terézy Novákové definitivně se vzdát redakce *Ženského světa* napsala jeho zakladatelka Pavle Maternové dopis, v němž se jí snažila zbavit strachu z její nové funkce: „*Nyní k odpovědi na Váš milý list. Je plno v něm vzdechů, ale myslím, že není k nim nejmenší příčiny. S takovým čtrnáctičlenným redakčním komitétem⁴⁹⁸ bude se Vám pracovati lehce, nebude to vlastně žádná práce, když každý obor jednou i dvěma silami bude opatřován a jiné opět zase budou se starati o hmotný zdar, který se svým stálým omezováním místa, ilustrací atd. podvazoval listu životní šťávy. [...] Budete to míti jako prof. Masaryk s Naší Dobou; má své síly redakční pro každou rubriku a může býti třeba celý rok ve Vídni nebo v Americe - Naše Doba přece vždy v čas a s plným obsahem vyjde. Přece se tedy po 8 letech vzchopil Ústř. Spolek, aby pro orgán svůj pravoval. Naříkáte na Své slabé ruce; jsou-li slabé, či myslíte-li si tak o nich, pak věřte právě v jejich slabosti bude jejich síla. Vidíte to již v onom komitétu - a pak, veleběná přítelkyně, právě Vy dovedete se lépe vpraviti v poměry, jak jste po léta ukázala - zcela jinak než já. Umíte poprosit, kde já mlčím, umíte se sklonit, povolit, kde já vzdorně stojím. Nemám obavy, že to se Ž. Světem nepůjde. Jen tolik bych chtěla (...) abyste nešla příliš daleko v povolnosti a kompromissech, nýbrž i dále si říkala, že v té nynější hrozně, zoufalé mizérii české, alespoň ženy musí mnoho chtít, nesmí nic slevovat z pravdy, pokroku, svobodomyslnosti. Přeji Vám všeho zdaru a hlavně abyste neměla stále svázané ruce, jako jsem já je měla, počínajíc již II. ročníkem.*“⁴⁹⁹ Z dopisu Novákové lze usoudit, že redaktorská povaha Maternové se od povahy Novákové výrazně lišila. Maternová byla více komunikativní, přátelská a méně tvrdohlavá. Díky tomu měla také daleko lepší předpoklady k pozitivním vztahům s vydavatelstvím, než jaké byly mezi ÚSČŽ a Terézou Novákovou.

Zatímco Teréza Nováková měla vždy při ruce pouze Pavlu Maternovou, jakmile se Maternová stala šéfredaktorkou, získala ihned k nápomoci čtyřčlenný **redakční komitét**, který se k této funkci sám dobrovolně přihlásil. Komitét, jehož členové se měli věnovat každý jedné konkrétní rubrice, se měl scházet podle potřeby, a to v místnostech Ústředního spolku českých žen na adrese Na Příkopě 13. Poprvé v historii *Ženského světa* se tak začal tvořit

⁴⁹⁶ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 1.

⁴⁹⁷ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 3.

⁴⁹⁸ Nováková psala dopis v období, kdy ještě platila původní informace o čtrnáctičlenném komitétu.

⁴⁹⁹ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Nováková Teréza. 18/12/1907.

skutečný redakční tým, který znamenal dělbu redakční práce, co se týče jednotlivých rubrik. Společné prostory ÚSČŽ se v květnu 1908 přesunuly na adresu Spálená ulice č. 34,⁵⁰⁰ kde redakce *Ženského světa* sídlila až do konce roku 1913. **Administraci** obstarával redakční komitét a od roku 1911 členka ÚSČŽ Marie Lipavská.

Původně bylo v *Ženském světě* oznámeno, že se tento komitét měl skládat z celkem čtrnácti osob, mezi které patřily Marie Věra Babáková, Julie Emmingerová, Zorka Hovorková, Anuše Maříková, Marie Branbergrová, Marie Havelková, Anna Jenšovská, Popelka Bilianová, A. Smíšková, Olga Stránská-Absolonová, Madlena Wanklová, Eliška Purkyňová, J. Danešová a M. Slavíková⁵⁰¹ V prvním čísle *Ženského Světa* roku 1908 však byla tato informace označena jako chybná a bylo potvrzeno, že těchto čtrnáct osob obsahovalo čtyři členy redakční rady a 10 spolupracovníků listu.⁵⁰² Které ženy z výše jmenovaných byly členy čtyřčlenného redakčního komitétu však není známo.

V roce 1908 měla Anuše Maříková na starosti rubriku "Politický přehled" a Marie Branbergrová rubriky "Volební hnutí u nás i jinde", "Vzdělání a školství", "Hnutí étické a kulturní" a "Ženská otázka". V roce 1909 rubriku "Ze světa slovanského" zařizovaly Marie a Vlasta Havelkovy a rubriku "Z domova i ciziny" měly na starosti Marie Branbergrová, Marie Havelková, Karla Bufková-Wanklová⁵⁰³ a L. Bozděchová. Rubriku "Ústřední spolek českých žen" v tomto roce vedla Eliška Purkyňová. V roce 1911 rubriky "Ze světa slovanského" a "Ženská otázka" vedly pouze Marie Havelková a Karla Bufková-Wanklová.

I nadále však časopis využíval také pomoci **externích přispěvatelů**. *Ženský svět* však podle svých vlastních slov kladl přísné požadavky na přijímané příspěvky, čímž opět praktikoval tzv. gate-keeping. Například nepřijetí článku neznámé paní Věry v červnu roku 1911 redakce odůvodnila slovy: „*Nehodí se pro nás. Přijímáme jen věci vážné.*“⁵⁰⁴ Můžeme se tedy domnívat, že se jednalo o článek ironický, možná až satirický, případně povrchního charakteru, který se do vzdělávacího a vážného stylu článků *Ženského světa* nehodil. Ve stejném období redakce také odmítla příspěvek paní L. M., který, ač byl redakci ohodnocen jako moc dobrý, „*vymyká se svou rozměrností sloupcům listu.*“⁵⁰⁵ Z toho můžeme soudit, že články do *Ženského světa* musely kromě určitého obsahu splňovat také stanovenou délku.

⁵⁰⁰ *Ženský svět*. R.12, 1908, č.9, 5/5, s.136.

⁵⁰¹ "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.11, 1907, č.22, 20/12, s.266.

⁵⁰² "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.12, 1908, č.1, 5/1, s.21.

⁵⁰³ Později známá spíše jako Karla Absolonová-Bufková, byla autorkou knih a zároveň matkou paleontologa Karla Absolona a Olgy Stránské-Absolonové, taktéž přispěvatelky do *Ženského světa*.

⁵⁰⁴ "Listárna redakce." *Ženský svět*. R.15, 1911, č.12, 20/6, s.190.

⁵⁰⁵ "Listárna redakce." *Ženský svět*. R.15, 1911, č.12, 20/6, s.190.

Zůstává však otázkou, proč článek paní L. M. nebyl přijat jako článek na pokračování, které *Ženský svět* často publikoval.

V jednom případě došlo také k tomu, že se proti publikování příspěvku v *Ženském světě* postavil sám jeho autor. V roce 1908 spisovatel Jaroslav Kvapil napsal dopis hlavní redaktorce Pavle Maternové, ve kterém ji žádal, aby jeho báseň, nalezená v pozůstalosti jeho zesnulé přítelkyně, Jindřišky Slavínské,⁵⁰⁶ která měla být v časopise použita k oslavě hereččiny památky, nebyla publikována: „*Je to hříčka, tak důvěrná a soukromá, že by mi to působilo rozpaký, kdyby měla o ní zvědět veřejnost.*“⁵⁰⁷ Můžeme spekulovat, jestli Kvapil neměl se Slavínskou bližší, než pouze přátelský vztah, a vzhledem k smrti jeho vlastní manželky o rok dříve nechtěl památku ani jedné z dam pošpinit. O jaké konkrétní důvěrné informace však v básni šlo, není známo. Kvapil Maternové však nabídl, že k oslavě památky Slavínské může časopis použít část její korespondence s jeho ženou, Hanou Kvapilovou.⁵⁰⁸ Maternová Kvapilovu žádost přijala a do několika týdnů jí Kvapil slíbenou korespondenci poskytl.⁵⁰⁹

Pavla Maternová pracovala na *Ženském světě* stejně pilně jako jeho předchozí hlavní redaktorka Nováková. Její výjimečně dobré práci vyjádřila svůj obdiv například v roce 1911 spisovatelka Eliška Krásnohorská: „*A pořád se obdivuji Tvé práci věnované Ženskému Světu. To není maličkost, to je velký kus života, píle a snahy.*“⁵¹⁰

Práce, ač dobrá, byla ale zároveň velmi nesnadná. I z toho důvodu v nadcházejících letech udržovala Maternová korespondenční styk se svou předchůdkyní, Terézou Novákovou: byla totiž jedinou osobou, která by pochopila její vlastní strasti s tímto časopisem. Přibližně rok po nástupu do redaktorského křesla si jí postěžovala: „*A redakce! Kdyby to bylo jen to, co konečně se vytiskne. Kde kdo si vzpomene a píše redaktorce ubohé o radu, o pomoc, o kritiku, o největší zbytečnosti na světě, a nikdy všemu nedostojíš a nezachováš se. A ty návštěvy! A ty tahanice s tiskárnou! Dnes je osmého, a já po opětovné urgenci dostala ve 2 hodiny odpoledne první část korektury. Každý krčí rameny, že za to nemůže, a na pana Lešingra už jsem odvykla si choditi, jako jsem zprvu dělávala. Je to ztráta času ještě větší - a on, chudák, sám má hlavu plnu svých starostí.*“⁵¹¹ Z dopisu je zřejmé, že výměnou redaktorky, ač přímo ze srdce Ústředního spolku českých žen, všechny problémy jen tak neustaly. Tyto problémy,

⁵⁰⁶ Jindřiška Slavínská, herečka Národního divadla, byla v červenci roku 1908 ušlapána koňským sprežením (Motýl 2008).

⁵⁰⁷ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Kvapil Jaroslav. 16/10/1908.

⁵⁰⁸ Kvapilová a Slavínská byly přítelkyněmi.

⁵⁰⁹ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Kvapil Jaroslav. 25/10/1908.

⁵¹⁰ LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Krásnohorská Eliška. 18/6/1911.

⁵¹¹ LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 882-923, č. přír. 82/90. Maternová Pavla. 8/12/1908.

ač podobně jako u Terézy Novákové nebyly konkretizovány, pramenily z různých oblastí, které se týkaly vedení redakce: problémy s tiskárnou, redakčním týmem, přispěvateli atd. Navíc k nim postupně přibývaly také její vlastní spory s vedením ÚSČŽ, které nakonec ji, stejně jako její předchůdkyni, vedly k definitivnímu opuštění redakčního křesla na konci roku 1912.

5.3.4. Distribuce

Ani rozšiřování *Ženského světa* se ve třetím období období mezi lety 1908 a 1912 nic nezměnilo. Časopis stále využíval abonentního způsobu distribuce. Expedici měla na starosti administrace listu, kterou byly pověřeny členky Ústředního spolku českých žen.

5.3.5. Ekonomická základna

Finančně si časopis *Ženský svět* v období mezi lety 1908 a 1912 vedl velmi podobně jako ve dvěma druhém vývojovém období (1900-1907). Časopis nepatřil mezi velké české časopisy a jeho odběratelstvo bylo malého rozsahu, což mělo vliv také na špatnou finanční situaci tohoto listu. *Ženský svět* stále vydával a spravoval Ústřední spolek českých žen, který během dvanácti let mnoho změn co se týče periodicity, ceny listu, honorářů nebo inzerce neučinil.

5.3.5.1. Periodicita listu

Periodicita časopisu *Ženský svět* zůstala i ve třetím období jeho vývoje (1908-1912) zachována. Již od počátku svého vydávání (1896), byl časopis vydáván každý druhý týden, vždy 5. a 20. dne v měsíci, kromě měsíce srpna.

5.3.5.2. Cena listu

V průběhu třetího období (1908-1912) nedošlo k žádným významným změnám ani ceny předplatného *Ženského světa*, které tak již od roku 1900 zůstalo nezměněno: členové Ústředního spolku českých žen za roční předplatné zaplatili 6 korun, zatímco ostatní odběratelé měli předplatné za rok o korunu dražší. Cena předplatného za půl roku činila přesnou polovinu z roční částky (3 K / 3.5 K) [viz příloha č. 11].

5.3.5.3. Honoráře

O honorářích autorům článků během třetího období (1908-1912) se bohužel z korespondence ani z jiných archivních spisů mnoho nedozvíme. Vzhledem k tomu, že však ekonomická situace jak časopisu, tak i českých zemí v rámci Rakouska-Uherska, nebyla příliš odlišná od předešlých let začátku 20. století, můžeme se domnívat, že honoráře byly obdobné jako v druhém období (1900-1907).⁵¹²

5.3.5.4. Inzerce

K mírnému zdražení inzerce v *Ženském světě* došlo v roce 1908, kdy byly inzeráty na 1 stranu, 1/2 strany, 1/4 strany a 1/8 strany postupně odstupňovány na 40,-, 24,-, 12,- a 7,-.⁵¹³ Vzhledem ke zvětšenému počtu stran jednoho čísla byl časopis nucen zvýšit také počet stran inzerce - první číslo roku 1908 například vyšlo o 21 stranách, z nichž šest zabírala inzerce.

5.3.6. Technologické podmínky

Stejně jako ekonomické podmínky, také technologické podmínky časopisu zůstaly i ve třetím období (1908-1912) zachovány. Po celé toto období tiskla *Ženský svět* tiskárna Edvarda Leschingera.⁵¹⁴

5.3.7. Cenzura

Do problémů s cenzurou se *Ženský svět* poprvé ve své historii dostal právě na konci třetího období, v roce 1912, kdy 21. číslo jeho 16. ročníku vyšlo 11. prosince v hlavičce s titulkem "Po konfiskaci opravené vydání," [viz příloha č. 25]. Zabavena zde byla část článku v rubrice "Z domova i z ciziny," s názvem: "Protest proti válce" od autora s pseudonymem K.B.W.⁵¹⁵ Zabavené části článku byly cenzory smazány; zůstala po nich pouze prázdná místa.

Z nezabavených částí tohoto článku jsou patrné pacifistické snahy žen zabránit hrozící válce. Můžeme spekulovat, že zabavená část článku se mohla mnohem více dotýkat tehdejší politické či nadcházející válečné situace, než bylo dříve u *Ženského světa* obvyklé, což mohlo

⁵¹² Arne Novák v druhém období (1900-1907) získával přibližně 5 korun za jedno číslo.

⁵¹³ *Ženský svět*. R.12, 1908, č.1, 5/1, s.21.

⁵¹⁴ Viz kapitola 5.2.6.2. Tiskárna Edvarda Leschingera.

⁵¹⁵ Pravděpodobně se jednalo o Karlu Bufkovou-Wanklovou (K.B.W. "Protest proti válce." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.21, 5/12, s.289).

být trnem v oku cenzorů. Žádost o zničení zabavených tiskopisů tohoto čísla podal zemský trestní soud 28. prosince 1912 [viz příloha č. 26].⁵¹⁶

5.3.8. Struktura listu

Odchod Terézy Novákové z postu hlavní redaktorky *Ženského světa* na konci roku 1907 měl od počátku nového ročníku v roce 1908 vliv kromě jiného také na strukturu tohoto časopisu. Její postoj, že *Ženský svět* by měl být nepolitickým časopisem,⁵¹⁷ nebyl sdílen se členy Ústředního spolku českých žen, které se s jejím odchodem rozhodly upravit obsah listu. Zvyšující se snahy žen o získání přístupu do politické sféry, které v roce 1907 vyvrcholily zjištěním mezery v zákoně, díky níž volby v roce 1908 poprvé zaznamenaly kandidaturu tří žen, se od nástupu Pavly Maternové do křesla hlavní redaktorky *Ženského světa*, začaly projevat i na stránkách tohoto časopisu a od třetího období (1908-1912) se v časopise začaly poprvé objevovat rubriky týkající se politické situace a volebního hnutí. Množstvím rubrik se však časopis navázal na své první období (1896-1899).

Struktura časopisu byla v roce 1908 následující: úvodní články (články na aktuální témata, také poezie a beletrie), po nichž následovaly rubriky: Hnutí éthické a kulturní (obsahovala množství kratších zpráv kulturního, sociálního a hospodářského charakteru), Ženská otázka (rubrika zaměřující se na ženské hnutí a vzdělání, ženská povolání atd.), Politický přehled (první politicky zaměřená rubrika *Ženského světa*; zaměřovala se na novinky týkající se politické situace u nás i v zahraničí; v roce 1909 přejmenována na „Z politiky“),⁵¹⁸ Besedy literární (úryvky z literatury) Volební hnutí u nás a jinde (informace o volebním hnutí žen), Vzdělání a školství (zprávy o české i zahraniční situaci ve vzdělávání), Našim dívkám (rubrika určená k osvětě mladých dívek – např. historie ženského hnutí), Z literatur slovanských (tato rubrika obsahovala jak ukázky ze zahraniční beletrie, tak i zprávy o zahraničních literárních novinkách; od roku 1909 se neobjevuje), Ze světa slovanského (informační zprávy ze zahraničí), Literatura a umění (novinky a recenze z české literatury, divadla a výtvarného umění), Volné hovory (volné úvahy týkající se literatury,

⁵¹⁶ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 7.

⁵¹⁷ Arne Novák ve svém článku k oslavě 30. výročí vydávání *Ženského světa* vyjádřil své překvapení, „*jak málo pozornosti* [bylo ze začátku v časopise] *věnováno politické a veřejné činnosti žen, neboť příslušná rubrika přináší takměř jenom stati retrospektivní,*“ (Novák, Arne. "U kolébky *Ženského světa*" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.4). Tuto absenci politických témat Novák omlouval teprve začínajícím uvědomováním své matky v otázkách politiky a volebního práva, o které později velmi usilovala: „*Teréza Nováková, pozdější horlivá průkopnice politického a hlavně hlasovacího práva žen, v té věci se teprve hledala a uvědomovala,*“ (Novák, Arne. "U kolébky *Ženského světa*" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.4).

⁵¹⁸ Redakce slíbila, že v této rubrice zachová „*naprostou nestrannost a že se* [omezí] *jen na pouhé referování o událostech právě sběhlých,*“ ("Politický přehled." *Ženský svět*. R.12, 1907, č.1, 5/1, s.13). Rubrika tedy neměla reflektovat politické názory redakce.

umění, mravnosti a aktuálních otázek veřejného života), Národní hospodářství (rubrika o současné hospodářské situaci a pozice ženy v ní), Zprávy spolkové (většinou obsahovala zprávy o českých ženských spolcích a jejich činnosti), Zprávy (ostatní zprávy nezařaditelné do jiných rubrik – úmrtí, zprávy o jiných časopisech atd.; později v roce 1908 přejmenováno na „Zprávy a oznámení“) a Ústřední spolek českých žen (podobně jako v druhém období, i v období třetím referovala o aktivitách tohoto spolku, jehož byl *Ženský svět* orgánem). I v tomto období nebyly rubriky vždy stálé, záleželo na počtu došlých příspěvků a hodících se zpráv, které časopis mohl publikovat.

Od roku 1909 došlo k opětovnému zjednodušení struktury rubrik – témata týkající se ženské otázky, volebního hnutí, vzdělání a školství a kultury nyní spadala pod jednu rubriku Z domova i z ciziny. Kromě ní v tomto roce časopis stále vydával rubriky Z politiky, Besedy literární, Literatura a umění, Zprávy spolkové, Zprávy a oznámení a Ústřední spolek českých žen. Od roku 1910 začala být sporadicky zařazována také Hlídky školská (specializující se na dívčí vzdělání). V roce 1911 přibyla rubrika Z našeho života (zaměřující se na zprávy z českého území) a byla také obnovena rubrika Ze světa slovanského.

5.3.9. Grafická podoba listu

5.3.9.1. Formát listu a počet stran

Již od třetího ročníku *Ženského světa* (od prosince 1898) byl tento časopis vydáván ve zvětšeném formátu o velikosti 22.5 cm x 35.5 cm. Tuto velikost si časopis zachoval i během třetího období jeho vývoje (1908-1912). Počet stran se v tomto období pohyboval mezi 12 a 16.

5.3.9.2. Titulní strana

S odchodem Terézy Novákové z postu hlavní redaktorky *Ženského světa* (se začátkem 12. ročníku - 1908) však došlo ke změnám ve vzhledu úvodní strany časopisu - jakoby se redakce snažila začít znovu, s čistým štítem.

Došlo především k velkému zjednodušení hlavičky úvodní strany. Kromě názvu časopisu, podnadspisu, deklarace spolupráce s ÚSČŽ, čísla, ročníku a data vydání neobsahovala hlavička žádné jiné dodatečné informace jako adresy, cenu předplatného nebo spojitost s Terézou Novákovou. Ročník a číslo se nyní nacházely po boku podtitulků v rámečcích s oblými rohy [viz příloha č. 27]. I nadále neexistovala titulní strana samostatně, pouze titulní hlavička.

5.3.9.3. Vzhled vnitřní části listu

Větší formát časopisu (od roku 1900) znamenal také, že již bylo výhodnější používat dvousloupcového formátování řádků na jednotlivých stranách, a to jak v rubrikách, tak i v hlavních příspěvcích na prvních stránkách časopisu. Dvousloupcové formátování na větším formátu časopisu je charakteristické pro druhé (1900-1907) a třetí (1908-1912) období vývoje časopisu.

5.3.9.4. Použití barev při tisku

Třetí období vývoje *Ženského světa* (1908-1912) je charakteristické vydáváním speciálních čísel časopisu, které poprvé získaly barevný nádech. Časopisu k tomu dopomohla specializace tiskárny Edvarda Leschingera na chromotypii, resp. barvotisk.

První takové číslo vyšlo 5. července 1908 jako speciální číslo k 2. sjezdu československých žen.⁵¹⁹ Název časopisu, stejně jako název titulní básně Pavly Maternové byl vytisknut v červené barvě. Červeně bylo vyzdobeno také číslo z 25. června 1912 k oslavě úspěšné kandidatury Boženy Vikové-Kunětické, která se stala první ženou-poslankyní v českém zemském sěmu a zároveň k otevření výstavy práce polských žen v Praze.⁵²⁰ Některé části vnitřních stran tohoto čísla lemoval slavnostní červený pruh.

Naopak smuteční události byly ponechány v černých barvách. Příkladem toho bylo první číslo vydané po úmrtí zakladatelky *Ženského světa*, Terézy Novákové, v listopadu roku 1912. Fotografie Novákové, která zemřela 13. listopadu 1912, tehdy lemoval silný černý pruh.

5.3.9.5. Obrazové reprodukce

Také ve třetím období (1908-1912) byly fotografie a ilustrace užívány spíše při výjimečných příležitostech. První fotografie tohoto období se objevila hned v prvním čísle *Ženského světa* v roce 1908. Jednalo se o článek připomínající předešlá léta pod redakcí Terézy Novákové, jejíž nejnovější podobizna (z roku 1907) byla k článku přiložena.⁵²¹ Podobně také byla využita fotografie Boženy Vikové-Kunětické ve zvláštním čísle k již zmíněné oslavě její úspěšné kandidatury.

⁵¹⁹ *Ženský svět*. R.12, 1908, č.13-14, 5/7, s.177.

⁵²⁰ *Ženský svět*. R.16, 1912, č.12, 25/6, s.157, 160.

⁵²¹ Maternová, Pavla. "Jedenáct let - postupem vpřed." *Ženský svět*. R.12, 1908, 5/1, č.1, s.2.

Stejně jako bylo toto období zahájeno podobiznou Terézy Novákové, tak bylo také zakončeno. V roce 1912 totiž jeho zakladatelka zemřela, což *Ženský svět* připomenul její fotografií na titulní stránce v listopadu toho roku.⁵²²

5.4. Čtvrté období (1913-1916)

Čtvrté období vývoje *Ženského světa* (1913-1916) částečně spadá do období první světové války (1914-1918), která produkci časopisu v mnohém nepříznivě ovlivnila. Odchod mužů na válečnou frontu, cenová inflace, nedostatek spotřebního zboží - to je jen část z problémů, kterým (nejen) redakce *Ženského světa* musela v této době čelit.

Čtvrté období se dá také charakterizovat jako nejproměnlivější období vývoje tohoto časopisu, během něhož se v rozmezí čtyř let vystřídaly hned dvě šéfredaktorky, jejichž období redigování *Ženského světa* čtvrté období ohraničuje. Začátek tohoto období, rok 1913, označuje nástup nové šéfredaktorky Elišky Purkyňové, která však svou pozici opustila již na konci roku 1914, kdy ji na další dva roky vystřídala Marie Brožová, odcházejíc z postu na konci roku 1916. Rok 1913 kromě nástupu nové šéfredaktorky znamenal také změnu tiskárny z tiskárny Edvarda Leschingera na Pražskou akciovou tiskárnu. V tomto období došlo také k definitivní odluce *Ženského světa* od Ústředního spolku českých žen (1914/1915), jehož vydavatelskou funkci nahradilo Vydavatelské družstvo *Ženského světa*, které časopis silně ovlivnilo svým spojením s Národní stranou svobodomyslnou.

V následujících podkapitolách se tedy zaměřím právě na tyto změny, dále na fungování redakce, distribuci, ekonomickou základnu, technologické podmínky, strukturu listu a jeho grafickou podobu.

5.4.1. Vývojové změny ve čtvrtém období

Na místo hlavní redaktorky Pavly Maternové v lednu roku 1913 nastoupila dlouhodobá přispěvatelka, Eliška Purkyňová, které v této pozici zůstala do konce roku 1914. V roce 1914 došlo hned k několika významným změnám, co se týče vydávání *Ženského světa*. Kvůli finančním potížím⁵²³ přešel z rukou Ústředního spolku českých žen, který časopis vydával od roku 1900, v majetek a vydavatelství Vydavatelského družstva *Ženského světa*. V oznámení této změny v *Ženském světě* družstvo čtenářům slíbilo: „[věnovat] listu veškerou péči, aby stal se vskutku reprezentativní a přední revuí ženské inteligence a aby stal se orgánem všech

⁵²² *Ženský svět*. R.16, 1912, č.12, 25/6, s.157, 160.

⁵²³ Heczková 2009: 180.

*svobodomyšlných a osvícených paní a dívek českých.*⁵²⁴ Jedním z budoucích plánů Vydavatelského družstva Ženského světa, za kterým stály "Nakladatelské domy československé strany svobodomyšlné",⁵²⁵ bylo také obnovit *Ženskou bibliotéku*,⁵²⁶ k tomu však nikdy nedošlo. I přesto, že Ústřední spolek českých žen časopis již nevydával, i nadále zůstával v roce 1914 *Ženský svět* jeho orgánem.

Bylo patrné, že se Vydavatelské družstvo snažilo vzít si příkladu z počátků vydávání *Ženského světa*, z doby redakce Terézy Novákové, a využít této tradice a jména významné české spisovatelky k lepší propagaci časopisu. Na její odkaz poukázala redakce i v oznámení o změnách ve vydavatelství, kdy oznámila též návrat k prvotnímu, menšímu, formátu listu (identickému formátu z let 1896-1898),⁵²⁷ a následně také od roku 1915, kdy se v hlavičce listu začal objevovat podnapis: „založen Terézou Novákovou roku 1896.“⁵²⁸ Od tohoto roku také přestala být odpovědnou redaktorkou časopisu Eliška Purkyňová a její místo na dva roky zaujala Marie Brožová.⁵²⁹

Další změnou, ke které na začátku roku 1914 došlo, byla změna tiskárny. Po dlouhých dvanácti letech přestal být *Ženský svět* tisknut Edvardem Leschingerem, a začala jej tisknout Pražská akciová tiskárna (PAT) v Praze (Mariánská 3). Tato tiskárna byla jedním z hlavních tiskových podniků a vydavatelských koncernů v období první republiky.⁵³⁰ Také redakce a administrace začala sídlit v budově Pražské akciové tiskárny, a to jejím druhém poschodí. Kvůli všem těmto změnám také první číslo tohoto časopisu v roce 1914 vyšlo až 5. dubna.⁵³¹

Přechod k Pražské akciové tiskárně však znamenal také počátek vstupu časopisu do politického teritoria. Do roku 1913 se *Ženský svět* politice vyhýbal a Teréza Nováková jej dokonce označovala za nepolitický a nestranný.⁵³² První polovina 20. století však byla charakteristická tím, že politické strany byly napojeny na tiskové koncerny, avšak jelikož podle tehdejších zákonů politické strany nesměly vlastnit nemovitý majetek, jejich představitelé proto často vlastnili akciové společnosti (např. tiskárny) jako fyzická nebo právnická osoba.⁵³³ Periodika vydávaná koncernem PAT byla v tomto období napojena na **Národní stranou svobodomyšlnou**, neboli mladočechy. A vzhledem k tomu, že pro tuto

⁵²⁴ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

⁵²⁵ Heczková 2009: 180.

⁵²⁶ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

⁵²⁷ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

⁵²⁸ *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.1.

⁵²⁹ *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.1.

⁵³⁰ Významnými časopisy, které PAT tiskla byl například *Národ* nebo *Národní listy* (Bednařík - Jiráček - Köpplová 2011: 170)

⁵³¹ *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.1.

⁵³² Štěpánová 2008: 106.

⁵³³ Bednařík - Jiráček - Köpplová 2011: 165.

stranu pracovala také Miloslava Sísová, která se roku 1913 stala předsedkyní Vydavatelského družstva Ženského světa, začalo postupně docházet ke zvyšujícímu se vlivu této strany na časopis. Například v popisu cílové skupiny časopisu z roku 1914: „*všechny svobodomyšlné a osvícené paní a dívky české*“,⁵³⁴ se poprvé objevuje lehký náznak spojitosti s Národní stranou svobodomyšlnou; redakce navíc na začátku tohoto roku prohlásila, že časopis „*zůstane listem svobodomyšlným*“,⁵³⁵ Existuje tedy možnost, že určité politické názory této strany mohly být propagovány prostřednictvím tohoto listu. Pro Národní stranu svobodomyšlnou to byla možnost, jak se otevřít nové cílové skupině - ženám, které byly již v té době velice blízko získání volebního práva. Politické názory redakce se však poprvé ustavily až v pátém období vývoje *Ženského světa* (1917-1930).

I přesto, že mnoho jiných periodik svou činnost v průběhu první světové války přerušilo, nebo bylo přímo zrušeno, *Ženský svět* ve svém vydávání nepolevil. Hlavním důvodem byla patrně "neškodnost" časopisu z jeho obsahové stránky. Většina zastavených periodik v období první světové války byla totiž zastavena právě kvůli svému politickému přesvědčení. *Ženský svět* se však oficiálně na začátku války nehlásil k žádné politické straně⁵³⁶ a politickou situací se na svých stránkách příliš nezajímal. Jedním z dalších důvodů který *Ženskému světu* k vycházení za války dopomohl, byl pravděpodobně fakt, že v redakci a mezi jeho přispěvateli byly převážně ženy, které kvůli svému pohlaví nebyly povolány do boje. Jelikož většina mužů odjela bojovat, byly to najednou ženy, kdo se stal jediným živitelem rodiny.⁵³⁷

Válečné vycházení *Ženského světa* však nebylo jednoznačnou výhrou. S nastupující válkou došlo v roce 1914 k zesílení cenzury, která se naplno projevila i v nepolitickém *Ženském světě*. Velká část prvního čísla roku 1915 byla vybílena cenzory a z článku redakce k prvnímu číslu nového roku sálala úzkost z nastalé situace.: „*Zahajujeme nový ročník Ženského Světa. Za poměrů, jakých nepamatuje ne jedna, ale řada generací. Poměrů, které se dotýkají každého jedince, stejně hluboko i nás, žen, neboť nestrádá jen bojující vojsko, mužský svět, ale všichni druzí. (...) Je povinností naší i tady [v ženském hnutí] starati se o kontinuitu, musíme aspoň chtít jítí vpřed. A tak vydáváme nepřerušně i Ženský Svět. Nepotřebujeme*

⁵³⁴ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa." *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

⁵³⁵ "Místo úvodního článku" *Ženský svět*. R.18, 1914, 5/4, s.21.

⁵³⁶ Spojitost s Národní stranou svobodomyšlnou byla v této době velmi nepatrná.

⁵³⁷ "První světová válka byla velkou genderovou revolucí." 2014. In *Česká televize*.

zvláště ujišťovati, že za hmotných obětí.⁵³⁸ A proto spoléháme, že naše čtenářky nám zůstanou věrny, a že podepřou naše úsilí.⁵³⁹

I přesto, že bylo během změn v časopise v roce 1914 oznámeno, že *Ženský svět* i nadále zůstane orgánem Ústředního spolku českých žen, v červnu 1915 se tato situace rázem změnila. V dopisech adresovaným Vydavatelskému družstvu ÚSČŽ oznámil, že „*usnesl se výbor ÚSČŽ zřeknouti se Ženského Světa jako svého orgánu a ponechati veškero jeho jednání a zodpovědnost Družstvu samotnému. (...) [Na listu] nesmí býti označeno, že jest orgánem spolku.*“⁵⁴⁰ Představenstvo Vydavatelského družstva toto rozpojení mezi nimi a Ústředním spolkem českých žen, jehož důvody nebyly oznámeny, neslo velmi těžce. Opětovně dokonce nabídl Ústřednímu spolku list za orgán doufajíc, že „*bude dosaženo bývalých družných poměrů.*“⁵⁴¹ A i přesto, že k žádnému opětovnému převzetí *Ženského světa* jako orgánu ÚSČŽ nedošlo, redakce se hodlala i nadále hlásit k jeho tradicím: „*Nám leží na srdci prospěch spolku, jsme spjaty s ním z minulosti příliš těsnými citovými páskami, než aby nám byl lhostejný jeho osud, a než abychom si nepřály, aby spolek pokračoval vpřed, ruku v ruce s námi, a aby byla jeho budoucnost na té výši a na těch cestách, po kterých šel ve své úctyhodné minulosti.*“⁵⁴² Ústřední spolek českých žen poté fungoval samostatně i nadále. V roce 1918 však úřady jeho činnost zastavily.⁵⁴³

Rozpojení od Ústředního spolku českých žen však *Ženskému světu*, alespoň co se přispěvatelů týkalo, příliš neuškodilo. O nouzi o příspěvky se vůbec nedalo hovořit - v srpnu roku 1915 musela redakce dokonce vydat dvojnásobné číslo i v srpnu, přičemž běžně v tomto měsíci kvůli letním prázdninám *Ženský svět* nevycházel, a to z důvodu příliš velkého množství časového příspěvkového materiálu.⁵⁴⁴

5.4.2. Vydavatelství

Jak již bylo naznačeno v předchozí kapitole, jednou z největších změn čtvrtého období (1913-1916) byla změna vydavatele *Ženského světa*. Zatímco během roku 1913 časopis i nadále vydával Ústřední spolek českých žen, první tři měsíce roku 1914 byly ve znamení domluv o budoucnosti tohoto časopisu, který velice finančně strádal. V březnu dohodnuto, že časopis

⁵³⁸ První světová válka s sebou přinesla také vlnu zdražování, která se dotkla i novinářského průmyslu [viz kapitola 5.4.5.3. Honoráře].

⁵³⁹ "K prvnímu číslu *Ženského Světa!*" *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.13.

⁵⁴⁰ "Z redakce" *Ženský svět*. R.19, 1915, č.10-11, 25/6, s.168.

⁵⁴¹ "Z redakce" *Ženský svět*. R.19, 1915, č.10-11, 25/6, s.168.

⁵⁴² "Z redakce" *Ženský svět*. R.19, 1915, č.10-11, 25/6, s.168.

⁵⁴³ *Ženský svět*. R.22, 1918, (b.d.), s.149.

⁵⁴⁴ "Redakční sdělení." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.15, 25/8, s.241.

vejde v majetek "Soukromého družstva." 9. března 1914 jednatelka ÚSČŽ Popelka Bilianová a starostka ÚSČŽ Marie Havelková oznámily tuto změnu policejnímu ředitelství.⁵⁴⁵ Mezi členy tohoto družstva podle dopisu patřily: Miloslava Sísová, Eliška Purkyňová, Marie Farská, Marie Lipavská, Popelka Bilianová a M. P. Dvořáková. Zároveň však bylo v tomto dopise poznamenáno, že i nadále zůstává vydavatelem časopisu Ústřední spolek českých žen.

Na ustavující schůzi družstva, která se konala 10. března 1914, bylo zvoleno šest členů do jeho představenstva. Předsedkyní se stala novinářka Miloslava Sísová, pokladní Marie Lipavská a hlavní redaktorkou listu byla opětovně zvolena Eliška Purkyňová.⁵⁴⁶

Změna majitele však nebyla dostačující a během března 1914 došlo k rozhodnutí předat také vydávání časopisu nově vzniklému soukromému družstvu, které získalo označení **Vydavatelské družstvo Ženského světa** [viz příloha č. 12], přičemž podíly jednotlivých členů družstva tvořily 60 korun.⁵⁴⁷ Celkově tedy družstvo se šesti členkami zahajovalo svou činnost s kapitálem v hodnotě 360 korun.

Již víme, že velká konkurence na vydavatelském trhu na konci 19. století přiměla pro mnohé tehdejší vydavatele tištěných médií, kteří chtěli získat větší odběratelstvo, či zlepšit svou finanční situaci, učinit jeden ze dvou logických kroků: spojit se se zájmovou skupinou okolo časopisu nebo přenechat vydávání časopisu samostatnému vydavatelskému družstvu či akciové společnosti.⁵⁴⁸ V roce 1900 došlo ke kombinaci obou zmíněných kroků, kdy Jan Otto nechal Ústřední spolek českých žen převzít *Ženský svět*. *Ženský svět* však tehdy nebyl jediným vydavatelským počinem ÚSČŽ, neboť spolek svým nákladem vydal také množství knih, což mohlo spolek finančně zatěžovat. Odevzdání vydávání časopisu samostatnému vydavatelskému družstvu, jehož jediným zaměřením bylo vydávání *Ženského světa*, které financovaly samy členky družstva, bylo proto logickým řešením - spolek i časopis mohly prosperovat každý zvlášť, aniž by na sobě byli finančně závislí.

Po třinácti letech vydávání Ústředním spolkem českých žen (1900-1913) tak získal *Ženský svět* jak nového majitele, tak i vydavatele. Během těchto dlouhých domluv a přesunů, které trvaly celé první čtvrtletí roku 1914, *Ženský svět* vůbec nevycházel. První číslo roku 1914 vyšlo kvůli těmto změnám až 5. dubna. Vydavatelské družské *Ženského světa* vydávalo svůj časopis až do úplného konce jeho vydávání v roce 1930.

⁵⁴⁵ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 13.

⁵⁴⁶ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

⁵⁴⁷ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa." *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

⁵⁴⁸ Bednařík - Jiráková - Köpplová 2011: 136.

5.4.3. Redakce a administrace

5.4.3.1. Redakce Elišky Purkyňové (1913-1914)

Počátkem 17. ročníku *Ženského světa*, tedy od roku 1913 se **hlavní a odpovědnou redaktorkou** stala **Eliška Purkyňová** [viz příloha č. 1]. Purkyňová, častěji však používající příjmení "z Purkyňů", byla zastánkyní českého ženského hnutí a později i meziválečnou poslankyní Národního shromáždění. Přivdala se do slavné české rodiny Purkyňů.⁵⁴⁹

Eliška Purkyňová již dříve publikovala v *Ženském světě*, zároveň byla členkou redakčního komitétu během doby redigování časopisu Pavlou Maternovou (1908-1912) a také členkou Ústředního spolku českých žen. Byl to pravděpodobně její aktivní přístup k časopisu a práci v ÚSČŽ, který jí k této pozici dopomohl.

Na policejní ředitelství zaslala oznámení o změně hlavní redaktorky tajemnice ÚSČŽ, Augustina Rottová, 9. ledna 1913.⁵⁵⁰ 28. února toho roku došel na policejní ředitelství další dopis od ÚSČŽ, ve kterém byla redaktorská pozice Elišky Purkyňové opětovně potvrzena, tentokrát starostkou spolku, Marií Havelkovou.⁵⁵¹

Stejně jako její předchůdkyně, i Purkyňová měla k ruce **redakční radu časopisu**,⁵⁵² jejíž hlavní osobností byla PhDr. Věra Babáková.⁵⁵³ Jejich společnou snahou bylo, aby byl *Ženský svět* „*listem, v němž by ženská inteligence nalezla živé podněty k myšlení a práci.*“⁵⁵⁴ Ke schůzím rada v průběhu roku 1914 stále využívala spolkových místností Ústředního spolku českých žen, redakce však oficiálně sídlila v místě bydliště Elišky Purkyňové, na Smíchově, na Zahradní ulici č. 10.⁵⁵⁵

Ve stejném roce, jako Purkyňová nastoupila do křesla šéfredaktorky *Ženského světa* (1913), časopis také po mnoha letech změnil tiskárnu a začal tisknout u Pražské akciové tiskárny (PAT). Tato změna byla důležitá především proto, že se tím navázalo spojení mezi osobami hlásajícími se již dříve pro Národní stranu svobodomyšlnou (NSS), pod kterou tiskárna spadala, a samotným *Ženským světem*. Sídlem redakce a administrace časopisu se od roku 1915, kdy vydávání převzalo Vydavatelské družstvo *Ženského světa*, které bylo úzce spjato s PAT a NSS, stalo druhé poschodí sídla Pražské akciové tiskárny, na adrese Mariánská 3. V průběhu času se názvy ulic měnily, a ulice Mariánská se přejmenovala na Lützowovu

⁵⁴⁹ Otcem jejího manžela Josefa, byl Karel Purkyně, významný český malíř, dědem poté Jan Evangelista Purkyně, český anatom a fyziolog, který se zasloužil o založení oboru cytologie (Psovníčková 2010: 11).

⁵⁵⁰ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 8.

⁵⁵¹ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 11.

⁵⁵² Ve třetí období se redakční radě říkalo redakční komitét. Jednalo se však o ten samý útvar.

⁵⁵³ Někdy používala celého svého křestního jména - Marie Věra.

⁵⁵⁴ "Českým ženám!" *Ženský svět*. R.17, 1913, č.1, 5/1, s.1.

⁵⁵⁵ "Doslov redakce." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.22, 20/12, s.314.

(dnes: Opletalova). Na této adrese redakce a administrace *Ženského světa* setrvaly až do konce jeho vydávání (1930).

Předsedkyní nově vzniklého Vydavatelského družstva *Ženského světa* se stala novinářka Miloslava Sísová. Právě Sísová již dříve pracovala v tiskovém sekretariátu NSS v prostorech PAT a jako předsedkyně vydavatelství *Ženského světa* (někdy označována přímo jako "vydavatelka") postupně nabývala na vlivu v redakci časopisu, do jehož šéfredaktorského křesla usedla v roce 1917.

Vzhledem k tomu, že Purkyňová v čele *Ženského světa* setrvala pouhé dva roky (1913-1914) a navíc v období začátku první světové války, o způsobu jejího vedení redakce toho není příliš známo. Dochoval se alespoň podpis této šéfredaktorky [viz příloha č. 28].

5.4.3.2. Redakce Marie Brožové (1915-1916)

Pouze po dvou letech redakce Elišky Purkyňové časopis *Ženský svět* získal v roce 1915 další novou **odpovědnou redaktorku**, a to Marii Brožovou. Její křestní jméno však nebylo původně v samotném *Ženském světě* nikdy zveřejněno a na stránkách časopisu byla označována pouze jako "M. Brožová". Během hledání v archivech jsem její plné jméno našla zmíněno teprve v dopise Miloslavy Sísové, předsedkyně vydavatelství časopisu, který byl adresován policejnímu ředitelství. V tomto dopise Sísová oznamovala změnu odpovědné redaktorky časopisu, a zároveň uvedla bližší informace o Marii Brožové: „*Řídící učitelka, v Praze I., Dušní ul. 886, narozená v Praze 11. srpna 1866 a rovněž do Prahy příslušná. Vyhovuje všem podmínkám 12 § tiskového zákona a byla také už zodpovědnou redaktorkou 'Časopisu učitelek škol mateřských' od r. 1908 - 12.*“⁵⁵⁶

I přesto, že funkce odpovědné redaktorky v dřívějších letech v redakci *Ženského světa* znamenala také funkci šéfredaktorky, za odpovědné redaktorky Marie Brožové se pravděpodobně záležitosti začaly postupně měnit. Brožová nebyla v žádných dochovaných záznamech uváděna jako hlavní redaktorka, nýbrž pouze jako redaktorka odpovědná. Vydavatelské družstvo *Ženského světa* mělo na časopis velký vliv a Miloslava Sísová, která toto družstvo zastupovala, byla nyní oficiálně přijata i do samotné **redakční rady časopisu**, která se kromě ní sestávala také z publicistky a historičky Vlasty Kučerové-Borovičkové, sociální pracovnice Olgy Stránské-Absolonové⁵⁵⁷ a kritičky Marie Štěchové.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 17.

⁵⁵⁷ Olga Stránská-Absolonová, která byla sestrou českého archeologa a objevitele Věstonické Venuše Karla Absolona, vedla rubriky "Rozhledy po životě žen" nebo "Sociální hlídka."

⁵⁵⁸ *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.1.

Vliv Sísové na redakci časopisu během tohoto období je patrný i z dopisu Růženy Svobodové, který byl v roce 1915 adresován Miloslavě Sísové, ve kterém jí Svobodová zaslala článek, původně určený Purkyňové za doby její redakce.⁵⁵⁹ Vzhledem k tomu, že dopis, určený původní odpovědné redaktorce Purkyňové, byl v roce 1915 zaslán Sísové, a nikoliv Brožové, je pravděpodobné, že Sísová v této době již byla považována za hlavní osobnost časopisu, možná i přímo za "šéfredaktorku,"_ resp. hlavní redaktorku.⁵⁶⁰ Od roku 1916 měla Sísová funkci starostky Vydavatelského družstva Ženského světa, jako odpovědná a hlavní redaktorka však vstoupila na stránky časopisu oficiálně až od 21. ročníku časopisu (1917).

Podobně jako tomu bylo v druhém období (1900-1908), i ve čtvrtém období musela redakce časopisu čelit plagiátorství ze strany konkurenčních listů. Jedním z plagiátorských časopisů byl například *Šťastný domov*, který v roce 1915 nevedl u přetištěného článku ze *Ženského světa* žádného pramene.⁵⁶¹ Redakce byla velmi puntičkářská a z plagiátorství vinila v roce 1915 i *Ženský obzor*, protože nevedl plné jméno listu a pouze zkratku "Ž.S."⁵⁶² Plagiátorství se podle redakce dopustila dokonce i významná česká feministka, a první zvolená česká politička, Františka Plamínková, a to v roce 1916 v *Časopise učitelek*. Po jejím upozornění redakcí *Ženského světa* se Plamínková pokusila hájit tím, že při citaci pramen udala; mínila tím však jiný článek (a citaci jiného časopisu - *Ženského obzoru*), a nikoliv článek "Ženské hnutí a válka," o který se *Ženskému světu* jednalo. „*Sluší se, aby časopisy, citující z jiného listu, uvedly pramen. Tím spíše ženské časopisy. Upozornili jsme váženou pracovníci feministickou ne proto, aby vznikla malicherná hádka ženská, nýbrž z důvodů zásadních i proto, aby se zjev neopakoval. [...] Opětně opakujeme, že nechceme zbytečných polemik, že si přejeme v ženském životě našem harmonie, a odstranění všech znechucujících mravů a rekvizit ze starých bojů. Proto jsme požádali o zavedení slušných poctivých mravů redakčních, ne o zbytečnou polemiku, kterou se nám odpovědělo.*“⁵⁶³

Za redakce Marie Brožové, respektive v roce 1916, oslavil *Ženský svět* 20. výročí od svého založení. Jak bylo tou dobou obvyklé, k příležitosti těchto oslav vydala redakce speciální dvojčíslo. To bylo věnované památce zakladatelky časopisu, Teréze Novákové. Redakce tehdy svým stálým nebo dřívějším spolupracovníkům zaslala hromadný dopis, psaný již na psacím stroji [viz příloha č. 29], ve kterém je žádala o příspěvní článkem týkajícím se

⁵⁵⁹ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Svobodová Růžena. 16/6/1915.

⁵⁶⁰ Tento název pro funkci hlavní redaktorky časopisu však *Ženský svět* a jeho přispěvatelé a spolupracovníci nikdy ani v časopise, ani v korespondenci nepoužívali.

⁵⁶¹ "Přetiskování článků." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.12-14, 25/7, s.213.

⁵⁶² "Přetiskování článků." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.12-14, 25/7, s.213.

⁵⁶³ "Redakční." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.7, 10/4, s.178.

osobnosti nebo díla Terézy Novákové. Dopis byl ručně podepsán nikoliv odpovědnou redaktorkou, ale „za redakční kruh“⁵⁶⁴ Vydavatelským družstvem Ženského světa - Miloslavou Sísovou a Marií Štěchovou. Svými články do tohoto čísla nakonec přispěly mnohé bývalé spolupracovnice a spolupracovníci Terézy Novákové a *Ženského světa*, včetně Elišky Krásnohorské, Anny Řehákové, Olgy Stránské-Absolonové, Pavly Moudré, Františka Drtiny a Arneho Nováka.

5.4.4. Distribuce

Zatímco v druhém období (1900-1907) vývoje *Ženského světa* se administrace časopisu snažila rozšířit jeho odběratelstvo zařazením listu do místních knihoven, ve čtvrtém období (1913-1916) se tato snaha přemístila do oblasti pražských kaváren. Podle oznámení z roku 1913 se totiž do té doby časopis na rozdíl od jiných v kavárnách neobjevoval, a cílem jeho redakce bylo tuto chybu napravit: „*Prosíme, aby naše čtenářky ve všech pražských kavárnách žádaly vykládání Ženského Světa. V kavárnách jest vyložena celá řada i méně cenných listů, jen s Ženským Světem, jenž již sedmnáctý rok vychází a zájmy našich žen zastává, se v kavárnách pražských neshledáváme.*“⁵⁶⁵

První kavárny v Praze se objevovaly už začátkem 18. století, k popularizaci kaváren jako prostředí společenského setkání, duchaplné konverzace a konzumace kávy, čaje nebo čokolády, došlo až v 19. století.⁵⁶⁶ A zatímco ke konci 18. století byly návštěvy kaváren místem setkání výhradně mužů, jelikož byly místem politických debat, od 19. století se stávaly čím dále více prostorem pro ženská setkání.⁵⁶⁷ Pro mladé muže byly dokonce v té době považovány za „*nehodnou formu odpočinku (zatímco hostince vhodné byly): jednak tam měli k dispozici noviny, které je mohly ‚kazit‘, jednak v nich obsluhovaly mladé dívky.*“⁵⁶⁸ Jelikož tak byly kavárny i z "morálního hlediska" doménou žen, jednalo se o ideální prostředí pro získání nových předplatitelek, neboť kavárny cílily na téměř identickou cílovou skupinu zákazníků (resp. zákaznic) jako *Ženský svět* – ženy, spíše středního stavu, s touhou duševně se vzdělávat a informovat se.

K tomu, aby administrace přiměla stávající předplatitelky s časopisem zůstat, a také případně získat předplatitelky nové, využívala různých „marketingových tahů“. Jedním z nich bylo nabízení výhod pouze pro předplatitele, jako například různých dárků. Například v roce

⁵⁶⁴ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Vydavatelské družstvo Ženského světa.

⁵⁶⁵ *Ženský svět*. R.17, 1913, č.17, 5/10, s.237.

⁵⁶⁶ Jerolínková 2005: 198.

⁵⁶⁷ Křížová 2006: 8-9.

⁵⁶⁸ Jerolínková 2005: 198.

1915 časopis věnoval každé předplatitelce zdarma knihu zakladatelky *Ženského světa*, Terézy Novákové, "Dojmy a kresby z cest,"⁵⁶⁹ dále například knihu Karla Adámka "Z osmnáctého věku."⁵⁷⁰

5.4.5. Ekonomická základna

Vydávat *Ženský svět* redakce nepřestala ani v průběhu první světové války, a to i přes velké „hmotné oběti.“⁵⁷¹ Je zde třeba připomenout, že tato válka znamenala nejen zdražování, ale také hromadný odchod většiny českých mužů na válečnou frontu, což se podepsalo na nutnosti žen stát se "hlavou rodiny" a uživit sebe a své děti pomocí vlastního zaměstnání. Jelikož muži na začátku 20. století dominovali většině povolání, ženy je nyní musely nahradit - často i s nedostatečnými zkušenostmi. To si samozřejmě často vyžádalo velkých finančních obětí. Administrátorky *Ženského světa* tak v tomto období spoléhaly především na své čtenářky, že jim i ve válečných časech zůstanou věrny, a i nadále zůstanou předplatitelkami tohoto časopisu.

5.4.5.1. Periodicita listu

Ženský svět vycházel plynule jako časopis s dvoutýdenní periodicitou až do konce roku 1913. Další číslo vyšlo až 5. dubna 1914, a to z důvodu komplikovaného převzetí vydavatelství od Ústředního spolku českých žen do rukou Vydavatelského družstva *Ženského světa*. Poprvé v historii tak došlo k signifikantní prodlevě mezi jednotlivými vydáními časopisu.

I přesto, že dvoutýdenní periodicita zůstala zachována, od začátku roku 1915 časopis poprvé změnil dny vydávání *Ženského světa* - a to na každý 10. a 25. den v měsíci. Další změnou bylo, že kromě srpna neměl být časopis vydáván ani v červenci, a tedy v průběhu celých letních prázdnin.⁵⁷² Když však nastalo léto, kvůli přebytku příspěvkového materiálu se redakce rozhodla vydat číslo *Ženského světa* i 25. srpna.⁵⁷³

Od roku 1916 však začalo být obvyklé, že některá čísla *Ženského světa* vycházela jako dvojitá, ale vycházela pouze jednou do měsíce. Zpočátku takováto situace nastala jen několikrát do roka, ovšem časem se takového dvojčíselné vydání stalo tradicí. I přesto že časopis *de facto* vycházel jednou měsíčně, i nadále se prezentoval jako dvoutýdeník, resp.

⁵⁶⁹ "Prémie předplatitelkám." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.13.

⁵⁷⁰ "Různé zprávy." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.1, (b.d.), s.22.

⁵⁷¹ "K prvnímu číslu *Ženského Světa*." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.13.

⁵⁷² *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.1.

⁵⁷³ "Redakční sdělení." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.15, 25/8, s.241.

čtrnáctideník. Příčinou vydávání dvojčísel byla podle dopisu Miloslavy Sísové na policejní ředitelství v té době právě probíhající první světová válka: „*Prosím, aby bylo vzato na vědomí, že nyní Ženský svět má datum vycházení 10. a 28. každého měsíce, ale že s ohledem na válečnou dobu vydáváme pravidelně dvojčíslo jednou měsíčně.*“⁵⁷⁴ Vydávání časopisu jedenkrát měsíčně bylo pro list finančně výhodnější a jeho redaktorky a administrátorky měly během válečné doby více času na starost o svou rodinu.

5.4.5.2. Cena listu

Od roku 1914, kdy časopis přešel z rukou ÚSČŽ v majetek soukromého družstva, přestala také platit sleva předplatného pro členy ÚSČŽ, což znamenalo konstantní cenu 7 korun za rok pro všechny předplatitele a předplatitelky. Cena předplatného zůstala stabilní až do konce roku 1917 [viz příloha č. 11].

5.4.5.3. Honoráře

Co se týče honorářů ve čtvrtém období vydávání *Ženského světa* (1913-1916), z dopisu spisovatelky Růženy Svobodové Miloslavě Sísové z června roku 1915 je vidno, že honorář za jednu stranu textu činil v průběhu první světové války 4 koruny. Svobodová však tuto částku považovala za příliš nízkou, jelikož v jiných listech prý za stejný rozsah obdržela 10 korun. Jako kompromis nabídla Sísové⁵⁷⁵ akceptovat 7 korun za jednu stranu rukopisu.⁵⁷⁶

V průběhu první světové války (1914 -1918) došlo v měnové oblasti k prudké hyperinflaci, což znamenalo zdražení veškerého spotřebního zboží.⁵⁷⁷ Během jednotlivých válečných let se dokonce ceny některých potravin až zdvacetinásobily. Honorář, který si Svobodová navrhla (7 K za 1 stranu textu), jí mohl v roce 1915 pořídit přibližně 1 kilogram vepřového masa, které bylo v té době velmi nedostatkovým zbožím.⁵⁷⁸ O dva roky dříve by však za stejnou cenu získala více jak dva kilogramy tohoto zboží. Není proto divu, že se se Sísovou snažila vyjednávat o každé koruně.

⁵⁷⁴ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 17.

⁵⁷⁵ Miloslava Sísová nebyla v roce 1915 ještě hlavní redaktorkou časopisu, nicméně byla předsedkyní Vydavatelského družstva *Ženského světa* a měla na chod časopisu velký vliv.

⁵⁷⁶ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Svobodová Růžena. 16/7/1915.

⁵⁷⁷ Vondra 2012: 51.

⁵⁷⁸ Vondra 2012: 53.

5.4.5.4. Inzerce

Cena inzerátů ve čtvrtém období (1913-1916) není známa. S ohledem na tehdejší válečný stav však můžeme předpokládat, že se jejich cena, stejně jako cena předplatného *Ženského světa*, i nadále zvyšovala.

Ženský svět se snažil přimět podniky inzerovat v tomto časopise prostřednictvím různých oznámení na stránkách časopisu, které se odvolávaly na vysokou účinnost inzerátů v tomto listu. Jedno takové oznámení bylo v *Ženském světě* umístěno v lednu 1915: „*Inzerce v Ženském Světe je zvláště výhodná a účinná!*“⁵⁷⁹ nebo „*Chcete mít úspěch? Inserujte v Ženském Světe!*“⁵⁸⁰ Jestli tato oznámení byla podložena důkazy o skutečné účinnosti těchto inzerátů však není známo. Pravděpodobně se však jednalo pouze o marketingový tah, kterým administrace cílila na potenciální inzerenty.

5.4.6. Technologické podmínky

Od roku 1913 převzala tisk *Ženského světa* od tiskárny Edvarda Leschingera Pražská akciová tiskárna, která se o jeho tisk starala až do konce jeho vydávání v roce 1930.

Historie Pražské akciové tiskárny začala již o tři roky dříve, když v roce 1910 konsorcium Karla Kramáře zakoupilo od dědiců bratří Grégrů tiskárnu *Národních listů*,⁵⁸¹ a založilo podnik Pražské akciové tiskárny (PAT), který sloužil jako tiskárna a zároveň jako vydavatelství.⁵⁸² S touto změnou se *Národní listy* staly orgánem Národní strany svobodomyšlné, neboli mladočechů.⁵⁸³ Od roku 1919 došlo k sloučení několika tehdejších politických stran, včetně strany mladočechů, a ke vzniku Československé národní demokracie, čímž se i mnohá periodika vydávaná PAT stala reprezentanty této politické strany. Během první republiky se PAT stala jedním z nejvýznamnějších českých tiskových koncernů, především díky tisku periodik *Národní listy* a *Národ*.

Kromě tiskárny sídlila v budově PAT na Mariánské 3 (později Lützowově 3) v Praze také redakce, administrace a expedice *Ženského světa*. V době, kdy PAT začala tisknout *Ženský svět* byl ředitelem tiskárny Josef Komárek, který se zasloužil o největší vzrůst tohoto

⁵⁷⁹ *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.1.

⁵⁸⁰ *Ženský svět*. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.24.

⁵⁸¹ *Národní listy* byly vydávány již od roku 1861, koncesi list získal v roce 1860.

⁵⁸² Černý 1941: 141.

⁵⁸³ Černý 1941: 141.

podniku. Za Komárka byly postaveny dvě nové rotačky a pět sázecích strojů.⁵⁸⁴ Do té doby tiskárna vlastnila již několik sázecích strojů, včetně čtyř typu Linotyp.⁵⁸⁵

5.4.7. Cenzura

Se začátkem první světové války v roce 1914 došlo k zpřísnění cenzorské praxe: díky suspenzi zákonů o svobodě tisku bylo zastaveno vydávání velkého množství listů, především pak sociálně-demokratických a byla opětovně zavedena preventivní cenzura.⁵⁸⁶

I přesto, že v minulosti *Ženský svět* byl cenzuře podstoupen jen výjimečně, cenzura válečného období se tentokrát již tomuto časopisu nevyhla. Například v roce 1915 byla cenzory "vybílena" část článku "Ze vzpomínek Elišky Wanklové na rok 1859 a 1866."⁵⁸⁷ V článku Wanklová popisovala zážitky z pohledu manželky lékaře, který ošetřoval zraněné v roce 1859 a také v prusko-rakouské válce (1866). Na podobné téma byl také další článek ve stejném čísle *Ženského světa*, který nesl název "Ošetřovatelky nemocných ve službě válečné,"⁵⁸⁸ jehož druhá polovina byla celá zabavena a také článek "Milosrdenství" z roku 1916,⁵⁸⁹ který pojednával o dopadech války na ženy. Je patrné, že protiválečné články a projevy byly cenzory velmi přísně kontrolovány, a ve většině případech konfiskovány.

5.4.8. Struktura listu

Čtvrté období (1913-1916) znamenalo další významné změny ve struktuře *Ženského světa*. Délka úvodních článků v jednotlivých číslech v roce 1913 vzrostla až na čtyři plné stránky po dvou sloupcích, jejich počet byl mezi třemi až pěti v každém čísle.

Struktura rubrik v roce 1913 byla následující: Literatura a umění, Belletrie (ukázky z literatury), Mírová hlídka (zaměřující se na celosvětová mírová hnutí; hájila pacifistické myšlenky) Politická práva žen (nahradila předchozí politické rubriky časopisu), Ze dne (zahraniční zpravodajství), Sociální hlídka (zaměřovala se na sociální problémy jako obchod s ženami, problémy služek atd.), Zprávy spolkové a Z činnosti Ústředního spolku českých žen (nahradila rubriku „Ústřední spolek českých žen“)

V roce 1914 došlo k mnoha změnám, které ovlivnily strukturu časopisu po další léta – spojenectví s Ústředním spolkem českých žen bylo zrušeno a vydávání listu bylo přesunuto

⁵⁸⁴ Černý 1941: 141.

⁵⁸⁵ Černý 1941: 141.

⁵⁸⁶ Bednařík - Jirák - Köpplová 2011: 149.

⁵⁸⁷ Wanklová, Eliška. "Ze vzpomínek Elišky Wanklové na rok 1859 a 1866." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.8-9.

⁵⁸⁸ "Ošetřovatelky nemocných ve službě válečné." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.15.

⁵⁸⁹ Stránská, Olga. "Milosrdenství." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.17-18, 25/10, s.384.

do rukou Vydavatelského družstva Ženského světa. S tím souviselo například úplné zrušení třináct let vydávané rubriky „Ústřední spolek českých žen“.

Struktura časopisu byla od roku 1914 následující: úvodní články a následně rubriky Feuilleton, Dopisy, Politická práva žen, Sociální hlídka, Aktuality (informace o novinkách v ženském hnutí), Literatura, Divadlo a umění a Ze spolkového ruchu (nahradila „Zprávy spolkové“; od roku 1915 nazývána „Ze spolkové činnosti“). Také v tomto období byly rubriky nepravidelné, často se v jednotlivých číslech objevily pouze čtyři z nich.

Také v roce 1915 došlo ke změně struktury. Kromě dříve zavedených rubrik jako Feuilleton, Sociální hlídka, Aktuality, Ze spolkové činnosti, Literatura a Divadlo a hudba se objevily nové rubriky: Drobnosti (podobná dřívější rubrice „Zprávy a oznámení“; v roce 1916 přejmenována na „Různé zprávy“), Rozhledy po životě žen (rubrika týkající se kulturních a společenských ženských záležitostí – sjezdy, statistiky apod.; spíše se věnovala zahraničním záležitostem), Ženské problémy (o různých problémech v rámci ženské otázky – např. téma ženské samostatnosti), Z pracoven našich žen (vhled do pracovního prostředí pracujících žen), Školství (nahradilo dřívější rubriku „Vzdělání a školství“; v roce 1916 přejmenována na „Výchova a školství“) a Výtvarné umění. Vzhledem k válečnému stavu a pravděpodobné snaze *Ženského světa* vyhnout se cenzuře, se od roku 1915 do konce války v roce 1918 neobjevovaly politické rubriky.

V roce 1916 byla struktura stejná jako v roce 1915, došlo pouze k doplnění o sporadicky zveřejňovanou rubriku Náboženské hnutí (články s náboženskou tematikou týkající se ženského pohlaví), dále novou rubriku Rovy (oznámení o úmrtí) v některých číslech se navrátily také rubriky Dopisy a Domácnost.

5.4.9. Grafická podoba listu

5.4.9.1. Formát listu a počet stran

Zatímco v roce 1913 *Ženský svět* pokračoval ve svém vydávání na velkém formátu (22.5 cm x 35.5 cm) typickém pro část prvního (1898-1899), a poté především pro druhé a třetí období (1900-1912), v roce 1914 se časopis opět navrátil k menšímu formátu (18 cm x 26 cm), na kterém své vydávání v roce 1896 zahajoval.

Tato změna souvisela se změnou vydavatelství z Ústředního spolku českých žen na Vydavatelské družstvo Ženského světa. Družstvo se v mnoha ohledech snažilo vrátit se k odkazu prvních čísel časopisu: „*Vrací se k prvotnímu formátu, ve kterém vycházel Ženský*

Svět prvá léta za redakce Terézy Novákové. ⁵⁹⁰ Dalším důvodem změny formátu však mohla být také finanční situace listu a snaha ušetřit za papír a tisk.

V roce 1913 vycházela čísla *Ženského světa* v počtu 12 až 16 stran. Během válečného období, kdy časopis vycházel jedenkrát měsíčně ve dvojnásobném vydání (jako 2 čísla), obsahovala tato měsíční vydání mezi 24 až 32 stranami.

5.4.9.2. Titulní strana

První rok čtvrtého období (rok 1913) setrvala úvodní strana časopisu stejná jako v celém třetím období. Jednalo se o jednoduchou hlavičku bez celé titulní strany pouze s podtituly "List paní a dívek českých" a "Orgán Ústředního spolku českých žen". Ročník a číslo byly stále označeny po bocích hlavičky ohraničené obdélníky s oblými rohy. Od třetího čísla roku 1913 byl pod hlavičkou také uveden obsah [viz příloha č. 30].

Velké změny čekaly *Ženský svět* v dalším ročníku. Od roku 1914 začal být *Ženský svět* poprvé vydáván nikoliv jen s titulní hlavičkou, ale s celou přední titulní stranou v tvrdší vazbě, jak je to i v dnešní době u časopisů, na rozdíl od novin, obvyklé [viz příloha č. 31]. Titulní strana obsahovala ve vrchní části jednoduchým patkovým písmem vytištěný název časopisu, a pod ním poloviční velikostí písma podtitul "List paní a dívek českých." Pod hlavičkou se vyskytovalo pět řádků textu, obsahujících informace o ÚSČŽ, hlavní redaktorce, vydavatelství, sídle redakce a administrace, datu vydávání časopisu a předplatném. Uprostřed stránky se nacházel obsah daného čísla a ve spodní části čtenáři našli číslo ročníku, datum vydání, číslo a pod čarou také název a sídlo tiskárny. Z druhé strany titulní strany bylo vytištěno několik inzerátů. Samotný obsah časopisu poté začínal na další straně, která byla uvedena hlavičkou s názvem časopisu, který byl dvěma čarami podtržen. Ve svázaných číslech bylo titulní stranou často opatřeno pouze první číslo a čísla následující začínala pouze stranami druhými (s hlavičkou s názvem časopisu). To však do budoucna způsobilo mnoho problémů s identifikací data vydání jednotlivých čísel v daném ročníku, neboť tyto informace se běžně nacházely právě na titulních stranách.

V roce 1915 se kromě stejně vypadající titulní strany jako v roce předchozím objevovala na další straně jedna dodatečná - "druhá" titulní strana s ilustrací květin ve váze uprostřed stránky. Právě zde se poprvé i na titulní straně časopis dovolával k odkazu své zakladatelky podnapišem "Založen Terézou Novákovou roku 1896." Tyto druhé strany se objevovaly i v dalších ročnících. Vzhledem k tomu, že dnes nejsou dostupné jednotlivé

⁵⁹⁰ "Vydavatelské družstvo Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

výtisky *Ženského světa*, ale pouze svázané ročníky, nelze s jistotou říci, zda-li tato "druhá" titulní strana byla součástí pouze úvodních stran svázaných ročníků, nebo zda-li byla přítomna v každém čísle.

Hlavní změnou titulní strany v roce 1916 byla změna písma použitého k označení názvu časopisu. Toto písmo již nebylo jednoduché, jako dříve, ale bylo tučné s vyšrafovanou vnitřní částí jednotlivých písmen. Kromě obsahu, vydavatelství, tiskárny a označení čísla obsahoval také poprvé uprostřed obrázek loga *Ženského světa*. Toto logo mělo tvar tmavého ohraničeného čtverce, ve kterém se uvnitř vyjímal bílý zjednodušený hranatý tvar přesýpacích hodin. V tomto tvaru se poté vyjímal vzájemně propletená písmena Ž a S, značící iniciály názvu časopisu. Vzhledem k tomu, že právě v roce 1916 časopis slavil své 20. jubileum, mohlo toto logo indikovat dlouhotrvajícnost *Ženského světa* v čase.

Mezi lety 1914 a 1920 *Ženský svět* po titulní straně zahajoval obsah pouze nadpisem hlásajícím název časopisu, který byl psán jednoduchým patkovým písmem. Datum vydání, číslo ani ročník zde nebylo označeno.

5.4.9.3. Vzhled vnitřní části listu

Teprve se změnou majitele od ÚSČŽ na Vydavatelské družstvo *Ženského světa*, kdy došlo ke zmenšení formátu, se od roku 1914 časopis vrátil k jednosloupcové struktuře úvodních článků a dvousloupcové struktuře rubrik.

5.4.9.4. Použití barev při tisku

V tomto období nedošlo k vydání žádného zvláštního čísla, které by využívalo barevného (resp. červeného) tisku. Dokonce i číslo k 20. výročí vydávání *Ženského světa* v roce 1916 zůstalo v černobílých barvách, a to i na titulní straně. Hlavním důvodem k tomu bylo mimořádné tiskové opatření, které zakazovalo vydávání zvláštních vydání listů, které nevycházely denně.⁵⁹¹ Právě mezi takové listy se řadil i *Ženský svět*. Obecně však lze říci, že válečný stav, který obklopoval velkou část tohoto období, ovlivnil ekonomickou situaci Vydavatelského družstva *Ženského světa* natolik, že by ani nebylo ve finančních možnostech družstva utrácet za barevný tisk.

⁵⁹¹ Beránková 1981: 221.

5.4.9.5. Obrazové reprodukce

Technologický vývoj tisku fotografií, díky kterému byla reprodukce obrázků mnohem zdařilejší, umožnil, aby se v novinách a časopisech objevovaly fotografie čím dál častěji. Od roku 1915 redakce *Ženského světa* například zařazovala fotografie či ilustrace na celou titulní stranu čísel (např. ilustrace Jana Husa, či fotografie Elišky Krásnohorské).

5.5. Páté období (1917-1930)

Páté období vývoje *Ženského světa* (1917-1930), jehož velká část se rozkládala během období tzv. první republiky, je charakteristické především osobností Miloslavy Sísové, která se v roce 1917 stala hlavní redaktorkou časopisu a tuto činnost vykonávala až do konce jeho vydávání v roce 1930, a vlivem politických stran na vývoj a obsah tohoto časopisu.

Následující podkapitoly se proto věnují změnám, které s sebou do redakce a obsahu časopisu Sísová přinesla, samotné redakci, distribuci, ekonomické základně, technologickým podmínkám, cenzuře, struktuře listu a jeho grafické podobě.

5.5.1. Vývojové změny v pátém období

Po dvou letech činnosti odpovědné redaktorky *Ženského světa* Marie Brožové, byla v roce 1917 na její místo dosazena Miloslava Sísová, která byla zároveň od roku 1914 předsedkyní Vydavatelského družstva *Ženského světa*. Miloslava Sísová byla poslední hlavní redaktorkou *Ženského světa* a vykonávala tak tuto funkci nejdéle - po celých třináct let.

Tato redaktorka působila zároveň od roku 1915 na tiskovém sekretariátu Národní strany svobodomyslné a v redakci *Národních listů*.⁵⁹² Od roku 1918 se Národní strana svobodomyslná sloučením s dalšími stranami stala **Českou státoprávní demokracií**,⁵⁹³ což znamenalo, že se nejenom někteří původní členové, ale také původní tisk Národní strany svobodomyslné začal hlásit k nově vzniklé straně. Tak se také tato strana stala první politickou stranou, k níž se oficiálně myšlenkově přihlásila i redakce *Ženského světa*, a to v článku v rubrice „Politika“ v roce 1918.⁵⁹⁴ Podepsány pod tímto prohlášením byly mnohé významné redaktorky a přispěvatelky *Ženského světa*, včetně Miloslavy Sísové, Pavly Maternové, Elišky Purkyňové, Olgy Stránské-Absolonové, Leopoldy Dostálové, Heleny Emingerové, Růženy Jesenské nebo Vilmy Sokolové-Seidlové. Článek také nabádal čtenářky,

⁵⁹² Sklenářová 2013: 35.

⁵⁹³ Urban 1991: 255.

⁵⁹⁴ „Vstoupily jsme do České státoprávní demokracie (...) Program [strany] jest programem našim,“ (”Českým ženám!” *Ženský svět*. R.22, 1918, (b.d.), s.117).

aby se do strany také přihlásily. Strana při tom sídlila ve stejné budově, jako redakce *Ženského světa* a PAT.

O rok později (1919) se strana sloučila s částí staročechů, čímž vznikla **Československá národní demokracie**. Redakce časopisu se postupně hlásila k jednotlivým těmto stranám. Z toho, a také ze spojitosti strany s Pražskou akciovou tiskárnou a vydavatelstvím časopisu, můžeme považovat za velice pravděpodobné, že tyto politické strany mohly mít jak myšlenkový, tak i finanční vliv na chod redakce *Ženského světa*.

Další organizací, se kterou se redakce časopisu v tomto období (1917-1930) spojila, byl tzv. **Kruh výtvarných umělkyně**. Původně se jednalo o výtvarné odvětví Ústředního spolku českých žen, založené roku 1917, založené Valerií Hachla-Myslivočkovou, která se stala jeho předsedkyní.⁵⁹⁵ Spolek se však v roce 1920 osamostatnil.⁵⁹⁶ Kruh se nesnažil oddělovat ženské výtvarné umění od umění ostatního, ale podle slov jeho členky Věry Urbanové vznikl „z týchž ideových i praktických nutností jako celá řada jiných ženských odborových organizací: z potřeby vlastního střediska, kde by vytvořeno bylo prostředí k rozvoji umělecké práce nikoli ženské, ale žen, a kde by hájeny byly jejich zájmy úsilněji a účinněji, než tomu bylo v organizacích smíšených.“⁵⁹⁷ Od roku 1921 došlo k zahájení užší spolupráce mezi Kruhem výtvarných umělkyně a *Ženským světem*, který se ve svém prvním čísle roku 1924 deklaroval jeho orgánem, a několik členek Kruhu se stalo členkami redakčního týmu časopisu. Jestli Kruh výtvarných umělkyně podporoval *Ženský svět* také finančně, není známo. Spíše se však jednalo o vzájemnou podporu - pro Kruh byl *Ženský svět* prostorem, kde se mohly jeho členky prezentovat široké veřejnosti a *Ženský svět* si přidáním výtvarné rubriky rozšířil své odběratelstvo.

Co se týče konkurence ženských časopisů, nabýval v tomto období *Ženský svět* na síle. V roce 1915 se hned v několika časopisech začalo o *Ženském světě* psát jako o nejlepším současném českém ženském časopisu. Příkladem těchto pochvalných hodnocení byly například *Náchodské listy*⁵⁹⁸ nebo také *Česká revue*.⁵⁹⁹ V *České revue* například stálo: „*Také ostatní články Ženského Světa uveřejněné za nové jeho redakce ukazují nový směr, za nímž na rozdíl od dřívějšího programu obsahového, se bere Ženský Svět. A srovná-li se obsah zároveň s ostatními ženskými listy v zemích českých vycházejícími, je rozdíl ten ještě nápadnější. Tato nová cesta dochází porozumění i ve čtenářstvu a odběratelstvu Ženského Světa, o nějž zájem*

⁵⁹⁵ Urbanová 1935: 38.

⁵⁹⁶ Urbanová 1935: 38.

⁵⁹⁷ Urbanová 1935: 38-39.

⁵⁹⁸ "Ohlas našeho listu v časopisech." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.16-17, 25/9, s.270.

⁵⁹⁹ "Pozoruhodný hlas o našem listu." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.18, 25/10, s.309.

od čísla k číslu stoupá a po němž je zvýšená poptávka. (...) *Práce mladých inteligentek v Ženském Světe* ukazuje již cestu určitou, byť dosud novou, nevyšlapanou, neurovnanou. Ukazuje tu, kam dospívá dnes již žena, vzdělávající se vědecky.⁶⁰⁰ Oba jmenované časopisy však byly orgány Národní strany svobodomyšlné, pod jejíž nakladatelský dům spadalo i Vydavatelské družstvo Ženského světa. Můžeme se tedy domnívat, jestli zde více jak o skutečné "recenze" a "doporučení" časopisu, nešlo spíše o předem domluvenou (třeba i vzájemnou) reklamu, o níž pak následně *Ženský svět* informoval své čtenáře jako o senzačních ohlasech na svůj časopis. Tyto domluvené reklamní příspěvky měly pravděpodobně posílit pozici *Ženského světa*, mírně otřesenou rozpojením s ÚSČŽ a podpořit novou redakci, ve které figurovaly především mladé pracovnice ženského hnutí, a nový směr, který s sebou přinášely.

Hlavním problémem *Ženského světa* v tomto období byla však neschopnost konkurovat jak populárním politickým deníkům (např. *České slovo*, *Národní listy* nebo *Lidové listy*), tak také čím dál více populárním bulvárním týdeníkům (např. *Expres*, *Pondělní list* nebo *Pražský ilustrovaný zpravodaj*), které byly povrchní alternativou tehdejšího tisku. Tyto časopisy zaplavily novinový trh obrázky, senzačními titulky a obsahem plných šokujících informací ze světa slavných osobností, kultury, kriminality atp.

Konkurovat politickým časopisům bylo pro malý náklad, nízkou periodicitu a především dlouholetý apolitický přístup pro *Ženský svět* obtížné. List se po dlouhá léta charakterizoval jako nepolitický, a ani po zařazení několika politických rubrik od roku 1908, a ani po vstupu členek redakce do Československé národní demokracie v roce 1918, i nadále proklamoval svou nepolitičnost. Právě na ni však podle redakce doplácel: „*Není doba pro nepolitické kulturní časopisy. Jeden za druhým zaniká, a ty, které vycházejí, udržují se jen obětavostí vydavatelů.*“⁶⁰¹

Ve snaze udržet se a pokračovat ve vydávání časopisu, se redakce snažila daleko více ve 20. letech 20. století konkurovat spíše bulvárním týdeníkům než politickému tisku. To je v pátém období (1917-1930) patrné především zařazením daleko většího množství samostatných kulturních rubrik jako "Literatura", "Divadlo", "Hudba", "Výtvarné umění" nebo "Film", než kdy dříve,⁶⁰² a zároveň zvýšením obrazových reprodukcí v jednotlivých číslech. Masová oblíbenost bulvárních plátků byla však byla pro menší a vážnější časopisy, jako byl i *Ženský Svět*, nedostižitelná. Redaktorka *Ženského světa* a knihovnice Doubravka

⁶⁰⁰ "Pozoruhodný hlas o našem listu." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.18, 25/10, s.309.

⁶⁰¹ "Naším čtenářkám!" *Ženský svět*. R.25, 1921, 25/1, č.1, s.1.

⁶⁰² I nadále se však v úvodních člancích *Ženský svět* věnoval sociálním, politickým a specificky ženským otázkám.

Raisová⁶⁰³ v roce 1929 napsala: „*Tradice bývala zabezpečením, pečeti čehosi dobrého, dnes na tradice umíráme. Má-li nyní časopis dlouholetou tradici, řekne se, že je starý a přisoudí se mu, leckdy nezaslouženě, konservatismus. Seriosnosti a neatrakčnosti říká se pak nemodernost a nezábavnost. Se smutkem a hořkostí musím podle fakt přiznat, že úroveň požadavků vnitřního života žen dnes v mnoho případech klesla, zpovrchněla. Z velkého nákladu, v jakých se tisknou boulevardní obrázkové týdeníky, je to zřejmo a jisto. Záliba ženy v dobré beletrii, v člancích a essayích, z nichž si odnášela možnosti sebevzdělání, je zaměněno zálibou v povrchním sentimentu románů, literárně a umělecky bezcenných, [...] v inserci, kde hledají se "čestná seznámení", jež mají silnou a zřejmou konturu nečestnosti a vůbec v inserci, kde morálka a sebeúcta ženy umřela. Ženský Svět jenž snažil se vážnou úrovní čeliti tomuto zpovrchnění ženského já, musí za okolností shora uvedených [...] prožívat stadia hmotně málo jasná.*“⁶⁰⁴

Z článku Raisové lze vyčíst, že **cílová skupina Ženského světa**, kterou byly většinou ženy ze střední vrstvy, změnila v období první republiky, které se krylo s komercializací a bulvarizací tisku, své potřeby a požadavky. Zatímco přibližně až do konce první světové války české ženy bojovaly za svá volební a vzdělávací práva, ústavou z roku 1920 byly jak v volebním právu, tak i ve vzdělávání, zrovnoprávněny s muži. Dosažení tohoto cíle jim umožnilo mírně v dalších emancipačních snahách polevit a užívat si svobodnějšího života a povrchnějších zábav s ním spjatých. Změna vkusu témat, které chtěly ženy v tisku ve 20. letech 20. století konzumovat, měla vliv na ekonomickou situaci starších tradičních listů jako byl *Ženský svět*, které udělaly co jen mohly pro to, aby si čtenářky zachovaly,⁶⁰⁵ ale jejich konkurence byla v tomto případě silnější a svým moderním pojetím lépe schopná reagovat na novodobé čtenářské potřeby svých odběratelů. Je pravděpodobné, že právě tato neschopnost konkurovat bulvárním, a zároveň i politickým časopisům, se stala *Ženskému světu* nakonec osudnou.

Časopis přestal být vydáván na konci roku 1930 za neznámých okolností. Jedním z předpokladů jeho ukončení, podle Libuše Heczkové, je přestěhování hlavní vydavatelky Miloslavy Sísové do Paříže, odkud referovala svými články jako zahraniční dopisovatelka pro *Národní listy*.⁶⁰⁶ Příčinou zániku listu však mohla být také výše zmiňovaná změna v požadavcích ženského čtenářstva, které začalo ve velkém konzumovat moderní bulvární týdeníky. To mělo vliv především na finanční situaci listu, která byla během celého průběhu

⁶⁰³ Dcera českého spisovatele Karla Václava Raise (Skuhrovská 2014: 15).

⁶⁰⁴ Raisová, Doubravka. "Čtenářstvu Ženského Světa." *Ženský svět*. R.33, 1929, č.1, s.21.

⁶⁰⁵ Například zařazením většího množství kulturních rubrik či módních příloh.

⁶⁰⁶ Heczková 2009: 181.

jeho vývoje velmi špatná. List zastavil vydávání přibližně v roce 1930, asi rok a půl poté, co Raisová ve svém článku veřejně oznámila velké finanční problémy listu, související s těžkým konkurenčním bojem.⁶⁰⁷

O vymazání *Ženského světa* z oficiálního policejního seznamu vydávaných periodických časopisů požádalo Vydavatelské družstvo *Ženského světa* 23. října 1933 [viz příloha č. 32]. Jako konečné datum vycházení bylo uvedeno datum 1. ledna 1931,⁶⁰⁸ poslední číslo však vyšlo v prosinci 1930. Časopis byl ze seznamu definitivně smazán 30. října 1933.⁶⁰⁹

5.5.2. Vydavatelství

Již od roku 1914 *Ženský svět* vydávalo Vydavatelské družstvo *Ženského světa*. K žádným změnám ve vydavatelství nedošlo ani v pátém období vývoje tohoto časopisu (1917-1930). V roce 1917 vydavatelství sice oznámilo změnu názvu na "Soukromé vydavatelské družstvo *Ženského světa*,"⁶¹⁰ nicméně v nadcházejících letech i nadále využívalo původního názvu družstva.

5.5.3. Redakce a administrace

Miloslava Sísová začala jako **odpovědná a hlavní redaktorka** *Ženského světa* oficiálně působit od roku 1917.⁶¹¹ Kromě této funkce i nadále řídila Vydavatelské družstvo *Ženského světa* a byla často nazývána také **vydavatelkou** časopisu.

O obsah časopisu se i nadále staral stejný **redakční tým**:⁶¹² Olga Stránská-Absolonová, Marie Štěchová, Vlasta Kučerová-Borovičková a Miloslava Sísová. V roce 1919 začala v redakční radě časopisu působit na krátkou dobu také Otylie Kovářová-Máchová, učitelka a manželka pražského architekta.⁶¹³ V roce 1920 se počet redaktorek v redakční radě snížil na dvě: setrvala pouze Miloslava Sísová a Vlasta Kučerová-Borovičková, přičemž na pozici **revizorek administrace** nově nastoupily Otylie Kovářová-Máchová a R. Kollmannová.

⁶⁰⁷ Raisová, Doubravka. "Čtenářstvu *Ženského Světa*." *Ženský svět*. R.33, 1929, č.1, s.21.

⁶⁰⁸ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 36.

⁶⁰⁹ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 37.

⁶¹⁰ "Různé zprávy." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.1, (b.d.), s.22.

⁶¹¹ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 20.

⁶¹² Zatímco ve třetím období se nazýval redakčním komitétem, ve čtvrtém redakční radou, od pátého období se setkáváme spíše se spojením redakční tým

⁶¹³ *Ženský svět*. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.1.

Jako vždy, i v pátém období měl časopis množství **externích přispěvatelů**, kteří zasílali své rukopisy poštou. Patřily mezi ně například novinářka a spisovatelka Marie Majerová nebo levicová novinářka a partnerka Ivana Olbrachta Helena Malířová, která Sísové slíbila své spolehlivé přispívání a zároveň hlavní redaktorku poprosila o zasílání čísel *Ženského světa* a honorářů jednou měsíčně (vždy dohromady za dvě čísla).⁶¹⁴ Korespondence mezi Sísovou a Malířovou byla velmi přátelská, z oslovení "Slávko" je patrné, že jejich vztah nebyl pouze formálně redakční [viz příloha č. 33]. Mezi další takové přispěvatelky patřila například prozaička Anna Marie Tilschová⁶¹⁵ a spisovatelka a novinářka Teréza Turnerová.⁶¹⁶ Jejich korespondence se Sísovou však již byla více formální.

Po čtyři roky přispíval do *Ženského světa* svým článkem na pokračování také představitel realistické venkovské jihočeské prózy Josef Holeček. V roce 1921 Sísové napsal děkovaný dopis za dlouholetou spolupráci a požádal o ukončení vydávání jeho článků: „*Zřídka nyní přicházím do redakce a zřídka se s Vámi vidám, proto Vám píšu. Můj epos v Ženském Světě zajisté je Vám už na obtíž a čtenářky na něj reptají, nemohouce sledovati děj, který se neukončuje za 4 léta. Děkuji Vám i redakčnímu sboru Ž. Sv. za pohostinství a trpělivost, nevrhují, abyste ten epos přerušili tam, kde (...). Čtenářky to budou mít za skutečné dokončení a redakce bude ráda.*“⁶¹⁷

V roce 1919 se o pozici **redaktorky divadelní rubriky** ucházela česká básnířka a spisovatelka Růžena Jesenská, mezi níž a Sísovou došlo k úsměvnému nedorozumění. Jesenská Sísové v dopise v srpnu 1919 napsala, že by si na zkoušku vzala divadelní rubriku, ale zároveň se dotázala, jestli by k tomu nedostala lístky na divadelní premiéry.⁶¹⁸ Sísová pravděpodobně vzala Jesenskou za slovo a počítala s ní jako s divadelní referentkou, avšak na její dopis neodpověděla, a žádné lístky jí neopatřila. Když se poté Jesenské konečně v dopise v říjnu 1919 ozvala s dotazem na stav jejích divadelních recenzí, Jesenská byla velmi překvapena a Sísové napsala, že si její mlčení vykládala tak, že s ní Sísová nepočítá a za celou dobu tak v divadle nebyla.⁶¹⁹

V této době již v redakci *Ženského světa* můžeme spatřovat **posílení dělby práce** v rámci redakce tím způsobem, že každá jednotlivá osoba začala být zodpovědná za jednu konkrétní rubriku. Zatímco v letech redakce Terézy Novákové (1896-1907) byl časopis založen pouze na její činnosti a činnosti externích přispěvatelů, od třetího období (1908-1912)

⁶¹⁴ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Malířová Helena. (Nedatováno).

⁶¹⁵ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 35-39, č. přír. 14/66. Tilschová Anna Maria. 17/10/1916.

⁶¹⁶ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. 431/42. Turnerová Teréza. 24/8/1916.

⁶¹⁷ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Holeček Josef. 23/5/1921.

⁶¹⁸ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 28-42, č. přír. 13/62. Jesenská Růžena. 9/8/1919.

⁶¹⁹ LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 28-42, č. přír. 13/62. Jesenská Růžena. 8/10/1919.

se již ustálil redakční tým. Tento proces dělby práce redaktorů byl postupem času od přelomu století čím dál populárnější v mnoha redakcích českých tištěných médiích.⁶²⁰ Zároveň se v pátém období ve stálém redakčním týmu poprvé objevili i muži, kteří dříve figurovali pouze jako občasní přispěvatelé. V roce 1921 začal rubriku „Společnost a rodina,“ připravovat F.S. Heda.

Jelikož nebyla Sísová pouze hlavní redaktorkou, ale také redaktorkou odpovědnou, věnovala se kromě došlých rukopisů také reakcím na již vydané příspěvky, za které nesla odpovědnost. Tématem odpovědnosti, i přesto, že v trochu jiném smyslu, se dotkl v roce 1917 literární kritik František X. Šalda, který Sísové napsal ohledně recenze knihy Františka Tučného "F. X. Šalda čili Problém českého umění," která se objevila v *Ženském světě*.⁶²¹ Tato recenze, která podle Šaldy souhlasila s negativními výroky Tučného o Šaldově osobě, byla podepsána iniciálami V. B.:⁶²² „*Jest mně zcela lhostejno, co myslí o mně Ženský svět jako jest mně lhostejno, co napsal p. Tučný: znám jej osobně, znám stupeň jeho vzdělání, vím, že papouškuje jen německou filosofii křečovitě nemohoucnosti a posmívám se frašce inscenované s nejmenším důvtipem [...]*! Avšak není mně lhostejno, že mezi jmény redakční rady *Ž.S.* čtu i Vaše jméno. Jste totiž pak spolusodpovědná za tento referát, Vy, jejíž soud o mém díle, pokud mohu čísti aspoň z Vašich listů, jest zcela opačný soudu p. Tučného a šifry V.B. To jest dvojakost, která se mne dotýká rušivě, poněvadž sám nedovedl bych nikdy dopustiti se takové dvojakosti, nemohu ji ztrpěti a jsem nucen, prositi Vás za vysvětlení!“⁶²³ Otázkou v tomto případě je, jestli se odpovědnost Sísové za časopis rovnala souhlasu se všemi názory v něm otištěnými, obzvlášť pokud se jednalo o tak subjektivní názory, s jakými se setkáme v recenzích. I přesto, že se její názor mohl lišit od názoru V. B., mohla článek v časopise povolit, protože se jednalo o subjektivní kritiku. Odpověď na Šaldův dopis, pokud nějaká ze strany Sísové byla, je však neznámá.

Redakční rada se opět změnila v roce 1924 kdy se k ní díky zavedení nové rubriky "Věstník Kruhu výtvarných umělkyň" přidaly akademické malířky Helena Šrámková, Valeria Hachla-Myslivočková, Julie Winterová-Mezerová a Zdeňka Vorlová-Vlčková.⁶²⁴ Textovou část časopisu nadále řídila Miloslava Sísová společně s Vlastou Kučerovou-Borovičkovou, kdežto obrazovou měla od tohoto roku na starosti zmíněná malířka Helena Šrámková.⁶²⁵

⁶²⁰ Bednařík – Jiráček – Köpplová 2011: 137.

⁶²¹ Šalda měl v minulosti velmi kladné vztahy z původní hlavní redaktorkou Novákovou.

⁶²² Pravděpodobně se jednalo o Vlastu Kučerovou-Borovičkovou.

⁶²³ *LA PNP*, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 1, č. přír: 27/69. Šalda František Xaver. 2/11/1917.

⁶²⁴ "Naším čtenářům!" *Ženský svět*. R.28, 1924, č.1, (b.d.), s.28.

⁶²⁵ *Ženský svět*. R.28, 1924, č.1, (b.d.), s.1.

V roce 1925 došlo v rámci redakce *Ženského světa* k jedné z dosud největších změn. Zatímco do této doby byla funkce **hlavní a odpovědné redaktorky** většinou spojena v jednu osobu, v tomto roce se poprvé tyto funkce oficiálně rozpojily. Miloslava Síssová zůstávala i nadále **hlavní redaktorkou** a vydavatelkou časopisu, a měla tak v redakce hlavní slovo, za jednotlivá vydání časopisu však během 29. ročníku (1925) **odpovídala** Jiřina Karasová, knihovnice Národního muzea.⁶²⁶ Důvodem k tomuto rozpojení těchto funkcí byly pravděpodobně počátky působení Síssové v Paříži, jako francouzské dopisovatelky pro *Národní listy*, kam podle Policejního ředitelství v tomto roce přesídlila.⁶²⁷ Karasová byla zároveň součástí redakční rady, ve které kromě ní působily také redaktorka beletrie Eva Jurčínová, knihovnice a redaktorka Doubravka Raisová a Helena Šrámková.

Od roku 1926 začala redakci **řídít a odpovídat za ně** Doubravka Raisová; Síssová byla však i nadále hlavní redaktorkou a vydavatelkou.⁶²⁸ V roce 1927 **redakční kruh** *Ženského světa* rozšířil své řady o mnoho známých osobností. Patřily mezi ně, kromě jichž výše zmíněných Raisové, Jesenské a Šrámkové, například také přední česká divadelní herečka Leopolda Dostálová, překladatelka Vlasta Síssová⁶²⁹ a historička a první československá docentka Milada Paulová.⁶³⁰

5.5.4. Distribuce

Již v roce 1918 se na stránkách časopisu poprvé objevila cena za jednotlivé číslo *Ženského světa*.⁶³¹ Tato informace nám indikuje, že od tohoto roku byl časopis pravděpodobně distribuován nejen abonentům, ale také mohl být k dostání v novinových stáncích či kamelotním prodejem, čímž si zájemci mohli zakoupit jednotlivá čísla a nemuseli být nutně odběrateli. To souviselo s nárůstem počtu pouličních kolportérů neboli kamelotů ve většině měst bezprostředně po vzniku československé republiky.⁶³² Pouliční kolportážní činnost byla sice nezákonná, ale úřady tolerovaná.⁶³³

Co se týče kamelotního prodeje novin, *Ženský svět* se mnohokrát postavil proti narůstajícímu trendu najímání dětí pro večerní prodej novin. Redaktor a soudce Viktorin

⁶²⁶ NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 *Ženský svět*, f. 29.

⁶²⁷ Sklenářová 2013: 44.

⁶²⁸ *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1, s.1.

⁶²⁹ Vlasta Síssová byla manželkou bratra Miloslavy Síssové, Františka (Sklenářová 2013: 26).

⁶³⁰ *Ženský svět*. R.31, 1927, č.1, s.1.

⁶³¹ V roce 1918 se jednalo o částku 60 haléřů. V následujících letech se tato částka zvyšovala: 1921 - 1.80 Kč, 1924 - 4 Kč. Ke snížení došlo až v roce 1928, kdy byla jednotlivá čísla *Ženského světa* k dostání za 2.50 Kč. O dva roky později (1930) však byla opět zdražena na 3 Kč [viz příloha č. 11].

⁶³² "Obchodní formy kolportáže na našem území." (Nedatováno). In *Kolportaz.cz*.

⁶³³ "Obchodní formy kolportáže na našem území." (Nedatováno). In *Kolportaz.cz*.

Pšorn o tomto tématu několikrát během válečného období napsal do *Ženského světa*, což mělo za následek žádost Ústředního spolku českých žen adresovanou policejnímu ředitelství, aby došlo k celkovému zákazu prodeje novin školními dětmi na ulicích - na situaci se však v té době nic nezměnilo. Teprve druhý Pšornův článek v *Ženském světě* na toto téma byl následně přetištěn řadou dalších listů, čímž nakonec napomohl k oficiálnímu zákazu prodeje novin osobami. V roce 1918 však Pšorn v dalším článku uvedl, že se dětské kameloty opět objevily v ulicích Prahy.⁶³⁴

Co se týkalo „marketingových strategií“ ohledně distribuce časopisu, na rozdíl od čtvrtého období (1913-1916), kdy předplacující odběratelé získávali knihy zdarma jako dárek, v pátém období od počátku první republiky odběratelé obdrželi často pouze slevy na určité knihy. Administrace tak pravděpodobně činila ze stále zvyšujících se cen výroby a špatné finanční situace časopisu.

5.5.5. Ekonomická základna

Podobně jako tomu bylo ve čtvrtém období (1913-1916), jehož finanční situaci ovlivnila první polovina první světové války, na počátku pátého období (1917-1930) byl časopis z tohoto důvodu taktéž velmi finančně zatížen. Válečné poměry zvýšily například tiskárenské sazby. Pražská akciová tiskárna, která v té době *Ženský svět* tiskla, zvýšila v roce 1917 ceny až o 80%. I přesto se však administrace rozhodla i nadále spoléhat na své odběratelstvo a cenu předplatného nezvýšila.⁶³⁵ Na konci roku 1917 však po zvýšení výdajů o 100% bylo jasné, že se bez zvýšení předplatného časopis neudrží, a zároveň bylo nutné snížit počet čísel na jedno měsíčně.⁶³⁶ Ceny výroby stoupaly i v dalších třech letech.⁶³⁷ 22. ročník v roce 1918 zahajovala redakce se slovy „*Poměry se ještě více zhoršily, náklad na náš list soupl už více než 200% a do nového ročníku vstupujeme s vyhlídkou, že se budou tiskárenské požadavky stupňovati.*“⁶³⁸ Administrace tak byla nucena opět zvýšit předplatné.

Ani po skončení války se však finanční situace listu nezlepšila, ba právě naopak. „*Není nyní doba pro nepolitické kulturní časopisy. Jeden za druhým zaniká, a ty, které vycházejí, udržují se jen obětavostí vydavatelů,*“⁶³⁹ tak hlásala redakce *Ženského světa* v roce 1921. Oproti předválečné době, kdy časopis za 1000 výtisků zaplatil 100 Kč, v období poválečném (konkrétně v roce 1921) musel časopis za stejné množství výtisků platit 2000

⁶³⁴ Pšorn, Viktorin. "Pražští kameloti - v novém vydání." *Ženský svět*. R.22, 1918, (b.d.), s.284-285.

⁶³⁵ Předplatné i nadále činilo 7 korun za rok; resp. 3.5 koruny za půl roku.

⁶³⁶ Předplatné se zvýšilo na 10 korun za rok ("Na konci ročníku." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.20, 25/12, s.380).

⁶³⁷ "Z redakce." *Ženský svět*. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.24.

⁶³⁸ "Do nového ročníku." *Ženský svět*. R.22, 1918, č.1, 20/1, s.29.

⁶³⁹ "Našim čtenářkám!" *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.

Kč.⁶⁴⁰ Zvýšil se také rozpočet časopisu: zatímco před válkou činil 5000 Kč, po válce byl roven 60 000 Kč.⁶⁴¹

Až do konce svého vydávání byl *Ženský svět* velmi finančně zatížen. Miloslava Sísová dala v roce 1925 vědět, že se jí „těžce pracuje, poněvadž musí šetřit jak místem, tak i nákladnější úpravou.“⁶⁴² V období první republiky byl však „všechn tisk národní demokracie“⁶⁴³ se vyznačoval neustálými finančními těžkostmi, takže musel být trvale podporován z fondů Ústředního svazu průmyslníků,⁶⁴⁴ takže *Ženský svět* rozhodně nebyl jediným periodikem s finančními problémy.

5.5.5.1. Periodicita listu

Na začátku pátého období (1917-1930) pokračoval *Ženský svět* oficiálně v dvoutýdenní periodicitě, avšak kvůli pokračujícímu válečnému stavu po první dva roky tohoto období (1917 a 1918), byla čísla podobně jako ve čtvrtém období vydávána dvojitá jednou měsíčně. I po skončení první světové války však docházelo v Československé republice ke zdražování, což mělo vliv i na ceny tisku v tiskárnách. Z tohoto důvodu byla *Ženský svět* vydáván pouze jednou měsíčně (s dvojitými čísly) také v počátcích první republiky.

V lednu roku 1920 došlo k opožděnému vydání časopisu - namísto 10. ledna vyšlo číslo až 20. ledna. Zpoždění bylo způsobeno zastavením dodávky plynu v denních hodinách tiskáren.⁶⁴⁵ Podobně i v roce 1922 došlo ke zpoždění vydání z příčin "technického rázu."⁶⁴⁶

V roce 1920 časopis hlásal, že se vydavatelstvo rozhodlo zvětšit rozsah *Ženského světa* zároveň jej vydávat třikrát do měsíce.⁶⁴⁷ Co přimělo list k takovému veřejnému oznámení není známo, nicméně se jednalo o naprosto nereálný cíl, vzhledem k zvýšeným výdajům po první světové válce. Že se jednalo pouze o planá slova dokládá také fakt, že k zmíněnému vydávání třikrát do měsíce nikdy nedošlo. I nadále byl *Ženský svět* vydáván jedenkrát do měsíce ve dvouásobných vydáních.

Teprve mírné uvolnění tiskových poměrů od roku 1921 umožnilo vydavatelství *Ženského světa* opět vydávat časopis dvakrát měsíčně, dokonce i s rozšířeným obsahem. Vydavatelství si dokonce přálo jej vydávat i jako týdeník, ale ekonomická situace mu to

⁶⁴⁰ "Naším čtenářkám!" *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.

⁶⁴¹ "Naším čtenářkám!" *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.

⁶⁴² "K reprodukční činnosti Kruhu." *Ženský svět*. R.30, 1926, č.7-8, 20/4, s.108.

⁶⁴³ Kam v pátém období již můžeme zařadit i *Ženský svět*.

⁶⁴⁴ Beránková – Křivánková – Ruttkay 1988: 56.

⁶⁴⁵ "Z redakce." *Ženský svět*. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.24.

⁶⁴⁶ *Ženský svět*. R.26, 1922, č.1, (b.d.), s.1.

⁶⁴⁷ "Z redakce." *Ženský svět*. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.24.

nedovolila.⁶⁴⁸ Dvoutýdenní vydávání však časopisu vydrželo pouhý rok, neboť mezi lety 1922 a 1930 byl časopis velmi často nucen pokračovat ve dvojitých vydáních jednou za měsíc. To opět souviselo s těžkou finanční situací časopisu.

5.5.5.2. Cena listu

Rok 1917 *Ženského světa* byl podle redakce zahájen za „drahotných poměrů, které nutí listy všeobecně zvýšiti předplatné. Také na nás přirazila tiskárna celkem 80%. Spoléháme však na své odběratelstvo a přátele, že se rozmnoží jejich počet, a že nebudeme tak nuceni zvýšiti předplatné. Předplatné zůstane 7K pro všechny odběratele.“⁶⁴⁹ I přes velké snahy vydavatelského družstva, ale došlo z důvodů válečného stavu ke zvýšení tiskařských a distribučních výdajů o více jak 100% a tak byl časopis v posledním čísle tohoto ročníku oznámit zvýšení ceny předplatného na rok 1918.⁶⁵⁰

V roce 1918 byla cena ročního předplatného 10 Kč, v roce 1920 poté již dvojnásobná – 20 Kč. K dalšímu zvýšení ceny poté došlo v následujícím roce (1921), kdy odběratelé zaplatili 32 Kč za roční předplatné (16 Kč za půlroční).⁶⁵¹ Jednotlivá čísla byla v tomto roce dostupná za 1.80 Kč. Cena předplatného zůstala stejná až do konce vydávání *Ženského světa* v roce 1930. Změny zasáhly jenom ceny jednotlivých čísel, která byla dostupná ke koupi za 2.50 Kč v roce 1928 a v roce 1930 za 3 Kč (dvojičísla za 6 Kč) [viz příloha č. 11].

5.5.5.3. Honoráře

Honoráře většiny redaktorek *Ženského světa* v průběhu pátého období (1917-1930) nejsou známy, nicméně díky informaci z roku 1925, kdy došlo ke změně honorářů redaktorky rubriky "Kruh výtvarných umělkyně", víme, díky novému zavedení dělby práce v rámci redakce časopisu, získávaly jeho redaktorky stálý měsíční plat.

Konkrétně redaktorka Helena Šrámková, která vedla výtvarnou rubriku, byla odměňována částkou 100 Kč měsíčně (kromě měsíce srpna, kdy *Ženský svět* nevycházel) a autorky obrazových příloh získávaly 100 Kč za tři reprodukce svých děl.⁶⁵² Pravděpodobně se však nejednalo o jediné platové ohodnocení těchto žen, neboť většinou na hlavní příjem pracovaly jinde – například Šrámková si kromě své novinářské aktivity vydělávala svým

⁶⁴⁸ Vydavatelství si přálo jej vydávat dokonce i jako týdeník, ale ekonomická situace mu to prozatím nedovolila ("Naším čtenářkám!" *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.).

⁶⁴⁹ "Různé zprávy." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.1, (b.d.), s.22.

⁶⁵⁰ "Různé zprávy." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.20, 25/12, s.380.

⁶⁵¹ *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.

⁶⁵² "K reprodukční činnosti Kruhu." *Ženský svět*. R.30, 1926, č.7-8, 20/4, s.108.

malířstvím. Za částku, kterou měsíčně získávala za působení v redakci *Ženského světa*, si však Šrámková mohla ve 20. letech 20. století pořídit například nové kožené boty (79 Kč) a ještě by jí zbylo na nákup potravin.⁶⁵³

5.5.5.4. Inzerce

Zatímco zpočátku vydávání *Ženského světa* se inzerce objevovala na několika posledních stranách časopisu, přibližně od pátého období vývoje časopisu (1917-1930) se inzeráty začaly objevovat nejen pohromadě na konci listu, kde zabíraly dvě až šest stran, ale také průběžně mezi jednotlivými články. Tento styl umístování inzerátů přímo do textu novin byl zpopularizován v Anglii a Americe, odkud se následně dostal i do našich krajín.⁶⁵⁴ Na kolik inzerenty zadání jednoho inzerátu v tomto období vyšlo, není známo.

5.5.6. Technologické podmínky

Stejně jako po celé čtvrté období (1913-1916), také v pátém období (1917-1930) tiskla *Ženský svět* Pražská akciová tiskárna. Již víme, že ve čtvrtém období se k několika původním sázecím strojům doplnilo pět nových a dvě nové rotačky. Po smrti ředitele tiskárny Josefa Komárka († 1924) jej ve funkci nahradil Zdeněk Häring, za nějž byla zakoupena rotačka normalizovaného střeoevropského formátu.⁶⁵⁵

Kromě různých technologií, které používaly tiskárny k sazbě a tisku jednotlivých periodik, využívaly redakce postupem času čím dál více dalších technologických novinek. K vzájemné komunikaci mezi jednotlivými členy redakce a externími přispěvateli se v redakci *Ženského světa* po většinu jeho vývoje používalo kromě komunikace tváří v tvář výhradně poštovní korespondence. Bellův vynález **telefonu** (1876) a jeho rozšíření začalo mít poprvé na tuto redakci vliv až ve 20. letech 20. století. I přesto, že telefonní ústředna na českém území fungovala již od roku 1882, pořízení telefonu a jeho připojení bylo zpočátku velice drahé, a proto si telefonické spojení mohly zpočátku dovolit jen nejbohatší vrstvy.⁶⁵⁶ Teprve v roce 1921 se na stránkách *Ženského světa* poprvé objevil telefonický kontakt na redakci, která v té době sídlila v budově Pražské akciové tiskárny. Právě tam případné hovory směřovaly. Redakce *Ženského světa* používala čtyřciferného telefonního čísla: 9445.⁶⁵⁷

⁶⁵³ Vondra 2012: 62.

⁶⁵⁴ Koudelka 1932: 71.

⁶⁵⁵ Černý 1941: 141.

⁶⁵⁶ Novák 2002.

⁶⁵⁷ *Ženský svět*. R.25, 1921, 25/1, č.1, s.1.

Další technologií, která postupně nabývala na významu, byl **psací stroj**. Nejstarší nalezený dopis adresovaný z redakce *Ženského světa*, který byl napsán na psacím stroji, pochází z roku 1916. Jednalo se tehdy o hromadný dopis, který byl zaslán několika stálým přispěvatelům, se žádostí o příspěvek do jubilejního, 20. čísla, *Ženského světa*, věnovaného památce Teréze Novákové, přičemž jednou z recipientek byla Anna Řeháková.⁶⁵⁸ Není však známo, jak dlouho v té době již redakce psací stroj používala. Ke zvýšení jeho popularity v redakci však došlo až v pátém období. Také způsob zasílání rukopisů se postupně měnil: původně byla většina zaslaných rukopisů psaná ručně, a teprve od 20. let 20. století se někteří přispěvatelé začali dotazovat, jestli hlavní redaktorka (Miloslava Síssová) vyžaduje zasílat rukopisy psané na stroji.⁶⁵⁹ Pravděpodobně však přijímala rukopisy obojího typu.

5.5.7. Cenzura

Poslední dva roky první světové války ovlivnily také jednotlivá čísla *Ženského světa*, která byla podrobována cenzuře. V roce 1917 byly například v dvojčíslu 13. a 14. kompletně vybíleny celé čtyři stránky časopisu⁶⁶⁰ a v roce 1918 byla cenzurou odstraněna část článku "Politický program českých žen". V obou případech se jednalo o potlačení politických projevů či zmínek o válce, což byla témata, vůči kterým byla cenzura za válečného stavu velmi striktní.⁶⁶¹

Od konce první světové války (od roku 1919) do konce vydávání *Ženského světa* v roce 1930 se však cenzura časopisu již téměř nedotkla. Po získání volebního práva žen se časopis opět umírnil, co se politického aktivismu týče, a postupně se stával čím dál více kulturním časopisem, více zaměřeným na oddechová témata, jako móda, vzdělání nebo domácnost, která cenzorům příliš nevadila.

5.5.8. Struktura listu

Na počátku pátého období (1917-1930) zůstala zachována struktura *Ženského světa* z období čtvrtého (1913-1916), což souviselo se stávajícím válečným obdobím. Čísla časopisu v roce 1917 zahajovaly úvodní články (úryvky z knih; články s tematikou ženského hnutí apod.), po nichž následovaly rubriky: Ženské problémy, Rozhledy po životě žen, Sociální hlídka, Dopisy, Literatura, Výtvarné umění, Z pracoven našich žen, Ze spolkové činnosti a Různé

⁶⁵⁸ LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Vydavatelské družstvo *Ženského světa*.

⁶⁵⁹ LA PNP, fond č. 1515 (Síssová Miloslava). Buřková-Wanklová, K.

⁶⁶⁰ *Ženský svět*. R.21, 1917, č.13-14, 25/7, s.214-217.

⁶⁶¹ Beránková 1981: 222.

zprávy. Novinkou byly rubriky Akademická hlídka (zaměřující se na ženskou problematiku v akademickém rámci) a Sokolská hlídka (soustředící novinky ze sportovního hnutí Sokol a zapojení žen v něm) a Listárna redakce (odpovědi redakce na došlé dotazy).⁶⁶² Výjimečně časopis také v roce 1917 vydával rubriku Ženské podobizny (medailonky o českých ženách; od 1918 jako „Ženské portréty“), Ze slovanských zemí (pouze do konce roku 1921), Názory (názory příspěvatelek na různé společenské problémy – např. sňatky válečných invalidů; pouze do konce roku 1919), Volná tribuna (názory, se kterými redakce nesouhlasila, ale které měly schopnost zahájit diskuzi o daném tématu) nebo Obrazy života (krátké příběhy ze života; pouze do konce roku 1920).

Po skončení první světové války a vzniku Československé republiky, kdy byla opět zmírněna cenzurní opatření, se časopis opět rozhodl do struktury zařadit rubriku Politika⁶⁶³ a od roku 1919 se také opět objevila Mírová hlídka,⁶⁶⁴ jejímž cílem bylo hájit pacifistické myšlenky a napomoci k tomu, aby k další velké válce nedošlo. V roce 1919 byla novinkou rubrika Naše anketa (názory příspěvatelek na téma rodinná škola) a došlo také k obnovení rubrik Ze dne (na rozdíl od čtvrtého období, kdy v ní bylo publikováno zahraniční zpravodajství, v tomto období sloužila k publikaci zpravodajství z ČSR; publikována pouze do konce roku 1921) a sporadicky se také objevovala rubrika Ze zápisů ženy (obsahovala články Magdy Bílé na pokračování; ženská tematika). Stejná struktura byla zachována také v roce 1920.

V roce 1921 přibýly rubriky Pêle-mêle (zprávy z různých oblastí života) a Nálady a nápady (rady, jak by se měl člověk v určitých situacích zachovat). V roce 1923 přibýly rubriky Diskusse (obsahovala články, které měly následně rozpoutat diskuzi mezi čtenáři a příspěvatelem) a Společnost a rodina (móda, byt, plesy apod.)⁶⁶⁵

⁶⁶² Redakce stanovila, že v této rubrice odpoví na neanonymně došlé dotazy, pokud ovšem nebudou „*rázu právního, módního, hospodyňského apod., neboť nespádají pod obor listu,*“ (Listárna redakce." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.9-10, 20/5, s.175). Je zajímavé, že zatímco oblasti módního a hospodyňského rázu pod obor časopisu nespádaly v roce 1917, v dalších letech můžeme v této oblasti vidět určitý vývoj, neboť již v roce 1923 zařadil *Ženský svět* jako stálou rubriku "Společnost a rodina," která informovala o plesech, módě a bytových doplncích a od roku 1925 měl časopis dokonce stálou módní přílohu, která vycházela jednou za čtvrtletí. Můžeme se domnívat, že tyto změny mohly souviset s koncem války a vznikem Československé republiky, který s sebou přinesl i nové zákony - např. volební právo žen. Jelikož tak rovného volebního práva bylo již dosaženo a zároveň se změnila požadavky žen na témata v časopisech, *Ženský svět* si musel najít jiné oblasti, o kterých by svým čtenářkám informoval, a tak byl nucen mírně změnit svou agendu.

⁶⁶³ V rubrice „Politika“ se v roce 1918 členky redakce oficiálně přihlásily k politické straně Česká státoprávní demokracie ("Českým ženám!" *Ženský svět*. R.22, 1918, (b.d.), s.117).

⁶⁶⁴ „*Mírová hlídka, v listě našem po válce znovu zahájená, ponese se za tímto cílem. Vítá každý projev ze řad žen, směřující především k výchově mírové, k oné předpravě myslí lidských, aby v nich pevně utkvěl provždy odpor k válce a vůle k míruplnému soužití, v rodině, v národě i mezi národy,*“ ("Mírová hlídka" *Ženský svět*. R.23, 1919, č.1, (b.d.), s.21).

⁶⁶⁵ Můžeme říci, že se s touto rubrikou časopis snažil bořit zažité stereotypy. Rubriku „Společnost a rodina,“ která se zabývala tématy tradičně asociovány pouze s ženským pohlavím, vedl muž - F.S. Heda.

Od roku 1924 podepsal *Ženský svět* smlouvu s organizací Kruh výtvarných umělkyň,⁶⁶⁶ která měla za důsledek zahájení rubriky Výtvarné umění: věstník Kruhu výtvarných umělkyň (pojednávala o současném i dřívějším výtvarném umění a obsahovala také velké množství fotografií uměleckých děl).⁶⁶⁷ V roce 1925 byly poté přidány rubriky Sociální péče (zkoumala sociální otázky), Kulturní zprávy a Divadlo a hudba.

Od roku 1926 byla znát zvýšená snaha časopisu konkurovat bulvárnímu tisku, a to zvýšeným množstvím článků a rubrik, týkajících se kulturních a odlehčených témat, jako výtvarného umění, divadla, hudby, literatury nebo módy. Zatímco v dřívějších letech byly mnohé z těchto rubrik spojené v jednu, případně některé (např. módu) časopis záměrně do svého obsahu nezařazoval, od tohoto roku i ony získaly samostatné pravidelné rubriky. Sociální a politická témata se objevovala čím dál v menší míře, případně pouze v úvodních člancích. Struktura časopisu od roku 1926 vypadala takto: úvodní články (články, beletrie a básně), Výtvarné umění, Divadlo, Hudba, Literatura, Feuilleton, Kulturní zprávy, Sociální hlídka, Společnost a rodina a Moda (od roku 1929 jako „Módní hlídka“). Mezi nepravidelné rubriky patřily rubriky: Z ciziny, Ze zápisků ženy a Vánoční rubrika.

V roce 1927 byla tato struktura doplněna o novou rubriku Tělesná výchova (zaměření na ženskou sportovní činnost) a v roce 1928 se navrátily rubriky Ze světa a Pêle-mêle.

Se zvyšující se popularitou filmu a stávající snahou redakce *Ženského světa* zvýšit kulturní obsah časopisu v důsledku narůstající konkurence bulvárních týdeníků, byla v roce 1929 zavedena rubrika Film (obsahující zprávy z filmového světa).

K mírné změně struktury došlo také v posledním ročníku *Ženského světa*, v roce 1930. Po úvodních člancích následovaly rubriky Ženská hlídka, Výtvarné umění, Divadlo a hudba, Literatura, Nekrology, Společnost, Hygiena a domácnost a Ode všeho trochu (nahradila „Pêle-mêle“).

5.5.9. Grafická podoba listu

5.5.9.1. Formát listu a počet stran

K menší (dvou-centimetrové) změně formátu došlo v roce 1918, kdy Pražská akciová tiskárna nebyla schopná dodat jiný papír, což způsobilo také opožděné vydání prvního čísla nového

⁶⁶⁶ "K reprodukční činnosti Kruhu." *Ženský svět*. R.30, 1926, č.7-8, 20/4, s.108.

⁶⁶⁷ Tuto rubriku měla na starosti akademická malířka Helena Šrámková.

ročníku.⁶⁶⁸ Tento formát, který si časopis zachoval až do konce roku 1929, měl výšku 28.5 cm a šířku 20 cm.

Poslední změnu ve velikosti formátu *Ženský svět* zaznamenal ve svém posledním ročníku, v roce 1930, kdy se výška zvýšila o 1 cm a šířka o 0.5 cm. Výsledný formát měl tedy výšku 29,5 cm a šířku 20.5 cm.

Časopis měl v tomto období v průměru 16 stran v každém vydání. Pokud vyšlo vydání jednou měsíčně jako dvě čísla dohromady, počet stran byl poté dvojnásobný, tedy 32. V posledním ročníku (1930) byl počet stran snížen na 24.

5.5.9.2. Titulní strana

Během roku 1917 nebyla v dochovaných svázaných číslech zachována žádná titulní strana.⁶⁶⁹ V následujících dvou letech (1918-1919) zůstala titulní tvrdá strana stejná jako v roce 1916, avšak pozbývala již loga "ŽS" [viz příloha č. 34]. V roce 1918 a 1919 bylo k tisku titulní strany použito červeného papíru. Po titulní straně se opět vyskytovala "druhá" titulní strana, po níž následovala přímo první strana časopisu s nadpisem *Ženský svět* v záhlaví strany. V roce 1918 druhá titulní strana uprostřed obsahovala abstraktní obraz vytvořený z množství krátkých oblých čar a hvězdy ve prostřed, v roce 1919 se tento obraz změnil na ilustraci květin ve váze. V roce 1920 tvrdá titulní strana již nevycházela, zůstávala pouze černobílá titulní strana podobná dřívějším "druhým" titulním stranám, opět s ilustrací květin ve váze uprostřed. Není však známo, jestli se nejednalo spíše o titulní stranu svázaných vydání.

Z výzkumu čtvrtého období vývoje *Ženského světa* (1913-1916) víme, že mezi lety 1914 a 1920 *Ženský svět* byl po titulní straně (resp. dvou titulních stranách) obsah časopisu zahajován pouze hlavičkou - nadpisem hlásajícím název časopisu, psaným jednoduchým patkovým písmem [viz příloha č. 35]. K velkým změnám došlo v roce 1921, kdy se název *Ženského světa* z jednoduchých písmen změnil v ilustraci připomínající slavnostní girlandy, které hlásaly název časopisu. Tyto slavnostní girlandy mohly souviset se změnami, ke kterým v minulých letech došlo, především co se týká ukončení války, vzniku Československé republiky a především ustanovení volebního práva žen v ústavě z roku 1920. Pod touto

⁶⁶⁸ "Do nového ročníku." *Ženský svět*. R.22, 1918, č.1, 20/1, s.29.

⁶⁶⁹ Příložena byla pouze "druhá" titulní strana, která však pravděpodobně sloužila jako úvodní strana ročníku, než jednotlivých čísel, jelikož neobsahuje žádnou identifikaci čísla či data vydání. Vzhledem k tomu, že však během let 1916 a 1918-1919 časopis využila tvrdých titulních stran a titulní hlavičky neobsahovaly informace o číslu nebo datu vydání, je pravděpodobné, že v roce 1917 titulní strana listu existovala, nebyla však příložena ke svázaným výtiskům.

ilustrací bylo opět po mnoha letech stanoveno předplatné, ročník, číslo, jméno odpovědné redaktorky, adresa redakce, a poprvé také telefonní číslo. Mezi lety 1921 a 1923 časopis již neužíval celé titulní strany, ale opět pouze titulní hlavičky.

Rok 1924 značil návrat časopisu k titulní straně. Název listu zářil bíle z černého podkladu, který byl obklopen ilustracemi květin.. Ilustrace z hlavičky listu byla odstraněna počátkem 31. ročníku (1927), kdy se časopis opět vrátil k jednoduchému písmu užitému k vyobrazení názvu časopisu s podtitulem "Založen Terézou Novákovou roku 1896". Této hlavičky časopis využíval až do konce roku 1930.

Poslední, 34. ročník (1930) *Ženského světa* opět zavedl tisk plně titulní. Poprvé se při tomto tisku využilo i jiné barvy než černé, a to modré. První slovo názvu časopisu ("Ženský") bylo psáno vertikálně po levé straně titulní strany, druhé slovo ("svět") poté horizontálně uprostřed vpravo. Na pozadí byly náhodně rozmístěny modré obdélníky na bílém podkladu, které byly na některých místech ohraničeny černou tučnou čarou. V jednotlivých modrých obdélnících se poté vyskytovaly informace jako jména členů redakce, obsah, cena, číslo ročníku či datum vydání.

5.5.9.3. Vzhled vnitřní části listu

Již od roku 1914 byla struktura časopisu, který se vrátil k původnímu menšímu formátu, jednosloupcová u úvodních článků a svousloupcová u jednotlivých rubrik. V tomto ohledu k žádným změnám ani v průběhu pátého období (1917-1930) nedošlo. Jediné změny, které více všimaví čtenáři časopisu mohli zaznamenat, byly drobné změny vzhledu titulků rubrik, u kterých se měnilo například jejich ohraničení či styl písma.

5.5.9.4. Použití barev při tisku

V průběhu pátého období (1917-1930) časopis příliš nevyužíval barevného tisku. Fotografie a ilustrace byly vždy tisknuty černobíle, a také jediné zvláštní vydání časopisu - k 20. jubileu *Ženského světa* v roce 1926 - bylo tištěno pouze černobíle.

Jedinou další barvou, která se v časopise v tomto období vyskytla, byla modrá barva. Objevila se na titulních stranách posledního ročníku, v roce 1930.

5.5.9.5. Obrazové reprodukce

V průběhu pátého období (1917-1930) redakce *Ženského světa* čím dál častěji zařazovala fotografie nejen na první straně, ale také uvnitř jednotlivých článků (např. módní návrhy).

Každým rokem počet fotografií v jednotlivých ročnících rostl.⁶⁷⁰ Jednalo se především o podobizny různých osobností, výtvarných děl atd. Tento nárůst fotografií v novinách a časopisech zapříčinila především modernizace tiskařských technologií a rozšířením fotografických přístrojů. Právě období 20. let 20. století bývá označováno jako počátek éry moderní fotožurnalistiky.⁶⁷¹

Časy se změnily, a i přesto, že u založení *Ženského světa* Teréza Nováková nechtěla, aby byl tento časopis jedním z dalších módních žurnálů, redakce se musela začít přizpůsobovat popularizaci bulvárních týdeníků a bojovat tak proti novému typu konkurence, která jí přebírala odběratele. V roce 1923 byla proto v rámci *Ženského světa* zřízena rubrika "Společnost a rodina," kterou vedl F. S. Heda. Objevovala se zde témata jako plesy, móda nebo zařízení bytu. Především módní sekce této rubriky poté často obsahovala ilustrace dámských oděvů [viz příloha č. 36]. V roce 1924 poté začal časopis vydávat samostatnou "Módní přílohu *Ženského Světa*," která vycházela třikrát až čtyřikrát ročně. Obsahovala tipy na moderní ošacení, včetně doplňujících nákresů módních návrhů. Od roku 1926 byla nahrazena stálou rubrikou "Móda," později přejmenovanou na "Módní hlídka *Ženského Světa*."

Od roku 1924 se *Ženský svět* stal orgánem Kruhu výtvarných umělkyň, spolku původně ustaveného v rámci ÚSČŽ. Tato užší spolupráce znamenala zavedení samostatné nové rubriky "Věstník Kruhu výtvarných umělkyň," která přinášela obrazové reprodukce vybraných umělkyň, čímž se opět zvýšilo množství fotografií publikovaných v *Ženském světě*. Věstník z časopisu postupně po několika letech vymizel, ale rubrika "Výtvarné umění" v časopise zůstávala i nadále, stále pod vedením malířky Heleny Šrámkové.

V průběhu svého posledního, 34. ročníku (1930), začala redakce pod hlavičku každého čísla zařazovat různé kresby s podtitulem "Děti v podání našich umělců," zabírající celý zbytek titulní strany.

⁶⁷⁰ Například v roce 1924 se fotografie objevovaly téměř na každé druhé straně časopisu.

⁶⁷¹ Peták 2006: 3.

Diskuze

Obecně lze říci, že tato práce pomáhá v představení vývoje jednoho z dnes méně známých česky psaných časopisů přelomu 19. a 20. století. Kromě několika výjimek⁶⁷² v dnešní době stále neexistuje zpracování historiografického vývoje většiny českých novin a časopisů. Přitom jejich studium by mohlo výzkumu historie českých médií pomoci velkým dílem, jelikož by mohlo odhalit různé praktiky v redakcích novin a časopisů 19. a 20. století, jejich distribuci, technologický stav tisku tohoto období, jeho finanční situaci, grafickou podobu atp.

Tato práce přinesla hned několik nových poznatků ohledně vývoje *Ženského světa* který dosud nebyl v odborné literatuře z hlediska analýzy mediální organizace zpracován. Zatímco byl v odborné literatuře kladen důraz především na období redakce Terézy Novákové a na její individuální osobu, v této práci se mi podařilo získat vhled také do činnosti přispěvatelů časopisu a jejích pomocníků ve dvou obdobích její redakce a především práce přinesla bližší výzkum dalších třech období vývoje *Ženského světa*, po odchodu Terézy Novákové. Vzhledem k tomu, že časopis nepřestal být vydáván ani v průběhu první světové války, pomáhají informace z kapitoly o čtvrtém období vývoje časopisu (1913-1916) představit problémy (především finančního charakteru), jimž stávající časopisy ve válečném období čelily, což je téma opět velmi přehlížené v odborné literatuře.

Při studiu tematiky vývoje *Ženského světa* pro vypracování této diplomové práce jsem však narazila na několik problémů, které považuji za důležité podotknout, jelikož měly vliv na nedostatky této diplomové práce.

Důležitým literárním pramenem mi byla jednotlivá čísla *Ženského světa*, u kterých byla pro zkoumání informací týkající se vývoje časopisu důležitá datace jednotlivých vydaných čísel. Od roku 1914 však svázaná čísla dostupná v MZK nebo NKP obsahovala titulní stranu, na které bylo označeno číslo či datum vydání, pouze jedenkrát, na začátku svázaného ročníku. Další čísla navazují svázaná bez titulní strany, pouze s úvodní stranou, kterou zahajovala pouze hlavička s nadpisem "Ženský svět". Proto jsem u některých čísel nebyla schopna určit přesné datum vydání, a to ani zpětně (např. přepočítáním předešlých čísel) jelikož v některých svázaných ročnících chybějí některá čísla, případně také proto, že od roku 1916 v důsledku zdražování, které s sebou přinesla první světová válka, se vydavatelství časopisu rozhodlo ušetřit tak, že někdy vydávalo dvě čísla dohromady jednou měsíčně.

⁶⁷² Ty se však týkají ve velké většině významných českých deníků jako *Lidových novin* nebo *Práva*. Méně významných časopisů, se signifikantně nižším nákladem, si většina studií stále nevšímá.

Dalším problémem, se kterým jsem se setkala, byl nedostatek dochovaných archiválií ve fondech některých důležitých postav historie *Ženského světa*. Zatímco dopisů Terézy Novákové se dochovalo několik desítek kartonů,⁶⁷³ korespondence dalších hlavních redaktorek *Ženského světa* se dochovalo jen málo. Například z fondu Miloslavy Sísové nelze nalézt mnoho dopisů, které by se týkaly její redakční činnosti v *Ženském světě*. Většinou se zaměřovaly spíše na její činnost pro Národní stranu svobodomyšlnou a její práci pro *Národní listy*, a to i přesto, že *Ženský svět* redigovala celých 17 let a v čele jeho vydavatelství stála celých 20 let. S podivem je také minimum informací ve fondu tiskaře Edvarda Leschingera, který obsahuje téměř výhradně jenom informace o jeho manželce či dětech.

Je třeba zmínit také nedostatek informací o Marii Brožové, čtvrté hlavní redaktorky *Ženského světa*, která byla v průběhu své redakce (1915-1916) v časopise označována pouze jako M. Brožová, narozdíl od předchozích či následujících hlavních redaktorek, které byly vždy označovány plným jménem. Její plné jméno a několik málo informací k její osobě jsem našla až v Národním archivu, v jednom z dopisů vydavatelky Sísové policejnímu ředitelství.

Na tomto místě je nutné podotknout, že v archivech by bylo možno zajisté nalézt další množství informací o těchto osobách a jejich spojení se *Ženským světem*. Například nahlédnutím do fondů mnoha přispěvatelů na jejich korespondenci např. s hlavními redaktorkami, což jsem v některých případech učinila, avšak nebylo v mých lidských silách projít všechny dopisy všech přispěvatelů tohoto časopisu, neboť byl známý velkým množstvím externích spolupracovníků v průběhu 34 let své existence. Snažila jsem se proto zaměřit na hlavní osobnosti - především na Terézu Novákovou, za jejíž redakce se časopis formoval, a která jej pomohla vyzdvihnout do povědomí tehdejšího čtenářstva, a k níž bylo v archivech dostupných mnoho informací. Některé fondy (např. Leschingerův či Sísové) navíc nebyly dosud zinventarizovány, a proto je obtížné při objednávání těchto archiválií do studoven archivů odhadnout, zda-li vůbec nějaké informace týkající se zkoumaného tématu budou k dispozici. Vzhledem k tomu, že navíc žiji v Brně, jsou jednotlivé cesty do Prahy do archivů finančně náročné, a proto jsem jich nemohla podniknout více, než jsem učinila. Domnívám se, že studenti z bližšího okolí Prahy by měli lepší možnost a více času prozkoumat jednotlivé archiválie. Toto chápu jako jeden z nedostatků své práce. I přesto se však domnívám, že jsem byla schopná v prohlédnout velké a především adekvátní množství archiválií pro diplomovou práci, a to hned ve dvou archivech - LA PNP a NA.

⁶⁷³ To mohlo být způsobeno například významností jejího jména jako slavné české spisovatelky. Zároveň také tím, že na konci 19. století mohla být psaná korespondence častější, než v průběhu první světové války či ve 20. letech 20. století.

Domnívám se, že tematika *Ženského světa* je velmi aktuální a zajímavá i pro další budoucí výzkumy. Vzhledem k množství přispěvatelů časopisu by bylo například možné vypracovat případové studie externích přispěvatelů *Ženského světa* s ohledem na jejich vliv na časopis v jednotlivých obdobích vývoje časopisu. Jednotliví autoři těchto studií by měli lepší možnost se soustředit na práci každého přispěvatele zvláště, čímž by mohlo být prozkoumáno například větší množství jejich korespondence, která by nám v důsledku mohla podhalit více ze zákulisí přípravy a výroby tohoto časopisu.

Zajímavá by mohla být také diskurzivní analýza příspěvků *Ženského světa* s ohledem na zkoumání toho, jak velká byla politická manipulace Národní strany svobodomyšlné (později České státoprávní demokracie) tohoto listu od roku 1913, kdy tisk *Ženského světa* převzala Pražská akciová tiskárna spjatá s touto stranou, či od roku 1914, kdy se ustavilo Vydavatelské družstvo *Ženského světa*, obdobně se stranou spjatého.

Také komparace diskurzivních analýz jednotlivých českých ženských časopisů by nám mohla prozradit jaké byly taktiky těchto časopisů co se obsahu týče: jak se lišilo jejich zaměření, jaké měly názory na vzdělání žen, případně volební právo, které časopisy byly více konzervativní než jiné, případně jak se tyto názory měnily v čase.

Závěr

Tématem této diplomové práce byl historický vývoj českého ženského časopisu *Ženský svět*, který vycházel v Praze mezi lety 1896 a 1930. Mým hlavním cílem bylo pomocí historiografických metod a analýzy mediální organizace vytvořit komplexní historickou analýzu tohoto časopisu, se zaměřením na vývojové změny, hospodaření listu, vliv externích organizací, výrobní zázemí, vlastnické vztahy a personální zázemí, cenzurní praxi, strukturu a grafickou podobu listu. Tyto kategorie jsem si stanovila jako kategorie jednotlivých výzkumných otázek, stanovených v metodologické části, na které jsem se snažila v průběhu výzkumné části práce odpovědět.

Pro lepší orientaci v historickém vývoji *Ženského světa*, jsem tento vývoj periodizovala do pěti vývojových období: první období (1896-1899), druhé období (1900-1907), třetí období (1908-1912), čtvrté období (1913-1916) a páté období (1917-1930). Tato období od sebe vzájemně oddělují vývojové změny, které měly silný vliv na různá odvětví produkce tohoto časopisu.

První období (1896-1899) bylo zahájeno založením *Ženského světa*, 20. prosince 1896, jako přílohy znovuoobnoveného listu *Ženská bibliotéka* s dvoutýdenní periodicitou, a dále zahrnovalo první tři léta jeho vydávání pod redakcí hlavní redaktorky, významné české spisovatelky Terézy Novákové. V průběhu těchto let však kvůli nedostatečné prodejnosti *Ženské bibliotéky* byl tento list v roce 1898 zrušen a *Ženský svět* se tak stal plnohodnotným časopisem a jeho formát se zvětšil. *Ženský svět* vznikl v období, kdy v nejen v českých zemích vrcholily snahy o zajištění vyššího ženského vzdělání. Právě toto téma se stalo hlavním cílem vydávání *Ženského světa*, jako časopisu, který se svými články pokoušel o osvětu a vzdělání českých žen ze středních vrstev společnosti. Za založením *Ženského světa* stál kromě Terézy Novákové také vydavatel, majitel a tiskař listu, pražský nakladatel Jan Otto. Právě jeho zapojení do vydávání časopisu bylo stěžejním motivem prvního období. Na konci tohoto období, v roce 1899 se Ottova knihtiskárna spojila s dalšími pražskými tiskárenskými podniky, čímž vznikla tiskárna Unie (Česká grafická unie), která od roku 1900 začala tisknout mimo jiné tituly i *Ženský svět*.

Právě první období vývoje bylo důležitým v ustanovení prvních spolupracovníků, respektive přispěvatelů listu. Na žádosti Novákové o příspěvky do nového ženského časopisu v prvním období kladně odpovědělo mnoho českých autorů a autorek, z nichž velká část s časopisem spolupracovala po mnoho dalších let. Jmenujme například Annu Řehákovou, Olgu Stránskou-Absolonovou, Vilmu Sokolovou-Seidlovou, Pavlu Maternovou nebo Františka

Drtinu. Velkou pomocí Teréze Novákové, která v časopise zastávala velké množství funkcí (např. hlavní a odpovědné redaktorky, noční redaktorky, korektorky atd.), které zvládala jen ztěží, byli její synové Theodor a především Arne Novák - a to jako korektoři či přispěvatelé. I přes náročnou práci šéfredaktorky bylo první období *Ženského světa* pro Novákovou zlatými časy její redaktorské činnosti.

Struktura listu byla ze začátku vydávání (1896-1899) časopisu velmi komplikovaná, rubriky byly nestálé a bylo jich velké množství. Počet stran časopisu byl také velmi nestálý, jelikož závisel na počtu došlých příspěvků a množství inzerce. V prvním období se pohyboval mezi 14 a 30. Co se týče grafické podoby listu, v prvním období časopis neměl titulní stranu, disponoval pouze titulní hlavičkou. K tisku byla používána výhradně černá barva, doprovodné fotografie v časopise byly zpočátku spíše výjimkou, ale objevovaly se v něm.

První význačné problémy se začaly objevovat se začátkem **druhého období** (1900-1907). V roce 1900 došlo hned ke dvěma významným změnám: zaprvé, dvakrát během tohoto období došlo ke změně tiskárny - v roce 1900 převzala tisk od Jana Otty tiskárna Unie a v roce 1902 tiskárna Edvarda Leschingera. Zadruhé, majitelem a vydavatelem časopisu se v roce 1900 stal Ústřední spolek českých žen, organizace zastřešující české ženské organizace a podporující emancipační hnutí, který pojal *Ženský svět* jako svůj orgán. I přesto, že Nováková ÚSČŽ v roce 1897 zakládala, v momentě, kdy se spolek stal vydavatelem časopisu a získal tak kontrolu nad jeho obsahem a možnost do něj intervenovat, se mezi hlavní redaktorkou a ÚSČŽ začaly vytvářet první spory. Nováková však v korespondenci, a ani v samotném časopise nikdy nenaznačila jaké konkrétní povahy tyto spory byly. Jednoznačné pouze bylo, že si Nováková se členkami v mnoha ohledech nerozuměla, a že ze strany spolku cítila různé ústrky. Tyto spory měly takovou váhu, že již v prvním roce vydávání časopisu Ústředním spolkem českých žen se Nováková svým blízkým začala v dopisech svěřovat s plány o odstoupení z funkce. Definitivně se vzdát funkce hlavní redaktorky *Ženského světa* však Novákové trvalo celé druhé období, tedy sedm let, během kterých střídavě podávala rezignaci a opět ji po přemluvách spolku stahovala. V redakční práci se Nováková mohla kromě syna Arneho spolehnout pouze na Pavlu Maternovou, jako její hlavní referentku, která jí s přípravou čísel *Ženského světa* pomáhala.

Nespokojenost Novákové v těchto letech pramenila nejen ze sporů s ÚSČŽ, ale také z četných úmrtí v rodině, nemožnosti více rozvíjet svou spisovatelskou činnost kvůli náročné novinářské práci, nedostatku příspěvků pro časopis a celkově špatné finanční situace *Ženského světa*, která se začala poprvé výrazně projevovat právě v tomto období. Finanční problémy byly způsobeny na jednu stranu stále se zvyšujícími náklady na výrobu časopisu, a

na druhou stranu nedostatečným množstvím platících přispěvatelů: velká část odběratelstva totiž dluhovala za předplatné. Na cenu listu však tyto problémy vliv prozatím neměly.

Teprve ve druhém období (1900-1907) došlo ke zjednodušení a k ustálení některých rubrik v časopise. Počet stran se od prvního období příliš nezměnil, pohyboval se mezi 12 a 28 stranami. Časopis však od druhého období začal používat dvousloupcové formátování, narozdíl od původního jednosloupcového, kterého využíval v prvním období.

Druhé období je zakončeno definitivním odchodem Terézy Novákové z pozice hlavní redaktorky *Ženského světa* na konci roku 1907. Tuto funkci vykonávala jedenáct let.

Třetí období (1908-1912) celým svým rozsahem ohraničuje období Pavly Maternové, bývalé úzké spolupracovnice Terézy Novákové, jako hlavní redaktorky *Ženského světa*. Narozdíl od Novákové však měla Maternová k dispozici také redakční tým, ustavený ze členů Ústředního spolku českých žen, vydavatele časopisu. Poprvé v historii *Ženského světa* tak začalo docházet k dělbě redakční práce a tvorbě samotné redakce, která poprvé měla také vlastní prostory ke konání své práce. Maternová vedla časopis s podobným zápalem jako Nováková, avšak stejně jako jí, tak i Maternové po čase začala obtížná šéfredaktorská práce přerůstat přes hlavu. K tomu se přidaly také spory s ÚSČŽ a proto se na konci roku 1912 rozhodla Pavla Maternová z redakce *Ženského světa* odejít.

Během třetího období došlo především ke změnám ve struktuře a vzhledu časopisu. Od začátku redakce Pavly Maternové (1908) se v časopise poprvé začaly objevovat politické rubriky, což mohlo být způsobeno jak počátečním nezájmem Novákové o toto téma, tak dobovými událostmi, kdy v roce 1907 byly nalezeny mezery v zákoně, díky kterým se první ženy rozhodly kandidovat do Českého zemského sněmu v roce 1908. Zájem redakce časopisu o politiku pravděpodobně také zvýšil dohled cenzorů na *Ženský svět*, který byl právě v tomto období také poprvé konfiskován, a to v roce 1912.

Změny po grafické stránce v tomto období byly velmi nepatrné. Časopis pouze v roce 1908 výrazně zjednodušil titulní hlavičku, i nadále používal dvousloupcového formátování a počet použitých fotografií v časopise se nijak významně nezměnil. Došlo však k vydání několika zvláštních čísel, které poprvé použily jiné než černé tiskařské barvy, a to slavnostní červené.

Čtvrté období (1913-1916) bylo obdobím charakteristickým velkými změnami, a to jak z pohledu personálního zázemí, tak i po strukturní či grafické stránce. Po Pavle Maternové v roce 1913 do šéfredaktorského křesla nastoupila Eliška Purkyňová a časopis také ukončil dlouholetou spolupráci s tiskárnou Edvarda Leschingera a začal být tisknut Pražskou akciovou tiskárnou. PAT, která byla v úzkém spojení s Národní stranou svobodomyšlnou,

měla silný vliv na další dění kolem *Ženského světa*. V roce 1914 se ustavilo v rámci PAT a NSS Vydavatelské družstvo *Ženského světa*, které pravděpodobně z finančních důvodů převzalo vydávání listu od ÚSČŽ. Do družstva se dostala Miloslava Sísová, která postupně získávala čím dál větší vliv na vydávání časopisu. Purkyňová z neznámých důvodů post šéfredaktorky po dvou letech opustila, a její místo na další dvě léta převzala Marie Brožová. Na chod časopisu se však více než ona podepsala Miloslava Sísová.

Vycházení *Ženského světa* v tomto období silně ovlivnila první světová válka. *Ženský svět* byl jedním z mála titulů, které na začátku války nebyly zastaveny, a to především z toho důvodu, že se stále jednalo o časopis s relativně nízkým zájmem o politickou situaci. I přesto, že však časopisu bylo povoleno vycházet, jeho vydávání bylo velmi obtížné například kvůli nedostatku mužů, kteří odešli na válečnou frontu, přičemž ženy, které zůstaly, musely živit celou rodinu a vydávání časopisu bylo o to obtížnější. Další nepřízní byla špatná finanční situace listu, která se v tomto období ještě více zhoršila kvůli silné cenové inflaci. Válka měla vliv i na periodicitu listu - aby administrace ušetřila náklady za tisk, byla poprvé v jeho historii jednotlivá čísla vydávána ve dvojitém vydání jednou za měsíc. Cenu předplatného však administrace i nadále zachovala. Válečná cenzura si počíhala také na *Ženský svět*, a to především na jeho protiválečné články.

Ve snaze zabránit cenzuře článků v *Ženském světě* vzrostly ve čtvrtém období na významu kulturní rubriky týkající se literatury, divadla či výtvarného umění, a to na úkor politických rubrik, které se mezi lety 1915 a 1918 neobjevovaly. Od roku 1914, kdy časopis vešel do rukou Vydavatelského družstva *Ženského světa*, došlo například poprvé v jeho historii k vydávání celé samostatné titulní strany. Časopis navíc od roku 1914 vycházel opět ve zmenšeném formátě, který navíc vzdával hold prvnímu období vydávání časopisu za Terézy Novákové. Barevný tisk nebyl v tomto období obvyklý, kvůli zákazu vydávání zvláštních čísel, avšak začalo přibývat různých obrazových reprodukcí v časopise, jako fotografií či ilustrací, k čemuž přispěly různé technologické inovace v této oblasti.

Páté období (1917-1930) charakterizuje období hlavní redaktorky a vydavatelky *Ženského světa* Miloslavy Sísové, která byla silně spjatá s NSS a později Českou státoprávní demokracií, ke které se od roku 1918 hlásala i celá redakce časopisu, a poprvé tak *Ženský svět* oficiálně deklaroval svou politickou příslušnost.

Vliv první světové války byl patrný i během období první republiky, kdy i nadále docházelo k růstu cen spotřebního zboží a služeb, což mělo poprvé vliv i na zvýšení ceny předplatného *Ženského světa*. Časopis navíc kvůli své stále špatné ekonomické situaci i nadále v průběhu většiny pátého období vycházel ve dvojnásobném vydání jednou měsíčně.

Samostatná titulní strana se v časopise v tomto období využívala velmi často, docházelo však k častým obměnám jejího vzhledu.

Velkým tématem pátého období byla konkurence *Ženského světa*. Po zavedení rovného hlasovacího práva v nové ústavě z roku 1920 se zvýšil zájem o politickou činnost i ze strany ženského pohlaví. O to populárnější se proto staly politické noviny a časopisy, kterým mohl *Ženský svět* se svým nízkým nákladem a počtem odběratelů jen těžce konkurovat. Další velkou konkurencí *Ženského světa* byly v této době populární bulvární periodika. Po dosažení mnohých emancipačních cílů (jako vyššího vzdělání nebo volebního práva) měly ženy najednou více času věnovat se povrchnějším aktivitám, jak například čtení bulvárního tisku, který pro ně byl atraktivní po grafické stránce, tak i po obsahové. *Ženský svět* se proto snažil těmto bulvárním tiskům konkurovat signifikantním zvýšením "odlehčené četby", například zavedením více kulturních nebo dokonce i módních rubrik, či zvýšením počtu obrazových reprodukcí v časopise. S touto snahou souvisela také spolupráce s Kruhem výtvarných umělkyň, který v časopise získal v roce 1924 vlastní výtvarnou rubriku. I přesto však nemůžeme *Ženský svět* v tomto období považovat za bulvární časopis.

Ani navýšení kulturního obsahu či fotografií časopisu však nepomohlo výrazně zvýšit počet svých odběratelů či obecně zlepšit svou finanční situaci. Neschopnost bojovat proti čím dál větší konkurenci se stala časopisu osudnou a *Ženský svět* přestal vycházet na konci roku 1930.

Z dnešního pohledu je jasné, že k etablování *Ženského světa* jako jednoho z nejvýznamnějších českých ženských časopisů přelomu 19. a 20. století, přispěla především osobnosti spisovatelky Terézy Novákové, která svou pílí a snahou přispět k emancipačním snahám českých žen, pomohla vytvořit takový časopis, který měly možnost číst ženy hned několika generací. Během svého 34-letého vydávání časopis pomohl vzdělávat ženy ze středních vrstev společnosti ve feministických myšlenkách rovného zacházení s oběma pohlavími. V českých zemích to nebyly násilné boje radikálních feministek, které by byly hlavní tažnou silou emancipačního hnutí, ale byly jí umírněné metody skrze spolupráci s muži a skrze ženské časopisy, díky kterým se emancipační myšlenky dostávaly na světlo, a které v důsledku pomohly ženám se sebe-vzdělávat, získat přístup na univerzity, či se aktivně zapojit do politického dění. I přes velkou nepřízeň ekonomického zázemí, či spory v rámci vydavatelství či redakce, se *Ženský svět* stal jedním z nejdůležitějších českých ženských časopisů, jehož odkaz žije nadále.

Přílohy

Příloha č. 1

Podobizny některých hlavních redaktorek Ženského světa - Terézy Novákové (red. 1896-1907), Pavly Maternové (red. 1908-1912), Elišky Purkyňové (red. 1913-1914) a Miloslavy Sísové (red. 1917-1930)

Teréza Nováková

hlavní redaktorka Ženského světa v I. 1896-1907

Pavla Maternová

hlavní redaktorka Ženského světa v I. 1908-1912

Eliška Purkyňová

hlavní redaktorka Ženského světa v I. 1913-1914

Miloslava Sísová

hlavní redaktorka Ženského světa v I. 1917-1930

[zdroj (Teréza Nováková): "Jedenáct let - postupem v před." *Ženský svět*. R.12, 1907, č.1, 5/1, s.2.

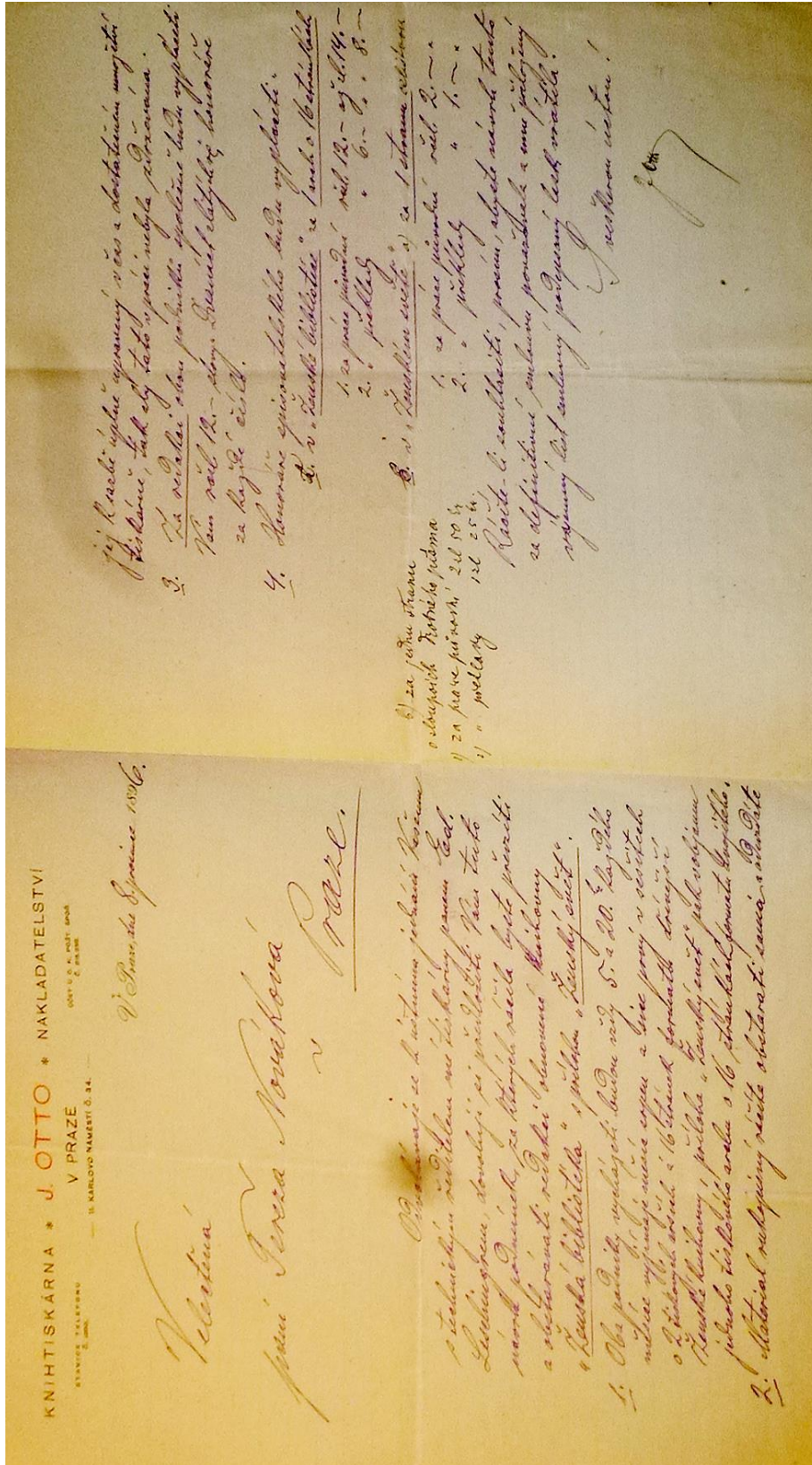
zdroj (Pavla Maternová): Neudorfllová-Lachmanová 1999: obrazové přílohy VI.

zdroj (Eliška Purkyňová): "Slovo paní ředitelky." (Nedatováno.) *Domov pro seniory Elišky Purkyňové*. Dostupné z: <http://www.dsepurkynove.cz/slovo.html> (7.12.2014)

zdroj (Miloslava Sísová): Sklenářová, Aneta. 2013. *Život a dílo novinářky Miloslavy Sísové (1883-1947)* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita. http://is.muni.cz/th/386232/fss_b/Sklenarova_Aneta_BP.pdf (21.11.2014).

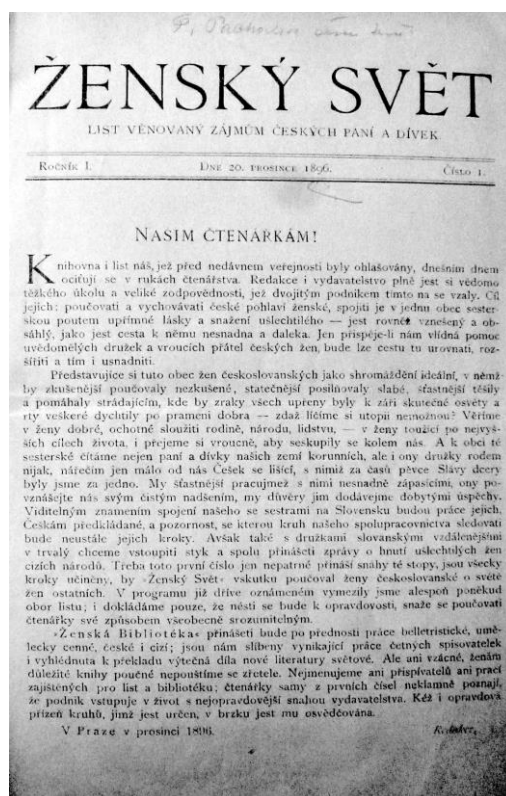
Příloha č. 2

Návrh podmínek převzetí redakce Ženského světa a Ženské bibliotéky od Jana Otty Teréze Novákové - 8/12/1896

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan. 8/12/1896.]

Příloha č. 3
Titulní strana prvního čísla Ženského světa - 20/12/1896

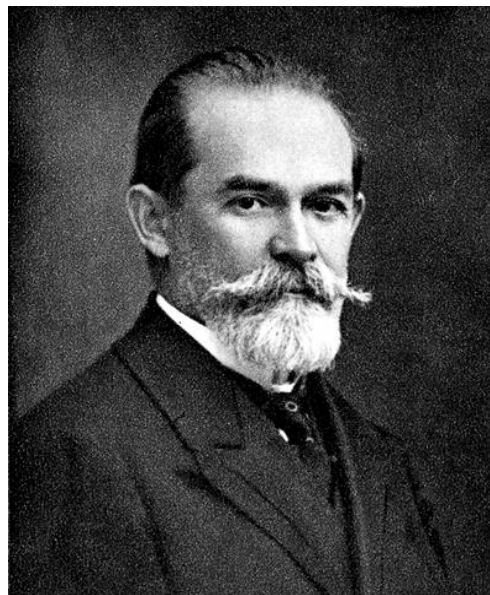

[zdroj: *Ženský svět*. R.1, 1896, č.1, 20/12, s.1.]

Příloha č. 4
Významní knihtiskaři Ženského světa - Jan Otto (1896-1900) a Edvard Leschinger (1902-1913)

Jan Otto
 knihtiskař *Ženského světa* v l. 1896 - 1900

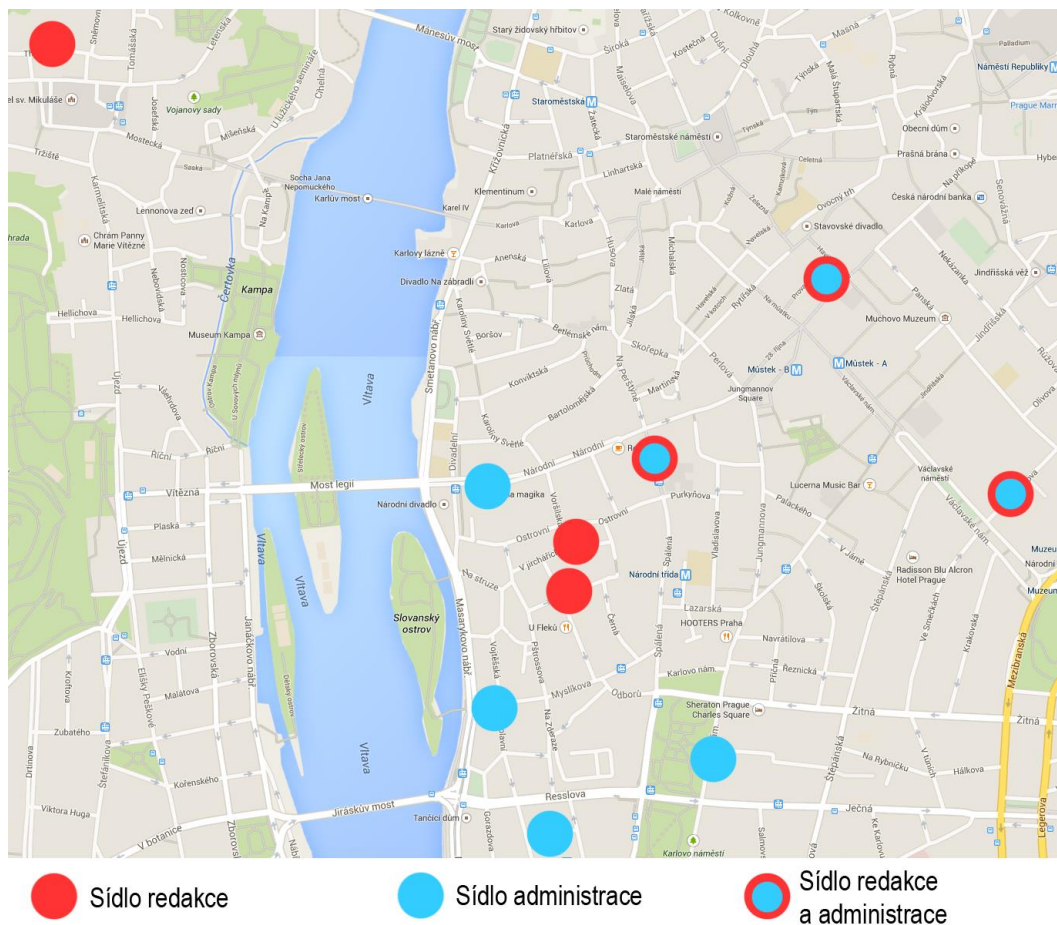

Edvard Leschinger
 knihtiskař *Ženského světa* v l. 1902 - 1913

[zdroj (*Jan Otto*): - *Humoristické listy*. R.29, 1897, č.4, 21/1, s.29.
 zdroj (*Edvard Leschinger*): Zach, Aleš. "Edvard Leschinger." *Slovník českých nakladatelství 1849-1949*. 2011. Dostupné z: <http://www.slovník-nakladatelství.cz/obrazek/edvard-leschinger.html> (7.12.2014)]

Příloha č. 5

Záznam jednotlivých sídel redakce, administrace a společných sídel redakce a administrace Ženského světa (1896-1930) na dnešní mapě Prahy

Příloha č. 6

Podobizny některých přispěvatelk do Ženského světa

Anna Řeháková

přispěvatelka do Ženského světa

Eliška Řeháková

přispěvatelka do Ženského světa

Božena Viková-Kunětická

příspěvatelka do Ženského světa, první česká žena zvolená do Českého zemského sněmu

Kleměna Hanušová

příspěvatelka do Ženského světa

Vilma Sokolová-Seidlová

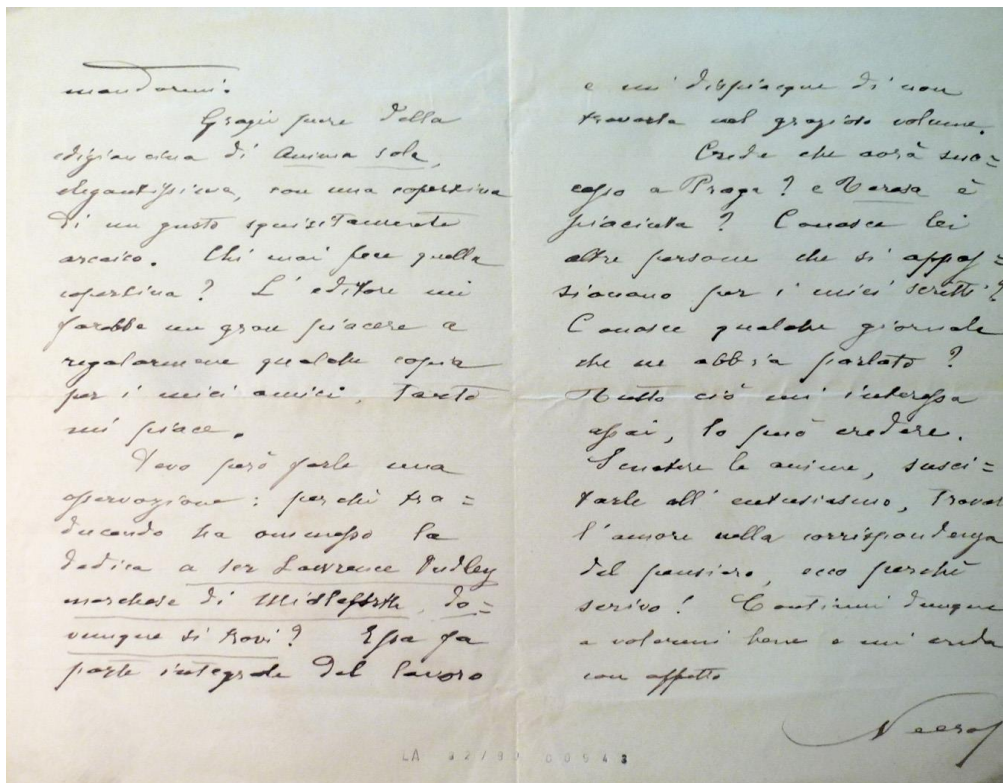
příspěvatelka do Ženského světa

[zdroj (Anna a Eliška Řehákovy, Kleměna Hanušová a Vilma Sokolová-Seidlová): Neudorflová-Lachmanová 1999: obrazové přílohy V a VI.

zdroj (Božena Viková-Kunětická): Bobíková, Lenka. "České bojovnice za práva žen aneb kafičkovno-bábokový feminismus." 2010. *Novinky.cz*. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/styl/211271-ceske-bojovnice-za-prava-zen-aneb-kafickovo-babokovy-feminismus.html> (13.1.2015)]

Příloha č. 7

Dopis italské spisovatelky Neery Teréze Novákové

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 943, č. přír. 82-90. Neera.]

Příloha č. 8
Dopis Viléma Mrštíka Teréze Novákové z roku 1898 - příslibení článku pro Ženský Svět

Veleuživená paní!

Děkují Vám za milý list
• brájovali upřítelem, že jsem
le uče o křesťaně pro ženských
svět' budu mít, nejspíše
na rukopisě Vím odězdet
k dispozici - kdy to bude,
o odevu nestrnu s. - p.
vede z nestrnu z. - kdy
mi hlava složí - Necht
se brátina - a tak brátina
nem se dopustit až nez
st ovládnout

U. Mrštíkova redakt
ny jen u. - se p. k.
světli' a její existenci.
• s. - s. - s. - s. - s. -
z. - s. - s. - s. - s. -
když dle "ženských svět"
nemá se p. - k.
hlavou slova
adresa jejího
laji' s. - s. - s. - s. -
paní Červená -
Všechno dobré přeje
z. - s. - s. - s. - s. -
v. Mrštík
Dne 17. března 1898.

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 927-941, č. přír. 82-90.
Mrštík Vilém. 17/5/1898.]

Příloha č. 10
Spolupracovníctvo Ženského Světa za 11 let 1892-1907

Spolupracovníctvo Ženského Světa za 11 let 1892-1907.

Norri Lovi 4	Ljub. Salva 2	Vechl. Brodka 3
Emm. 3	Stoch. Jan 2	Kn. Červ. 2
Dička 2	Hump. Jan 1	Pop. Vostka 2
Kanari 3	Samb. Wag. 2	Zaks. Kiri 2
Proch. Bedl 2	Plan. Pöle 2	Popp. Sub Sm. 3
Sokol. Mat. 2	Schmi. Keres 2	Leif. 2
Kepl. Br. 2	Vi. Ves. Slu. 3	Havelk. Frag. 2
Hawrlay ut. 5	Frnt. Lang. 2	Vod. Sem. 2
Gruber. Dina 2	Soll. Vau. 2	Kalal. Romal. 2
Scherer. Vlas. 2	Har. Klap. 2	Levri. Bauer. 2
Ounyl. Bai. 2	Žafnar. Velis 2	Korin. Aya 2
Onering. 1	Bour. Slav. 2	Sucho. Brif. 2
Kra. Bor. Sky. 3	Klaus. M. Kk. 2	Loob. Štěp. 2
Davler. Dhal 2	Kršk. Brum. 2	Kernal. Sedlar. 2
Dom. Felis 2	Maich. Babak. 2	Mark. Capl 2
Kelar. Fisch. 2	Seom. Krag. 2	Trejor. J. Bor. 2
Klad. Dan. 2	Parl. Slav. 2	A. Mar. Bilbau 2
Kurz. Nach. 2	O. Bill. Turn. 2	Bib. Vasdt. 2
Jand. Teis. 2	Orci. Ter. Fu. 3	Nevalm. Vhl. 2
Brower. Ham. 2	Krali. Val. Hla. 3	Suchar. Salan. 2
Paach. Neum. 2	Hauub. Saut. 2	Schint. z Ky. 2 + 85.
Pač. Souch. 2	Haacroy 3	Čeroc. Pohn. 2
Hovri. Zem. 2	houri. Kaha 2	Tumova dr. dl. 2.
Choch. Klat. Ka. 3	Fouth. Mars. 2	Farula 1
Hobl. Duit. 2	Hudo. Borov. 2	
Luzi. Ry. Souč. 2	Bovr. Čerm. 2	
Vod. Hraut. 2	Hess. Bruch 2	
Lib. Jarub. 2	Čad. Zho 2	
Kurz. Hraut. 2	Lvap. Kraf. 2	
Hrav. 3	Herit. 1	
Krav. Konec. H. 3	Pleg. Frys. 2	
Haj. Wam. 2	Kard. H. 2	
Št. Čavo. 2	Seizer. 2	

190

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisek z roku 1905-1907: Spolupracovníctvo Ženského Světa za 11 let 1892-1907.]

Příloha č. 11
Vývoj ceny předplatného Ženského světa (1896-1930)⁶⁷⁴

ROK	PŘEDPLATNÉ ŽS NA ROK	PŘEDPLATNÉ ŽS NA 1/2 ROKU	PŘEDPLATNÉ ŽS NA 1/4 ROKU	PŘEDPLATNÉ ŽB + ŽS NA ROK	PŘEDPLATNÉ ŽB + ŽS NA 1/2 ROKU	PŘEDPLATNÉ ŽB + ŽS NA 1/4 ROKU
1896/97	3.50 zl.	1.80 zl.	0.90 zl.	5.50 zl.	2.80 zl.	1.50 zl.
1897/98	3.50 zl.	1.80 zl.	0.90 zl.	5.50 zl.	2.80 zl.	1.50 zl.
1898/99	3.50 zl.	1.80 zl.	0.90 zl.	X	X	X
ROK	PŘEDPLATNÉ ŽS NA ROK	PŘEDPLATNÉ ŽS NA 1/2 ROKU	PŘEDPLATNÉ ŽS NA 1/4 ROKU	ŽS NA ROK (člen ÚSČŽ)	ŽS NA 1/2 ROKU (člen ÚSČŽ)	CENA JEDNOHO ČÍSLA
1900-14	3.50 zl. (7 K)	1.80 zl. (3.5 K)	0.90 zl.	3 zl. (6 K)	1.5 zl. (3 K)	
1915-17	7 K	3.5 K		X	X	
1918	10 K			X	X	60 h.
1919-20	20 Kč			X	X	
1921	32 Kč	16 Kč		X	X	1.80 Kč
1922-23	32 Kč	16 Kč		X	X	
1924	32 Kč	16 Kč		X	X	4 Kč
1925-27	32 Kč	16 Kč		X	X	
1928	32 Kč	16 Kč		X	X	2.50 Kč
1929	32 Kč	16 Kč		X	X	
1930	32 Kč	16 Kč		X	X	3 Kč

⁶⁷⁴ Křížky v tabulce značí, že v dané době již údaj uvedený v hlavním vrchním zeleném pruhu neplatil (např. časopis již nebyl orgánem ÚSČŽ, nebo *Ženská Bibliotéka* již neexistovala). Prázdná políčka poté značí, že v daném období nebyl údaj nikdy uveden.

Příloha č. 12

Razítka tiskáren, vydavatelství a organizací spjatých s Ženským světem - knihtiskárna Jana Otty, Unie a Edvarda Leschingera, Ústředního spolku českých žen a Vydavatelského družstva Ženského světa

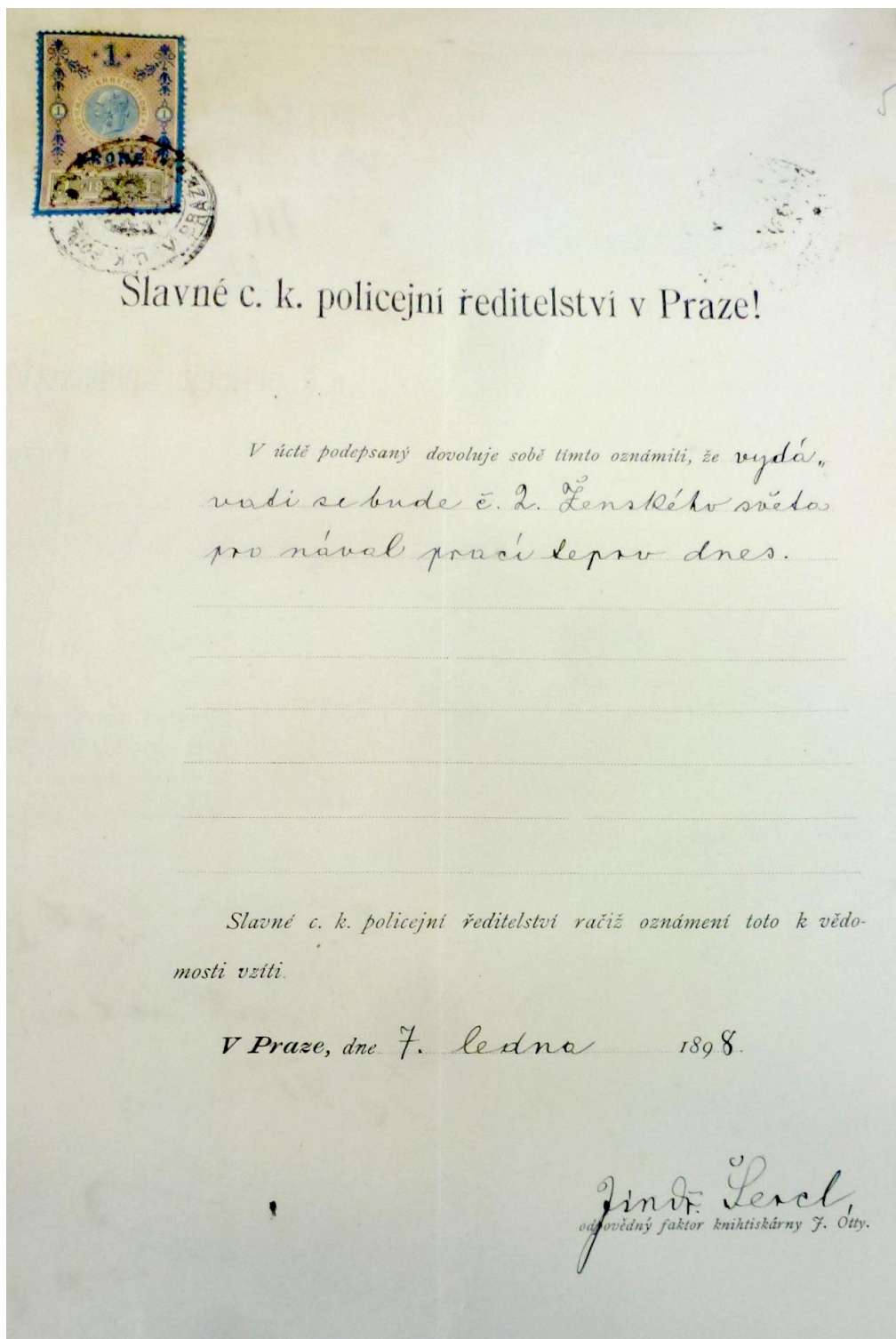
Vydavatelské družstvo „Ženského Světa“
v Praze II., Mariánská ul. 3.

razítko Vydavatelského družstva Ženského světa

[zdroj: Národní archiv, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 8 a 17.; Národní archiv, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 Ženský svět, f. 1, 3 a 7.]

Příloha č. 13

Dopis Jindřicha Šercla z knihtiskárny Jana Otty adresovaný policejnímu ředitelství ohledně opožděného vydání Ženského světa (7/1/1898)

[zdroj: Národní archiv, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 Ženský svět, f. 5.]

Příloha č. 14

Vzhled a změny hlavičky titulní strany *Ženského světa* v prvním období jeho vývoje (1896-1899)

1896 - 1897

1897-1898

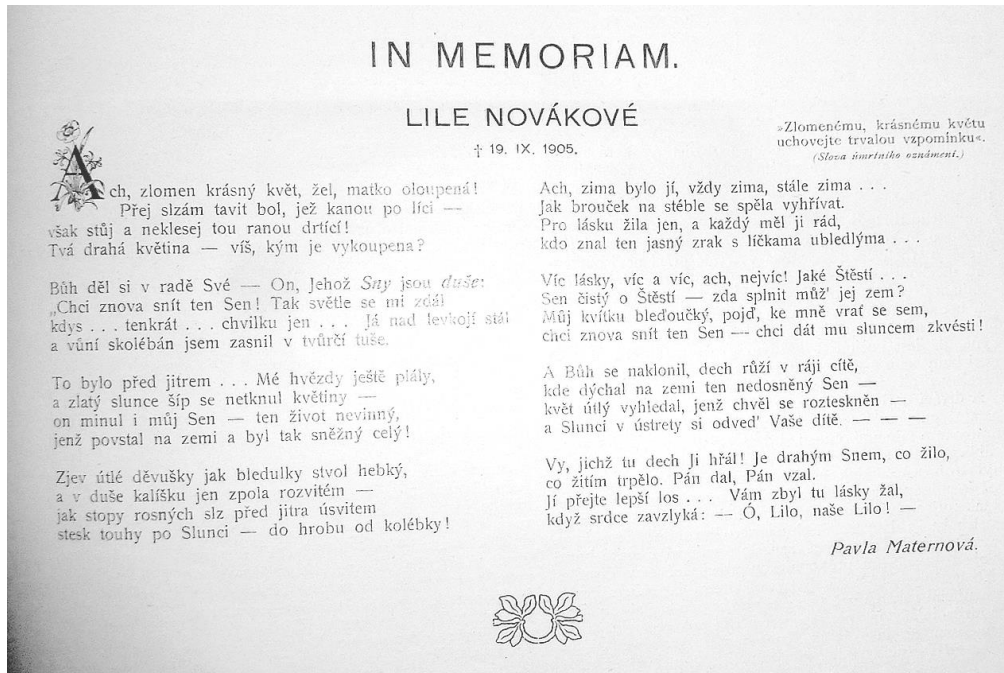
1899

[zdroj: *Ženský svět*. R.1, 1896, č.1, 20/12, s.1; *Ženský svět*. R.1, 1897, č.19, 20/10;
Ženský svět. R.3, 1899, č.4, 5/2.]

Příloha č. 15

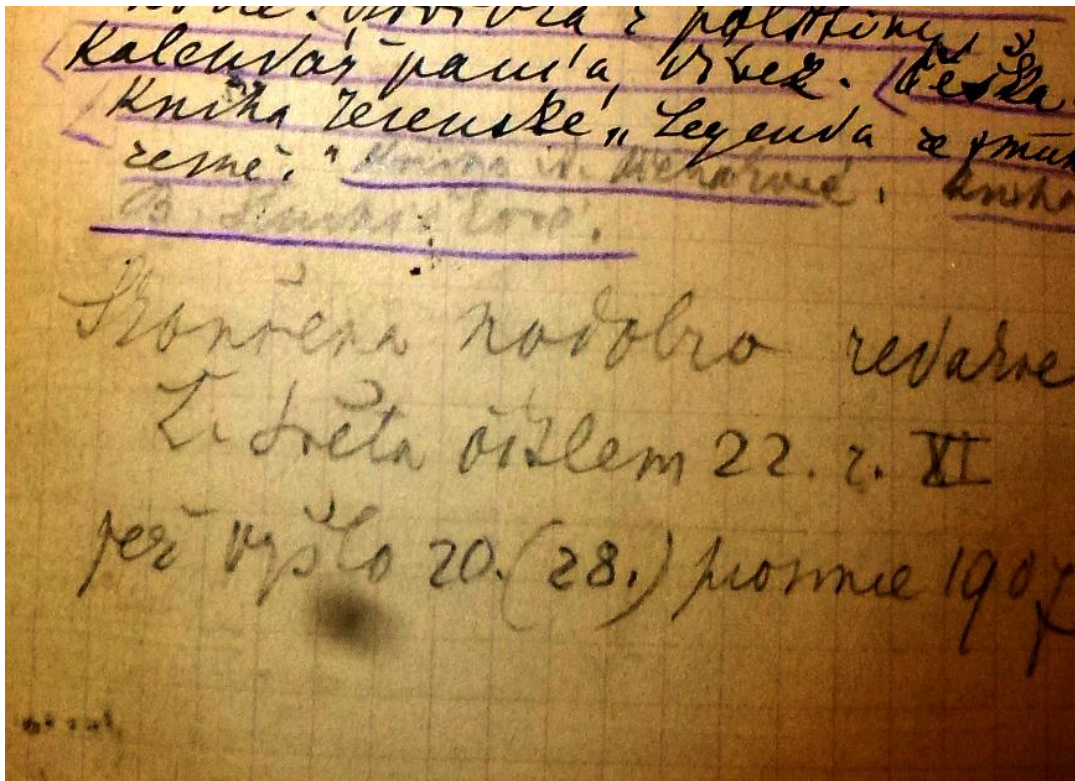
Báseň Pavly Maternové k uctění památky zemřelé dcery Terézy Novákové, Ludmily "Lily" Novákové v Ženském světě (1905)

[Maternová, Pavla. "In memoriam: Lile Novákové." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.16, 20/9, s.223.]

Příloha č. 16

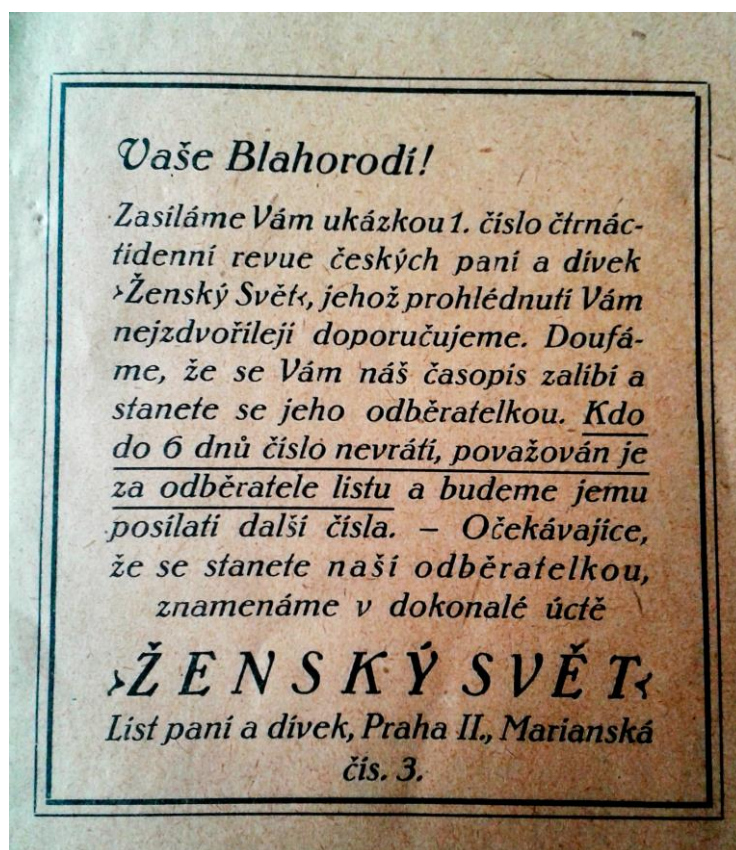
Poznámka k ukončení redaktorské činnosti Terézy Novákové v Ženském světě

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisník z roku 1905-1907: Nové projekty pro Ženský Svět.]

Příloha č. 18

Lístek přiložený k číslu Ženského světa žádající čtenáře o předplacení časopisu.

[zdroj: Ženský svět. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.1.]

Příloha č. 19

Fotografie sazárny v rámci tiskárny Česká grafická unie, která Ženský svět tiskla mezi lety 1900 a 1901

[zdroj: Dvacet let činnosti České grafické Unie A. S. v Praze. 1920. Praha: Unie. Dostupné z: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=1166> (11.2.2015)]

Příloha č. 20

Vzhled a změny hlavičky titulní strany *Ženského světa* ve druhém období jeho vývoje (1900-1907)

1900-1906

1907

[zdroj: *Ženský svět*. R.4, 1900, č.22, 20/12; *Ženský svět*. R.11, 1907, č.1, 5/1, s.1]

Příloha č. 21
Nekrolog Theodora Nováka, psaný F. X. Šaldou pro Ženský Svět

THEODOR NOVÁK.^{*)}

(* 21. ledna 1870, † 26. července 1901.)

(Podobizna z roku 1897.)

V Theodoru Novákovi zemřelo nekonečně víc než odborný a exaktně vědecký badatel: byl mí především myslitel a filosof, člověk krásné duševní kultury, posvěcené čelo, celý duch a smělé, nebojácné, srdnaté srdce.

Zvláštní, skoro románové kouzlo leželo pro mne na tom tichém, slabém, hubeném a roztomile nesmělém hochovi, jenž se rozněcoval v plynou, až překotnou výmluvnost jen tehdy, když se jednalo o jeho drahé duševní statky, a jenž kryl za křehkou formou velkou hotovost a pevnost myšlenky a vytrvalost vůle a slučoval s neúmornou, odbornou, detailovou prací smělé jednotné zření filosofické ve velikém, slavném vržení světla a vášnivý kult vysokého a cudného umění snu a pýchy.

Tichý a plachý vnějškem a při tom uvnitř žijící vášnivým životem a trávený jím, pilný, střízlivý a svě-

domitý do pedantismu a při tom veliké, široce rozepjaté obraznosti a nebojácného, sladkého a srdnatého srdce — rozmilá směs dítěte, učenice, filosofa, básníka a snivce — tak rýsuje se mi před očima.

Monistický názor světa nebyl mu jen knižním theoremem, byl mu předem vírou, životem, jistotou: bylo to v první řadě odvážné, statečné a bezelstné srdce, celé proniknuté a napojené týmž světelným optimismem a toužou strašně silnou a oddanou důvěrou ve vesmír jako Spinoza, Goethe, Shelley anebo Emerson.

Důvěřoval jako oni, že Kosmos má veliký a krásný smysl a že není v něm pro sílu, práci, oddanost zmaru a smrti. Nebyl mu ani lůst a past, ani temnotou, ani hrout — byl mu sluhou rozumu, síly a práce, nadšeným a oddaným pomocníkem vůle a idee.

Vhazoval stále celé svoje srdce do vod chvíle, náhody a touhy a věřil, že vynesou ji na povrch, poněvadž v ekonomii světa nemůže být zmaru žádné hodnotě.

Tak bylo dětsky důvěřivé, tak bylo mužně vytrvalé a tak pevné toto srdce.

Nemělo potřebí mystiky smrti a nemilovalo allegorické hry se stíny právě pro to, že bylo tak poctivé, nebojácné a důvěřivé. Vesmír mu měl svůj smysl v životě a svoje mysterium v práci, a nebylo mu většího tajemství nad všední den a jiné věčnosti kromě plnosti a krásy chvíle.

Soudilo se Spinozou, že všechna moudrost je v přemýšlení o životě a ne o smrti, a s Nietzsche se odvracelo od všeho zásvětí.

Milovalo plné, bílé denní světlo a jeho jedinou svatost.

A pak — umění.

To umění, které zvylo všechny jeho potřeby snu a obraznosti, kde nestačilo náboženství. Umění veliké a přísné, cudné a vášnivě, umění Severu, které převzalo funkci náboženství a nese všechny ony lidské krásy a pýchy, jež vzalo s jeho mdlých rukou: Goetha, Wagnera, Ibsena.

A toto oddané, důvěřivé srdce padlo tak náhle a zákeřně, jakoby zrazeno a zaskočeno, že se chce vzkřiknout člověku se Shelleyem, který zaplakal nad Keatsem:

Kde's byla mocná Matko, když kles'?

F. X. Š.

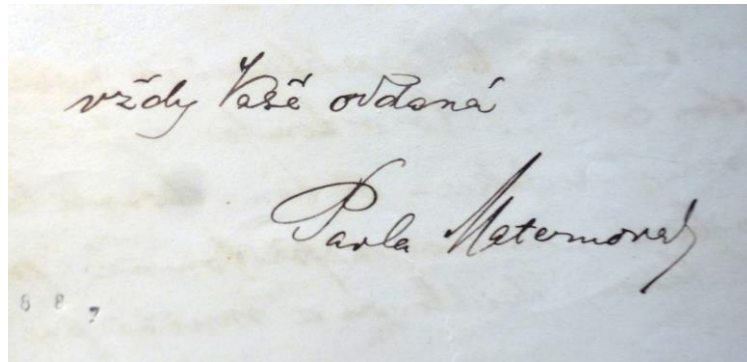
*) Theodor Novák napsal do „Ženského Světa“ pod šifrou *G* tyto články:

1897: Posudek o knize Pavlůny Šafaříkové „Dějiny dalekohledu“, Koncert ve prospěch „Ochrany“. — 1898: Žena v 19. století dle Minny Cauerové, Ženské studium u nás a jinde, Herrschelová Karolína Lukretia. — 1899: Květena v oknech. O pokrmeh kvašených. O topení,

O výživnosti potravin. — 1900: Posudek o knize Frant. Drtiny, „Výšší dívčí výchova ve Francii“. Posudek o knize F. V. Krejčího: Bedřich Smetana. Posudek o knize P. Šafaříkové: W. Herrschel a jeho sestra Karolína — 1901: První doktorka filosofie v Praze promována. Posudek o knize Walterově „Manželství a jeho vliv na potomstvo“, Universitní extenze.

Příloha č. 22

Podpis Pavly Maternové, hlavní redaktorky Ženského světa v l. 1908-1912, v dopise adresovaném Teréze Novákové

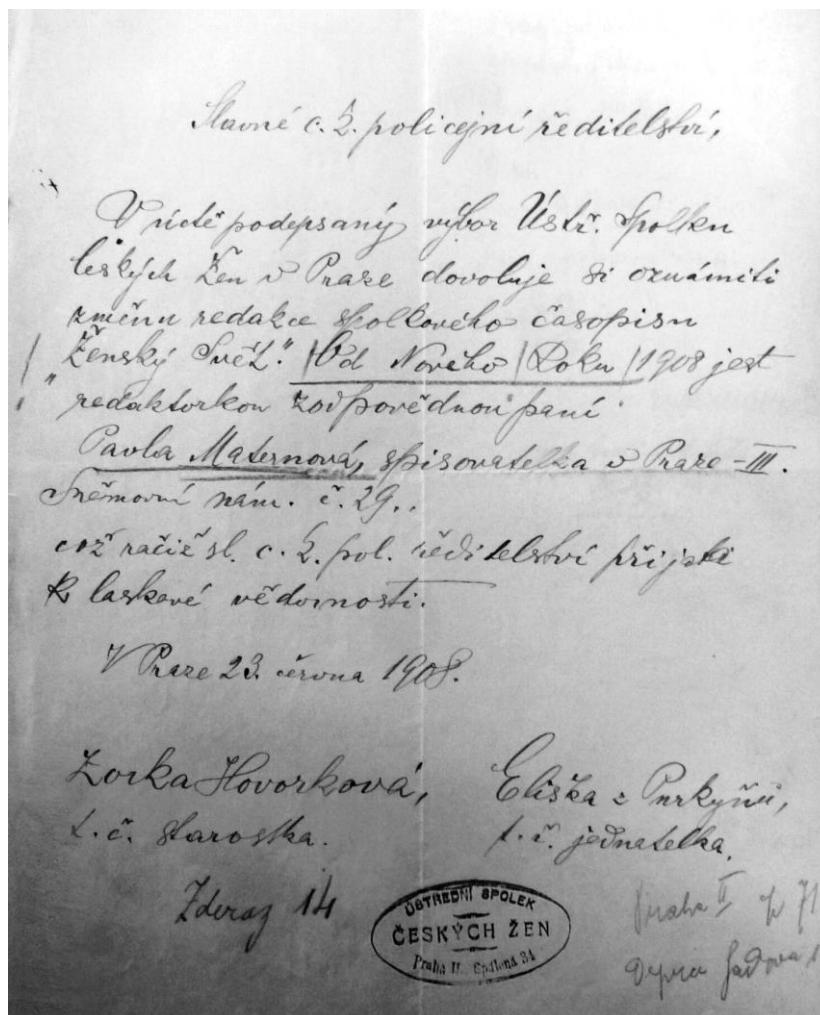

vždy Vaše oddaná
Pavla Maternová

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 882-923, č. přír. 82/90. Maternová Pavla. 9/5/1906.]

Příloha č. 23

Dopis Zorky Hovorkové a Elišky Purkyňové policejnímu ředitelství ohledně změny odpovědné redaktorky Ženského světa z Terézy Novákové na Pavlu Maternovou (23/6/1908)

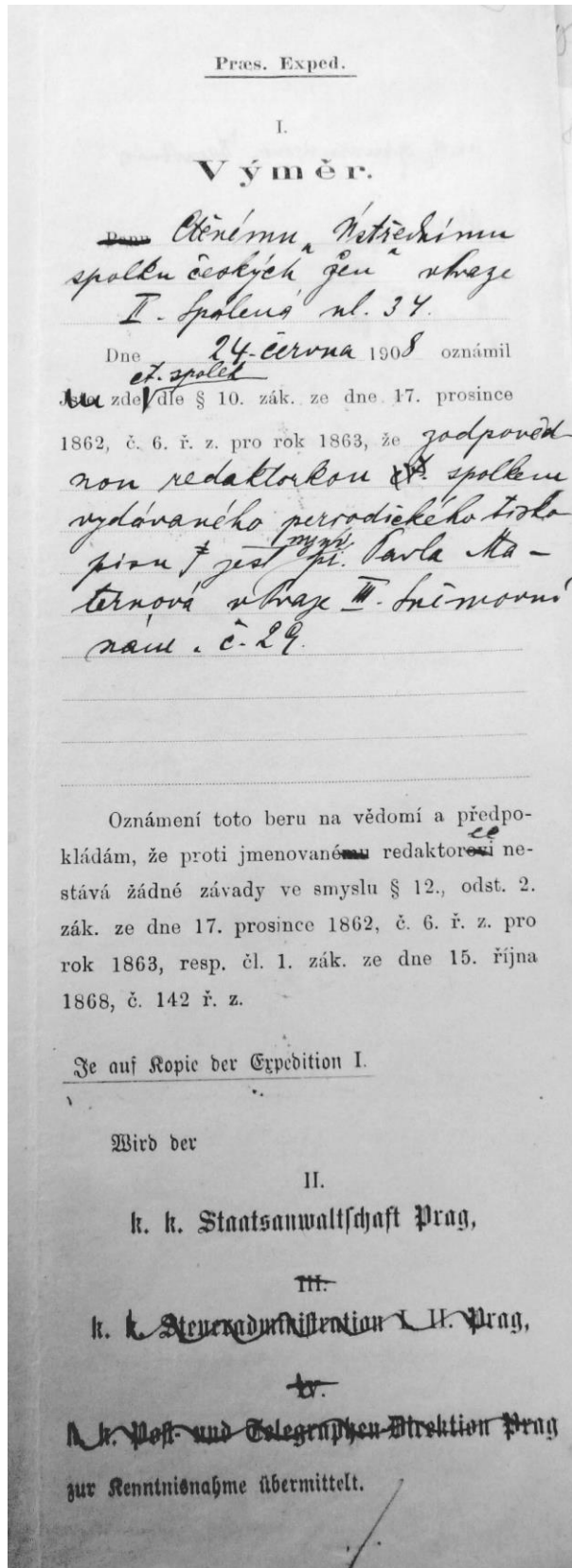

Sumé c. s. policejní ředitelství,
V níže podepsaný výbor Ústř. Spoleku
českých žen v Praze dovoluje si oznámiti
změnu redakce Společného časopisu
"Ženský svět". Od Nového Roku 1908 jest
redaktorkou odpovědnou paní
Pavla Maternová, spisovatelka v Praze - III.
Němohu nám. č. 29.
což ráčí sl. c. s. pol. ředitelství přijati
k laškové vědomosti.
V Praze 23. června 1908.
Zorka Hovorková, Eliška Purkyňová,
l. c. starostka, l. c. předsedka.
Zdraví H
ČESKÝCH ŽEN
Praha II. Sp. tř. 24
Praha 2. v 71.
9. čer. 1908

[zdroj: Národní archiv, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 1.]

Příloha č. 24

Výměr z policejního ředitelství, týkající se změny hlavní redaktorky Ženského světa z Terézy Novákové na Pavlu Maternovou

[zdroj: Národní archiv, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 3.]

Po konfiskaci opravené vydání.

DNE 5. PROSINCE 1912.

ŽENSKÝ SVĚT

ROČNÍK XIV. LIST PANÍ A DÍVEK ČESKÝCH Číslo 21.
ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO SPOLKU ČESKÝCH ŽEN.

v Řecku a v Egyptě s předchozím vědeckým vzděláním jsou asi závažné faktory onoho úkazu. — Provedení «Ohně zmaru» v Nár. divadle bylo vedením Karla Kovařovice znamenité. Obtížné úkoly orchestru a sborů (též dětského) podány skvěle. Ze solistů převyšoval své partnery Otakar Chmel (Kunrad). Sl. Koubková měla u večer naší přítomnosti šťastné okamžiky v podání své partie. Též Beethovenova skvostná hudba k nepatrné pantomimě «Prometheus» («Die Geschöpie des Prometheus») sehrána vyborně, rovněž jako její mimické zdůraznění. — Druhý koncert «Spolku pro pěstování písní» byl věnován tvorbě Vítězslava Nováka. Podán nám dosti pozoruhodný obraz, od prvních pokusů písní to: «Mně bylo tak by pták» až do nedávna uveřejněného cyklu «Erotikon», od váhavých kroků uměleckého adepta až do vítězných kadencí štěstím překypujícího srdce uzralého mistra. Klavírní část Novákových skladeb provedl virtuózně p. V. Štěpán, jejich pěvecký díl převzala pí. M. Musilová. — České kvartetto spojilo se s naší krajankou v Londýně žijící, s pianistkou sl. Ellou Správkovou, ku koncertování v «Českém spolku pro komorní hudbu». Pořad sestávající ze skladeb d'Judyho, Dvořáka, Smetany a Suka byl dokonale sehrán. — Konrád Ansoerge, poeta mezi nynějšími pianisty, vystoupil před. žel, skrovnou účastí Pražanů. Podivovaly jsme se nejvíce jeho pojetí Beethovenových sonát. Pro Chopina jenm asi vadila, dle doslechu, indisposice. — Vítány však vzácný hosti podia rudolfinského, virtuos na housle Jaroslav Kocian, rozjařil dne 22. listopadu své četné obecenstvo, zejména koncerty od Dvořáka a Beethovena. E.

Vyznamenání českým spisovatelkám. Česká akademie cis. Františka Josefa udělila z literárního odboru své IV. třídy za r. 1912 tyto ceny za práce literární českým spisovatelkám: Ruženě Svobodové 1000 K za knihu *Posvátné jaro*; Marii Majerové 800 K stipendia z fondu Julia Zeyera a Ruženě Jesenské za knihu básní *K stínům*.

Z DOMOVA I Z CIZINY.

Protest proti válce. Ženy české, bohá, bez jediné výjimky, protestují proti bratrovražedné válce, hrozící vypuknutí. Protestují proti válce vůbec, jsou přivrženky mírového hnutí, leč proti nyní hrozící válce protestují steronásobně.

Zabaveno.

Zabaveno.

Pryč s válkou — nechceme ji, nepřipustíme ji! — Chceme mír, klid, rozvoj v každém ohledu. Chceme mírnit bídu i nouzi, chceme spokojený život, tak, jak si toho přeje náš staříčkový panovník, jemuž i my přejeme klidnou dobu jeho panování ve vysokém věku. Nechtí pokoj jest s lidmi dobré vůle na zemi... K. B. W.

České ženy pro mír manifestovaly četně navštívenou velkou schůzí v pražském Obecním domě v neděli dne 1. prosince. Spisovatelka Pavla Moudrá a učitelka Marie Tůmová proslovily pečlivě připravené řeči manifestační, jež došly u všeho shromáždění velmi sympatiického přijetí. Předsednictvem Svazu českých spolků ženských zaslán ze schůze panovníkovi telegram tohoto znění: Jeho Veličenstvu Františkovi Josefu I. K otcovskému srdci Jeho Milosti, Krále svého utíkají se ženy a dívky české, by Jeho láskou věrným národům požehnání míru bylo zachováno. — Resoluci učiněn projev ministerstvu zahraničnímu. Ženám hrdinkám-trpělkám jihoslovanským zaslány projevy soucitu, obdivu a lásky českých žen. R.

Dopis ze Sofie. Účastenství žen bulharských v nynější boj osvobození. Přijela nedávno do Sofie známá dáma z Prahy a zde vymáhala si přístup až pryč na válečné pole. Chce zde studovat účastenství ženy bulharské při válečném tažení a boji.

Že by dáma ta právě dole, mezi bojujícími nalezla výhodnou látku pro své úsudky a studie — o tom pochybují.

Žena bulharská není žena, která chce nauč právo ženy vyniknouti. Ženy bulharské, měšťské, inteligentní a vzdělané mají tak jako tak stejné právo na místa učitelská jako muži. Nyní však v prvé řadě nutně jest třeba učitelek, neboť škol přibývá a učitelky starší neměly ani dostatečného vzdělání.

Jsou zde lékařky (o zubních lékařkách ani se zmíniti, neboť jest jich zde skorem více, než zubních lékařů), profesorky a též dočkáme se záhy právních zástupkyň.

Příloha č. 26

Potvrzení zemského trestního soudu o konfiskaci 21. čísla Ženského světa z roku 1912 a žádost o zničení zabavených čísel

Číslo jednací: Pr I 583/12
3

Konfiskační nález ze dne 11. prosince 1912
číslo: Pr I 583/12
2, kterýmž zabavení tiskopisu:
"Ženský Svět" č. 21

ze dne 5. prosince 1912 bylo potvrzeno, nabyl
moci práva.-
Žádáme proto, aby zabavená čísla byla zničena.-
C. k. zemský soud trestní v Praze, oddělení: I.,
dne 28. prosince 1912.

M. Maland

C. K. P O L I C E J N Í M U Ř E D I T E L S T V Í
v
P R A Z E .

[zdroj: Národní archiv, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 7.]

Příloha č. 27

Vzhled a změny hlavičky titulní strany Ženského světa ve třetím období jeho vývoje (1908-1912)

1908-1912

[zdroj: *Ženský svět*. R.12, 1908, č.1, 5/1, s.1;]

Příloha č. 28

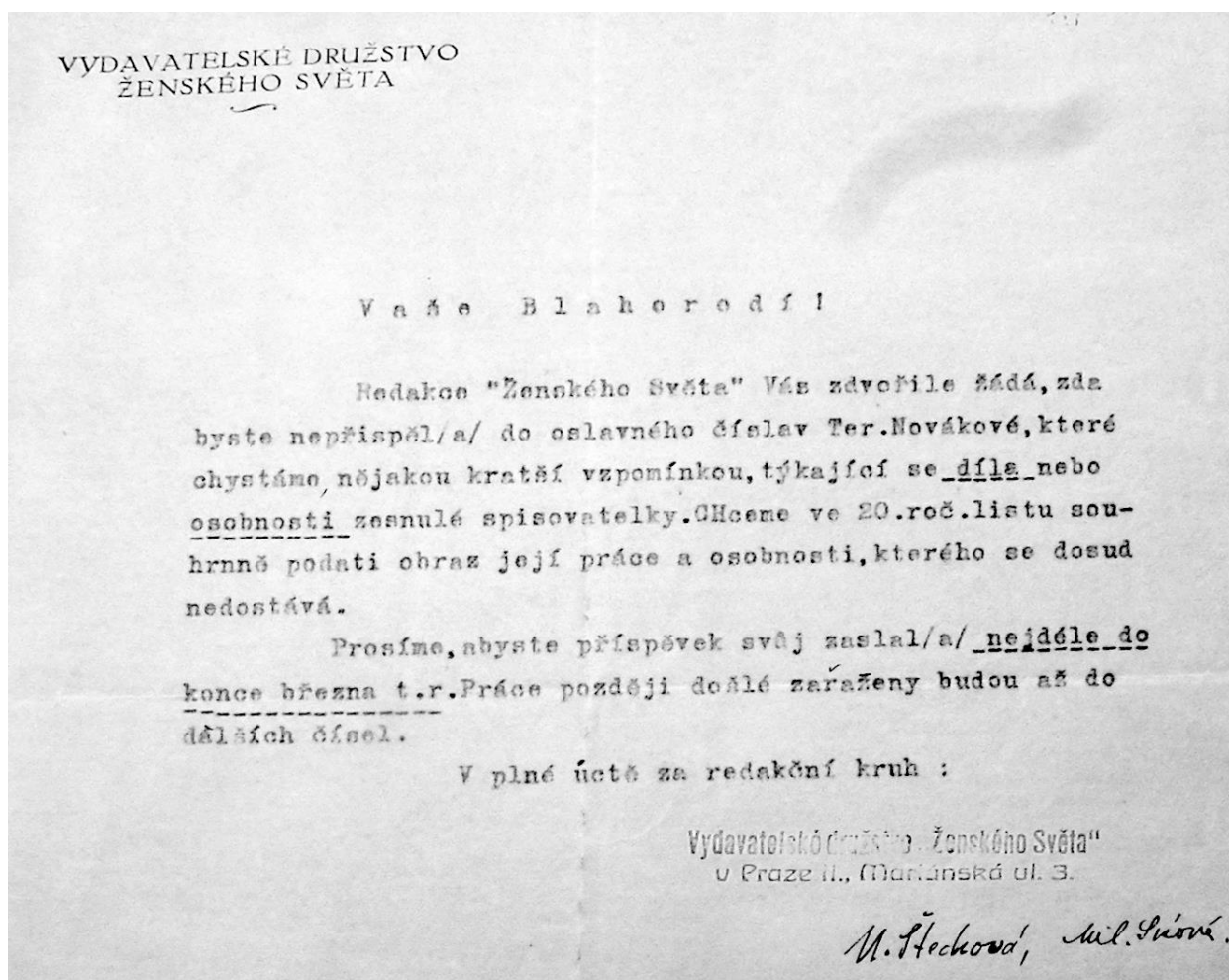
Podpis Elišky Purkyňové, hlavní redaktorky Ženského světa v l. 1913-1914, v dopise adresovaném Anně Řehákové

The image shows a handwritten signature in black ink on a light-colored background. The signature is written in a cursive, flowing script and reads 'Eliška Purkyňová'.

[zdroj: *Literární archiv Památníku národního písemnictví*, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Z Purkyňů Eliška. 27/1/1915.]

Příloha č. 29

Hromadný dopis příspěvatelům Ženského světa s žádostí o příspěví se článkem k 20. výročí časopisu (1916)

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Vydavatelské družstvo Ženského světa.]

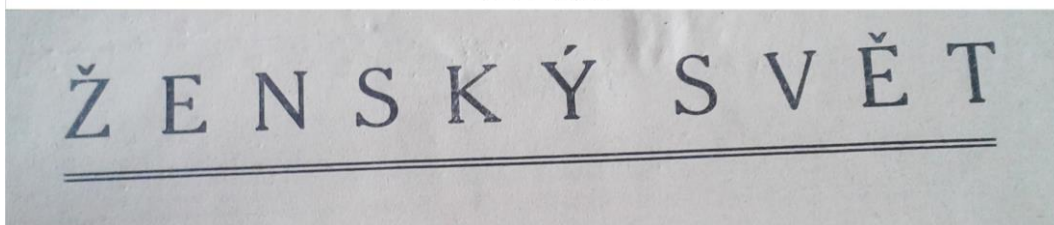
Příloha č. 30

Vzhled a změny titulní hlavičky Ženského světa ve čtvrtém období jeho vývoje (1913-1916)

1913

1914-1916

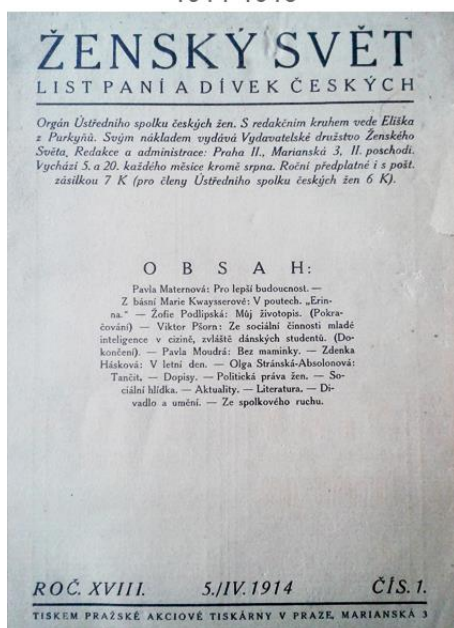

[zdroj: Ženský svět. R.17, 1913, č.3, 5/2; Ženský svět. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.1.]

Příloha č. 31

Vzhled a změny titulní strany Ženského světa ve čtvrtém období jeho vývoje (1913-1916)

1914-1915

1916

[zdroj: Ženský svět. R.18, 1914, č.1, 5/1; Ženský svět. R.16, 1916, č.4, 25/3.]

Příloha č. 32

Žádost Vydavatelského družstva Ženského světa o vymazání Ženského světa ze seznamu periodických tiskopisů na policejním ředitelství (23/10/1933)

36

Oddělení I. policejního ředitelství v Praze.

Číslo časopisecké tabulky 841

Název časopisu: Ženský svět

nepředkládá již delší dobu povinných výtisků;

poslední číslo 19 předloženo bylo dne 19

Jméno a adresa vydavatele Vydavatelství družstvo „Ženského světa“
Praha II. Lihovarová ul. 3. p. Mil. Jirsová

Tiskař Pražská akc. tiskárna, Praha II. Lihovarová ul. 3.

Vychází? nevychází od 1/1. 1931

Nevychází? 1/1. 31.

Kdy časopis přestal vycházeti? 1/1. 31.

Nevychází - li bude
Souhlasí vydavatel, aby byl časopis ze seznamu periodických časopisů vymazán.

Podpis vydavatele: za vydavatele J. Kudrta

Okresnímu policejnímu komisařství
III

k zjištění, vyplnění dotazníku a vrácení.

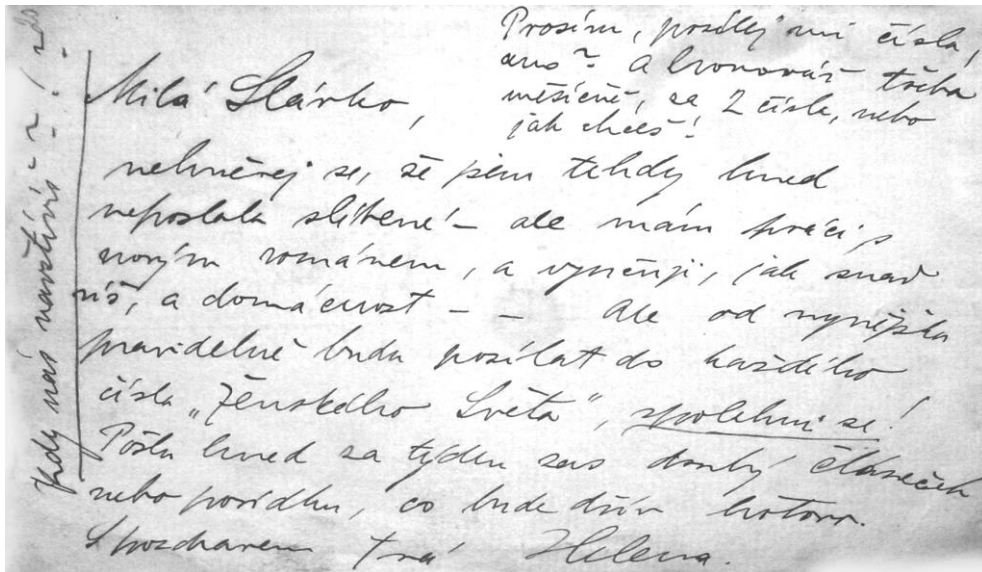
ODDĚLENÍ I., dne 23 října 1933.

W. Dvořák

[zdroj: Národní archiv, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět, f. 36.]

Příloha č. 33

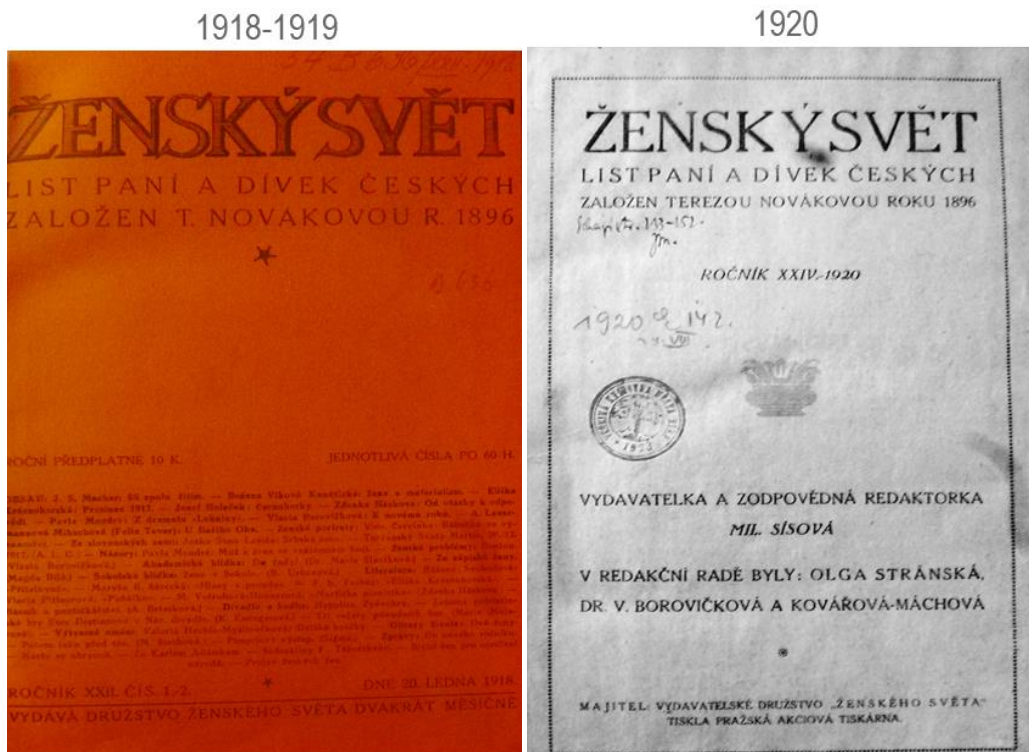
Dopis Heleny Malířové adresovaný Miloslavě Sísové týkající se přispívání do Ženského světa

[zdroj: Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Malířová Helena. (b.d.).]

Příloha č. 34

Vzhled a změny titulní strany Ženského světa v pátém období jeho vývoje (1917-1930)

1925-1926

1927-1930

[zdroj: *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.1; *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1; *Ženský svět*. R.30, 1926, č.5-6, (b.d.); *Ženský svět*. R.31, 1927, č.1-2, 20/1, s.1.]

Příloha č. 36
Módní ilustrace v rubrice Společnost a rodina

[zdroj: Heda, F. S. "Společnost a rodina." *Ženský svět*. R.27, 1923, 25/7, č.13-14, s.205.]

Seznam příloh

PŘÍLOHA Č. 1: PODOBIZNY NĚKTERÝCH HLAVNÍCH REDAKTOREK ŽENSKÉHO SVĚTA - TERÉZY NOVÁKOVÉ (RED. 1896-1907), PAVLY MATERNOVÉ (RED. 1908-1912), ELIŠKY PURKYŇOVÉ (RED. 1913-1914) A MILOSLAVY SÍSOVÉ (RED. 1917-1930).....	155
PŘÍLOHA Č. 2: NÁVRH PODMÍNEK PŘEVZETÍ REDAKCE ŽENSKÉHO SVĚTA A ŽENSKÉ BIBLIOTÉKY OD JANA OTTY TERÉZY NOVÁKOVÉ - 8/12/1896.....	156
PŘÍLOHA Č. 3: TITULNÍ STRANA PRVNÍHO ČÍSLA ŽENSKÉHO SVĚTA - 20/12/1896.....	157
PŘÍLOHA Č. 4: VÝZNAMNÍ KNIHTISKAŘI ŽENSKÉHO SVĚTA - JAN OTTO (1896-1900) A EDVARD LESCHINGER (1902-1913).....	157
PŘÍLOHA Č. 5: ZÁZNAM JEDNOTLIVÝCH SÍDEL REDAKCE, ADMINISTRACE A SPOLEČNÝCH SÍDEL REDAKCE A ADMINISTRACE ŽENSKÉHO SVĚTA (1896-1930) NA DNEŠNÍ MAPĚ PRAHY	158
PŘÍLOHA Č. 6: PODOBIZNY NĚKTERÝCH PŘÍSPĚVATELEK DO ŽENSKÉHO SVĚTA	158
PŘÍLOHA Č. 7: DOPISY ITALSKÉ SPISOVATELKY NEERY TERÉZE NOVÁKOVÉ	159
PŘÍLOHA Č. 8: DOPIS VILÉMA MRŠTÍKA TERÉZE NOVÁKOVÉ Z ROKU 1898 - PŘISLÍBENÍ ČLÁNKU PRO ŽENSKÝ SVĚT	160
PŘÍLOHA Č. 9: NOVÉ PROJEKTY PRO ŽENSKÝ SVĚT - ZÁPISNÍK TERÉZY NOVÁKOVÉ Z LET 1905-1907	161
PŘÍLOHA Č. 10: SPOLUPRACOVNICTVO ŽENSKÉHO SVĚTA ZA 11 LET - 1892-1907	162
PŘÍLOHA Č. 11: VÝVOJ CENY PŘEDPLATNÉHO ŽENSKÉHO SVĚTA (1896-1930)	163
PŘÍLOHA Č. 12: RAZÍTKA TISKÁREN, VYDAVATELSTVÍ A ORGANIZACÍ SPJATÝCH SE ŽENSKÝM SVĚTEM - KNIHTISKÁREN JANA OTTY, UNIE A EDVARDA LESCHINGERA ÚSTŘEDNÍHO SPOLKU ČESKÝCH ŽEN A VYDAVATELSKÉHO DRUŽSTVA ŽENSKÉHO SVĚTA	164
PŘÍLOHA Č. 13: DOPIS JINDŘICHA ŠERCLA Z KNIHTISKÁRNY JANA OTTY ADRESOVANÝ POLICEJNÍMU ŘEDITELSTVÍ OHLEDNĚ OPOŽDĚNÉHO VYDÁNÍ ŽENSKÉHO SVĚTA (7/1/1898).....	165
PŘÍLOHA Č. 14: VZHLED A ZMĚNY HLAVIČKY TITULNÍ STRANY ŽENSKÉHO SVĚTA V PRVNÍM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1896-1899).....	166
PŘÍLOHA Č. 15: BÁSEŇ PAVLY MATERNOVÉ K UCTĚNÍ PAMÁTKY ZEMŘELÉ DCERY TERÉZY NOVÁKOVÉ, LUDMILY "LILY" NOVÁKOVÉ V ŽENSKÉM SVĚTĚ.....	167
PŘÍLOHA Č. 16: POZNÁMKA K UKONČENÍ REDAKTORSKÉ ČINNOSTI TERÉZY NOVÁKOVÉ V ŽENSKÉM SVĚTĚ.....	167
PŘÍLOHA Č. 17: OPIS PROGRAMU ŽENSKÉHO SVĚTA PRO 11. ČÍSLO X. ROČNÍKU - 5/6/1906	168
PŘÍLOHA Č. 18: LÍSTEK PŘILOŽENÝ K ČÍSLU ŽENSKÉHO SVĚTA ŽÁDAJÍCÍ ČTENÁŘE O PŘEDPLACENÍ ČASOPISU ..	169
PŘÍLOHA Č. 19: FOTOGRAFIE A SAZÁRNÝ V RÁMCI TISKÁRNY ČESKÁ GRAFICKÁ UNIE, KTERÁ ŽENSKÝ SVĚT TISKLA MEZI LETY 1900 A 1901.....	169
PŘÍLOHA Č. 20: VZHLED A ZMĚNY HLAVIČKY TITULNÍ STRANY ŽENSKÉHO SVĚTA VE DRUHÉM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1900-1907).....	170
PŘÍLOHA Č. 21: NEKROLOG THEODORA NOVÁKA, PSANÝ F. X. ŠALDOU PRO ŽENSKÝ SVĚT	171

PŘÍLOHA Č. 22: PODPIS PAVLY MATERNOVÉ, HLAVNÍ REDAKTORKY ŽENSKÉHO SVĚTA V L. 1908-1912, V DOPISE ADRESOVANÉM TERÉZE NOVÁKOVÉ	172
PŘÍLOHA Č. 23: DOPIS ZORKY HOVORKOVÉ A ELIŠKY PURKYŇOVÉ POLICEJNÍMU ŘEDITELSTVÍ OHLEDNĚ ZMĚNY ODPOVĚDNÉ REDAKTORKY ŽENSKÉHO SVĚTA Z TERÉZY NOVÁKOVÉ NA PAVLU MATERNOVOU (23/6/1908)	172
PŘÍLOHA Č. 24: VÝMĚR Z POLICEJNÍHO ŘEDITELSTVÍ, TÝKAJÍCÍ SE ZMĚNY HLAVNÍ REDAKTORKY ŽENSKÉHO SVĚTA Z TERÉZY NOVÁKOVÉ NA PAVLU MATERNOVOU	173
PŘÍLOHA Č. 25: PRVNÍ PO KONFISKACI OPRAVENÉ VYDÁNÍ ŽENSKÉHO SVĚTA (1912).....	174
PŘÍLOHA Č. 26: POTVRZENÍ ZEMSKÉHO TRASTNÍHO SOUDU O KONFISKACI 21. ČÍSLA ŽENSKÉHO SVĚTA Z ROKU 1912 A ŽÁDOST O ZNIČENÍ ZABAVENÝCH ČÍSEL.....	175
PŘÍLOHA Č. 27: VZHLED A ZMĚNY HLAVIČKY TITULNÍ STRANY ŽENSKÉHO SVĚTA VE TŘETÍM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1908-1912).....	176
PŘÍLOHA Č. 28: PODPIS ELIŠKY PURKYŇOVÉ, HLAVNÍ REDAKTORKY ŽENSKÉHO SVĚTA V L. 1913-1914, V DOPISE ADRESOVANÉM ANNĚ ŘEHÁKOVÉ.....	176
PŘÍLOHA Č. 29: HROMADNÝ DOPIS PŘÍSPĚVATELŮM ŽENSKÉHO SVĚTA S ŽÁDOSTÍ O PŘÍSPĚNÍ SE ČLÁNEM K 20. VÝROČÍ ČASOPISU (1916)	177
PŘÍLOHA Č. 30: VZHLED A ZMĚNY TITULNÍ HLAVIČKY ŽENSKÉHO SVĚTA VE ČTVRTÉM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1913-1916).....	178
PŘÍLOHA Č. 31: VZHLED A ZMĚNY TITULNÍ STRANY ŽENSKÉHO SVĚTA VE ČTVRTÉM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1913-1916).....	178
PŘÍLOHA Č. 32: ŽÁDOST VYDAVATELSKÉHO DRUŽSTVA ŽENSKÉHO SVĚTA O VYMAZÁNÍ ŽENSKÉHO SVĚTA ZE SEZNAMU PERIODICKÝCH TISKOPISŮ NA POLICEJNÍM ŘEDITELSTVÍ (23/10/1933).....	179
PŘÍLOHA Č. 33: DOPIS HELENY MALÍŘOVÉ ADRESOVANÝ MILOSLAVĚ SÍSOVÉ TÝKAJÍCÍ SE PŘÍSPÍVÁNÍ DO ŽENSKÉHO SVĚTA.....	180
PŘÍLOHA Č. 34: VZHLED A ZMĚNY TITULNÍ STRANY ŽENSKÉHO SVĚTA V PÁTÉM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1917-1930).....	180
PŘÍLOHA Č. 35: VZHLED A ZMĚNY TITULNÍ HLAVIČKY ŽENSKÉHO SVĚTA V PÁTÉM OBDOBÍ JEHO VÝVOJE (1917-1930).....	181
PŘÍLOHA Č. 36: MÓDNÍ ILUSTRACE V RUBRICE SPOLEČNOST A RODINA	183

Seznam použité literatury

I. Monografie:

- Abrams, Lynn. 2005. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Adam, Jan. 2008. *Osobnosti – Česko: Ottův slovník*. Praha: Ottovo nakladatelství.
- Alcock, John B. - Young, Antonia. 2000. *Black Lambs & Grey Falcons: Women Travelling in the Balkans*. Bradford: Berghahn Books. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=0e1dOvQUgckC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (13. 1. 2015).
- Bartoš, Josef. 1985. "Předmět a poslání historie." Pp. 10-16, in: *Úvod do studia dějepisu*, ed. by Miroslav Hroch a kol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Bahenská, Marie. 2005. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávací a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri/Slon.
- Barták, Jan. 2004. *Z dějin polygrafie*. Praha: Votobia.
- Bednařík, Petr - Jirák, Jan - Köpplová Barbara. 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing.
- Beránková, Milena. 1970. *Přehled českého tisku v 2. polovině 19. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Beránková, Milena - Malec, Karel. 1980. *Dějiny české žurnalistiky do roku 1945: stručný přehled*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Beránková, Milena. 1981. *Dějiny žurnalistiky I. díl: Český periodický tisk do roku 1918*. Praha: Novinář.
- Beránková, Milena – Křivánková, Alena – Ruttkay, Fraňo. 1988. *Dějiny žurnalistiky III. díl: Český a slovenský tisk v letech 1918-1944*. Praha: Novinář.
- Burešová, Jana. 2001. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Brown, Sylvia - Considine, John. 2010. *The Ladies Dictionary*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Craig, John S. 2005. *Peculiar Liasons: In War, Espionage, and Terrorism in the Twentieth Century*. Algora Publishing. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=xNMVVSHem5cC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (13. 1. 2015).
- Čapek, Karel. 1937. *Jak se dělají noviny*. Brno: Lidová tiskárna.
- Černý, V. 1941. "Pražská Akciová Tiskárna - Národní Listy." Pp. 141, in: *Národní Listy - jubilejní sborník: 1861-1941*. Praha: Pražská akciová tiskárna.
- Dolejší, Vojtěch. 1963. *Noviny a novináři: z poznámek a vzpomínek*. Praha: Nakladatelství politické literatury.
- Dubois, Ellen Carol. 1998. *Woman surface & Woman rights*. New York: New York University Press. Dostupné z:

<http://books.google.cz/books?id=Urn8GOy9EsQC&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (29. 11. 2014).

Dvacet let činnosti České grafické Unie A. S. v Praze. 1920. Praha: Unie. Dostupné z: <http://kramerius.mlp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=1166> (11.2.2015)

Fuchs, Rachel G. - Victoria E. Thompson - *Women in Nineteenth-Century Europe*. New York: Palgrave Macmillan. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=Uw0nBQAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false> (5. 12. 2014).

Havelková, Hana. 2004. "První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly." Pp. 169-182, in: *ABC feminizmu*, ed. by Jana Valdřová a kol. Brno: Nesehnutí.

Heczková, Libuše. 2009. *Píšící Minervy*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

Hendl, Jan. 1997. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum.

Henig, Ruth. 2003. *The Origins of the First World War*. London: Routledge.

Horská, Pavla. 1999. *Naše prababičky feministky*. Praha: NLN.

Hroch, Miroslav. 1985. "Metody historikovy práce." Pp. 193-259, in: *Úvod do studia dějepisu*, ed. by Miroslav Hroch a kol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Cháb, Václav. 1932. *Jak se dělají noviny*. Praha: Knihovna Svazu národního osvobození.

Jirák, Jan - Köpřlová Barbara. 2007. *Média a společnost..* Praha: Portál.

Jerolímková, Stanislava. 2005. *Co v průvodcích nebývá aneb Historie Prahy k snadnému zapamatování*. Praha: Motto.

Kárník, Zdeněk. 2008. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Vimperk: Dokořán.

Kalivodová, Eva. 1998. "Feministické časopisy na přelomu 19. a 20. století." Pp. 10-11, in: *Žena a muž v médiích*, ed. by Hana Havelková, Veronika Bromová a Mirek Vodrážka. Praha: Nadace Gender Studies.

Koudelka, Jaroslav. *Noviny, co jsou a jak se dělají*. Praha: Státní nakladatelství.

Krásnohorská, Eliška. 1928. *Co přinesla léta (druhé knihy vzpomínek svazek II.)*. Smíchov: Vaněk a Votava.

Křížová, Alena. 2006. *Káva, čaj, čokoláda ve šlechtickém salonu*. Brno: Národní památkový ústav.

Kvaček, Robert. 1985. "Pisemné prameny." Pp. 142-163, in: *Úvod do studia dějepisu*, ed. by Miroslav Hroch a kol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Láník, Jaroslav. 2005. *Historie a současnost podnikání v Praze: Díl čtvrtý*. Žehušice: Městské knihy.

Lenderová, Milena. 1999. *K hříchu i k motlibbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta.

Lenderová, Milena. 2009. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: NLN.

Končelík, Jakub - Večeřa, Pavel - Orság, Petr. 2010. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál.

Navrátil, Ladislav. 1953. *Korespondence Terézy Novákové z r. 1896-1912*. Brno.

Nejedlý, Zdeněk. 1958: *Teréza Nováková*. Praha: Československý spisovatel.

- Neudorfllová-Lachmanová, Marie. 1999. *České ženy v 19. století*. Praha: Janua.
- Novák, Arne. 1930. *O Teréze Novákové*. Česká Třebová: František Lukavský.
- Nováková, Teréza. 1912. *Ze ženského hnutí*. Praha: Josef Richard Vilímek.
- Nováková, Teréza. 1961. *Roztroušené kapitoly*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- Osvaldová, Barbora - Halada, Jan (eds.). 2007. *Praktická encyklopedia žurnalistiky a marketingové komunikace*. Praha: Libri.
- Otto, Jan. 1891. *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí - čtvrtý díl*. Praha: J. Otto.
- Otto, Urban. 1991. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Praha: Svoboda.
- Reiffová, Irena. 2004. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál.
- Renzetti, Claire M. - Curran, Daniel J. 2005. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Řeháková, Anna. 1932. *Zašlé časy - vzpomínky*. Praha.
- Smart, William. 1830. *Horace - literally translated*. London: Whittaker, Treacher & Co.
Dostupné z:
http://books.google.cz/books?id=nucIAAAAQAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (10. 10. 2014).
- Svadbová, Blanka. 1988. *Z lidské sonáty - Teréza Nováková: Korespondence*. Praha: Odeon.
- Špičák, Josef. 1969. *Polemika s dobou: Karolina Světlá ve vzpomínkách a korespondenci současníků*. Praha: Odeon.
- Štěpánová, Irena. 2008. *Teréza Nováková*. Praha: Mladá fronta.
- Švehla, Jaroslav. 2002. *Jan Otto*. Jinočany: H+H.
- Trampota, Tomáš - Vojtěchovská, Martina. 2010. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál.
- Urbanová, Věra. 1935. "Vznik a vývoj Kruhu výtvarných umělkyně." Pp. 35-41, in: *Sborník Kruhu výtvarných umělkyně*, ed. by Anna Roškotová. Praha: Kruh výtvarných umělkyně.
- Veselá, Zdenka. 1988. *Vývoj českého školství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Vondra, Roman. 2012. *Peníze v moderních českých dějinách*. Praha: Academia.
- Vošahlíková, Pavla. 1996. "Česká žena v politice a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století." Pp. 291-299, in: *Žena v dějinách Prahy*, ed. by Jiří Pešek a Václav Ledvinka. Praha: Archiv hlavního města Prahy 13.
- Wolchik, Sharon L. - Meyer, Alfred G. 1985. *Women, State and Party in Eastern Europe*. Duke University Press. Dostupné z:
http://books.google.cz/books?id=oeSp2z381e0C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (29. 11. 2014).
- Wollstonecraft, Mary. 1904. *Obrana práv žen*. Praha: Jan Laichter.

II. Internetové zdroje:

Anderle, Jiří. 1998. "Bodové velikosti písem a jejich pojmenování." In *O písmu a nejen o něm*. Dostupné z: <http://www.comin.cz/pismo/velikosti.html> (11.2.2015)

Bobíková, Lenka. 2010. "České bojovnice za práva žen aneb kafičkovo-bábovkový feminismus." In *Novinky.cz*. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/styl/211271-ceske-bojovnice-za-prava-zen-aneb-kafickovo-babovkovy-feminismus.html> (13. 1. 2015).

"Gender Equality Policies in Finland." 2006. In *Ministry of Social Affairs and Health*. Helsinki: University Printing House. Dostupné z: http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-4178.pdf (29. 11. 2014).

Gerhard, Kristin H. (Nedatováno). "International Women's Periodicals: late 18th century to the great depression." In *International Women's Periodicals*. Cornell University Library. Dostupné z: http://iwp.library.cornell.edu/i/iwp/women_intro.html (30. 11. 2014).

"Historie parlamentarismu a české ústavnosti." (Nedatováno). In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=697> (14. 11. 2014).

"Horace: Ode II." (Nedatováno). In *The Latin Library*. Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/horace/carm2.shtml> (10. 11. 2014).

Kalhousová, Eva. (Nedatováno). "Slovo paní ředitelky." In *Domov pro seniory Elišky Purkyňové*. Dostupné z: <http://www.dsepurkynove.cz/slovo.html> (7. 12. 2014).

Kolářová, Markéta. 2005. "Cenzura v českém tisku od Habsburků do roku 1939." In *E-Polis*. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/95-cenzura-v-ceskem-tisku-od-habsburku-do-roku-1939.html> (14. 10. 2014).

Knotková-Čapková, Blanka. 2006. "Stručný pohled na úsilí o volební právo a další občanská práva českých žen v kulturně-politickém kontextu své doby." In *Fórum 50%*. <http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/blanka-knotkova-capkova-strucny-pohled-na-usili-o-volebni-pravo-a-dalsi-obcanska-prava-ceskych-zen-v-kulturne-politickem> (3.1.2015).

Morkes, František. 2006. "Tereziánská reforma v českém školství." In *Metodický portál RVP*. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/827/terezianska-reforma-v-ceskem-skolstvi.html> (28. 11. 2014).

Motýl, Ivan. 2008. "Koně ušlapali herečku aneb noviny před sto lety." In *Týden.cz*. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/media/stolety-expres/kone-uslapali-herecku-aneb-noviny-pred-sto-lety_70318.html#VOiAjfk7e71 (21. 2. 2015).

Novák, Jan A. 2012. "Před 130 lety nám poprvé zazvonil telefon." In *Ihned.cz*. Dostupné z: <http://nazory.ihned.cz/c1-56997760-jan-a-novak-pred-130-lety-nam-zazvonil-prvni-telefon> (24.2.2015).

"Obchodní formy kolportáže na našem území." (Nedatováno). In *Kolportaz.cz*. Dostupné z: <http://www.kolportaz.cz/podomni-obchod.html> (21. 3. 2015).

Ott, Vlastimil. 2010. "Základní typografické pojmy: Co byste měli vědět o písmu." In *Scribus*. Dostupné z: <http://www.scribus.cz/zakladni-typograficke-pojmy-co-byste-meli-vedet-o-pismu/> (25. 11. 2014).

"Otto, Jan, 1814-1916." (Nedatováno). In *PROVENIO: Knihovna národního muzea*. Dostupné z: <http://opac.nm.cz:8080/authorities/48057;jsessionid=59A07B07F3ACE8760085B0B2C2AD0CE0> (25. 11. 2014).

Pachmanová, Martina. 2009. "Výstavy „ženského umění“ a mezinárodní reprezentace československého státu, 1918 – 1929: Několik poznámek k málo známé kapitole z dějin českého meziválečného umění" [přednáška na sympoziu "Prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu (1918 – 1929)"]. In *Ženy v umění*. Dostupné z: <http://www.zenyvumeni.cz/index.php?id=97> (28. 11. 2014).

Peremská, Lenka. 2009. "Malý pohled do života žen v 19. a na počátku 20. století." In *Sládečkovovo vlastivědné muzeum v Kladně*. Dostupné z: <http://www.omk.cz/dyn/doc/zeny?print=1> (28. 11. 2014).

"První světová válka byla velkou genderovou revolucí." 2014. In *Česká televize*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/281505-prvni-svetova-valka-byla-velkou-genderovou-revoluci/> (12. 11. 2014).

Psotníčková, Jarmila. "Rodokmen Jana Evangelisty Purkyně (Praha 1937)." *Rodopisná revue online*. R.12, 2010, č. 2, s.7-12. Dostupné z: http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2-10_soubory/07_psotnickova.pdf (11.11.2014).

Secká, Milena. 2010. "Počátek ženských spolků v českých zemích." In *Babyka*. Dostupné z: <http://katolickezeny.cz/babyka/?p=166> (28. 11. 2014).

Sokačová, Linda. 2004. "Významné ženy a hnutí v historii feminismu - kapitola z nové knihy od Nesehnutí ABC feminismu." In *Feminismus.cz*. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/vyznamne-zeny-a-hnuti-v-historii-feminismu-kapitola-z-nove-knihy-od-nesehnuti-abc-feminismu> (29. 11. 2014).

Štrbáňová, Soňa. 2008. "Ženy ve vědě v letech 1840-1989." In *Věda.cz*. Dostupné z: <http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769> (28. 11. 2014).

Trunečková, Ludmila. 2008. "Příběh jedné signatury." In *Dějiny a současnost*. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2008/11/pribeh-jedne-signatury/> (8.2.2015).

Tucker, David H. 2014. "History of publishing." In *Encyclopaedia Britannica*. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/482597/history-of-publishing/28687/Illustrated-magazines> (30. 11. 2014).

Veselá, Lenka. 2008. "Dlouhé devatenácté století moderní evropské ženy." In *Feminismus.cz*. Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/dlouhe-devatenacte-stoleti-moderni-evropske-zeny> (28. 11. 2014).

"Vývoj českého parlamentarismu." 2011. In *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. Dostupné z: http://www.psp.cz/kps/pi/gi/infocentrum/01_vyvoj_ceskeho_parlamentarismu_05_2011.pdf (29. 11. 2014).

Ward, Brian. 2014. "Suffrage Journals." In *Woman Suffrage Memorabilia*. Dostupné z: <http://womansuffragememorabilia.com/woman-suffrage-memorabilia/suffrage-journals/> (30. 11. 2014).

Zach, Aleš. 2011. "Edvard Leschinger." In *Slovník českých nakladatelství 1849-1949*. Dostupné z: <http://www.slovník-nakladatelstvi.cz/nakladatelstvi/edvard-leschinger.html> (11. 10. 2014).

III. Bakalářské a diplomové práce

Košutová, Klára. 2007. *Koncept ženy na pozadí společenských proměn přelomu 19. a 20. století* [diplomová práce]. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/120073704/?lang=en> (12. 3. 2015).

Marsová, Dominika. 2013. *Vznik a vývoj Ženského listu (1892-1914)* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/362105/fss_b/Marsova_Dominika_-_Vznik_a_vyvoj_Zenskeho_listu.pdf (20. 12. 2014).

Peták, Václav. 2006. *Vztah filmu a fotografie ve 20. století* [diplomová práce]. Opava: Slezská univerzita v Opavě. Dostupné z: <http://itf.fpf.slu.cz/studenti/petak.pdf> (1. 3. 2015).

Pospíšilová, Magda. 2014. *Česká krásná kniha v kontextu knižní kultury přelomu 19. a 20. století* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova Univerzita. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/400320/ff_b/bp_pospisilova.pdf (15. 3. 2015).

Rosypalová, Gabriela. 2014. *Spisovatelky spjaté s Litomyšlí (uplatnění regionálních prvků ve výuce na I. stupni ZŠ)* [diplomová práce]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/342374/pdf_m/diplomova_prace_2014_kompletni.pdf (12. 3. 2015).

Sklenářová, Aneta. 2013. *Život a dílo novinářky Miloslavy Sísové (1883-1947)* [bakalářská práce]. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/386232/fss_b/Sklenarova_Aneta_BP.pdf (21. 11. 2014).

Skuhrovská, Eliška. 2014. *Učitelství rod Raisů* [bakalářská práce]. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130138713/?lang=en> (6. 12. 2014).

Seznam pramenů

I. Články z tisku:

Humoristické listy. R.29, 1897, č.4, 21/1, s.29.

Skutil, Jan. "Na okraji Drtilovy činnosti v Ženské revue." *Severní Morava*. Sv. 16, 1968, s. 42-48.

"Úmrtí." *Národní listy*. R.47, 1907, č.134, 16/5, s.3.

"Z našich časopisů." *Literární zpravodaj nakladatelství J. Otty v Praze*. R.1, 1898, č.1, s.7.

"Z našich časopisů." *Literární zpravodaj nakladatelství J. Otty v Praze*. R.1, 1898, č.4, s.53.

I. Články ze Ženského světa:⁶⁷⁵

1896

Ženský svět. R.1, 1896, č.1, 20/12, s.1.

1897

Ženský svět. R.1, 1897, č.10, 5/5, s.16.

Ženský svět. R.1, 1897, č.19, 20/10, s.1.

Ženský svět. R.2, 1897, č.1, 20/12, s.1.

Ženský svět. R.2, 1897, č.1, 20/12, s.16.

Ženský svět. R.2, 1897, č.15, 20/7, s.1.

1898

"Listárna redakce." *Ženský svět*. R.2, 1898, č.19, 20/10, s.276.

"Čtenářkám a odběratelkám Ženského Světa." *Ženský svět*. R.2, 1898, č.22, 5/12, s.318.

1900

Ženský svět. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.1.

"Ženy české!" *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.1.

Kurzová, Eleonora - Klenková, Pavlína - Nováková, Teréza. "Ženy české!" *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.1.

"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.4, 1900, č.1, 5/1, s.9.

Ženský svět. R.4, 1900, č.2, 20/1, s.23-24.

Ženský svět. R.4, 1900, č.3, 5/2, s.32.

Ženský svět. R.4, 1900, č.7, 5/4, s.84.

Ženský svět. R.4, 1900, č.7, 20/6.

1901

Ženský svět. R.5, 1901, č.2, 20/1, s.23.

Ženský svět. R.5, 1901, č.7, 5/4, s.82.

Ženský svět. R.5, 1901, č.13, 5/7, s.155.

Šalda, F. X. "Theodor Novák." *Ženský svět*. R.5, 1901, č.15, 5/9, s.174.

⁶⁷⁵ Během přípravy byly studovány všechny ročníky *Ženského světa* (1896-1930). V rámci textu však odkazují pouze na články, případně strany, ze kterých jsem v práci přímo citovala či referencovala.

1902

- "Vřelé díky." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.1, 5/1, s.10.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.3, 5/2, s.32.
"Listárna redakce." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.4, 20/2, s.47.
"Listárna administrace." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.6, 20/3, s.74.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.11, 5/6, s.136-137.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.12, 20/6, s.148.
Ženský svět. R.6, 1902, č.17, 5/10, s.216.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.6, 1902, č.17, 5/10, s.213.
Ženský svět. R.6, 1902, č.21, 5/12, s.266.

1903

- Ženský svět*. R.7, 1903, č.9, 5/5, s. 105.
"Prohlášení." *Ženský svět*. R.7, 1903, č.15, 5/9, s.190.

1904

- Ženský svět*. R.8, 1904, č.10, 20/5, s.130.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.8, 1904, č.14, 20/7, s.182

1905

- "Na počátku IX. ročníku." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.1, 5/1, s.1.
Ženský svět. R.9, 1905, č.10, 20/5, s.143.
Maternová, Pavla. "In memoriam: Lile Novákové." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.16, 20/9, s.223.
"Schůze a manifestace." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.21, 5/12, s.289.
"Provolání." *Ženský svět*. R.9, 1905, č.22, 20/12, s.308.

1906

- Ženský svět*. R.10, 1906, č.1, 5/1, s.14.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.10, 1906, č.2, 20/1, s.26.
Ženský svět. R.10, 1906, č.5, 5/3, s.66.
"Českým poštovním úřednicím!" *Ženský svět*. R.10, 1906, č.6, 20/3, s.73
"Listárna redakce." *Ženský svět*. R.10, 1906, č.7, 5/4, s.91.
Ženský svět. R.10, 1906, č.21, 5/12, s.276.

1907

- "Politický přehled." *Ženský svět*. R.12, 1907, č.1, 5/1, s.13
Ženský svět. R.11, 1907, č.19, 5/11, s.231.
Nováková Tereza. "Z redakce." *Ženský svět*. R.11, 1907, č.22, 20/12, s.266.

1908

- Ženský svět*. R.12, 1908, č.1, 5/1.
Maternová, Pavla. "Jedenáct let - postupem vpřed." *Ženský svět*. R.12, 1908, 5/1, č.1, s.2.
"Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.12, 1908, č.1, 5/1, s.21.
Ženský svět. R.12, 1908, č.2, 20/1.
Ženský svět. R.12, 1908, č.5, 5/3, s.87.
Ženský svět. R.12, 1908, č.9, 5/5, s.136.
Ženský svět. R.12, 1908, č.13-14, 5/7, s.177.

1911

- "Ústřední spolek českých žen." *Ženský svět*. R.15, 1911, č.5, 5/3, s.78.

"Listárna redakce." *Ženský svět*. R.15, 1911, č.12, 20/6, s.190.

1912

Ženský svět. R.16, 1912, č.12, 25/6, s.157.

"Čtenářům." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.12, 25/6, s.160.

K.B.W. "Protest proti válce." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.21, 5/12, s.289

"Doslov redakce." *Ženský svět*. R.16, 1912, č.22, 20/12, s.314.

1913

"Českým ženám!" *Ženský svět*. R.17, 1913, č.1, 5/1, s.1.

"Slovutné paní Pavle Maternové." *Ženský svět*. R.17, 1913, č.2, 20/1, s.17.

Ženský svět. R.17, 1913, č.17, 5/10, s.237.

1914

Ženský svět. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.1.

"Vydavatelské družstvo Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

"Místo úvodního článku." *Ženský svět*. R.18, 1914, č.1, 5/4, s.21.

1915

Ženský svět. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.1.

Wanklová, Eliška. "Ze vzpomínek Elišky Wanklové na rok 1859 a 1866." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.8-9.

"K prvnímu číslu Ženského Světa!" *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.13.

"Prémie předplatitelkám." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.13.

"Ošetřovatelky nemocných ve službě válečné." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.1, 10/1, s.15.

"Z redakce" *Ženský svět*. R.19, 1915, č.10-11, 25/6, s.168.

"Přetiskování článků." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.12-14, 25/7, s.213.

"Redakční sdělení." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.15, 25/8, s.241.

1916

"Redakční." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.7, 10/4, s.178.

Moudrá, Pavla. "Fly the temptation!" *Ženský svět*. R.20, 1916, č.8-10, 28/4, s.199.

Stránská-Absolonová, Olga. "Teréza Nováková v Ústředním spolku českých žen." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.8-10, 28/4, s.207-210.

Drtina, František. "Z mých vzpomínek." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.11, 24/5, s.235-236.

"Ohlas našeho listu v časopisech." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.16-17, 25/9, s.270.

"Pozoruhodný hlas o našem listu." *Ženský svět*. R.19, 1915, č.18, 25/10, s.309.

Stránská, Olga. "Milosrdenství." *Ženský svět*. R.20, 1916, č.18, 25/10, s.384.

1917

"Různé zprávy." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.1, (b.d.), s.22.

Listárna redakce." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.9-10, 20/5, s.175.

Ženský svět. R.21, 1917, č.13-14, 25/7, s.214-217.

"Různé zprávy." *Ženský svět*. R.21, 1917, č.20, 25/12, s.380.

1918

"Do nového ročníku." *Ženský svět*. R.22, 1918, č.1, 20/1, s.29.

"Českým ženám!" *Ženský svět*. R.22, 1918, (b.d.), s.117.

Ženský svět. R.22, 1918, (b.d.), s.149.

"Korespondence Terézy Novákové a Jana Prouška." *Ženský svět*. R.22, 1918, (b.d.), s.341.

1919

"Mírová hlídka" *Ženský svět*. R.23, 1919, č.1, (b.d.), s.21.

1920

Ženský svět. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.1.

"Z redakce." *Ženský svět*. R.24, 1920, č.1, 20/1, s.24.

1921

Ženský svět. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.

"Našim čtenářkám!" *Ženský svět*. R.25, 1921, č.1, 25/1, s.1.

1922

Ženský svět. R.26, 1922, č.1, (b.d.), s.1.

1924

Ženský svět. R.28, 1924, č.1, (b.d.), s.1.

"Našim čtenářům!" *Ženský svět*. R.28, 1924, č.1, (b.d.), s.28.

1926

Novák, Arne. "U kolébky Ženského světa" *Ženský svět*. R.30, 1926, č.1-2, 20/1, s.2-4.

"K reprodukční činnosti Kruhu." *Ženský svět*. R.30, 1926, č.7-8, 20/4, s.108.

1929

Raisová, Doubravka. "Čtenářstvu Ženského Světa." *Ženský svět*. R.33, 1929, č.1, s.21.

III. Zákony:

Končelík, Jakub. 2008. "Tiskový zákon 3/1863." In *Koncelik.eu*. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/tiskovy-zakon-3-1863/> (14. 11. 2014).

Končelík, Jakub. 2008. "Tiskový zákon 300/1920." In *Koncelik.eu*. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/a300-1920-ochrana-rep/> (21. 11. 2014).

Končelík, Jakub. 2008. "Tiskový zákon 50/1923." In *Koncelik.eu*. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-50-1923-ochrana-rep/> (21. 11. 2014).

"Ústavní listina Československé republiky - zákon č. 121/1920 Sb." (Nedatováno). In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky*. Dostupné z: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html (21.11.2014).

"Zákon č. 134/1867 o právě spolčovacím." (Nedatováno). In *Společnost pro církevní právo*. Dostupné z: <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm> (30.11.2014).

IV. Archiválie:

- Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze

Fond Pavly Maternové

LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Krásnohorská Eliška.
LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Kvapil Jaroslav.
LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Nováková Teréza.
LA PNP, fond č. 1078 (Maternová Pavla), č. přír. 123/58. Ústřední spolek českých žen.

Fond Pavly Moudré

LA PNP, fond č. 1132 (Moudrá Pavla), č. přír. 7/33. Maternová Pavla.
LA PNP, fond č. 1132 (Moudrá Pavla), č. přír. 7/33. Nováková Teréza.

Fond Arneho Nováka

LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4059-4137, č. přír. 6/91. Nováková Teréza.
LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4138-4197, č. přír. 6/91. Nováková Teréza.
LA PNP, fond č. 1197 (Novák Arne), č. inv. 4198-4245, č. přír. 6/91. Nováková Teréza.

Fond Terézy Novákové

LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 297-325, č. přír. 82/90. Drtina František.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 554-583, č. přír. 82/90. Krásnohorská Eliška.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 882-923, č. přír. 82/90. Maternová Pavla.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 927-931, č. přír. 82/90. Mrštík Vilém.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 953-1465, č. přír. 82/90. Novák Arne.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 1741-1743, č. přír. 82/90. Otto Jan.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 2133-2135, č. přír. 82/90. Ústřední spolek českých žen.
LA PNP, fond č. 1197 (Nováková Teréza), č. inv. 3109-3114, č. přír. 82/90. Zápisníky, kalendáře a notesy z let 1893-1912.

Fond Anny Řehákové

LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 30, č. přír. 14/65. Novák Arne.
LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna), č. inv. 34-37, č. přír. 84/64. Nováková Teréza.

LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Z Purkyňů Eliška.
LA PNP, fond č. 1462 (Řeháková Anna). Vydavatelské družstvo Ženského Světa.

Fond Miloslavy Sísové

LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Bufková-Wanklová, K.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Holeček Josef.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 28-42, č. přír. 13/62. Jesenská Růžena.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Malířová Helena.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava). Svobodová Růžena.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 1, č. přír: 27/69. Šalda František Xaver.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. inv. 35-39, č. přír: 14/66. Tilschová Anna Maria.
LA PNP, fond č. 1515 (Sísová Miloslava), č. 431/42. Turnerová Teréza.

Fond Vilmy Sokolové-Seidlové

LA PNP, fond č. 1553 (Sokolová-Seidlová Vilma), č. přír. 33/40. Maternová Pavla.

• **Národní archiv**

Fond Policejního ředitelství II - Oddělení tiskové, spolkové, bezpečnostní a dopravní

NA, fond č. 1420_3 (PŘ II - ODD), k. 316 (Tisk 1931 - 1931), sig. 252/7 Ženský svět.

Fond Policejního ředitelství Praha I - prezidium 1893 - 1899

NA, fond č. 874_2 (PP 1893-1899), k. 1442, sig. P 66/31 Ženský svět.

Fond Policejního ředitelství Praha I - prezidium 1900 - 1907

NA, fond č. 874_2 (PP 1900-1907), k. 1852, sig. P 65/4 Ženský svět.

Seznam použitých zkratk

AMO	analýza mediální organizace
AŘ	Anna Řeháková
ČSL	Česká strana lidová
ČSR	Československá republika
ČTK	Československá tisková kancelář
b.d.	bez data
LA PNP	Literární archiv památníku národního písemnictví
MZK	Moravská zemská knihovna
NA	Národní archiv
NK	Národní knihovna
NSS	Národní strana svobodomyslná
PAT	Pražská akciová tiskárna
TN	Teréza Nováková
ÚSČŽ	Ústřední spolek českých žen
ŽS, Ž.S.	Ženský svět

Jmenný a věcný rejstřík

A

abonentí *viz* předplatitelé
Absolon Karel 106, 119
Adámek Karel 122
administrace
32, 62, 68, 85, 91, 106, 133
Americký klub dam 44, 47, 51
Amerling Karel Slavoj 44, 47, 51
Amerlingová Františka Svatava
51, 94
analýza mediální organizace
11, 16, 19, 147, 150
Associated Press 30
Athenaeum 71
autotypie 31

B

Babáková Marie Věra 106, 118
Badeni Kasimir Felix 34
Bach Alexander 36
barevnost tisku
76, 101, 112, 128, 145
Barvič Josef 95
Bayerová Anna 45
Bell Graham 140
Bem Sandra 42
Bilianová Popelka 106, 117
borgis 32
Bozděchová L. 106
Branbergrová Marie 106
Brožová Marie
10, 20, 49, 113, 114, 119, 120,
129, 148, 153
Budeč 44
Buřková-Wanklová Karla 106, 109
bulvarizace
35, 39, 40, 42, 104, 131, 132,
143
bulvární tisk 36, 154

C

cena předplatného
68, 89, 92, 108, 123, 139
cenzura
20, 36, 37, 38, 72, 98, 109, 115,
125, 126, 141, 153
cílová skupina 49, 90, 132
citační norma 25

Č

Čapek Karel 29
Čas 38, 39
Časopis učitelek 120
Čechie 40
Čelakovský František Ladislav 98
Čelakovský Ladislav Josef 98
Červenka 88, 98
Česká akciová tiskárna 40

Česká dívka 41
Česká hospodyně 41
Česká revue 130
Česká státoprávní demokracie
149, 153
Česká strana agrární 39
Česká strana lidová 39, 47
České slovo 39
Československá sociálně
demokratická strana 39
Československá národní
demokracie 124, 130, 131
Československá republika
35, 37, 48, 138, 142
Československá tisková kancelář
30, 37, 40
český tisk 10
Český zemský sněm 34, 47, 48
Čihařová 78

D

Daily Mail 35
Dámský odbor Národní jednoty
pošumavské 77
Danešová J. 106
de Beauvoir Simone 46
Dedková Libuše 64
deduktivní metoda 16, 17
dělna redakční práce 39, 106, 134
d'Este František Ferdinand 35
Deutschová Arnoštka 51
diachronní přístup 17
distribuce
33, 62, 68, 108, 121, 136
Domácí hospodyně 53
dopisovatel 29, 41
Dostálová Leopolda 129, 136
Drtil Artuš 83
Drtina František 22, 64, 66, 67, 71,
121, 151
druhá vlna feminismu 46
Dvořáková M. P. 117
Dyrynk Karel 98

E

ekonomická situace
62, 90, 91, 93, 108, 122, 128,
132, 137, 138
emancipace 36, 44, 48, 51, 154
Emingerová Helena 64, 129
Emingerová Julie 23, 64, 106
Emingerová Katinka 64, 85
expedice *viz* distribuce
Expres 40
externista *viz* přispěvatel

F

Farská Marie 117
feministka 46

formát
74, 75, 100, 111, 114, 126, 143,
144
fotografie
31, 76, 101, 112, 129, 131, 145,
146
Fournier Pierre Simon 32
Friedanová Betty 46

G

garamond 32
gate-keeping 29, 65, 106
genderové složení 66
genderové stereotypy 42, 71
Gregorová Elena 64
Grégr Eduard 70
Grégr Julius 70
Grubr Josef 64
Gymnázium Brno-Řečkovice 10

H

Hachla-Myslivečková Valeria 130,
135
Hale Sarah Josepha 41
Hanušová Dora 64
Hanušová Kleměna 64
Häring Zdeněk 140
Harper's Bazaar 41
Haškovec 89
Havas 30
Havelková 88, 89
Havelková Marie 106, 117, 118
Havelková Vlasta 64, 106
Heczková Libuše
18, 19, 24, 25, 132
Heda F. S. 135, 142, 146
Hemerová Herma 91
historiografický výzkum
10, 16, 19, 150
Hladík Václav 88
hlavní redaktor 28, 62, 85, 104,
113, 119, 120, 129, 133, 136
hlubotisk 31
Hoblová Barbora 64
Holeček Josef 23, 134
honorář 32, 57, 69, 70, 78, 79, 92,
93, 109, 123, 139
Honzáková Anna 45
Horatius 79
Hovorková Zorka 23, 73, 85, 86,
91, 93, 94, 95, 105, 106
Hrušková 78
Humpal-Zemanová Josefa 41
Hus Jan 129

CH

chromotypie 97, 101, 112

I

Ibsen Henrik 53
ideologie rodinného krbu 42
ilustrované časopisy 31, 39
induktivní metoda 16, 17
interrupce 73
inzerce
32, 35, 70, 75, 93, 94, 95, 109,
124, 140

J

Jenšovská Anna 106
Jesenská Růžena
23, 129, 134, 136
Jirásek Alois 23, 71
Jurčínová Eva 136

K

Kalašová Marie 24, 58, 64, 65
Kalendář paní a dívek 53
Kalivodová Eva 18
kamelot 33, 136, 137
Karasová Jiřina 136
kavárny 121
Kecková Bohuslava 45
Kellner Vít 41, 57
Klenková Pavla 79, 80, 84
knihovna 90
Kollmannová R. 133
kolonel 32
kolportér 33
Komárek Josef 124, 125, 140
komercializace 132
konkurence 132, 154
Korbyro 30, 50
korektura 31, 82, 86, 92, 97
Kovářová-Máchová Otylie 133
Kramář Karel 124
Krása Alois 38
Krásnohorská Eliška
10, 22, 24, 41, 45, 47, 54, 58,
107, 121, 129
Kraus 87
Krejčí J. 87
Kruh výtvarných umělkyně
130, 139, 143, 146, 154
Kučerová-Borovičková Vlasta
119, 133, 135
Kurz Vilém 85
Kurzová Eleonora 85
Kvaček Robert 21
kvalitativní výzkum 15
Kvapil Jaroslav 22, 71, 107
Kvapilová Hana 64, 107

L

Lada 58
Ladies' Magazine 41
lámající redaktor 28, 62, 85
lámání 30, 62

Lanhaus František 51, 94
Le Moniteur de la Mode 40
Lenderová Milena 18, 19, 25, 43
Les Modes Parisiennes 40
Leschinger Edvard
23, 54, 56, 71, 78, 88, 96, 97,
98, 100, 101, 107, 109, 112,
113, 114, 124, 148, 151, 152
Libovský 87
Lidové noviny 10, 39
Lipavská Marie 106, 117
Literární archiv Památníku
národního písemnictví
21, 23, 24, 148
Lumír 60

M

Máchová Karla 47, 48, 64, 98
Majerová Marie 133, 134
Malířová Helena 23, 134
Marie Terezie 43
marketing 121, 124, 137
Maříková Anuše 106
Masaryk Tomáš Garrigue
46, 47, 71, 105
Masaryková Alice 47
Masaryková Charlotta 46, 47
Masarykova Univerzita 52
Maternová Pavla
10, 21, 22, 23, 49, 63, 64, 65,
66, 73, 81, 85, 88, 98, 102, 103,
104, 105, 107, 110, 112, 113,
118, 129, 150, 151, 152
mediální organizace 11, 16
Melantrich 40
metér viz sazeč
Mill John Stuart 9, 46, 52
Minerva 45
mladočeši 34, 114, 124
Moravská zemská knihovna
21, 25, 147
Moudrá Pavla
23, 64, 80, 85, 86, 103, 121
Mrštík Vilém 22, 66, 71

N

nadstranické noviny 39
Náchodské listy 130
náklad 50
Náprstek Vojtěch 44
Náprstková Josefa 23
Národní listy 132
Národ 124
Národně sociální strana 39
Národní archiv 20, 71, 148
Národní knihovna 25, 147
Národní listy
38, 124, 129, 136, 148
Národní politika 39
Národní strana 34, 38, 39
Národní strana svobodomyšlná
113, 114, 115, 118, 119, 124,
129, 131, 149, 152, 153
Navrátil Ladislav 24

Nejedlý Zdeněk 19
Němcová Božena 44
nepřímá metoda 16, 17
Nevšimalová Krista 23, 24, 82
Nocar Bodrý 71
noční viz lámající redaktor
Northcliffe, lord 35
northcliffovská revoluce 35
Novák Arne
21, 22, 52, 53, 54, 56, 62, 63,
64, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87,
88, 89, 92, 93, 94, 95, 97, 98,
99, 109, 110, 121, 151
Novák Jaroslav 52, 56
Novák Josef
23, 51, 52, 53, 66, 82, 94
Novák Theodor
23, 51, 52, 62, 63, 66, 101, 151
Novák Vladimír František 52
Nováková Ludmila 52, 78, 81, 98
Nováková Marie 52, 56
Nováková Teréza
9-10, 12, 18-19, 21-24, 41, 47,
49-73, 76-95, 97-99, 101-102,
104-105, 107-108, 110-114,
120-122, 127, 134-135, 141,
146-149, 150-154
Novina 40
novinářské povolání 10, 29, 36, 39

O

odpovědný redaktor
28, 62, 85, 104, 114, 119, 121,
129, 133, 136
offset 31
Olbracht Ivan 134
osmerka 75
Otta Jan
22, 49, 50, 54, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 65, 67, 68, 69,
70, 71, 72, 74, 75, 76, 77, 78,
83, 84, 85, 88, 96, 97, 117, 150,
151
Ottův slovník naučný 71

P

Pařížské módy 54
Paulová Milada 136
Peigerová Bohumila 64
periodicita
62, 68, 92, 108, 122, 138
periodický tisk 28
periodizace 18
perovky 31
petit 32, 93, 100
písmo 32
plagiátorství 87, 120
Plamínková Františka 47, 120
počet stran 74, 100, 111, 127, 144
Podlipská Sofie 51
pokladna 32
Polední list 40
politický tisk 38, 131, 132
Politik 39

Pospíšil Jaroslav 70
 Pospíšilová Milada 70
 povinná školní docházka 43
 Právo lidu 39
 Pražská akciová tiskárna
 40, 97, 113, 114, 118, 119, 124,
 130, 137, 140, 143, 149, 152,
 153
 Pražský ilustrovaný kurýr 39
 Preininger Vladimír 66
 Preissová Gabriela 64
 Procházková Miloslava 64
 Proseč 53, 82, 86, 93
 Prousek Jan 64
 průmyslová revoluce 34, 35
 první republika
 29, 32, 40, 114, 124, 129, 132,
 137
 první světová válka
 10, 31, 35, 37, 39, 43, 48, 113,
 115, 122, 123, 125, 132, 137,
 138, 141, 147, 153
 první vlna feminizmu 46
 Předlitavsko 30, 34
 předplatitelé 32, 68, 89, 90
 Příbylová Olga 64
 přímá metoda 16, 17
 případová studie 15, 16
 přispěvatel
 29, 64, 85, 88, 92, 106, 134
 psací stroj 120, 141
 Pšorn Viktorin 137
 Purkyně Jan Evangelista 118
 Purkyně Josef 118
 Purkyně Karel 118
 Purkyňová Eliška
 10, 22, 49, 105, 106, 113, 114,
 117, 118, 119, 120, 129, 152

R

Rais Karel Václav 132
 Raisová Doubravka 132, 133, 136
 Rajská Bohuslava 44, 98
 Rakousko-Uhersko
 34, 35, 45, 47, 48
 redakce
 28, 29, 62, 63, 83, 85, 105, 106,
 118, 119, 121, 133, 134, 135,
 136, 152
 redakční tajemník 30
 referent 63, 85, 102
 Rettigová Magdalena Dobromila
 44
 Reuter's 30
 rotačka 31, 35, 140
 Rottová Augustina 118
 rovnoprávnost 52
 Rovnost 39
 rubriky 29, 72, 73, 99, 110, 111,
 125, 126, 141, 142
 rychlolis 31, 35

Ř

Řeháková Anna
 22, 23, 24, 53, 54, 59, 60, 61,
 64, 76, 84, 85, 121, 141, 150
 Řeháková Eliška 53, 64, 76
 Říšská rada 34, 47
 Říšský sněm 36

S

Samostatnost 39
 Sandová George 9, 99
 sazárna 28
 sazba 96
 sázecí stroj 30, 71, 96, 125, 140
 sazeč 29, 30, 62, 97
 Seidlová-Sokolová Vilma 64
 sekretář viz redakční tajemník
 Scherer František 66
 Schreinerová Olive 76, 77
 Sís František 136
 Sísová Miloslava
 10, 19, 23, 49, 115, 117, 119,
 120, 121, 123, 129, 132, 133,
 134, 135, 136, 138, 141, 145,
 148, 153
 Sísová Vlasta 136
 Sklenářová Aneta 19
 Sklenářová-Malá Otilie 76, 101
 skleněný strop 46
 Slavíková M. 106
 Slavínská Jindřiška 107
 Slovenská žena 41
 Sluková Anežka 24, 65
 Smíšková A. 106
 Sokolová-Seidlová Vilma
 63, 129, 150
 Spolek sv. Ludmily 44
 staročeši 34
 Státovědně pokroková strana 39
 stereotypie 31
 Stolař Jan 71
 Stránská-Absolonová Olga
 64, 80, 82, 89, 106, 119, 121,
 129, 133, 150
 Stránský 95
 struktura časopisu
 72, 99, 110, 125, 126, 141, 151
 strukturální metoda 17
 Stříbrný Jiří 40
 sufražetky 46
 Suhomelová Helena 85
 Svadbová Blanka 24
 Světlá Karolína
 24, 44, 47, 51, 53, 55, 65, 70,
 71, 72
 Svobodová Růžena 23, 120, 123
 Syndikát českých novinářů 39
 synchronní přístup 17

Š

Šalda František Xaver
 23, 66, 101, 135

šéfredaktor viz hlavní redaktor
 Šercl Jindřich 71, 74
 Šimáček František 70, 96
 Škampa Alois 104
 Špičák Josef 24
 Šrámková Helena
 135, 136, 139, 140, 146
 Šťastný domov 120
 Štěchová Marie 119, 121, 133
 Štěpánová Irena 18, 19
 Štorchová Marie 64

T

telefon 140
 Tempo 40
 The Athenian Mercury 40
 The Ladies' Mercury 40
 The Lady's Magazine 40
 Thun-Hohenstein František 48
 Tilschová Anna Marie 23, 134
 tiskárna 70, 71, 96, 97, 98, 109,
 113, 114, 124, 140
 tisková agentura 30
 tiskové koncerty 38, 114, 124
 titulní strana
 75, 111, 127, 128, 144
 Tribuna 39
 Tučný František 135
 Turnerová Teréza 23, 85, 134
 Tyršová Renáta 23, 64

U

Unie 71, 78, 96, 97, 150, 151
 Urbanová Věra 130
 Ústřední spolek českých žen
 21, 22, 25, 47, 77, 78, 79, 80,
 81, 82, 83, 84, 85, 87, 89, 91,
 92, 100, 101, 102, 104, 105,
 106, 107, 108, 110, 111, 113,
 114, 116, 117, 118, 122, 125,
 126, 127, 128, 131, 137, 146,
 151

V

Venkov 39
 Veselá 78
 Viková-Kunětická Božena
 23, 48, 112
 Vilímek Josef Richard 54, 96
 Vogue 41
 volební právo
 9, 34, 41, 43, 46, 47, 51, 52
 von Suttnerová Bertha 87
 Vorlová-Vlčková Zdeňka 135
 Výbor za volební právo žen 47
 Vydavatelské družstvo Ženského
 světa
 85, 113, 114, 115, 116, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 126,
 128, 129, 131, 133, 149, 153
 vydavatelství 61, 104, 116, 117,
 126, 133, 136

vzdělání 9, 41, 43, 44, 45, 46, 51,
52, 67, 72, 73

W

Wanklová Eliška 125
Wanklová Madlena 64, 89, 106
Weissmann 97
Wiedermannová-Motyčková
Zdenka 95
Winterová-Mezerová Julie 135
Wolffova tisková kancelář 30, 37
Wollstonecraftová Mary 9, 43
Women's Journal 41

Z

Zalitavsko 34
zástupce šéfredaktora 28
Zlatá Praha 60, 71, 83, 96
Zpravodaj 39
Zuccari Anna 65, 73
zvláštní číslo
76, 112, 120, 128, 145

Ž

Ženská bibliotéka
49, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61,
62, 70, 74, 75, 97, 114, 150

Ženská rada 20
Ženská revue 41, 45, 95
ženské časopisy 9, 10, 18, 40, 45,
50, 95, 130
ženské hnutí viz emancipace
Ženské listy 10, 20, 41, 45, 54, 58
Ženské noviny 20
ženské rubriky 41
Ženské snahy 20, 45
ženské spolky 44
Ženský klub český 47
Ženský list 10, 20, 41, 45
Ženský obzor 41, 54, 57, 58, 120
Ženský výrobní spolek český 44
Živnostenská strana 39